

Ortaöğretim Kurumlarında
**DİN KÜLTÜRÜ - AHLÂK
BİLGİSİ ÖĞRETİMİ**
ve
SORUNLARI

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI**

**Ortaöğretim Kurumlarında
DİN KÜLTÜRÜ - AHLÂK BİLGİSİ ÖĞRETİMİ
ve
SORUNLARI**

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
IX. ÖĞRETİM TOPLANTISI
23 - 24 Mayıs 1991**

ŞAFAK Matbaacılık
☎: 229 57 84 Ankara

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
ÖĞRETİM DİZİSİ NO:9

Yayına Hazırlayan :

Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

İÇİNDEKİLER

Sunu.....	VII
TED Bilim Kurulu Başkanı	
Prof. Dr. Mahmut Âdem'in Açılış Konuşması.....	X
TED Genel Başkanı	
Prof. Dr. Rüştü Yüce'nin Konuşması.....	XV
Milli Eğitim Bakanı	
Avni Akyol'un Konuşması.....	XXI
BİLDİRİ	I
"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Amacı ve Niteliği"	
(Prof. Dr. Neda Armaner).....	1
BİLDİRİ	II
"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi"	
(Prof. Dr. Hüseyin Yurdaydın).....	17
BİLDİRİ	III
"Din ve Ahlâk İlişkisi"	
(Yrd. Doç. Dr. Tüten Ang).....	33
PANEL	I
"Din ve Ahlâk Eğitimiyle İlgili Sorunlara Genel Bakış".....	47
Oturum Başkanı:	
Prof. Dr. Bozkurt Güvenç	
Panel Üyeleri :	
Mehmet Melih Bodur	
Doç. Dr. Meral Çilleli	
Yrd. Doç. Dr. Atilla Erden	

Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu
Berna Yınanç

BİLDİRİ	IV. "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu" (Prof. Dr. Aysel Ekşi).....119
BİLDİRİ	V. "Din ve Ahlâk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar" (Dr. Lütfü Doğan).....143
BİLDİRİ VI.	"Din ve Kültür İlişkisi" (Prof. Dr. Neşet Çağatay).....161
PANEL	II. "Din ve Ahlâk Eğitimiyle İlgili Sorunlar Nasıl Çözülebilir?"..... 187 Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mahmut Âdem Panel Üyeleri: Prof. Dr. Bahattin Akşit Prof. Dr. Türker Alkan Hallî Hayıt Pembegül Onat Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu
EK.1	TED X. Öğretim Toplantısı Programı.....241
EK.2	Yayına Hazırlık Çalışmalarında Gerekli Düzeltmeler İçin İlgililere Gönderilen Yazı Örneği.....249

SUNU

Türk Eğitim Derneği, kuruluşunun 50. yılından itibaren, üniversite öğretim üyelerinin katılımıyla oluşturduğu Bilim Kurulu'nca birçok eğitim etkinliğine başlanmıştır. Bu etkinlikler şunlardır:

- Eğitim alanında hizmetleri geçmiş başarılı eğitimcileri ödüllendirmek. Bugüne değin ondört eğitimciye eğitim hizmet ödülü, bir eğitimciye eğitim bilim ödülü, bir eğitimciye eğitim araştırma ödülü verilmiştir.

- Her yıl sonbaharda ülkemizin güncel bir eğitim sorunu konusunda eğitim toplantısı; 1983 yılından beri ilkbaharda bir öğretim toplantısı düzenlenmektedir. Bugüne değin onbeş eğitim, dokuz öğretim toplantısı düzenlenmiş ve bunlara ilişkin toplam 22 kitap yayınlanmıştır. Orta öğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği yayınlarının 23.sü, Öğretim Dizisinin de 9.cu kitabıdır.

Üçüncü bildirinın konusu "Din ve Ahlak İlişkisi" olup, Yrd. Doç. Dr. Tüten Ang tarafından sunulmuştur. Konuyu felsefi bir temele dayandıran Ang din ve ahlak ilişkisini tarihsel bir perspektifte ele almıştır.

- "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu" adlı dördüncü bildiri Prof. Dr. Aysel Ekşi sunmuştur. Konu eleştirisel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu bildiride dersin amacından saptırıldığı çağdışı bilgiler öğretildiği örneklerle sergilenmiştir.

Toplantının beşinci bildirisinin konusu, "Din ve Kültür İlişkisi" olup Prof. Dr. Neşet Çağatay sunmuştur.

Son bildiri Dr. Lütfi Doğan tarafından sunulmuştur: Din ve Ahlak Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar.

Ayrıca "Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Sorunlara Genel Bakış" ve "Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Sorunlar Nasıl Çözülebilir" konulu öğrencinin katıldığı iki de panel düzenlenmiş IX. Öğretim Toplantısının açılış konuşmalarını Bilim Kurulu Başkanı, Türk Eğitim Derneği Genel

Başkanı ve Milli Eğitim Bakanı Sayın Avni Akyol yapmıştır. Daha sözlerinin başında Türk Eğitim Derneğinin eğitim etkinliklerinden söze başlayan Milli Eğitim Bakanı, "TED, bir Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiyesi gibi, Şura tipi çalışmalarını sürdürüyor." demiştir.

Prof. Dr. Neda Armaner'in sunduğu ilk bildirisinin konusu, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amacı, Niteliği" idi. Bu bildiri; ilk kez 1948 yılında ilkokul 4. ve 5. sınıfları ile ilköğretmen okullarının 9. 10. ve 11. sınıflarında okutulan "Din Bilgisi" dersi kitabının yazarı ve o günlerden bugünlere gelen bir birikimi sonucudur. Bugünkü uygulamaya eleştirisel bir yaklaşımla konu ele alınmıştır.

İkinci bildirisinin konusu, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi" olup, Prof. Dr. Hüseyin Yurtaydın sunmuştur.

Toplantıya; başta Milli Eğitim Bakanlığı, bilim adamları, yöneticiler, öğretmenler, eğitimciler ve öğrenciler olmak üzere büyük bir katılım olmuştur.

Bu yapının yayınlanmasıyla toplantıyı daha geniş kitlelere yayma olanağı bulunmuştur. Bu nedenle toplantı amacına ulaşmıştır. Toplantıda emeği geçen bilim adamlarına, TED Genel Başkanı ve Genel Merkez Yönetim Kurulu üyelerine, toplantının hazırlanmasında ve yürütülmesinde emeği geçen Bilim Kurulu üyelerine, başta TED Genel Müdürü olmak üzere tüm büro personeline en içten teşekkür ederim.

Ankara, 15 Mayıs 1992

Prof. Dr. Mahmut Adem
TED Bilim Kurulu Başkanı

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ BİLİM KURULU BAŞKANI
PROF. DR. MAHMUT ÂDEM'İN IX.ÖĞRETİM
TOPLANTISINI AÇIŞ KONUŞMASI**

Sayın Konuklar,

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ Bilim Kurulu adına hepinize saygılar sunuyorum.

Türk Eğitim Derneği, Büyük Atatürk'ün buyruğu ile 1928 yılında kamuya yararlı bir demek olarak kurulmuştur.

Türk Eğitim Derneği, kuruluşunun 50. yılından itibaren, birçok eğitim etkinliğinde bulunmaya başlamıştır. Bu etkinlikler şunlardır:

1 - 1978 yılında başlatılmış olan, eğitim alanında büyük hizmetleri geçmiş başarılı eğitimcileri ödüllendirmek.

1990 yılı XIV. Türk Eğitim Derneği Eğitim Hizmeti Ödülü, 7 Haziran 1991 günü düzenlenecek bir törenle değerli eğitimci Sayın Hüseyin Hüsnü CIRITLI'ya verilecektir. Bugüne değin TED Eğitim Hizmeti Ödülü verilen eğitimciler şunlardır:

1 - 1978 yılı Merhum Hıfzırahman Raşit Öymen

2 - 1979 yılı Sayın Rauf İnan

3 - 1980 yılı Sayın Ahmet Çiçek

4 - 1981 yılı Sayın Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

5 - 1982 yılı Merhum Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal

6 - 1983 yılı Merhum Rüştü Uzel

7 - 1984 yılı Merhum Mehmet Fuat Gündüzalp

8 - 1985 yılı Sayın Prof. Dr. Feriha Baymur

- 9 - 1986 yılı Sayın Kemal Demiray
- 10 - 1987 yılı Sayın Prof. Dr. Rauf Nasuhoğlu
- 11 - 1988 yılı Sayın Prof. Dr. Yaşar Karayalçın
- 12 - 1989 yılı Merhum Prof. Dr. Selâhattin Ertürk
- 13 - 1990 yılı Sayın Hüseyin Hüsnu Tekişik

Ayrıca 1980 yılında Merhum Doç. Dr. Mithat Enç'e TED Eğitim Bilimi ödülü verilmiştir.

1990 yılında Sayın Prof. Dr. Yıldız Kuzgun'a TED Eğitim Araştırma ödülü verilmiştir.

Türk Eğitim Derneği, eğitim araştırmalarını da desteklemektedir.

2 - Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu'nca yürütölmekte olan en önemli programlardan biri de geleneksel yıllık eğitim toplantılarıdır.

1977 yılından beri yapılan eğitim toplantıları şunlardır:

- 1 - Yükseköğretime Giriş Sorunları (1977)
- 2 - Ulusal Eğitim Politikamız (1978)
- 3 - Çocuk ve Eğitim (1979)
- 4 - Temel Eğitim ve Sorunları (1980)
- 5 - Atatürk ve Eğitim (1981)
- 6 - Türkiye'de Meslek Eğitimi ve Sorunları (1982)
- 7 - Okulöncesi Eğitimi ve Sorunları (1983)
- 8 - Bugünden Yarına Ortaöğretimimiz ve Sorunları (1984)

- 9 - Gençliğin Eğitimi ve Sorunları (1985)
- 10 - Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunları (1986)
- 11 - Yaygın Eğitim ve Sorunları (1987)
- 12 - Yükseköğretimde Değişmeler (1988)
- 13 - Demokrasi İçin Eğitim (1989)
- 14 - Eğitimde Laiklik (1990)

Bugüne değin yapılmış olan 14 eğitim toplantısından 12'si kitap olarak yayımlanmıştır.

3 - Bilim Kurulumuz, 1983 yılından itibaren bilimsel toplantı sayısını birden ikiye çıkarmaya karar vermiştir. Bundan böyle her yıl biri eğitim, diğeri ğretim olmak üzere iki bilimsel toplantı düzenlemektedir. Bugüne değin yapılan ğretim toplantıları şunlardır:

- 1 - Ortaöğretim Kurumlarında Yabancı Dil ğretimi ve Sorunları (1983)
- 2 - Ortaöğretim Kurumlarında Fen ğretimi ve Sorunları (1984)
- 3 - Ortaöğretim Kurumlarında Matematik ğretimi ve Sorunları (1985)
- 4 - Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı ğretimi ve Sorunları (1986)
- 5 - Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler ğretimi ve Sorunları (1987)
- 6 - Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Sorunları (1988)

7 - Ortaöğretim Kurumlarında Müzik Öğretimi ve Sorunları (1989)

8 - Ortaöğretim Kurumlarında Resim - İş Öğretimi ve Sorunları (1990)

Görülüyor ki, hem eğitim hem de öğretim toplantılarının konusunu belirlerken Bilim Kurulumuz, Türkiye'nin gündeminde olan güncel bir konu seçmeye büyük özen göstermektedir. Bu cümleden olarak, Atatürk'ün doğumununun 100. yılında, Atatürk ve Eğitim; 1979 Dünya Çocuk Yılında Çocuk ve Eğitim ve 1985 Gençlik yılında, Gençliğin Eğitimi ve Sorunları vb. örnekler sayılabilir.

Bilimsel toplantı konuları o denli güncel seçilmiştir ki, kimi zaman Millî Eğitim Bakanlığının temsilcileri, "bu toplantıda sunulan bildiriler, panel konuşmaları ve tartışmalar yayımlanmak üzere rapor olarak hazırlanır hazırlanmaz, bu raporun bir nüshasını bize verin, çalışmalarımızda yararlanalım" demişlerdir. "Temel Eğitim ve Sorunları" konulu toplantı için böyle bir istekte bulunulmuştu. Bununla birlikte istenildiği gibi yararlanılıp yararlanılmadığı konusunda kuşkuluyuz.

Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu verilen ödüllerle, düzenlenen bilimsel toplantılarla, bu toplantıların kitap olarak yayınlanmasıyla, bugün 80. sayısına ulaşmış olan **Eğitim ve Bilim** dergisi ile ülkemiz eğitiminin gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, Bilim Kurulumuz, kitapların maliyetine satılmasına özen göstermektedir. Yayınlarımızda hiçbir kâr amacı güdülmemektedir.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da öğrenci, öğretmen, veli ve eğitimci olarak hepimiz için çok önemli bir sorun olan "Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Öğretimi ve Sorunları" konusunu inceleyeceğiz.

Burada Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminin önemi ve güncelliği üzerinde duracak değilim. Şu kadarını söylemek istiyorum. 7 Nisan 1991 tarihli günlük bir gazetede şöyle bir haber okudum : "Bir il merkezinin Mehmetçik İlkokulunun "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmeninin, derste Atatürk aleyhine konuşmalar yaptığı gerekçesiyle hakkında soruşturma başlatıldı. Dördüncü sınıfta Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini anlatırken Atatürk aleyhine konuştuğu öne sürülen öğretmen soruşturma tamamlanana kadar açığa alındı. (7.4.1991 tarihli Cumhuriyet)

Laik Türkiye Cumhuriyetinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, bu dersi okutan öğretmenin Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk aleyhine konuşma yapmasına fırsat olsun diye mi konuldu?

Haberin bizce sevindirici yönü, bugün bu tür davranışlara yerinde ve zamanında müdahale etme cesaretini gösterebilen yöneticilerin bulunmasıdır.

Ancak halen toplam öğretmen sayısı içinde oranının iki katına yakın okul yöneticisi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri arasından seçilmiş bulunmaktadır. Bu, üzerinde düşünölmeye değer bir konu değil midir? Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi konusunda karşılaşılan tüm sorunları burada sayacak değilim. İki gün, bu konunun uzmanı bilim adamları ve uygulayıcıları tüm yönlerini dile getirecekler, tartışacaklardır.

Her zaman olduğu gibi bugün de toplantımıza katılarak, çalışmalarımızda bize güç kattığınız için başta bildiri sunacak, panelde konuşacak bilim adamlarımıza, uzmanlarımıza ve tüm konuklarımıza teşekkür eder, hepinize Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulumuz adına saygılar sunarım.

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ GENEL BAŞKANI PROF. DR. RÜŞTÜ YÜCE'NİN KONUŞMASI

Saygı değer konuklar, değerli eğitimciler ve bilim adamları, basının ve TRT'nin sayın mensupları,

Türk Eğitim Derneği (TED)'nin geleneksel olarak her yılın ilkbahar döneminde düzenlediği "Öğretim Toplantıları"nın dokuzuncusu olan "Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Öğretimi ve Sorunları" konulu öğretim toplantısına hoş geldiniz. Hepinizi TED Genel Merkez Yönetim Kurulu adına saygı ile selâmlıyor ve toplantıya katılmanız nedeniyle teşekkürlerimi sunuyorum.

Toplantıyı ve eğitime gönül veren bu güzide topluluğun varlığını fırsat bilerek sizleri kamuya yararlı bir Dernek olan Türk Eğitim Derneği çalışmaları hakkında bilgilendirmeyi görev saymaktayım. TED büyük önderimiz Atatürk'ün yönlendirmesiyle 1928 yılında kurulmuştur. Temel amaçları fakir, kimsesiz ve fakat yetenekli Türk çocuklarına burslar vermek. İngilizce dilinde öğretim yapan okullar açmak, yurtlar kurmak, ülkenin eğitim faaliyetlerini desteklemek ve geliştirmek, gençlerimizin sosyal, kültürel ve sportif çalışma ve dayanışmalarına katkıda bulunmaktır.

Türk Eğitim Derneği kuruluşundan bu yana geçen 63 yıl içerisinde amaçlarından hiçbir sapma göstermeksizin etkinliklerini giderek artan bir tempo ile sürdürebilen ve ayakları üzerinde dimdik kalabilen nadir derneklerden biridir. Yılda ortalama 850 Türk çocuğuna burs verilmekte, biri Ankara'da, diğerleri Ankara dışındaki il ve ilçelerde kurulu 7 Vakıf okulunda toplam 12.000 mertebesinde öğrenciye kaliteli eğitim ve

öğretim imkânları sağlanmakta, Adana'da bulunan yurtta 300 öğrenci barındırılmakta, eğitime ilişkin konuların işlendiği "Eğitim ve Bilim" adlı bir dergi üç ayda bir yayınlanmakta, her yıl genellikle mayıs ve kasım aylarında biri öğretim, diğeri eğitim dallarında iki bilimsel toplantı düzenlenmekte, haziran ayı içerisinde bir eğitimci, "Hizmet Ödülü" ile ödüllendirilmekte, eğitim konusundaki çeşitli araştırma projeleri desteklenmekte ve eğitim araştırmaları ödüllendirilmektedir. Takdir buyuracağınız gibi Türkiye'de kendisini Türk eğitim yaşamının gelişmesine bu denli adanmış başka bir derneği bulmak oldukça zordur. Sizlerden aldığımız güçle daha yararlı çalışmalar yapacağımızdan ve bu konuda her türlü öneri ve yönlendirmeye açık olduğumuzdan herkesin emin olmasını isterim.

Eğitimi sosyal ve ekonomik kalkınmanın ve çağdaş olmanın temel unsuru sayan Türk Eğitim Derneği 1990 yılı içinde Türk eğitimine katkılarını eksiltmeden sürdürmüştür.

1990 yılı Mayıs ayı içerisinde yapılan "Ortaöğretim Kurumlarında Resim - İş Öğretimi ve Sorunları" konulu 8. Öğretim Toplantısının hemen akabinde Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu tarafından 9. Öğretim Toplantısında ele alınacak konunun "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi ve Sorunları" olması uygun görülmüş ve bu yöndeki çalışmalara hız verilmiştir. Bugün ve yarın ülkemizin en seçkin bilim adamları ve uzmanlarınca objektif bir biçimde tartışılacak olan konunun ve 9. Öğretim Toplantısında erişilecek sonuçların ülkemizin eğitim politikasına olumlu katkılar getirmesini diliyorum.

Saygıdeğer eğitimciler ve konuklar,

Çağdaş bir toplum yaratmanın temel koşulu laik ve demokrat olmaktır. Laik olmayan ülkelerde demokrasinin bütün kurum ve

kurallarının işlemediği görülmektedir. Bunun en belirgin örnekleri komşumuz olan ülkelerde yaşanmaktadır. Hukuk ve devlet düzenini akla ve çağdaş bilime dayandıran laiklik ilkesi, yüzyıllar boyu din kurallarının egemen olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı yeni Türkiye Cumhuriyetinde Batı dünyasından daha kapsamlı bir anlam ve işleve sahiptir. Atatürk'ün getirdiği ve Türk Anayasalarının benimsediği laiklik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin toplum düzenini akla, bilime ve halk iradesine dayandırmaktadır. Din kurallarının devlet yönetimi üzerindeki olumsuz etkilerini Osmanlı Devleti'nin bir ferdi olarak yakinen gören ve yaşayan Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken ve laiklik ilkesini benimserken din kurallarının hiçbir şekilde ve hiçbir koşulda devlet düzenine müdahale etmemesi gerektiğini belirtmiş, bu yönde yasal düzenlemeleri getirmiş ve özellikle eğitimin laik olmasına özen göstermiştir.

Din eğitiminin, devletin eğitim politikası ve ulusun sahip olduğu koşullara bağlı olarak devlet tarafından veya özel kurumlar aracılığı ile yapılması mümkündür. Önemli olan düşüncede ve anlayışta laik olmaktır. Atatürk'ün bu konudaki yaklaşımı ise devlet tarafından verilmeyen bir eğitimin kısır kalacağı yolundadır. 1924 yılında verdiği bir söylevinde Atatürk, "Efendiler, yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar, ana - baba, hoca eğitimiyle eğitim ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef gerçek olan şudur ki bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevî eğitim ve ahlâk, onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü terbiyelerinin hedefi millî değildir." şeklindeki ifadesiyle bir devletin millî bir eğitim politikasına sahip olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

İnsanlığın tarih boyunca gelişimi izlendiğinde dinî inançların toplumları, sürekli olarak etkisi altında bulundurduğu ve eğitim olayının toplumsal niteliği ile sürdürülmesine destek olan birçok etmen arasında ister felsefe düşüncesine ister dinsel veya siyasal düşünceye dayalı olsun inançların ağırlıklı bir payı olduğu tartışma götürmeyen bir gerçektir. Dinlerin ve dinsel kurumların, öğretilerini yerleştirmek ve sürdürmek için eğitime yaptıkları katkıları gözardı etmek mümkün değildir. Din, asırlar boyu insanlar için varolmuş ve hizmet vermiştir. Toplumların, kültürlerinin sağlamlığı oranında ayakta kalabildikleri ve dinin de kültür olgusundaki yeri dikkate alındığında, din eğitiminin tüm eğitimimiz içindeki konumunun önemi belirgin hale gelmektedir. Bu nedenle ortaöğretim kurumlarında Dün Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersinin bilimsel olarak verilmesinde yarar görmekteyiz. Ülkenin geleceğini emanet ettiğimiz gençlerimize neyi, nasıl, niçin ve ne şekilde verebileceğimizi çok iyi tespit etmek zorundayız. Kulaktan öğrenme ve inanma devrinin, yerini akıla, bilime ve araştırmaya dönük eğitime bıraktığı gerçeğini kabul ederek okullarımızda okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitaplarının içeriklerinin hazırlanmasında şu hususlara özellikle dikkat edilmesi gerektiği görüşündeyiz:

1. Programları hazırlayanlar, öğrencilerin yaşlarını, psikolojilerini ve sorunlarını çok iyi bilen akademik kariyerdeki uzmanlar arasından seçilmelidir.

2. Programlar, öğrencileri bıktıran, sıkı ve onları ezbere zorlayan konular yerine, öğrenciye yol gösteren, düşünüp araştırmaya teşvik eden, çağdaş ve bilimsel gelişmelere paralel konulardan oluşmalıdır,

3. Çağın çeşitli problemlerine çözüm getirecek konulara da yer verilmelidir,

4. İnsan unsurunu ön planda tutan onu işleyen konulara ağırlık verilmelidir,

5. Yazımda ve anlatımda inanç farklılığına saygı duyulup, objektif yaklaşım canlı tutulmalıdır,

6. Ders programları, dinin kaynağına ve bilimsel gelişmelere paralel olarak hazırlanmalı, din kültürü çağdaş insana yakışır bir şekilde verilmelidir,

7. Ders öğretmenleri zaman zaman hizmet-içi eğitime tabi tutulmalı ve dindeki bilimsel gelişmeler hakkında bilgilendirilmelidir.

Ülkemizde her vatandaşımızın akla dayanan görüşlerini hiçbir baskı ile karşılaşmaksızın serbestçe açıklamasına izin veren ve her vatandaşımızın kendi inancı ile hiçbir baskıya uğramaksızın yaşayabileceği ortamı sağlayacak eğitimi uygulamak hepimiz için görev olmalıdır. Böyle bir ortamın ancak eğitim programları ve politikalarının doğru, çağdaş ve laik olması ile yaratılabileceğine inanmaktayız. Bu hedefe ulaşmak için ülkeyi yönetenlerin, eğitime yön verenlerin, çağdaş toplumdaki, demokrasiden ve uygarlıktan yana olanların gerilikten yana olanlardan daha yürekli, özverili ve kararlı olmaları gerektiği görüşündeyiz.

Bu duygularla sizleri selâmlıyor, Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulunu böyle önemli ve güncel bir konuyu gündeme getirdiği için kutluyorum.

Sözlerime son verirken bu toplantının eğitim ve toplum yaşamımıza yeni boyutlar ve görüşler getireceği inancı ile toplantıya bildiriyle katılan, panel üyesi olarak görev alan, oturum ve panelleri yönetme görevlerini üstlenen tüm bilim adamlarına ve uzmanlara, toplantının programını hazırlayan ve

gerçekleştiren TED Bilim Kuruluna, içinde bulunduğumuz salonu toplantı için tahsis eden TED Ankara Koleji Vakfı Yönetim Kuruluna ve toplantının herhangi bir aksaklığa meydan vermeyecek biçimde organize edilmesini sağlayan TED Genel Merkez bürosu mensuplarına teşekkürlerimi bir borç biliyor ve TED IX. Öğretim Toplantısının başarılı geçmesini diliyorum. Saygılarımla.

MİLLİ EĞİTİM BAKANI SAYIN AVNİ AKYOL'UN IX. ÖĞRETİM TOPLANTISIYLA İLGİLİ KONUŞMASI

Çok değerli hocalarım, değerli dostlarım, değerli öğretmen arkadaşlarım, kıymetli bilim adamları, basınımızın ve TRT'nin değerli mensupları, değerli arkadaşlarım,

Sözlerimin başında TED'ni yürekten kutluyorum. Gerçekten çok güncel olan ve son yıllarda değil de daha çok son yılda bizi en çok üzerinde durmaya, tartışma yapmaya, açıklamaya, savunmaya yönelten ve biraz da saçlarımızın daha çok kırışmasına neden olan bir konuyu gündem konusu yaptıkları için kendilerine sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Gerçekten Türkiye'nin belki de sadece son yılda en güncel, en etkili konusu değil, Cumhuriyet tarihi boyunca bir numaralı olan konusunu dile getirdikleri ve gündemi bu suretle değerlendirmeye imkân verdikleri için teşekkür ediyorum. Üç ay önce söz vermişim, Sayın Prof. Dr. Mahmut Âdem'e; böyle bir toplantıya katılacağım konusunda... Ancak, toplantının olacağını dün gece öğrendim, davetiye de geç geldi, Bakanlar Kurulunda öğrendim. Bu sebeple, burası da meslekî aile toplantısıdır düşüncesiyle, ne varsa günlümüzde ve eskilerden kalma dökümanlarda, belgelerde onları yamalı bohçavari bir çerçeve mahiyetinde olmak üzere, sizlere sunmak, görüşlerimi arz etmek istiyorum. İki gün sürecektir bu toplantıda sizlere ışık tutacak olan bu görüşlerin, eleştiri ve yorumlarınız için ipucu, dayanak veya farklı bir bakış açısı, resmî bakış açısı olarak değerlendirilmesini diliyorum.

Sözlerimin başında, yine Dernek hakkındaki içten duygularımı ifade etmek istiyorum. Görüyoruz ki TED, bir Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiyesi gibi, şûra tipi çalışmalar gibi

çalışmalarını sürdürüyor, yararlı oluyor, çok yararlı oluyor. Bugüne kadar 14 toplantı yapılmış, 8 eğitim, 12 öğretim toplantısı gerçekleştirilmiş.

Eğitim - öğretim hayatımızın temel sorunlarına ilişkin, benim de çok yararlandığım, kaynak kitap olarak kullandığım yayımları da yapmıştır. Sanırım bende, bunlardan, bu yayımlardan sadece ulusal politika yok.

Sayın Bilim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Mahmut Âdem'e teşekkür ediyorum. Ondan önce aynı görevi yapmış olan arkadaşlara da teşekkür ediyorum, şükranlarımı sunuyorum. Türk Millî Eğitimine olan bilimsel katkılarından dolayı... TED Genel Başkanı Sayın Prof. Dr. Rüştü Yüce'ye de, her zaman olduğu gibi, bu toplantıları, bu çalışmalarını, bu etkinlikleri düzenlemiş olmalarından dolayı takdirlerimi, tebriklerimi ve şükranlarımı sunarım. Gerçekten, sanırım, tek ve örnek. Aynı bu derneğin kuruluşu gibi, kuruluş da tek örnek; Atatürk'ten miras kalan tek gerçek; yaşayan, dinamik bir yapı ve süreç içinde Derneğin etkinliğini böyle sürdürebilmek onurunu, sorumluluğunu yüklenmek de güzel şey, millî eğitim açısından, gelecek açısından.

Evet, şimdi, kamuoyunun en çok duyarlı olduğu, gerçekten en aktüel konu olan ortaöğretim kurumlarında okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine, meselesine geliyorum. Eğitimi, öğretimi, uygulaması, sorunları, dozajı, nasılı, niçini, gerekli mi, değil misine kadar uzanan sorular, sorular, sorular... Ve sonunda sorunlar! Bana son aylarda gelen mektuplarda en çok iki endişe ortaya konuyor. Hizmetin ağırlığı yetmiyormuş gibi! Mecliste yaptığımız tartışmalar, açıklamalar, yanlış anlamalardan kaynaklanan yorumlar, suçlamalar, sorular, gerçeği görünce de

hakkı teslim etmeler. O kadar kuşkulu millet olmuşusuz ki; 21 inci yüzyıla girersek korku ve kuşkudan öleceğiz galiba! Bir kelimeyi dahi sormadan, soruşturmadan, araştırmadan, kaynağına inmeden, hemen suçlama, karalama, ondan sonra, çok az da olsa, özür dileme... Benim şu kitaplarımda da var örnekleri... Artık kitapla savunma yapıyorum, tarihe geçsin diye, çarem kalmadı. Mademki ben, hedef oldum, diyorum; gerçekler de, Türk milletinin ve tarihinin huzurunda ortaya konsun, saptıranlar da hedef olsun. Burada ilginç şeyler göreceksiniz, özellikle şu HODRI MEYDAN yayını yankılarında, yaptığım TV'deki konuşmada, bir eski eğitimci, senatör, milletvekili arkadaşımız, beni yanlış anlamaktan dolayı çektiği ilk sert ve olumsuz telgraftan sonra "özür diliyorum" demek erdemini göstermiştir: Sayın Niyazi Ünsal. Şu son TV programını dinledikten sonra, hata etmişim gibi bir erdem göstermiştir. Yayınımızı, bilim adamları, tarihçiler, eğitim bilimciler, sosyologlar, devlet adamı olanlar, parti adamı değil, devlet adamı olmaya niyetli olanlar, lütfen iyi okusunlar, Türkiye'de halkın, milletin sağduyusunun ne olduğunu görsünler, büyük çoğunluğu ile... (Alkışlar) Ekinde var, karşı görüşleri de yazdım, sanmayın işime gelenleri yazdım. Karşı görüşler, iki kanaldan; bir, çağdaşlığı robot gibi görenler, ne diyeyim kelime bulamıyorum, seçemiyorum. Yani bize yakışan şeyler söylemek istiyorum. Çağdaşlığı tek boyutlu, tek yanlı olarak gören, insanın manevî cephesini, iç dünyasını yok farz eden bir anlayışla, lâiklik elden gidiyor diyor. İsim vermeyeyim, siyaset olur. Bir diğer grup da - Allah, Allah! - şunu, şunu yapıyorsun, o halde siyonizmin korkunç plânını uyguluyorsun, izliyorsun, din elden gidiyor diyor! Ama çok şükür ki, iki fraksiyon bir yerde buluşuyorlar. Ama milletin, yüzde 98'i ve 99'u, Müslüman, sağduyu sahibi; profesörler, öğretmenler dahil, her partiden adamlar dahil, göreceksiniz, SHP, DYP, ANAP

demeden, Yeşiller bile var içinde, o görüşlerimizi benimsemiş olmaları, Türkiye Cumhuriyetinin Atatürk ilkeleri, Atatürkçü düşünce, çağdaş anlayış, medenî, ileri olma, demokratikleşme süreci içinde, milletleşme süreci içinde, çağdaşlaşma amacının takipçisi olduğunu ortaya koyan çok açık, samimî, içten davranışlarını sergiliyorlar.

HODRI MEYDAN broşürümüzün önsözünde belirttim. Bir fani olarak bu kadarı bana yeter. Endişelere bakıyorum; iki şeyden kaynaklanıyor. Birincisi din derslerinin kalkacağı! İkincisi, bilim adamları ağırlıklı bazı çevrelerden aldığım mektuplarda, bunlardan da, zorunlu eğitim yoluyla, hâlâ kuran kursları ortaokula denk sayılacak ve diploma verilecek deniyor. Çok şükür ki şu kitabımızın da en sonunda var, vatandaşın yüzde 98'i böyle anlamış! Biz, çıraklık eğitimine denk sayacağız, dedik.

Bir "denklik" kelimesinin yanlış anlaşılmiş ve saptırılmış olmasından kaynaklanıyor bazı olaylar. Çünkü ağızımdan, "diploma" "ortaokula denklik" gibi bir kelime çıkmadı. Yaşımız, geçmişimiz, söyletmez böyle şeyleri; anlayışımız, inancımız, imanımız; hem manevî, hem maddî, hem millî, hem meslekî, hem çağdaş, hem medenî, hem ileri görüş ve düşüncelerimiz, bize, doğru olmayan böyle şeyleri söyletmez. Çok şükür ki, böyle tek kelime çıkmadı basında, mazallah çıksa idi, onu önüme hemen koyuverirlerdi! Çıkmadı. Hep, daima dedik ki, HAFIZLIK müessesesi, Türkiye Cumhuriyetinin bir gerçeği ve ihtiyacıdır. Atatürk dahi ona karışmamıştır; Atatürkçülere söylüyorum, karıştı diyen bir bilim adamı varsa, bana kaynak getirsin , göstersizsin. Hani Atatürkçülüğü hiç kimseye bırakmıyoruz ya, Atatürk'ü de herkes kendi işine geldiğinde yorumlamasın. Tevhid-i Tedrisat'a rağmen, Atatürk'ün el atmadığı, bıraktığı, bugüne kadarki gibi gitsin, devam etsin

dediği tek kurum, hafızlıktır. Sonra biz, hafızlıktan yola çıkmadık. Benim önümdeki sorunun, Milli Eğitim Bakanlığı olarak, (çünkü cami görevlilerini istihdam etmiyorum) benim sorunun, çıraklık sorunu idi. Ondan harekete geçtik.

Çıraklık sorunu nedir? Biliyorsunuz, iki üç cümle söyleyim mi? Türkiye'de, ortaokula gitmeyen çocukların oranı yüzde 42'dir. Son üç dört yıl önce, yüzde 48'di. Yani, ilkokul mezunu çocuklarımızın büyük kısmı ortaokula gidemiyor. Sokakta... Sahipsiz; kendisi, annesi ve babası için sorun! Büyüdükçe kim kimin sahibi olacağı, bu çocukların ne olacağı belli değil. Bu çocuklara meslek edindirme, bunları hayata hazırlama kimin görevi? Oysa, Millî Eğitim Temel Kanunu, her eğitim - öğretim kademesinin iki amacı olduğunu (sadece ortaöğretimde üçtür) belirtiyor: Biri, **hayata hazırlamak**, ikincisi **bir üst öğrenime hazırlamak**. Orta öğretimin bir üçüncü görevi var: **Hayata ve işe hazırlamak**. Devlet olarak, bunların gereklerini yapmaya mecbursunuz. Çünkü çocuklar, toplumun ortak en yüce ve dinamik varlığı ve geleceğidir. Bu çocuklara, 1977 yılında çıkarılan Çıraklık, Kalfa ve Ustalık Kanunu'nu biliyorsunuz; ancak başarılı olamamış! 1986'ya kadar 13860 civarında çocuk çıraklık eğitiminden geçebilmiş, 47 - 48 civarındaki Eğitim Merkezlerinde.

1986 yılında reform niteliğinde 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu çıkarılmıştır. Övünülecek, Alman modeline uygun, kendi gerçeklerimize dayalı. Bu ülkeler, daha ileri yaşlarda başlatıyorlar meslekî teknik eğitimlerini... Ama 4 - 5 inci sınıflardan sonra yönlendirme değerlendirmelerine devam ediyorlar tabii. Çok iyi bildiğiniz gibi, o uygulamayı biz getirmişiz. Bugün 200 bine yakın çocuk okuyor, gidiniz, çıraklık eğitimi kurumlarını görünüz, şaşırırsınız. Bazılarının imkânları

üniversitelerde yok : Kayseri'ye, Trabzon'a, (aklıma geleni söyledim) gidiniz, bakınız; tesisleriyle, her şeyi ile o iki yıllık dediğiniz, o önlisans - kurumlarımızdan daha iyi fizikî imkânlarda, şartlarda, yatılılığı ile, herşeyi ile, iş içinde öğrenci haklarından istifade ediyorlar. 112 bin kişi de mezun olmuş bugüne kadar. Biz, bu ihtiyacı karşılamaya devam edeceğiz. Nasıl ettirelim? Bu gerçeği görüp gereğini yapmak lâzım. Kültür dersleriyle takviye etmek suretiyle, bu çocuklara verilen eğitimi zorunlu eğitimden saymak durumundayız. Bugün, yüzde 84.6, yüzde 85 oranında, zaten Türkiye'de aileler çocuklarını ortaöğretim kurumlarına gönderiyorlar. Yani okullaşma oranı yüksek...

10 milyon 200 bin çağ nüfusu çocuğumuz var, bunun 8,5 milyonu ortaokula gidiyor. Bu olumlu seviyeye rağmen, 172 devlet içinde Türkiye Cumhuriyeti, en alttan 12 ülkeden biri olarak kalma ayıbında! Bundan kurtulmasın mı? Millet yapmış gereğini... Yüzde 15'lik pay kalmış; bu orandaki çocuklarımızdan bir kısmı çıraklar ve hafızlık gibi cami görevlileri. Niçin yüzde 15 için, yüzde 85'in varlığı görmezlikten gelinsin. Bu gerçek görülmesin mi? Hangi demokrasi anlayışıyla bağdaşır, azınlığın çoğunluğa egemenliği? Yaptığımız budur. Dedik ki, çıraklara bu imkânı verelim derken, Diyanetin ihtiyacını, milletimizin ihtiyacını görmezlikten mi gelemiz? Çok bilinmeyen bir gerçeği açıklamak istiyorum. Halen hafızlar, cami görevlisi olan müezzin ve kayyımlar genellikle ilkokul mezunudur; ama, lise ve muadili mezunlar gibi maaş - ücret almakta, statü kazanmaktadırlar. Biliyor musunuz bunu? Bu, genellikle yeterince bilinmiyor. Bir bilen görmüş, çıkmış; bu gerçeğin üzerine gitmiş, kültür dersleri ile daha aydın, daha ileri bilgiler alsınlar demiş. Diyanet İşleri Başkanlığı camilerde görevlendirilecek bu gibi elemanlara ihtiyacımız çok diyor. Halen bunlar, ortaokul diplomaları olmadığı

halde, ortaokul mezunları gibi atanıyorlar. Atama yönetmeliklerinde bunlar, "cami görevlisi" olarak anılıyorlar; yani meezzin ve kayyım oluyorlar. Bilmeden, öğrenmeden, inanmadan konuşmam, savunmam. Bunlar, bu çocuklarımız, bu evlâtlarımız, Diyanet İşleri Başkanlığının kursunu başarı ile bitirip, başarı belgesi alanlar ile imam - hatip lisesi mezunları, imam-hatip lisesi mezunları gibi imamet görevlerine tayin edildikleri için, aynı statüde olduklarından aynı ücreti alıyorlar. Bunun gereği olarak bunlara bir derece verilmiştir. Diploması nedir? İlkokul. İlkokul diploması üstüne 3 yıllık eğitimli bir hafızlık başarı belgesi. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre bir üst derece verilmek suretiyle onlara denk hale getiriliyor.

Şimdi bu gerçeği yok sanmamak için Mevlâna'yı anmak ve söylemek gerekir. Hani, bildiğiniz şey. Mevlâna, iki elinizle yüzünüzü kapatınız, güneşe bakınız. Güneşi görebiliyor musunuz? Hayır! Siz görmüyorsunuz diye güneş yok mu? Biz bazı şeyleri yok farz ede ede, bazı sloganlar uğruna bunları feda ede ede, sosyal tepki birikimini bu hale getirdik! Çözüm yollarında çok samimî olmadık; doğru davranamadık bazı konularda. Aynı yerlerde ayrı ayrı konuştuk, gerçekleri olduğu gibi ortaya koymadık veya koyamadık. Birlik, bütünlük içinde; çokluk içinde birlik, birlik içinde teklik gibi yüce kavramların anlamını bilmeden, tevhide ermeden tevhit diyerek bazı şeyler yaptık! Galiba bazı çevrelerde, bu sebeple, bazılarını ve milleti şaşırttık! Temellere, doğrulara inmeyenleri şaşırttık. Yapmak istediğimiz şey şudur: Bu gerçek fiilen var mı? Var. Avni Akyol'un, Millî Eğitim Bakanının yapmak istediği nedir? Şudur: Bu çocuklar az, yetersiz, sınırlı ve tek taraflı, sadece din bilgileri edinip yetinmemelidirler. Bu bilgilerle giderlerse, yaşları ilerledikçe daha üst görevlere, işlere girmek isterlerse ne

yapacaklar? Diğer yandan bunlar, halen camilerde din adına gelip vaaz veriyorlar, etkiliyorlar. Konuşmalarını beğenmedikleriniz olduğunda camilerden uzaklaşıyorsunuz. Bunlara, dinin hassasiyeti yönünden, ne mezunusunuz diye soramazsınız; hakkınız yok. Demokrasinin gereği, sorsanız da, kızarsa, "kâfirsiniz" derse bir şey yapamazsınız, çıkarsınız, kaçırsınız oradan.

Bir daha caminin etrafına gitmezsiniz, sorun burada. Diyoruz ki, bu çocuklarımız bizim çocuklarımızdır, bunlar bizim evlâtlarımızdır. Aynı ailenin çocuklarından biri oraya gitmiştir, biri buraya gitmiştir. Allah'ın verdiği istidat, istek ve kabiliyetleri doğrultusunda bunları eğitilelim diyen birisi çıkmıştır, hayatının bir safhasında burada rol (görev) almıştır. Bunu karşıya almanın, bunu yok saymanın, bunun önünü tıkamanın, anlamı var mı? Bunun demokratiklik anlamı, değeri var mı? Yok. Çözüm getirin o zaman. Kim getirecek? Kendisi getiremiyor, kendisi getiremediği zaman, ona bazı dernekler ve siyasiler sahip çıkıyor, bu sefer de bu çatışma daha çok gerginleşiyor, kutuplaşıyor; seyirci kalıyoruz, suçlamalar ve patlamalar karşısında. Dünya, güneşin ötesini düşünüyor; biz hâlâ birbirimizin peşinde, gerçekleri, yeterince kavrayamamaktan, kavrasak da çevremizdeki bazı şartlar dolayısıyla, onlara uyum sağlama gibi tutumdan, çeşitli olumsuz davranışlarla bazı olayların büyümesine, kronikleşmesine sebebiyet veriyoruz.

Samimî inancım bu. Bundan sonra, bir şey bekleyen kişi olarak değil; Allah nasip etti, görevimizi yapmaya çalışıyoruz, ama birlik, beraberlik, çağdaşlık, medenilik, insanlık değerlerine uygun yönde doğru olanları, haklı olanları, meşru olanları millete namuslu olarak açıklamak, gereklerini yapmak... Hiç kimseyi laik devlet düzeninde birbirinin karşısına getirmek, çatıştırmak,

kutuplaştırmak ve bundan faydalanarak bazı menfaatler sağlamak, bazı makam ve mevkilere ulaşmak gibi insanı kuçlten, onurlu kişiliğini zedeleyen durumlara düşmemek gibi bir yol izlemeye çalışıyorum.

Millî Eğitim Bakanlığının öngöreceği kültür derslerini, ağırlıkları oranında alırsanız; sınavlarını Millî Eğitim Bakanlığının olumlu görüşü doğrultusunda çıkaracağınız yönetmelikle yaparsanız, biz de Millî Eğitim Bakanlığı olarak, Diyanetteki çocuklarımızı, çıraklık eğitimindeki çocuklarımız gibi zorunlu eğitim kapsamına alırız dedik, diyoruz. Çünkü, bazı illerde camiler boş, ihtiyaç var, kim gidecek oraya? Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyacını, Millî Eğitim Bakanlığının devlet adına gözetimi ve denetimi altında karşılamamayı savunmak mümkün değildir.

Millî tarihimizde bin yüz, bin iki yüzlü yıllarda devlet idaresini iyi bilmeliyiz. Tarihi, bugünleri daha iyi anlamak için iyi bilmeliyiz. Sadece, kendi arkalarına bakıp yürümek isteyenler, önündeki çukura dşerler, uzağı göremezler, tuzağa dşerler. Millî tarih şuuru, olabildiği kadar en geriye bakmayı gerektirir. Çril'in güzel bir sözü gibi : "Ne kadar geriye bakarsanız, o kadar ileriye görürsünüz." Bakıyorum, çözüm şeklimizi, sadece iki u kutup anlamak istemiyor! Ne yapalım? Herkesin rızasını alamazsınız ki... Onlar anlamıyorsa hiçbir şey yapmıyalım mı? Sadece ferdin, sadece toplulukların, cemaatin rızasına göre hareket etmek, toplumun tümünü, diğer kesimlerini ihmal etmek, Hakkın rızasına ulaşmamak, gerçeği, doğrunun gereğini yapmamak demektir. Doğrusu, hak, adalet, meşruluk, doğruluk, oy getirmiyor ve almıyorsa dahi; eğer, yapılan doğru ise, yanlış mı sayılacaktır? Hayır. O zaman hiçbir gelişme olmaz; adalet, hak

doğmaz; iyilik, güzellikle ilgili bir şey gelişmez. Parmak hesabıyla neler olabileceğini, neler olduğunu gördük, yaşadık, yine de görürsünüz, görürüz... Parmak hesabına gelmeyecek işler, değerler vardır. Oysa değerler, insanı insan yapar, devleti devlet yapar, milleti millet yapar, kalıcı yapar.

Şimdi, sizlere, TBMM - Plan ve Bütçe Komisyonunda, bilgim dışında ele alınan, Kuran Kurslarının ortaokula denk sayılmasıyla ilgili Kanun Teklifi üzerinde bilgi arz etmek istiyorum. Teklifin gerekçesinde, haklı zemin açısından milleti mağdur etmemek, çocukları mağdur etmemek deniyor. Oysa, biz, Bakanlık olarak buna karşı görüş vermişiz! Diyanet İşleri Başkanlığının, isteğini benimsememiş, düzeltin demişiz; onlar da metni düzeltmişler, fakat gerekçede aynen kalmış bu defa! Dedim ki, orada "Allah şaşırtmış, Allah yardım ediyor" dedim. Hükümet adına ilgisi olmayan bir başka Bakan var toplantıda. Haklı zemin üzerinde görüşlerimi açıklamaya başladım. Haklı zemin mi? diye başladık. Hangi haklı zemin? Osmanlıyı uçuruma getiren haklı zemin mi? Mehmet Sait Paşayı isyan ettiren zemin mi? Şair Eşref'e, Mehmet Akif Ersoy'a acı gerçekleri söyleten zemin mi? Nabi'ye "fıkıh, tefsir, hadis yeter," üstünü boşver, dedirten zemin mi? Yoksa Türk Milletini üç kıtaya egemen kılan, hem dine saygılı ve dinine bağlı; hem de müspet ilime ve bilgilere dayalı, ikisini birlikte götüren, yaradılışa uygun, Kurana da uygun, bilime de uygun olan zemin mi? Kutatgu Bilig'den örnekler verdim; ne istiyor ve diyorsunuz siz, dedim? Yusuf Has Hacı, Kutatgu Bilig'de "Bilgi ile göğe yol dahi bulunur, " diyor. "Bilgi bil, adam ol, yükselt kendini; ya da hayvan adını al, insanlardan uzak kal." diyor, dedim. Yoksa Sümbüllü Zade Vehbi Efendi gibi, "İtibar eyleme pek hendeseye, düşme ol daire - i vesveseye!" anlayışı ile bir yere varılmaz, dedim. Oysa, Fatih

Sultan Mehmet Paşa'nın, dokuz defa sadrazamlık yapmış paşanın, padişaha verdiği raporda, lâyhada çok önemli teşhisler var. Bu layihada, "Maarif hakimiyettir, yani millî eğitim egemenliktir, cehalet mahkûmiyettir, esarettir, bu hal birkaç yıl daha devam ederse Sultanım, ehl-i Islâmın ve Osman-ı Âliyenin akıbeti acıklıdır, hüsrandır, felâkettir" diyor. Sonumuzu bu hale mi getirelim? dedim.

Hangi haklı zemin? Hoca ile aşağıda konuşurken, (Rauf İNAN) 1921 deyiverdi hoca. Bir bilgi kartımı gösterdim Sayın Rauf Hocaya, o dedi hocamız. Burada haklı zemini Atatürk söylüyor, onu okuyayım. 16 Temmuz 1921'de Atatürk, Meclis Başkanı, her şeyin başı, Millî Eğitim Kongresini açıyor. Mustafa Kemal, **"Şimdiye kadar izlenen eğitim ve öğretim usullerinin milletimizin geri kalma tarihinde en önemli bir etmen olduğu kanısındayım. Onun için bir millî eğitim programından söz ederken, eski devrin uydurma söylentilerinden ve varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî özümüz ve tarihimizle orantılı, bir kültür amaçlıyorum. Çünkü milletimizin dehâsının tam gelişmesi ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişigüzel bir yabancı kültürü şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçları tekrar ettirebilir. Kültür zeminle orantılıdır. O zemin milletin seciyesidir."** yani özyapısıdır, diyor. Gerçek haklı zemin, budur. Haklı zeminmiş. 1900'ün mü? 1800'ün mü? 1700'ün mü? 1600'lerden sonraki kötü gidişin mi? Arayışın mı? Matbaayı 289 sene sonra Türkiye'ye sokturan kafanın mı? 289 yıl sonra Türkiye'ye girdiği halde Müslümanların kullanmasını 233 yıl

geciktiren kafanın zemini mi? Bunları söyleyemeyeceğim de, neyi söyleyeceğim? Siyaset için, masa için, mevki için, geçici olan şeyler için. Yaptığımız savunma budur ve o teklifimiz doğrultusunda her şey gerçek yerine dönmüştür : Millî eğitime. Uzlaşıldı diye yazdı sonra gazeteler! Neyi uzlaştıracam? Onlar, teklif sahipleri, itirazlarımı benimsedi. Efendim, bu sözlerime rağmen, "anlaşmışız önerge sahipleriyle" diyor gazeteler. Haklılık ile haksızlık, doğruluk ile yanlışlık anlaşmaz. Demokrasi uğruna, makam, mevki uğruna, her şey de bağdaşmaz! Bağdaşan şeyler vardır, bağdaşmayan şeyler vardır. Laikliği temelinden bozacak, yanlış yorumlayacak bir zihniyetle, uzlaşma yolunda fedakârlık edemem. (Alkışlar)

Bakanlıkta kaldığım, Hükümette kaldığım sürece de bunlara imkân vermem. Bu kadar basit. Ben nasıl onlara tahammül ediyorsam, onlar da bana tahammül etmek zorunda, aynı şeyi grubumda da söyledim. Hükümette de söyledim.

Geliyorum şimdi, şu "tevhid-i tedrisat"ı yanlış anlayan ve yorumlayan çağdaşlara! Onlar da yanlış anlıyor. Kılıç kalkan elde, gidiyorlar, Cumhuriyet fedailerini! Atatürk'ün cumhuriyetinin kuruluş yıllarını iyi anlamak lâzım, o dengeleri iyi kurmak ve korumak lâzım. Millî seciye dediğimiz, millî benlik dediğiniz, millî ruh dediğiniz, millî şuur dediğiniz şeyin kaynaklarını, dayanaklarını samimî ve dürüst olarak iyi ortaya koymak lâzım. Ben bunları meydanlarda da söylüyorum. Hiç 23 Nisan Bayramı ile bunun ilgisi, ilişkisi var mı? 23 Nisan konuşmam burada, orada söyledim bir kısmını. Atatürk'ü, laikliği, çağdaşlığı, dini birbirinden ayrı ele almayın. Birbirine düşman sanmayın, birbirine düşman ve karşı kutuplarmış gibi görmeyin. İnsanın maddî ve manevî bir bütünlük içinde, ahenk içinde, uyum içinde olduğu, olması gerektiği gerçeğini kavrayın dedim. 23 Nisan konuşmamda, Türk Milletine daha iyi fırsat bulamam diye

söyledim. Dediğim şey şu; bir kısmını okuyamadım, orada tabii, bakın bir kısmını söyleyeyim : "Çağdaşlık ve laiklik, tek yönlü, tek yanlı, tek boyutlu olmak demek değildir. İnsanı ve toplumunu maddî ve manevî bir bütünlük, uyum içinde görmek, tanımak, anlamak, değerlendirmek ve geliştirmektir. Çünkü çağdaşlık ve laiklik, tam anlamıyla insanlık ve akılcılıktır." Duydunuz mu bunları söylediği mi? Bunun gereği - ağlamayın, beni de ağlatırsınız sonra, ağlamam da kızıyorum! Çünkü...

BİR KONUK - Çok yücesiniz. Gurur duyuyorum, çok heyecan duyuyorum, yüce Bakanım.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI AVNİ AKYOL (Devamla) - Çünkü, çağdaşlık ve laiklik, tam anlamıyla insanlık ve akılcılıktır. Bunun gereği, insanın kendi kendisi olması ve kendini korkusuzca savunabilmesidir. Kendisine ferdî kimlik ve millî kişilik kazandıran, millî, manevî, dinî, tarihî ve sosyal değer ve inançlarıyla, geleneklerinin kaynağı ve dayanağı olan, kendi millî kültürü içinde yaşamaktır. Ne demiş Atatürk, haklılık var bunda. Yanlışlık mı var bunda? Bilimsel olarak hayır, yok. İnsanın, Türk fertlerinin, bu kaynak ve dayanakla evrensel kültüre ve uygarlığa katkıda bulunması, burada kişilikli ve onurlu bir yer alması ve değer kazanmasıdır.

Bu bilimsel gerçeklerden hak ve hürriyetlerden dolayı, her insanın, millî kültürünün ana ve temel kaynakları olan; kendi dinine ve kültürüne bağlı ve sadık yaşaması en doğal insanlık hakkıdır. Ama hangisinde farklılık vardır. Hangi zeminde, hangi vicdanî anlayışta, hangi görüşte ve düşüncede? Ancak bu hakkı kullanırken veya kullanmak isterken çok dikkatli, ölçülü, disiplinli, dengeli ve duyarlı olmak; toplumun bütününe, devletin hak ve hürriyetlerini de korumak şarttır.

Özellikle ve öncelikle ferdî, zümrevî veya mahallî arzu, istek, egemenlik, hesap ve ihtiraslarla, Atatürk, çağdaşlık, laiklik ve din konularını ve kavramlarını birbirine karşı göstermek suretiyle topluma nifak sokmak isteyen bilinçli veya bilinçsiz hiçbir kimseye ve çevreye imkân ve fırsat verilmemelidir. İttifakı zedeleyen bu gibi sınırlı hareketlerle, bunları günlük siyasete âlet ve malzeme etmekle hayırlı ve olumlu bir sonuç alınamayacağı iyi bilinmelidir. 23 Nisan konuşmam bunlar. Bunu orada söyledik, bunu bir başka biçimde şu kitabımızda ifade ettik; ayrıca bir başka biçimde, TBMM'de yaptığım konuşmalar ve savunmalarda da açıkladım, söyledim. Allah Allah, şunca yıl sonra, Türkiye Cumhuriyetinin laiklik temellerini, milliyetçiliği, millî ve manevî değerlerine bağlılığı, böylesine savunma ihtiyacı ile karşı karşıya kalıyorsunuz! Bu bir sorundur. Şu kitap 70 bin tane gitti, hâlâ istek var. (LAIKLİK VE DİN ÖĞRETİMİ - 1990)

Türk milletinin ferdi olmayan bunun dışındadır. Varsa ben dışındayım desin, o zaman Türk milletinin ferdi değil. Hangi statüde olursa olsun, hangi görevde olursa olsun, onları uyarmak, yemin ettiğimiz gerçekler üzerine onlara tavsiyelerde bulunmak, onlara akıl hocalığı yapmak değil, onlara bu gerçekleri sunmak görevi ve sorumluluğu Millî Eğitim Temel Kanununun 56'ncı maddesi gereği şimdilik bana aittir; Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Onun için yapıyorum bu açıklamaları, yazacağım da. Bundan dolayı ne yaparlarmış? "Herkes İçin Eğitim Konferansı"na katılmış, BEYANNAMEYİ imzalamış bir ülkeyiz. Orada alınan kararları görsünler; altına imza attığımız uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini okusunlar, ondan sonra bu işleri günlük siyasete âlet etmesinler. Millî eğitim, partilere, günlük politikalara sığmaz. Türk Millî Eğitimi, partiler üstüdür; partiler araçtır; amaç, milletin kendisidir,

mutluluğudur, huzurudur, refahıdır, geleceğidir. Partiler bunun aracıdır, siyasiler bunun aracıdır. Bunu birilerinin söylemesi lâzım. Bunu söyleyecek de Millî Eğitim Bakanlığıdır. Atatürk'ün, "Eğer ben Devlet Başkanı olmasaydım, Millî Eğitim Bakanı olmak isterdim" görüşünün anlamını herhalde bu sözler ifade ediyor. "Benim en büyük niteliğim öğretmenliğimdir" sözlerinin anlamı bunda kendini buluyor herhalde. Bunlar görülmüyor, bunlar bilinmiyor, ondan sonra günlük siyaset için, üç günlük makam, mevki, şan - şöhret için vesaire, vesaire için, torunlarımıza, evlâtlarımıza yaşmayacak güvensiz, sağlıksız ve huzursuz bir ortamın oluşmasına seyirci kalıyor ya da tepkisiz kalıyoruz! Bu, benim mizacımla bağdaşmıyor, bağdaşmadığı için de görevimin gereğini yapıyorum, hissimin değil; aklımın, duygumun, görev anlayışımın...

Görev, hayatın kendisi; onun âdil olması gerekir; onun dürüst olması gerekir; onun ahlâkî ve vicdanî olması gerekir. Böyle bir görev anlayışı. Görevini, onurlu ve sorumlu şekilde her şeyin üstünde tutan fertler ve nesiller, diyorum. Nasıl bir insan profilinde bunları belirtiyorum. Ama onun başı, şemsiyesi, - herhalde dağıtıldı sizlere - "Nasıl Bir İnsan" profilinin baş şemsiyesi, millî kültürümüzdür. Ondan sonra bir yığın nitelikler, yeterliklerden sonra; en sonu, çağdaş, laik ve akılcı bir kişilik ve ahlâkî karakterdir. Kırk yıllık inancımın, imanımın, kanunlardan, millî ve manevî kaynaklardan, millî kültürden kaynaklanan, gerçeklerden ve doğrulardan ilham alarak oluşturduğum en son metindir. NASIL BİR İNSAN profilimizi 200 bin tane de bastık, okullara gönderiyoruz. Sürekli geliştirebiliriz, eleştiriye açıktır; ama Meclisten geçti, her tarafta konuştum, eleştiri almadı. Olumlu karşılandı.

1920 yılına ait iki Şeye atıfta bulunayım: Atatürk'ü iyi anlamak lâzım. Bazı beŐerî zaafalarını, milletin sağduyusuna bırakıp bu insanı karalamamak lâzım. Bazı Şeylerin takdirini Allah'a bırakmak lâzım. O hakkın kimseye verilmediğini bilmek ve anlamak lâzım. İslâmiyetin, diğer dinler gibi Müslümanlar arasında ruhban sınıfına ihtiyacı olmadığını bilmek lâzım. Cemaat ile cemiyeti doğru anlamak lâzım. Cemaat, topluluktur; cemiyet toplumdur, millettir. Anlıyorum, cemaatler rahmettir; ama bu rahmet toplumun iyiliği hak, adalet ve doğruluk ve ahlâk üstüne olduğunda birleştirici ve yüceltilikle rahmettir. Bu ilişkileri kuramaz isek ve bunları doğru anlatamaz isek birliği, beraberliği sağlayamayız, birleştirici olamayız. Birleştirici olamıyan da, birleŐen veya birleŐtiren olunamayınca da insanın Müslümanlığı tehlikededir. Hangi âyete gittiğimi de bilenler bilmektedir. O kadar hocalık yapmamayım, hoca değilim; benim branŐım ayrı, biliyorsunuz. Din alanı profesörleri burada, onlar söylesinler, görüyorum, oradalar, İslâmiyeti iyi anlamak lâzım. İslâmiyetin iyilik, güzellik, doğruluk, ahlâk üzerinde bir yüce ve son din olduğunu kavramak lâzım.

Bakınız, 9 Mayıs 1920, Atatürk'ün Hükümet programındaki bir cümlesini okuyayım; bazı "mest-i nazım"lar anlamaya çalıŐsınlar, kavramaya veya kaynağına inmeye çalıŐsınlar. **"Millî egemenlik işlerinde amacımız, çocuklarımıza verilecek eğitimi her anlamıyla dinî ve millî bir duruma koymak ve onları hayat mücadelesinde başarılı kılacak dayanaklarını kendi öz benliklerinde bulunduracak, teŐebbüs gücüyle kendilerine güven ve karakter verecek, üretici bir fikir ve Őuuru uyandıracak yüksek bir düzeye ulaştırmak"** diye devam ediyor. Allah aşkınıza bakınız, bu dengeleri kurmaz,

yapmazsanız, dini atarsanız, birilerine bırakırsınız; millîliği atarsanız, bazıları mahkemeye verir, birilerine bırakırsanız; kime hayredersiniz? Bu davranışın millîlikle, İslâmîlikle, insanlıkla, vatandaşlıkla, iyi insanlıkla münasebeti var mı? Yok. Üstünün takdirini Allah'a bırakın, ama bunun gereğini yapın. Ne demişim, biliyor musunuz? Birileriniz geldi, dinîliği attı, - Mecliste yaptığım konuşmayı okuyorum şimdi, bunu söylemişim böyle- kaldı birilerine; birlerimiz geldi, millîliği attı veya kendine aldı, kaldı birilerine; millet seyirci kaldı! Bu çirkin politikadır, doğru politika değildir. Politikadan hiçbir şey beklemeyen bir arkadaşınız olarak ifade ediyorum... Atatürk'ün sözlerine devam ediyorum. **"Geleneklerimize uygun ders kitapları, millî ruhu aktaracak tarihi, ruhî, edebî sosyal eserleri yazdırmak, batı ve doğunun bilimsel ve teknik eserlerini dilimize çevirtmek."** Ne zaman söylemiş bunları? 1920'de, daha cumhuriyet falan yok. **"Kısaca, bir milletin hayat damarlarını korumak için en önemli etmen olan millî eğitim işlerine özel bir dikkat göstermeye çalışmaktır."** Yaptığımız da, genellikle bunları saptırmaktır! Bazılarının yerine kendimizi koymaktır. Ondan da menfaatler kazanmaktır. İş budur.

"Tevhid-i tedrisat", bu anlayışın ışığında ortaya çıkmıştır. Bölük pörçük, darma dağınık, karma karışık olan, çok çeşitli tipte yetiştirilen insanlar arasında birliği, beraberliği sağlamak; millet gerçeğinin sonucu ve gereği olan **millî tipte bir insanın genel karakterini ortaya koymak** amacıyla ortaya çıkmıştır. Bakınız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile insanlık ve Türk Milleti yeniden bütünü görmeye başlamıştır. Bütün olarak görmeye başlamıştır; olgunluğun, dolgunluğun ve iyiliğin bir gereği olduğu bilincine varmıştır. "Tevhid-i tedrisat" bu anlayışın

sonucudur; ama biz onu işimize geldiği gibi yorumladık ve "tevhid-i tedrisat'ın", öğretimde birliğin gereği, insanın bu anlayış doğrultusunda hem dine ve dinî bilgilere ihtiyacı olduğu; hem de müspet, akılcı, çağdaş bilime ve bilgilere ihtiyacı olduğu gerçeğini kavramak ve ikisi arasındaki uyumu, Yaradanın büyük kudreti, sırrı, hikmeti doğrultusunda, yaratılanın ihtiyaçlarını; hayat içinde başarılı olma, hayat içinde kişilikli, bilinçli ve kimlikli olma, verimli olma, insan olma, insan gibi yaşama, kula kul olmadan, kimseye esir olmadan, insan gibi yaşama iradesi, özlemi ve isteğini dengeli bir şekilde, dengeli ahlâkın gereği bir şekilde ortaya koymak anlayışı, felsefesi, Öğretimde Birlik Kanunu'nun ruhudur, özüdür.

Bunları gerçekten çok iyi anlatmaya mecburuz, Cumhuriyetin şunca gelinen yılından sonra dahi... Olabilir. Nesiller yetişiyor, bugün 14 milyon millî eğitim ordusu; 1930'larda, ondan az bir Türk Milleti. Avrupa'nın, ayrı ayrı 17 ülkesinden büyük bir millî eğitim ordusu. Bugünün Adana'sı 1923'ün Türkiye'sinin eğitim ordusuna sahip. 1933'de Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati dönemindeki Türkiye, bugünkü Ankara kadar değil; Hasan Âli YÜCEL'in döneminde 1943-1944'de eğitim ordusu bugünkü İstanbul'dan küçük...

Bu büyümeye uygun şekilde sistemi düzenliyoruz, yeniliyoruz. Merkezî otoritenin taşraya doğru yönelmesi, yetkilerinin uygulamaya dönük olanlarını devretmesi doğrultusunda valilere, öğretmenlere, okullara, yerel eğitim bölgelerine ağırlık veren kanunî düzenlemeler yapıldı. Bunlar Millî Eğitim Komisyonundan, Anayasa Komisyonundan geçti; şimdi Genel Kurulda. İnşallah, şu siyaset dalgalanmaları olmazsa, bu ayın sonuna kadar çıkacak. Yani, yetkileri okullara, öğretmenlere doğru kaydıran bir anlayış, hep özlemini çektiğimiz... 1949'da dahi şikâyetler yapılıyor... Merkezî idare

uygulamasıyla verimli olunmaz diyorlar o zamanın düşünen, uygulayan ve görenleri.. 1949'dan sonra bugün yüzde 700, 950 artmış öğrenci ve okul sayıları, rakamları. Merkezî idare yönetimiyle bugünkü Millî Eğitim Ankara'dan yönetilemez! Sekiz yıllık zorunlu eğitim, inşallah çıkacak, TBMM Başkanlığına gönderdik. Millî Eğitim Akademisi Kanunu'nu gönderdik. Bunlar, eğer bu yasama döneminde çıkarsa en hayırlı işi yapmış olacağız, çıkmazsa, önümüzdeki yasama yılının ilk ayında dahi çıkarsa, inanınız, biz gitsek de rahat eder gelenler ve Türk Milleti, gelecek nesiller...

Gelecek için herhalde bundan daha şerefli görev olmaz diye düşünüyorum. Yorucu ve üzücü yorgunluklar da beni kamçılıyor galiba; heyecanlandırıyor, motive ediyor. Fakat gücü, ilhamı, bildiğiniz millî ve manevî kaynakların dışında, inanınız, sizlerden alıyorum; öğretmenlerden, öğrencilerden, gençlerden, özellikle annelerden ve sonra babalardan. Öğretmenlerin verdiği güç, sistem değişikliğinde yüzde 85'tir. En büyük gücümdür, yüzde 85'i bu sistem değişmelidir, demiştir. İnşallah bu ayın 29-30'unda bir televizyon programında, orada bazı gerçekleri açıklayacağım; üniversitelerle ilgili, kuran kurslarıyla ilgili, görürsünüz, hâlâ yanlış anlamalar var. Bir de, öğretim yılı sonu dolayısıyla, 7'sinde yayınlanmak üzere yeni mesajlarım olacak, Ders Geçme ve Kredi Sistemiyle ilgili ölçme değerlendirme ile eğitimin yükünü hafifletme gibi. Bugünkü yüküyle, bu ders sayısıyla, miktarıyla, bu gereksiz bilgilerle, bu kadar yük taşınmaz! Günahdır bu çocuklara. (Alkışlar) Bazıları tereddüt ediyor, birden sistemi bozuyoruz, diyorlar; sistemi bozmuyorum ki, iyileştiriyorum. Allah'ın yarattığı insanın kabiliyetine, istidadına sen ne veriyorsun, okulda? Bilgi ve beceri veriyorsun, ondan sonra istidat ve kabiliyet, yetenek oluyor, değil mi? Öyle ise Allah

vergisi, o istidada saygılı olmak lâzım. Allah'a bağılılığın gereği, yaratılana da saygıdır insanın ilgi, eğilim ve isteklerine uygun bilgiyi vermek, beceriyi kazandırmak. Sonra, haydi yavrum, kendi kendin ol, kendi kendini idare et bakalım demek lâzım. Hayatın gerçeği çoktan seçmeli. Bir kravat bile seçmek için kaç yere gidiyoruz. Niye baskı altına sokuyorsunuz çocukları? Bu görüşler üzerinde 1.5 senedir çalışıyorum; bir kısmı burada bulunan bilim adamı arkadaşlarımla... Değil mi Sayın ALKAN? Geç kaldık değil mi, Sayın OĞUZKAN?

Herşey gönlünüzce olsun diyor, saygılar sunuyorum.
(Alkışlar)

BAŞKAN — Değerli konuklar, programı bir saat ertelemiş durumdayız, şöyle yapalım: Hem Sayın Bakana belki görevine dönme şansını tanımak, hem de bizi bazı düşüncelere sevk eden bu güzel konuşmanın kendi aramızda tartışmasını yapmak üzere bir çay arası verelim. Bu arada ben bir basın toplantısı yaparak bu sene eğitim hizmet ödülü ile ödüllendirilecek eğitimcimizi basına açıklayayım, saat 11.40'da buraya çıkalım, ondan sonra program yeniden düzenlensin.

I. OTURUM

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ DERSİNİN AMACI VE NİTELİĞİ (Bildiri : 1)

Prof. Dr. Neda ARMANER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Emekli Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı : Doç. Dr. Nizamettin KOÇ

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ DERSİNİN AMACI VE NİTELİĞİ

BAŞKAN - Değerli konuklar, birinci oturumu açıyorum. "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Amacı ve Niteliği "konusunu Sayın Prof. Dr. Neda Armaner sunacaklar. Kendilerini davet ediyorum.

Toplantımızın bir miktar sarkmasını da dikkate alarak tartışma kısmını şöyle değerlendirmek istediğimi baştan bildirmek istiyorum. Sorusu olanlar yazılı olarak verilerse bize, Hocamıza bildirişi sonunda o soruları cevaplama fırsatı yaratmış olacaktır. Aslında TED'nin geleneksel bir yaklaşımı vardır. Bildirinin arkasından bir on beş dakika sorusunu yöneltmek isteyenler ile katkıda bulunmak isteyenler mikrofon başına gelerek düşüncelerini sözel olarak ifade ederler. Ancak bugün zaman aşmasından dolayı bunu bu kez böyle değerlendirmek istediğimizi belirtmek istiyorum.

Buyurun Sayın Hocam.

NEDA ARMANER - Saygıdeğer izleyiciler,

IX. Öğretim Toplantısı için saptanan konu, 80'li yıllardan bu yana üzerinde çok konuşulmuş ve yazılmış olmasına rağmen hâlâ rayına oturtulmamış önemli bir eğitim sorunudur. Bu nedenle TED Bilim Kurulunu, aldıkları bu isabetli karardan ötürü huzurlarınızda kutlayarak sözlerime başlamak istiyorum.

Bilindiği üzere, eğitim ve öğretimde başarı sağlanması, her yönü ve içeriği düşünülmüş temel bir hedef üzerinde sağlam adımlar atılarak elde edilir. Bu ilke yerine, tek yönlü verilmiş bir karara bağlanarak, "Ben yaptım oldu" anlayışı ile eğitime ilişkin konuların yürütülmesi, demokrasilerde elbette eleştiri duvarına

çarpar. Burada bahis konusu olan ne biyoloji veya coğrafya öğretimidir ne de bu derslerin öğretim yöntemlerine ilişkin sorunlardır. Din psikolojisi dalında bilimsel verilere dayanarak diyebilirim ki din ve ahlâk, kendine özgü telkin özellikleriyle hem bireyi hem de toplumu etkileyen sübjektif bir alandır. Bu etkinlik, güdümlü bir öğretime dönüştürüldüğünde ise bu işlevin daha hızlı ve dolaysız olarak işletilmiş olduğu bir gerçektir. Bunun yanında ortaya çıkan öğelerin çok yönlü ve karmaşık olması nedeniyle, dikkate alınması gereken dengelerin laik ve demokratik özgürlük ortamında inceden inceye hesaplanması, hukuksal açıdan kaçınılmaz olur.

1982 Anayasası'nın 24. maddesinde yazılı olduğu üzere, "Din Kültürü ve Ahlâk Öğretimi" adıyla anılan derslerin ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasına sokulmasından bu yana Millî Eğitim Bakanlığı'na önemli ve büyük bir görev ve de sorumluluk yükletilmiştir. Aslında 24. maddeye eklenen husus, Anayasa yürürlüğe girmeden daha önce uzun tartışmalar ve itirazlara hedef olmaya başlamış, yürürlüğe konulduktan sonra da kesintisiz sürüp gitmiştir. Fakat hemen şunu belirtmeliyim ki karşı konulan nokta asla dersin kendisi değildir, onun zorunluluk niteliğine büründürülerek laik eğitim ve öğretim kavramında bir karmaşa yaratılması ile uygulamada türlü sorunlarla karşılaşılmasıdır.

1948 de ilkokul'un 4. ve 5. sınıflarında din dersleri yeniden başlatılınca, doğal olarak ilköğretmen okulu II. devre 9, 10 ve 11. sınıflarının müfredat programlarına da "Din Bilgisi" dersleri ve onun metodolojisi konulmuştur. Bu derslerin ders kitabını yazmak da bana nasip olmuştur. Sözünü ettiğim ve öğretmen okulları ders kitapları arasında basılan kitabın önsözünün başlarında şöyle yazmıştım: "Dinî disiplinler, ısrarla, zorlama ile ka-

zandırılmaz. Önce sağlam bir istek kurulmalıdır. "Otuz beş yıl önce yazılan bu ifade eskimedi, fakat on yılını doldurmadan 24. maddenin zorunluluk getiren ibareleri ancak zorunlu olarak sürdürülüyor.

Burada bir hususu da kısaca belirtmeliyim. Öğretmen okulları meslekî formasyon dersleri arasında din bilgisi derslerine ve metodolojisine hemen yer verilmesinin nedeni açıktır. Zira, o sıralarda mahalle imamlarının ilkokulda bu dersleri vermesi için Bakanlığa bazı çevrelerce baskı yapıldığı ve bunu bazı basın da desteklediği iyi biliniyordu. Bu baskılar, başka bir noktada kendini göstermiş, 1956 - 57 ders yılında ortaokul 1. ve 2. sınıflarına da din dersleri ihtiyarî olarak konulmuştur. Bu derslerin isteğe bağlı olmasına rağmen ilk ve ortaokulda öğrencilerin tümü bu dersleri görmekte idi. Zaten, zorunluluk getirilmesine gerek kalmayacak kadar az bir rakam - o da 70'li yıllarda liselere konulduktan sonra çeşitli nedenlere bağlı olarak % 25 kadarının bu derse girmediği eğitim istatistiklerinde belirlendiği halde - Sayın Kenan Evren Erzurumdaki konuşmalarında "Onları da biz soktuk" ifadeleri belgelerle açıklanmıştır. Zor ve cebir, aslında, eğitim ve öğretimin her dalında reddedilirken, din ve ahlâk alanlarında bu husus" eşyanın tabiatına aykırıdır" deyimine uyularak, bu öğretilerin niteliğine ve özelliğine tamamen ters düşmektedir. Ünlü 24. maddenin başlangıcında "Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir... Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz" deniliyor. Beri taraftan, namaz surelerinin Türkçesini ezberleyip Arapçasını becerememiş bir çocuk sınıfta bırakılarak cezalandırılıyor. Basına yansıyan olaylar ve belgeler az da olsa yukarıdaki çelişkilerin açık kanıtları sayılmaktadır.

Zamanımızın kısıtlı olmasından ötürü, uygulamada ortaya çıkan durumların tartışmasına girmeyerek, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersinin amaç ve ilkeleri üzerinde Bakanlığın resmî açıklamasına yer vererek konuşmamıza zemin oluşturan bilgileri hemen sunmak istiyorum. Ancak, belirtmek zorunda olduğum bir husus şudur: Bu toplantıda açıklanması gereken her ne kadar ortaöğretime ilişkin bilgilerdir ama, bu sorunun "cemaziyel evveline" yani ilköğretimdeki durumuna değinerek konuyu bir bütün olarak ele alma gereğini duymaktayım. Çünkü, uygulaması henüz ülke çapında realize edilememesine karşın elimizde bir "Temel Eğitim Yasası" vardır. Bu da ilk ve ortaokulları sekiz yıllık bir bütün olarak dikkate almaktadır.

Önce konuya dersin adından başlayarak girelim. Talim ve Terbiye Başkanlığının 18 Şubat 1982 tarihindeki toplantısında alınan 30 sayılı karar şöyledir :

Konu :

"Din Bilgisi" dersi programlarının yürürlükten kaldırılması;

"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersinin konulması.

Kurulumuzun 8. 12. 1981 gün ve 213 sayılı kararı ile kabul edilen temel eğitim ve ortaöğretim "Din Bilgisi" ders programlarının yürürlükten kaldırılması; mevcut "Din Bilgisi" ve Ahlâk" derslerinin, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi adı ile bir program bütünlüğü içinde birleştirilmesi ve buna göre yeniden hazırlanan programın ekli örneğine göre kabul edilmesi hususlarının Bakanlık Makamının onayına sunulması kararlaştırılmıştır.

Uygundur. 18.2.1982

Hasan SAĞLAM

Millî Eğitim Bakanı

Din Kültürü ve Ahlâk Öğretiminin Genel Amacı

Temel eğitim ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk Millî Eğitim politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün laiklik ilkesine uygun, din, İslâm dini ve ahlâk bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, millî birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dinî ve ahlâkî yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlâklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminin İlkeleri

"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" öğretiminde amaca ulaşabilmek için aşağıdaki ilkelere uyulacaktır:

1 - Devletimizin laiklik ilkesi daima göz önünde bulundurulacak, bu ilke her zaman korunacaktır.

2 - Hiçbir zaman vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir.

3 - Mutlaka dini aynı olan milletlerle her zaman iyi ilişkiler içinde bulunulamayacağı, buna rağmen dini ayrı olan milletlerle de iyi niyet ve dostluk ilişkileri içinde bulunulabileceği zihniyeti kazandırılacaktır.

4 - Dinî Bilgiler yanında millî birlik ve beraberliği kazandırıcı, sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, sancak, şehit, gazi gibi millî değerler kazandırıcı yüce kavramların öğrencilerin zihinlerinde yer etmesine özen gösterilecektir.

5 - Örf, âdet ve geleneklerimizle millî değerlerimiz daima göz önünde tutulacak ve dinin milleti oluşturan önemli unsurlardan biri olduğu benimsenilecektir.

6 - Ders konuları daima Atatürk İlkeleri ile bütünleştirilecektir.

7 - Bu ders, "özel öğretim ilkeleri" ne uygun olarak ve sevdirilerek işlenecektir.

8 - Konular işlenirken, yeri geldikçe, işlenen konular ile öğrencilerin diğer derslerde kazandıkları bilgiler arasında bağlantı kurulacaktır.

9 - Konular, sınıf seviyelerine göre, öğrencilerin genel kültür ve pedagojik gelişmeleri göz önünde bulundurulmak suretiyle, onların kültür düzeylerini aşmadan sevdirerek, düşündürücü ve ikna edici bir şekilde incelenecektir.

10 - Yeri geldikçe öğrenmenin, çalışıp ilerlemenin, bilmenin de bir ibadet olduğu öğrencilere açıklanacaktır.

11 - Kimse dinî uygulamalara zorlanmayacaktır.

12 - Haksızlık, yalancılık, riyakârlık, sahtekârlık, bencillik, tembellik ve bunun gibi davranışları İslâm dininin reddettiği ve günah saydığı, her Müslümanın faziletli olması gerektiği belirtilecektir.

13 - İbadetlerin Allah'a karşı saygı, sevgi, şükran duygularının ifadesi olmasının yanında, kişinin sağlığına, toplum fertlerinin birbirine sevgi ve saygı ile bağlanmalarına, yardımlaşmalarına, dayanışmalarına, fert ve toplum ilişkilerinin iyi ve düzenli bir şekilde yürütülmesine yarayan, insanı fazilete (erdem) ve mutluluğa sevkeden davranışlar da kazandırdığı özellikle belirtilecektir.

14 - Her türlü ibadet ve dış temizlik gibi, kalbi arıtıp ruhu yücelten güzel ahlâkın da insan için vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçeği benimsetilecektir.

15 - İnanç ve davranış bütünlüğünün önemi üzerinde durulacaktır.

16 - İbadetin insan tabiatına uygun ve gerekli olduğu duygusu öğrencilere kavratılacaktır.

17 - Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili konular işlenirken, daima O'nun örnek ve üstün şahsiyeti esas olarak ele alınacak, bunu belgeleyen olaylardan örnekler verilecektir.

18 - Her konuda mümkün olduğu ölçüde öğrencinin günlük hayatı ve gözlemleri ile ilişki kurulacak, hatta, günlük hayattan ve gözlemlerden hareket edilerek konuların öğretilmesine gidilecektir.

19 - Konular yeri geldikçe ayet ve hadislere dayalı olarak ele alınacaktır.

20 - Öğrencilerin okul dışından getirdiği yanlış bilgi ve telkinler, onları kırmadan, bilimsel bir yaklaşımla düzeltilecektir.

21 - Müslümanlığın hurafeden uzak, akılcı ve çağdaş bir din olduğu çeşitli örneklerle kavratılacaktır.

22 - Her konuya, iyi bir şekilde seçilmiş, uygun ayet, hadis mealleri, okuma parçaları ve hikâyelerle açıklık ve kavrayış kolaylığı getirilecektir.

23 - Konular sınıf ve yaş düzeyine göre düzenlenmiş, hikâye, fıkra kıssa, hatıra vb. metinler ve resimler yolu ile beslenecek, hatta konulara, günlük hayata ait gözlemlerin yanı sıra bu metinlerden, resimlerden hareket ederek uygun bir yaklaşım sağlanacaktır.

24 - Konuların işlenmesinde, Müslümanlığın kuru bilgilerden ibaret belli kalıplar ve belli davranışlar olmadığı açıklanacak,

sürekli canlılık ve ilerleme isteyen (aktif) bir din olduğu gerçeği hiç bir zaman gözden uzak tutulmayacaktır.

25 - Namaz sure ve duaları eski harfle okutulmayacak ve yazdırılmayacaktır.

26 - Verilecek ödevler, daha çok öğrencilerin bu ders ile ilgili Bakanlığımızca tavsiye edilmiş Kur'an-ı Kerim Meali, hadis türçümelere, ilmihal gibi ana kaynakları tanımalarına ve yaşanan dinî hayatı (ibadet, ölüm, dinî bayram, isim koyma) görüp idrak etmelerine imkân verecek şekilde olacaktır.

Temel eğitim 6., 7., 8'inci Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminin Amacı

1 - Din ve İslâm dinine ilişkin temel kavramları bilmek.

2 - Müslümanlığın en son ve en gelişmiş din olduğunu bilmek.

3 - İslâm dininin inanç ve ibadetlerini bilmek.

4 - Namazda okunan sure ve duaları ezberlemek ve bunları anlamak.

5 - Kendi iç dünyasında, içinde yaşadığı aile ve toplumda inanç ve ibaret yönünden, dengeli ve uyumlu bir kişilik kazanmak.

6 - İslâm dininin yalnız ahiret için çalışmayı değil, aynı zamanda "hiç ölmeyecekmiş gibi" dünya hayatında birlik ve beraberlik içinde mutlu yaşamayı telkin eden bir din olduğunu bilmek.

7 - Başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına ve diğer haklarına saygı gösteren bir hoşgörü kazanmak.

8 - Din konularında aileden, çevreden ve okul dışındaki çeşitli kaynaklardan alınması muhtemel, batıl inanç ve fikirlerden uzak, ilme uygun ve saygılı, laik, Atatürk ilkeleriyle bütünleşmiş bir görüş ve tutum kazanmak.

9 - Dinî inanç ve duyguları şahsî çıkarlar için kullanmamak.

10 - Temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerinin, insanları sevmenin anaya, babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın, bilim, san'at ve gerçek sevginin İslâm dininin emir ve esaslarından olduğunu kavramak ve İslâm dininin ahlâk ilkelerini bilmek.

11 - Her türlü ibadet ve dış temizlik gibi güzel ahlâkın da insan için vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçeğini benimsemek.

12 - Tarih boyunca Türklerin İslâma hizmetlerini bilmek vatan savunmasında ve millî konularda Türklerin tarih boyunca geliştirip olgunlaştırdığı hasamet duygusunu benimsemek.

13 - Millî benliğimize ve dinimizin ana kaynaklarına dayalı din ve millet şuurunu kavramak, vatandaşlarına, din kardeşlerine, insanlığa ve bütün varlıklara karşı saygı, sevgi ve şefkat duymak.

14 - Bazı dinî törenlerle ilgili bilgileri kazanmak.

Ortaöğretimin II. dönemi olan Lise I., II., III., sınıflarında okutulan "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" derslerine ait Bakanlığın amaç ve ilkelerini bildirir bir açıklaması elimizde yoktur. Sadece ders müfredat programları okullara gönderilmiştir.

Yukarıda sıralanan amaç ve ilkelerin iyi niyetle hazırlandığını düşüsek bile, gelişigüzel bir sıralamanın var olduğunu farketmekteyiz. Özellikle de 8. maddede öngörülen, "dinî" konularda laik, Atatürk ilkeleriyle bütünleşmiş bir görüş ve tutum kazanmak"

ifadesiyle nasıl bir davranış kastedildiğini açıklamak zordur. Bu karmaşık durum ders kitaplarına da yansıdığından ötürü, Atatürk'e giderek dindar, tutucu bir kişilik yakıştırılmıştır.*

Ünlü Fransızca **Dictionnair Petit Robert**'in "laic" sözcüğü karşısındaki kesin açıklaması şudur: "Dinden emir almayan düşünce ve davranış". Çocuk elindeki bu metinlerle paradoksal kavramlar içine düşürülüyor mu? Ayrıca, ortaokul öğrencisinin vicdan özgürlüğü ve laik tavır alma gibi konuları nasıl değerlendirilebileceği hiç düşünülmüş mü? Anlaşıyor ki, her türlü öğretimde öncelikle dikkate alınması gereken psikolojik ilkeler din öğretiminde pek önemsenmemiş. Eğitim psikolojisi ile din psikolojisinde yer alan bireyin zihinsel, ruhsal gelişimine göre müfredat programlarının hazırlanması, konuların, metinlerin bu temele dayanılarak işlenmesi öğretimde bilimselliğin bir kanıtı sayılmaz mı?

1982 - 83 ders yılına yetiştirilmesi için Bakanlıkça seçilen kişilere ısmarlanan ders kitaplarının aceleyle getirilmesi, bu işin yüzeysel kalmasının bir nedeni sayılabilir. Basında ve kamuoyunda eleştirileri çok yapılmış olan kitaplar üzerinde durulması ayrı bir konuşma konusu olacak kadar geniştir. Burada sadece deneyimli branş öğretmenlerinden edindiğim görüşlerin ortak noktalarını kısaca aktarmak istiyorum. Bu meslektaşlarım şöyle yanıtlar veriyorlar:

"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" derslerinin düzenli yürüdüğü inancında değilim. Öğrencilere bu dersleri sevdirmemiz

(*) Bkz. Ortaokul 7. sınıf IX. Ünite : "Laiklik ve İslâmlık", Ortaokul 8. sınıf, III. Ünite; "Laiklik ve İslâmlık". Lise III. sınıf, Ünite V: "Laiklik Nedir? Laikliğin Genel Esasları ve Temel Amaçları, Atatürkçü Düşüncede Laiklik kavramı, Atatürk ve İslâm Dini", Atatürk Diyor ki" (okuma parçası).

mümkün değildir. Ayrıca, yürürlükteki kitapların öğrencilere yararlı olacağını beklemek boş bir hayaldir."

"Kitaplar bu dersin genel amaç ve ilkeleriyle bazı noktalarda uyumsuzluk göstermektedir".

"Kitaplar haftada iki saati değil, bir saati bile dolduramayacak kadar hafif kalmaktadır. Şöyle ki : Hazırlık soruları, okuma parçaları, resim ve figürler dışında bazı eklemeler de yapılmıştır. Örneğin, ortaokul birinci sınıf kitabının sonuna illeri gösterir Türkiye Haritasıyla Öğretmen Marşı'nın güftesi hangi amaçla eklenmiştir, bilinmemektedir. Geriye kalan 65 sayfalık bir metindir.

Orta II. sınıfın kitabında ise, belirtilen teferruat çıkarılınca 43 sayfa kalmaktadır. Böylece, öğretim yılı boyunca her derse bir sayfanın altında bir yazı grubu düşmektedir. İşlenmiş derslerden arta kalan dakikaları Kuran, mevlit ve ilâhî kasetleriyle dolduran öğretmenler bulunmaktadır."

Orta III. sınıfın eleştirileri de buna benzer şeylerdir. Lisenin her üç sınıfının kitapları üzerinde yapılan ortak bir eleştiri de konuların ve anlatım biçiminin çocuğun eriştiği kültürel düzeyin çok altında kalışı ve günün gereksinmeleriyle bir bağlantı kurulmayışıdır.

Temel eğitimden lise son sınıfa kadar okutulan bu derslerin içinde konu olarak pek çok tekrarlar yapılmıştır. Kanımca, önce bu eleştirileri Bakanlığımızın gözden geçirip ciddi bir program hazırlayarak ders kitaplarının yeniden yazdırılması gerekmektedir.

Ayrıca, hizmet - içi eğitim seminerleriyle bu alandaki branş öğretmenlerine gelişim psikolojisiyle din psikolojisinin verileri aktararak öğretmenler güçlendirilmelidir. Zira, buluş (ergenlik)

çağıyla gençlik çağlarının geçirildiği dönemlerde birtakım çıkmazlar içinde olan öğrencilere inandırıcı kanıtlar verilebilmesi için öğretmenin öğrencilerini ruhsal ve zihinsel yönden iyi tanımlarında yarar vardır.

Elimizde küçük bir kitapçık bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanı Sayın Avni Akyol tarafından derlenmiş "Laik'lik ve Din Öğretimi" adını taşımaktadır. 1991 yılı Bütçe tartışmaları nedeniyle ortaya çıkan eleştirilere ait bir açıklama ve savunma niteliği taşımaktadır.

Sayın Akyol, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi"nin amaç ve ilkeleri üzerinde kitabın 25. sayfasında ilginç olan şu ifadeleri kullanıyorlar :

"... Psikolojik açıdan zorlama yaptığınızda, insanları zorla inanmaya veya dinin gereklerini yerine getirmeye sevkettiğinizde, yönelttiğinizde, tiksinti, nefret başlıyor. En azından uzaklaşma gibi sonuçlara vesile oluyor, sebep oluyor. Zor karşısında insan, korkudan, menfaatten, "evet" diyor. Ama içinden ve gönülden, nefret ediyor. Bu durum gönülden bağlanma ve istemenin yerine, kin ve nefreti oluşturuyor. Kin ve nefret, ne insanî ne de İslâmidir..... Korkutularak, tehdit ederek, başka türlü yollara başvurarak bir insanı inanç sahibi yapmak, dini öğretmek ve uygulatmak mümkün değildir. Doğru hiç değildir. Aksine böylesine davranışlar, İslâma zarar verir, insanı küçük düşürür, aşağılatır. Tehlikeli, istenmeyen ve beklenmeyen sonuçlara götürür."

Değerli bir eğitimci olduğundan kuşku duymadığım Sayın Bakanın bu sözlerine yürekten katıldığımı zaten bu konuşmanın başlarında aynı düşüncedeki sözlerimle belirtmiş

bulunuyorum. Ancak, gerçekler ortadadır. Anayasa'da din öğretimi zorunlu kaldığı sürece bu öğretim ters tepmeye devam edecektir.

Beni sabırla dinlediğimiz için teşekkürlerimle birlikte saygılar sunarım.

BAŞKAN - Sayın Armaner hocamıza çok teşekkür ediyorum. Özellikle zaman açısından ortaya çıkan sorunu bir farklı biçimde çözümlenmede bize şans da verdiler.

Efendim, oturumun başlangıcında belirttiğim gibi zamanın geri kalan kısmını daha rasyonel değerlendirmek için, yazılı bir soru da gelmediğine göre, eğer Sayın Armaner'in de izni olursa kendisine soru sormak isteyenler sorabilirler ve Hocam da cevabını verebilir.

İkinci oturum için hazırlıklara başlamak istiyorum.

Yalnız sizin yönelttiğimiz bir genel soru vardı, ona bir genel tepki gelmişti, dolayısıyla onu da o arada sanırım ilgili kişiler cevap verebilir, tartışabilir.

Efendim, ben ikinci oturuma geçmeden önce gelen telgraflar konusunda bir bilgi sunmak istiyorum.

(Gelen telgraflar okundu)

İkinci oturumu yönetecek olan Prof. Dr. Yüksel İnan'ı davet ederek toplantıyı kapatıyorum.

II. OTURUM

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ (Bildiri : 2)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Yüksel İNAN

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ

BAŞKAN - Hepinize iyi günler, bu yorucu oturumumuzu beni ve değerli konuğumuz Sayın Yürdaydın'ı dinleyerek geçireceksiniz. Yalnız Sayın Konuşmacı Armaner, bir saptama yapmak istiyorum.

Efendim, bildiğiniz gibi TED'nin kurucuları arasında Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk de bulunuyor ve TED'i çağdaş eğitim amacıyla kurmuş, kurulmasına öncülük etmiş. Türkiye Cumhuriyeti uzun yıllar Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda hareket etmiş ve nitekim bugün sık sık sözünü ettiğimiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine bağlı bir numaralı protokolü onaylar-ken - ki bu doğrudan doğruya eğitim hakkıyla ilgilidir - bu konuda "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" hükümlerini çekince olarak koyuyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 numaralı Protokolünün 2 nci maddesini okuduğumuz zaman şunu görüyoruz : Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde ana ve babanın, bu eğitim ve öğretimin kendi dinî ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama hakkına saygı gösterir diyor.

Türkiye Cumhuriyeti, belki de Osmanlı İmparatorluğu döneminde çektiği acıların etkisiyle, Sözleşmenin bu hükmüne taraf olurken, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" hükümleriyle bağdaşma haklarını bir oranda saklı tutmuştur. Nitekim, bugün yürürlükte olan Anayasamıza baktığımızda, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" hiçbir şekilde Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyecek olan Cumhuriyetin temel yasaları arasında yer almaktadır. Yine, Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerinden biri ve hiçbir şekilde değiştirilemeyecek olan hükmü de laikliktir; ama aynı Anayasa bir

tezatlar zinciri içerisinde ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu din eğitimi müessesini getirmiş bulunmaktadır. Bugün TED olarak, Anayasamızın içerisinde yer alan bu tezatları, çağdaş anlamda nasıl değerlendirir, genç dimağları, tüm dinlerin kültürünü vererek onlara reşit olduktan sonra nasıl bir din seçmek konusunda onlara hizmet götürürüz, bunları tartışmak gerekir. Şu anda huzurlarınızda Ankara Üniversitesi İlähiyat Fakültesinin emekli öğretim üyelerinden çok değerli hocamız Sayın Hüseyin Yurdaydın bulunuyor. Sayın Yurdaydın, bugünkü konuşmasında bizlere, Din ve Ahlâk Bilgisi öğretimi yapan kurumlara öğretmen yetiştiren fakültelerimizde bugün eğitimin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunda bizleri aydınlatacaktır.

Buyurun Sayın Yurdaydın.

HÜSEYİN YURDAYDIN - Bilindiği üzere Din Bilgisi ve Ahlâk Dersi öğretmenleri, genellikle üniversitelerimize bağlı ilâhiyat fakülteleri mezunlarıdır. Cumhuriyet döneminin ilk ilâhiyat fakültesi, 1924 yılında İstanbul Darül - Fünun'una bağlı olarak kurulmuş, bu fakülte, 1933 üniversite reformu sırasında İslâm Araştırmaları Enstitüsü haline getirilmiştir. Bu enstitünün bir taraftan öğrenci yokluğu, diğer taraftan iki öğretim üyesinin emekli olması, bir öğretim üyesinin de Diyanet İşleri Başkanlığı'na atanması sonucunda 1936 yılında kapatılmasından sonra 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı bugünkü İlähiyat Fakültesi kurulmuş ve bu fakülte, 1949 - 1950 ders yılında öğretime açılmıştır.

Aslında 1948 yılında on ayrı il merkezinde din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere, on aylık bir süre ile deneme niteliğinde imam - hatip kursları açılmıştır. Ancak kültürlü din görevlisine olduğu kadar bu kurslarda öğretmenlik yapacak iyi yetişmiş ele-

manlara ihtiyaç vardı. İşte 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulmuş olan İlâhiyat Fakültesinin böyle bir ihtiyacı karşılaması söz konusu idi. Gerçekten 1949 - 1950 akademik yılında öğretime açılan Ankara İlâhiyat Fakültesi, gerek öğretim kadrosu, gerekse uygulanan programları ile bu ihtiyacı gidermeye çalıştı.

Hatırlanacağı üzere 1 Şubat 1949 tarihinde ilkokullara program dışı din dersleri konmuş, 4 Kasım 1950 tarihli ikinci bir kararla din dersleri program içine alınmış, 13.10.1951 tarihinde de Millî Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonununun 601 sayılı kararı ile 7 ilde ilkokula dayalı imam - hatip okulu açılmıştı.

Daha sonra 1956 yılında velinin isteğine bağlı seçmeli olarak ortaokulları din dersi konmuş, 1959 - 1960 yılında da yüksek islâm entitüleri açılmıştır. İşte Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinin 1953 yılından itibaren verdiği mezunlar, bir taraftan sayılı, daha sonraları hızla artan imam - hatip okullarının, diğer taraftan da büyük ölçüde yüksek islâm entitülerinin öğretim elemanı ihtiyacını gidermeye çalışmışlardır.

Daha sonraları imam - hatip okullarının adı, 14.6.1973 tarih ve 1939 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun imam - hatip okulları ile ilgili 32. maddesindeki hükme göre "imam- hatip liseleri" şeklinde değiştirilmiş, bu okullar meslek okulu hüviyetinden uzaklaştırılarak üniversitelere öğrenci hazırlayan din dersleri ağırlıklı liseler haline getirilmiştir.

Bilindiği üzere 1980'den sonra da din dersleri zorunlu hale, mevcut yüksek islâm entitüleri de ilâhiyat fakülteleri haline getirilmişlerdir. Bugün, ülkemizde, çeşitli üniversitelere bağlı Din ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni yetiştiren 9 ilâhiyat fakültesi bulunmaktadır. Bu 9 fakültenin hemen hepsinin öğretim kadrosunun

yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca, laik bir ülkede din derslerinin zorunlu hale getirilmesi doğru olmadığı gibi, din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş olan imam - hatip okullarının da din dersleri ağırlıklı lise haline getirilmesi doğru değildir. Din görevlisi yetiştirmek için lise seviyesinde meslek okuluna ihtiyaç yok ise, din görevlileri de mevcut ilâhiyat fakültelerimizde yetiştirilebilirler.

Konuyu genel çizgileriyle böylece özetledikten sonra şimdi de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenlerini yetiştiren A. Ü. İlâhiyat Fakültesi ile öteki ilâhiyat fakültelerinin ders programları ve Öğretmenlik Formasyon Dersleri ile ilgili bilgiler vermeye çalışacağız.

1972 - 1973 ders yılına kadar dört yıllık genel bir ilâhiyat eğitimini amaçlayan A. Ü. İlâhiyat Fakültesi, bu ders yılından itibaren beş yıla çıkarıldı. İlk üç yılda ağırlık kaynak dil olan Arapça ile bir batı diline ve daha çok genel eğitime verilmiş, beş yıllık süre dikkate alınarak, son iki yıl uzmanlaşmaya tahsis edilmişti. Bu görüşün somutlaşmış bir örneği olarak da Fakülte'de iki bölüm oluşturulmuştu. Bunlar, Tefsir ve Hadis Bölümü ile Kelâm ve Islâm Felsefesi Bölümleri idi. Fakülteden mezun olanlara bölümlerini bildirir İlâhiyat Lisans Diploması veriliyordu. Bu durum 1982 - 1983 öğretim yılına kadar devam etmiş, bu ders yılı başından itibaren beş yıllık öğretim süresi olan ilâhiyat fakültesi, yeni kurulan ilâhiyat fakülteleri ile birlikte ilk yılı Arapça Hazırlık Sınıfı olmak üzere dört yıllık lisans eğitimi veren kurumlar haline getirilmişlerdir. Ayrıca ilâhiyat fakülteleri yönetim bakımından da üç bölüm haline getirilmişlerdir. Bu bölümler şunlardır:

1. Tefsir ve Hadis Bölümü
2. Kelâm ve Islâm Felsefesi Bölümü

3. İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü

Bu bölümler, işaret edildiği üzere, müstakil olarak diploma vermemekte, mezunlar "İlâhiyat Fakültesi Lisans Diploması" almaktadırlar. Diğer taraftan ilâhiyat fakültelerinin ders programları incelendiği zaman, hazırlık sınıfında Arapça ve Kuran-ı Kerim dersleri üzerinde özellikle durulduğu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda, olayları zaman ve mekân şartları içinde inceleyen, kültürel konulara ağırlık veren İslâm Tarihi, İslâm Sanatları Tarihi, İslâm Tezyini Sanatları ve Paleografi dersleri, başlangıçtan günümüze kadar İslâm düşüncesinin gelişme seyri üzerinde duran İslâm Felsefesi ve İslâm Mezhepleri Tarihi, bütün dinler hakkında bilgi veren Mukayeseli Dinler Tarihi, din ve toplum ilişkileri ile toplumun dinsel yaşayışını ampirik bir tarzda inceleyen Din Sosyolojisi, kişilerin dinsel yaşayışı üzerinde duran Din Psikolojisi gibi tamamlayıcı ve İslâm Uygarlığı ile ilgili bilimler üzerinde önemle durulduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu dersler yanında doğal olarak İslâm İlâhiyatı üzerinde önemle durulmaktadır. Bunlar da kuşkusuz Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku ve Kelâm gibi konuları içermektedir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi ilâhiyat fakülteleri mezunlarının büyük çoğunluğu, yaygın ve örgün eğitim kuruluşlarında görev almaktadırlar. Bu nedenle ilâhiyat fakülteleri mezunlarının, pedagojik formasyon bakımından yetiştirilmeleri önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlâhiyat fakültelerinin ders programında yer almış bulunan Din Eğitimi ve öteki Öğretmenlik Formasyon Dersleri bu maksadı sağlama amacını taşımaktadır. Ancak öğretime başladığı 1949 yılından beri A. Ü. İlâhiyat Fakültesindeki ders programları, duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Bu değişiklikler, doğal olarak Din Eğitimi ve Öğretmenlik Formasyon

Dersleri için de geçerli olmuş, bu bakımdan değişik uygulamalar yapılmıştır. Öğretmenlik Formasyon dersleri ile ilgili bu çeşitli uygulamaları şöylece sıralayabiliriz :

1. Öğrencilere öğretmenlik formasyonu kazandırma çalışmaları, ders dışı bir faaliyet olarak sürdürülmüş, ilgili öğretim üyesinin kişisel gayretleri ve öğretmenlerin ilgisi ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmalar sonunda bir belge verilmesi de söz konusu olmamıştır.

2. Öğretmen olmak için belge istenmesi üzerine öğrenciler, bu dersleri almak için, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesine gitmek durumunda kalmışlardır. İki fakülte programını da aynı zamanda takip etmek durumunda kalan öğrenciler, birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır.

3. Sözü edilen sıkıntılar yüzünden öğrenciler, Öğretmenlik Formasyon Derslerinin İlahiyat Fakültesinde verilmesi için yoğun istekte bulunmuşlar, başvuruları değerlendiren Fakülte Yönetimi, bu derslerin akşam saatlerinde ve Cumartesi günleri verilmesini kararlaştırmıştır.

4. 1982 yılından sonra Öğretmenlik Formasyon Dersleri, ilâhiyat fakültelerinin öğretim programları içinde zorunlu dersler olarak yer almışlardır. Bu derslerden başarılı olamayanlar, doğal olarak, diploma alamamışlardır.

Bize bu bilgileri veren A. Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Beyza Bilgin'in belirttiğine göre, Fakültede yeni bir akademik bölümlenimin yapıldığı, yeni ders programlarının hazırlandığı şu sıralarda ders programlarını hafifletmek ve öğrencilerin, seminer çalışmalarına imkân sağlamak amacıyla, Öğretmenlik Formasyon Derslerinin, eskisi gibi cumar-

tesî günleri, ya da yeni bir uygulama ile yaz kursları şeklinde verilmesi düşünülmektedir.

Böyle bir uygulamayı haklı olarak doğru bulmayan Prof. Dr. Beyza Bilgin, yıllardır edinilen tecrübeler ışığında geliştirilmiş olan Öğretmenlik Formasyon Derslerinin Fakülte programları içinde bulunmasının uygun olacağını ifade etmekte ve bu derslerin birinci sınıftan itibaren her s0mestr bir ders olmak üzere program içinde yer almasının, bu derslerin birbirini tamamlaması bakımından yararlı olacağını düşünmektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken önemli bir husus da Öğretmenlik Formasyon Derslerinin son sınıf 1. ve 2. s0mestr arasında yapılan öğretmenlik uygulamalarından önce okutulup bitirilmiş olması gereğidir.

Öğretmenlik Formasyon Dersleri, şu derslerden oluşmaktadır :

Eğitime Giriş, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Rehberlik, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitim Programları ve Öğretim Yöntemleri, Özel Öğretim Yöntemleri. Dördüncü sınıfta, 1. ve 2. s0mestr arasında da okullarda uygulamalar yapılmaktadır.

Sorunuz varsa memnuniyetle cevap vermeye hazırım.

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Sayın Arman'er 'e yöneltilmiş iki soru var, size de var.

HÜSEYİN YURDAYDIN - Efendim, müsaade eder misiniz, soruları okuyayım isterseniz. Çünkü herkesi ilgilendiren tarafları olabilir.

NEDA ARMANER - Benim sorularımı da okursanız, ben cevaplayayım.

HÜSEYİN YURDAYDIN - Peki.

Şu uzunca, kısalardan başlayalım:

"Sayın Hocam Yurdaydın, demokrasilerde partiler vazgeçilmez birer unsurdur; bu görüşünüze saygı duyarız. Ancak partileri, ilerici, gerici parti şeklinde nitelendirmek, demokrasi anlayışı ile çelişki değil mi? İlerici kafa, gerici kafa ne demek?"

Ben konuşmamda bu deyimleri kullandım mı? Kullanmadım. Ben, düşünce özgürlüğünü savunan bir insanım. Benim gibi düşünmeyenleri geri kafalılıkla, ya da bağımsızlıkla suçlayan bir insan değilim. Ben Türkiye'de olanı söyledim. Eğer demokrasiye inanıyorsanız, insanların çeşitli düşünceleri benimseyebilecekleri gerçeğini kabul etmeniz gerekir. Demokratik bir ülkede, çeşitli düşünce sahipleri, karşı düşüncelerin doğal olarak varolabileceğini kabul ederek, birbirleriyle efendice tartışırlar. En doğru düşüncenin sahibi benim diye, öteki düşünce sahiplerini hainlikle suçlamaz; karşı düşünce sahiplerini yok etmek için saldırıya geçmezler. Ayrıca belirtilmesi gereken önemli bir husus da düşüncelerimize sahip olmamız, onları her türlü ortamda savunma gücümüzün bulunmasıdır. Benim ısrarla belirtmek istediğim husus, insanlarımızın, gömlek değiştirir gibi fikir değiştirmeleridir. Demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasal partilerimiz var. Her siyasal partinin, siyasal, kültürel, ekonomik, belirgin bazı görüşleri vardır. Belli bir siyasal partide bu

görüşlerin temsilcisi olduğu iddiasındaki bir kişi, bakıyorsunuz, küçük bir menfaat karşılığı, o partinin tam karşıtı olan bir siyasal partiye rahatlıkla geçebiliyor. Bir partinin sözcüsü olacaksınız, iktidarda olan başka düşünce ve görüşlerin temsilcisi bir partiyi kıyasıya eleştirecek, yerin dibine batıracaksınız; üç ay sonra gözünüzü kırpmadan, o yerin dibine batırdığınız partiye girerek, "Bakan" olup, üç ay önce öteki partinin sözcüsü olarak eleştirdiğiniz partinin ve görüşlerinin savunucusu olacaksınız. Olacak iş mi bu? İşte düşünce haysiyetsizliği denen şey budur. İnsanlarımızın bazılarının da olsa, bu hale gelmesinde çeşitli yasakların etkisi söz konusu olabilir. Bu bakımdan ben, her türlü yasağın karşısındayım. Şunun için karşısındayım. İnsanları tanımak mümkün olmuyor. Adam bakıyorsunuz liberal, ya da sosyalist; üç ay, beş ay sonra bakıyorsunuz aşırı, koyu milliyetçi, ya da koyu İslâmcı. Tabii aksi de oluyor. Ben istiyorum ki Türkiye'de kim ne ise, olduğu gibi söylesin, düşüncelerini korkmadan, ama karşı düşünce sahiplerinin de olabileceğini aklından çıkarmadan, savunabilsin.

Üzerinde durmak istediğim diğer önemli bir konu da, siyaset ile dinin birbirlerinden ayrılmaz kabul edilebilmesi. Dini siyasete karıştırdığımız, din ile siyaseti bir ve aynı şey kabul ettiğimiz anda din, din olmaktan çıkmaktadır. Bu yüzdendir ki İslâm dünyasının böyle düşünen kesimlerinde, inanmış insan bulmak gerçekten çok zor bir hale gelmiş bulunmaktadır. Kuşkusuz birtakım eksikliklerimiz var. Zaman zaman kendimizi kıyasıya eleştiriyoruz. Ama kendimizi, İslâm dünyasının öteki ülkeleri ile karşılaştırdığımız zaman durumun oldukça lehimize olduğu açıkça görülecektir. Biz duygusal bir millet olduğumuz için bizde felsefeden çok, sanatın gelişmiş olduğu düşüncesi ileri sürülebilir. Ancak tarih boyunca ortaya koyduğumuz sayısız sanat eseri yanında, her zaman bu eserler seviyesinde orijinal olmasa bile, belli seviyede bir düşünce hayatımız olduğu da kuşkusuzdur.

Doç. Dr. Fevzi Öz'ün sorusu : "Bir ana ağlamaklı olarak yöneticilerin odasına girdi. Din dersi öğretmeninin, sınıfta başınızı örtmeyecekseniz din değiştirin, demiş olduğunu, şimdi ise çocuğun ve arkadaşlarının başı açık olmaya izin veren bir din aradıklarını söyledi. Başka bir veli ise, yine Ankara'daki bir lisede din dersi öğretmeninin, sineklerin yemeklere düşmesinde sakınca yoktur, çünkü bir kanadının altında zehir, öbürünün altında panzehir vardır dediğini söyledi. Bu öğretmenler nasıl yetişti? Saygılar "

Konuşmamda anlatmaya çalıştım. Din dersi öğretmenleri sadece Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nden mezun olmuş değillerdir. Daha sonraları fakülteye dönüştürülen yüksek islâm enstitülerinin başlangıçtan beri öğretim üyesi sıkıntısı çektiği bilinmektedir. Bu bakımdan bu türlü öğretmenler yetişmiş olabilir. Genel olarak denebilir ki düşünce seviyemiz böyle insanların yetişmesine imkân vermiştir. Gerçekten bizim en ileri düşünceleri temsil ettikleri görüşünde bulunan arkadaşlarımız dahi, başörtüsü söz konusu olduğu zaman" Başını örtenler, inançları dolayısıyla örtseler, birşey demeyiz. Ama bu bir siyasal simgedir, bir siyasal hareketin sembolü haline gelmiştir" demektedirler. Bana göre bu yanlıştır. Bana göre kılık kıyafet, din konusu inanç konusu olmaz. Kılık kıyafet, iklim şartları ile ilgilidir. Her ulusun örf ve âdeti ile ilgilidir. Kaldı ki bu konuyla ilgili Kuranıkerim ayeti de o sırada ortaya çıkan bir meseleyi halletmek amacını taşımaktadır. Önemli olan, Kutsal Kitabımızın mahallî amaç taşıyan hükümleri ile evrensel nitelikleri olan hükümlerini bilmek ve ona göre hareket etmektir. Önemli olan bir husus da, Kutsal Kitabımızın hükümlerini, bu günün insanı olarak yorumlayabilmektir. Geçmiş yüzyılların müfessirlerinin, o günlerin şartlarında, o günlerin insanı olarak yapmış buldukları yorum-

ları, bu günlerin insanı olarak, bugünlerin şartlarında eleştiri süzgecinden geçirebilmektir. Bizim ilgili insanlarımızın, bugün yapamadığı budur. Bu da genel olarak bizim düşünce seviyemizi ortaya koymaktadır. Düşünen, düşünce üreten, yeni yorumlar yapan, yeni görüşler ortaya atan insanlarımız yok mu? Kuşkusuz var. Tarihimizi incelediğimiz zaman görüyoruz ki bunların bir çoğu, bu düşünceleri yüzünden sorgulanmışlar, muhakeme edilmişler, cezalandırılmışlar, hatta öldürülmüşlerdir. Bu da kuşkusuz, düşünce hayatımızın gelişmesini köstekleyici bir rol oynamıştır. Bütün bu nedenlerle diyorum ki birbirimizi yememize gerek yok. Herkes istediği gibi düşünür, istediği gibi inanır. Ama karşı, ya da başka düşünce ve inanaçlara saygılı olmayı da aklından çıkarmaz. Bize göre düşünce hayatımızın gelişmesi, buna bağlı; kurtuluş da buradadır.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar).

BAŞKAN - Süremiz çok geçti. Siz dinleyicilerimiz de sabırsızlık içinde, o nedenle ben sözü sayın Armaner'e veriyorum.

NEDA ARMANER - Çok teşekkür ediyorum. Bana verilen sorulardan biri, Sayın Mehmet Emirlioğlu'na ait. Kendisi "program uygulaması ve kitaplardaki çelişkilerin çözüm yöntemi ile varılacak yargı nasıl olmalıdır?" diye sormaktadır; teşekkür ederim. Bu soru uzun bir açıklama yapmayı gerektirir. Ancak arzedtiğim bildiride bir nebze buna değinmiştim. Ayrıca, öğretmen okullarının ikinci dönemi için yazmış olduğum din bilgisi ders kitaplarının önsözünde yöntem ve ilkeler hakkında açıklamalar yapmıştım.

İkinci soru, Sayın Aycan Çiçek'ten. "Din ve Ahlâk Bilgisi programındaki şu maddeler çok önemli. Şöyle demiştiniz: "Dini

disiplinler zorla öğretilemez, ancak istekle olabilir." Sayın soru sahibine yanıtım şu olacak : Bugün okullarda dinsel eğitim isteğe bağlı değil, zorunludur. Peki, uygulamadaki bu zorlamadan doğan aksaklıklar nereden kaynaklanıyor; elbette Anayasa'dan kaynaklanıyor. Ben sizinle aynı fikirdeyim. İnanma isteği psikolojik bir yaklaşımı gerektirir. Eğer bu ders "isteğe bağlıdır" dersiniz, çocuğun velisi bu kültürü ve bilgileri almasını, öğrenmesini dilediğinde o zaman bunu okul idaresine bildirir. Bu konuda öğretmen, veli ve öğrencilerle görüştüm. Ders uygulamalarında öğretmen - öğrenci ve okutulan kitaplar yönünden tartışmaya açılacak pek çok husus ortadadır, bunlar halledilmelidir.

Ayrıca, emekli tarih öğretmeni Sayın Mustafa Turna, "din kültürü ve ahlâk eğitimi "nin zorunlu olmasının öğrenci ve veliler üzerinde ters tepki yaratıp yaratmadığı hakkında bir soru yöneltmişlerdir. Hiç kuşkusuz ters tepki yarattığı basına zaman zaman yansıyan olaylarla belli olmaktadır. Bunu kamuoyuna yansıyan MEB teftiş raporlarından da öğrenebiliriz. Bu tepki yalnız uygulamaya karşı değil, kitaplar içindeki aksaklıklar yönünden de vaki olmaktadır.

Zorunlu din eğitiminin Anayasa'nın lâiklik ilkesi ile bağdaşıp bağdaşmadığı sorusuna gelince. Bağdaşmadığı açıktır. Latince kökenli laikliğin tanımı, ünlü Fransız sözlüğü **Petit Robert**'de şöyledir: "Laiklik dinden emir almamaktır". Ayrıca Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin eğitim ilkeleri ile bağdaşıp bağdaşmadığı sorulmaktadır. Elbette büyük dinler bir yönü ile insanları terbiye edici ilkeler taşırlar, yorum çok önemlidir. Bu bakımdan bağdaşanlar da var, bağdaşmayanlar da var. Ama kitaptaki bilgilerin çoğunluğu, çocukların eğitim düzeyinin ya altına düşüyor ya da üstünde kalıyor. Pek çok öğretmen tekrarlardan ve de bu

noktadan eleştiriyorlar. Ayrıca bazı ev ödevlerinin kaynaklar gösterilmeden öğrencilere verilmesi her zaman tartışılmaktadır. Bu gerçekten eğitim ilkelerine aykırıdır. Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Sayın ARMANER' e ben teşekkür ediyorum.

Saatimiz çok ilerledi, eğer sorularınız varsa lütfen arada sayın konuşmacılara sorabilirsiniz.

BİR KONUK - Başörtüsü ile ilgili bir şey söyleyeceğim. Başörtüsü Hıristiyan geleneğinde de var. Yani İslâm bunu kendine...

DR. HÜSEYİN YURDAYDIN - Cumhuriyet gazetesinde eski sümerolog bir hanımın yazısı çıktı, eski Babil'de, anlattı meseleyi.

BAŞKAN - Ben de teşekkür ediyorum, saat 14.00'de tekrar üçüncü oturumla başlamak üzere bu oturumu kapatıyorum.

III. OTURUM

DİN ve AHLÂK İLİŞKİSİ **(Bildiri : 3)**

Yrd. Doç. Dr. Tüten ANG

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı : Doç. Dr. Nezahat SEÇKİN

DİN ve AHLÂK İLİŞKİSİ

BAŞKAN - Toplantımızın üçüncü oturumunu açıyorum. Biliyorsunuz sabahki gecikmeden dolayı, daha önce olması gereken üçüncü oturumumuzu şu saatlere almış bulunuyoruz. Oturumun konusu "Din ve Ahlâk İlişkisi". Bildiri sunacak olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Tüten Ang. Buyurun efendim.

TÜTEN ANG - Sayın Başkan, Sayın dinleyiciler,

"Din ve Ahlâk İlişkisi" üzerine konuşmama fırsat verdikleri için Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Mahmut Âdem ve Dernek ilgililerine teşekkür ederim.

Toplumsal yaşamın onsuz olunamaz iki yönünü, yani din ve ahlâkı ve onlar arasındaki ilişkiyi irdelemek aynı zamanda ülkemizdeki önemli sorunlardan birini de irdelemek demek. Çünkü din ve ahlâk arasındaki ilişki ve bu ilişkinin din ve ahlâk açısından sonuçları daima gündemde kalan sorunları da beraberinde getiriyor. Bu nedenle bu ilişkiyi netleştirirken öncelikle din ve ahlâk alanlarının neliği ve nasıllığı üzerinde durmak gerekiyor.

Felsefenin başlangıçlarında Aristoteles tarafından ortaya atılan üç soru, felsefenin üç önemli, üç ana disiplinini belirliyordu. "Ne bilebiliriz" sorusu bilgi felsefesinin, "ne yapmalıyız" ahlâk felsefesinin, "ne ümit edebiliriz", sorusu ise din felsefesinin temel sorularıydı. Bir başka anlatımla, ahlâk felsefesi, ümitlerimizi, dayanılması insanın gücünü aşan bazı durumları katlanır yapan anlamlandırmaları, çıplak realite karşısında kalan yüreğimizin ümitlerle doldurulmasını amaçlıyordu. "Ne ümit edebiliriz" sorusu inanan bir insan için olanaklıydı. Temelini insanın

varlık yapısında bulan inanma, ümit etmeyi olanaklı kılıyordu. Ancak inanan bir varlık olarak insan "ne ümit edebiliriz" sorusunu sorabilir ve yanıtlayabilir.

Din aynı zamanda insan ve dünya ile ilgili bütün olayları yorumluyor ve açıklıyor. Bunu yaparken, yani yorumlarken, açıklarken her olayı artıksız çözdüğünü sanıyor. Din sadece bunu yapmakla kalmıyor, aynı zamanda insanın ne yapması gerektiğini ve ne yapmaması gerektiğini de söylemeyi amaçlıyor. İşte tam bu nokta bir öğretiyi olarak dinin ahlâkla iç içe girdiği alandır. Çünkü ahlâk da insanın nasıl eylemesi, nasıl eylememesi gerektiğini insana söylemeyi amaçlıyor.

Dinin temelini oluşturan inanma, insanın onsuz olunamaz bir niteliği olduğuna göre, nerede insanla karşılaşıyorsak orada inanma ve din vardır. İnanma, günlük hayattan başlayarak "transcendental", (transsendental) bir varlığa inanmaya kadar yükselir. Bu "transcendental" varlığa inanmanın şekli, "transcendental" varlığın nitelikleri insanın, toplumun içinde bulunduğu tarihsel yapıya göre değişir. Tarihsel yapı ile toplumun ve bireyin içinde bulunduğu sosyo - ekonomik ve kültürel çevrenin bütünü göz önünde bulunduruyorum. Sözümleri ettiğimiz farklılıklara rağmen, bütün dinlerin birleştikleri nokta, dinin temelini oluşturan inanmanın, hepsinde, insanla "transcendental" varlık arasında bir ilişki olması, böyle bir ilişki olarak algılanması, kavranılmasıdır.

Bütün dinler, insanla "transcendental" varlık arasında ilişki kurmada tarihsel yapılarına göre farklılık gösterebilirler bile, bu ilişkinin kurulmasında dogmalardan hareket etmeleri, insana ve evrene ilişkin bütün soruları sonuna kadar çözmüş olmaları, dinsel bilgileri her türlü şüphe, kuşku ve eleştiri dışı mutlak doğrular

olarak sunmaları, "transcendental" varlığın buyruklarına sorgusuz sualsiz boyun eğmeleri bakımından ortak özellikler taşımaktadırlar.

Bütün dinlerde ortak olan bir başka özellik ise evrende meydana gelen her olayın nedenini "transcendental" bir varlığa bağlamaları, bu dünya ve öte dünya arasında ontik bir ayırım yapmaları, insanın ödüllendirilme ve cezalandırılmasıyla bu dünya ve öte dünya arasında bir münasebet bekleyen bir varlık olarak görmeleridir. Bu dünya ve öte dünya ayırımı insanın ruh ve beden olarak ikiye bölünmesiyle sıkı sıkıya ilgili bir problemdir bütün dinlerde. Oysa bugün felsefe ve bilim, insanın somut bütünlüğünden hareket ediyorlar. Özellikle insan felsefesi, insana özgü niteliklerin ancak insanın bio - psişik bütünlüğünde temellendiğini savunmaktadır.

Kısacası din var olan herşeyi açıklıyor, yorumluyor, ona bir anlam veriyor; ama bunu yaparken de açıklamasına, yorumlamasına, anlam vermesine mutlak surette inanılmasını, boyun eğilmesini, uyulmasını istiyor. Eğer bunu yaparsak ödüllendireceğini vaat ediyor, eğer aksini yaparsak bizi cezalandırma ile korkutuyor. Bu durumda insan, "transcendental" varlığın isteklerinin gerçekleşmesinin bir aracı olarak düşünüyor.

Oysa eylemlerimizin neliğini ve nasıllığını, gerekliliğini sorgulayan ahlâk ve ahlâk felsefesine gelince burada yapısı ve özellikleri çok farklı bir alanla karşılaşırız. İlk şunu tespit edebiliriz: Din daha önce sözünü ettiğimiz insanın ve toplumun içinde bulunduğu tarihsel yapıya bağlı. Ahlâk felsefesinin tarihsel yapıya bağlı olan değişebilirliği yanında onda üç büyük değişmeden de söz etmemiz gerekiyor. İlkçağ felsefesinin "eu-

daemonist" (mutçu) karakterli ahlâk anlayışı ortaçağın dinsel nitelikli ahlâk felsefesini de içine alarak Kant'a kadar devam eden birinci dönem; Kant'ın özgürlüğü, otonomi ve ahlâk yasasının gerekliliğini temel alan ahlâk anlayışı ikinci dönem ve Nietzsche'den başlayarak günümüze kadar devam eden üçüncü dönem. Bu üç dönem, ahlâk felsefesi tarihinin ana dönemlerini oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz, bu dönemler ve onların temsilcileri tarihsel yapı ile de bağlantılı.

Bu üç dönemde ahlâk alanının problemleri eylemlerimizle, onların neliği ve nasıllığını, gerekliliğini araştırmaktadır. Eylemlerimizi, yapıp etmelerimizi ve eylemlerimizin, yapıp etmelerimizin arkasında olan karar vermelerimizi, seçmelerimizi ahlâklı yapan şey nedir? İşte bu soru her ahlâk felsefesinin vazgeçemediği temel sorusudur. Ahlâk felsefelerinin çeşitliliği bu temel soruya verdikleri yanıtla da bağlantılıdır.

Ahlâk alanının din alanından farklılığını ilk kez çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyan filozof Kant'dır. Kant, insanın otonomisinin, insanın bağımsızlığının, ahlâksal eylemlerimizin vazgeçilmez koşulu olduğunu söylerken, din ve ahlâk alanlarının birbirlerinden farklılığını da dile getirmiş oluyordu. Bir başka deyişle, etik alanın bağımsızlığını ileri sürüyor, onun teolojinin kölesi olma durumunu ortadan kaldırıyor. Bu, gerçekten düşünce tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisidir. İnsanın vesayetini Tanrıdan alan, insanın bir araç değil, bir amaç olduğunu savunan Kant, böylece, kararlarının sorumluluğunu da insana vermiş oluyordu. Ama insanın sorumluluğu, onun özgür olmasını gerektirmektedir. Kant'a göre insanın kararlarını kendisinin verebilmesi, seçmelerini kendisinin yapabilmesi, bunların sorumluluğunu taşıyabilmesi ahlâk alanının temellerini oluşturmaktadır. Kant, "ne yapmamız gerek" sorusunu, özgürlük ve otonomi ile

bağlılığı içinde aynı zamanda gerekliliğe dayalı bir ödev kavramını da gündeme getiriyor ve irdeliyordu.

Kant'ın bütün bu bağlantıları, bağlılıkları göz önünde bulundurmasının, onları ahlâkın temel öğeleri olarak görmesinin kanımca asıl nedeni ahlâklılığı dayandığı, dayanması gerekli genel geçer ve zorunlu olma niteliğini ortaya çıkarmaktır. Ama Kant'ın burada savunduğu ahlâklılığının genel geçer ve zorunluluk ilkesi, kaynağını akıl sahibi bir varlık olan insanın kendisinde bulmaktadır. Bu ilke, bu nitelik din alanında olduğu gibi Tanrısal bir güçten kaynaklanmamaktadır. Bütün ilkçağ ahlâk anlayışlarında eylemlerimizin en son amacı mutluluktur. Oysa mutluluk çok farklı içeriklerde anlamlandırılabilir. Buradaki göreciliği en açık bir şekilde ünlü sofist Protagoras'ın şu düşüncesinde görebiliriz: "İnsan her şeyin ölçüsüdür". İşte Kant'ı ilkçağ ve kuşkusuz ortaçağ ahlâk felsefelerinden de ayıran en önemli noktalardan birisidir bu. Ahlâk yasalarının bütün akıl sahibi varlıklar için genel geçer ve zorunlu olmaları, onların kaynağının Tanrısal bir varlıkta değil, bizzat insan olmaları, Kant'ı kendinden önceki dönemlerden ayırmaktadır. Oysa ilkçağ felsefelerinde, ahlâk anlayışlarında mutlu olmak için "nasıl eylemeliyim" sorusu mutluluğun farklı biçimlerde ve farklı içerikle kavranılması nedeniyle birbirlerinden farklı eylem türlerini, birbirlerinden farklı yaşama tarzlarını beraberinde getiriyordu.

Kant'tan çok sonraları çağımızın bir düşünürü olan Erich Fromm, "Kendini Savunan İnsan" adıyla dilimize çevrilen kitabında göreceliğin getireceği tehlikeleri şu şekilde gözler önüne seriyor: "İnsanın özerkliğine ve insan aklına karşı duyulan ve giderek artan kuşku bir de aklın ve göksel esinlemelerin yol göstericiliğinden yoksun bırakılınca ahlâksal bir kargaşa yaratmıştı. Bunun sonucu, değer yargılarının ve etik normlarının

beğeni sorunları ya da keyfî seçimler olduklarını ve bu alanda nesnel geçerliği olan önermeler dile getirilemeyeceğini ileri süren göreci tutumun benimsenmesi oldu. Ama insan, değerler ve normlar olmaksızın yaşamıyacağına göre bu görecelik onu kolayca akıl dışı değer ve dizgelerin avı yapmaktadır. İnsan Yunan Aydınlanması'nın, Rönesans'ın ve 18. yy. Aydınlanması'nın çoktan aşmış olduğu bir tutuma yeniden geri dönmektedir. Böylece güçlü liderlerin büyüdü nitelikleri, güçlü makineler ve maddî başarı için duyulan coşkunluk, insanın normlarının ve değer yargılarının kaynakları olmuştur. Bu işi böylece bırakacak mıyız? Din ve görecelik arasındaki seçeneğe razı olacak mıyız? Ahlâk felsefesine ilişkin sorunlarda aklın aradan çekilmesi görüşünü onaylayacak mıyız? Özgürlük ve kölelik, sevgi ve nefret, doğruluk ve yanlışlık, bütünsellik ve fırsatçılık, yaşam ve ölüm arasında yapacağımız seçimlerin yalnızca pek çok öznel tercihlerin sonuçları olduklarına inanacak mıyız? "Gerçekte bir başka seçeneğimiz olduğunu ileri süren Fromm şöyle devam ediyor : "Geçerli ahlâksal normlar yalnız ve yalnız insan aklı tarafından oluşturulabilir. İnsan, akıldan türetilen tüm öteki yargılar kadar geçerli olan değer yargıları verme ve bu tür yargıları kavrayabilme yeteneğine sahiptir." (Sayfa 15)

Günümüz etiği ise insanın bütün eylemlerinin, kararlarının, seçmelerinin, değerlendirmelerinin, onları belirleyen ilkelerle, prensiplerle yani değerlerle bağlantılı olduğunu ileri sürmekte ve böylece ahlâk felsefesinin alanını "olması gerek" te dile gelen son derece dar bir anlam olmaktan çıkarmaktadır. Böylelikle ahlâk felsefesi, bütün eylemlerimizi ve eylemlerimizi belirleyen değerleri araştıran, bunları özel bir problem alanı olarak görerek araştıran ve eylemlerimizin ve değerlerin kaynağını Tanrıdan alarak insanın kendisine veren bağımsız bir felsefe disiplini oldu.

Görüldüğü gibi, neliği ve nasıllığı birbirinden farklı iki alan ahlâk ve din. Her iki alanın bağımsızlığının öyküsü insanlık tarihinde, kültür ve uygarlık tarihinde yer almaktadır. Nice savaşlar, nice acılar pahasına.

Din ve ahlâk, her ikisi de, birinin temelinde insanın inanan bir varlık olması, diğersinin temelinde ise insanın eyleyen ve değerleri gerçekleştiren bir varlık olması nedeniyle, insanın olduğu her yerde ve her zaman var olacak bu iki alan arasındaki ilişki birbirlerinin bağımsızlıklarını ortadan kaldırmadan ve birbirlerine geri götürülmeden kurulmalıdır. Özellikle birbirlerine dayandırılmadan, birbirleriyle temellendirilmeden kurulmalıdır. Oysa düşünce tarihine baktığımız zaman baskın olarak gördüğümüz, dinin her zaman ahlâkı temellendirmek istemesi ve onun yerine geçmek istemesidir. Bir başka deyişle, ahlâkın dinsel temellere dayandırılmak istenmesidir. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi, din evrendeki her şeyi açıklıyor, yorumluyor, anlamlandırıyor ve insana da ne yapması, ne yapmaması gerektiğini söylüyor. O halde eylemlerimizle ilgili bütün temellendirilmeler kolaylıkla din açısından yapılabilir. Problem alanlarının bağımsızlığı sağlanmadığı sürece bu yapılmıştır da. Din sadece ahlâkın temelini "transcendental" bir varlıkta olduğunu iddia etmekle de kalmaz, aynı zamanda her tür bilginin kaynağını, onun gerçekliğini de "transcendental" bir varlığa bağlanmasını, eleştiri konusu yapmadan kayıtsız şartsız onaylar. Dinsel bir temele dayandırılan bütün ahlâk anlayışlarında eylemlerimizi belirleyen ana ilke, prensip sevap ve günahdır. Sevap işlemek ve günahtan kaçınmak için çabalarken eylemlerimize eleştirel bir bakış hiçbir zaman söz konusu olamaz, sadece "transcendental" bir varlığın buyruklarına uymak ya da uymamak önemlidir. Değil kuşku duymak, eleştirmek; insandan istenen,

sadece ve sadece boyun eğmedir, itaattir. Sonuçta insanın özgürlüğünden değil, insanın sadece kulluğundan söz edebiliriz. En yüce değer, insanın "transcendental" varlığın buyruklarına; isteklerine boyun eğmesidir. Bu buyruklara kesinlikle uyulması öbür dünyada ödüllendirilmemiz demektir.

İnsanın özgürlüğünü, otonomisini ortadan kaldıran dinsel kökenli ahlâk anlayışlarının en tipik örneklerini ortaçağda görebiliriz. Gerçekten ortaçağ ahlâk felsefesinin en belirgin üç büyük döneminden söz ederken ilkçağ ahlâk felsefesinin olduğu kadar ortaçağ ahlâk felsefesinin de "eudaemonist" nitelikli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü buradaki amaç, "Tanrının inayetine ulaşmak için nasıl eylemeliyim?" sorusunda gizlidir. Bu dünyada nasıl eylemeliyim ki öteki dünyada "transcendental" varlığın ödülüne lâyık olayım? Öbür dünyada ödüle lâyık olmak için bu dünyada nasıl davranmalıyım? Bu ilişkide inanma, halis bir inanma olmaktan çıkıyor, bir araç niteliğine bürünüyor. Ödülü kazanma, cezadan kurtulmanın bir aracı haline geliyor.

Eğer ahlâk dine dayandırılırsa insan kişi olma özelliğini de yitiriyor. Zaten buna pek gerek de kalmıyor, çünkü onun yerine düşünen ve karar veren bir güç var. İnsana düşen sadece onun kararlarına, isteklerine karşı çıkmaksızın, sorgulamaksızın boyun eğme.

"Transcendental" bir varlığı her şeyin temelinde görmenin, onun gücünün mutlaklığını peşinen kabul etmenin sonucunda, din temeline dayandırılan her tür bilginin yeniliğe ve değişmeye kapalı olduğunu söyleyebiliriz. Hemen hemen her dinde reform isteklerinin acımasızca bastırılması, ortaçağ engisizyonları bu durumun utanç verici örneklerinden bazılarıdır.

Dine dayalı bir ahlâk anlayışında insanın ancak bir kul olarak, "transcendental" varlığa karşı bir sorumluluğu olabilir. Yaptığı eylemlerin sonuçları bu dünyada değil, öbür dünyada sorulur ve değerlendirilir. Eylemlerimizin hukuksal açıdan da ele alınması söz konusu değildir. Çünkü bu yargılama da "transcendental" varlık tarafından yapılacaktır Dine dayandırılan ahlâk anlayışlarında belirsizlik ve korku duygusu baskın bir rol oynar.

Dine dayalı bir ahlâk anlayışında bir başka tehlike, insanın bütün eylemlerinin, bütün yapıp etmelerinin sömürülmeye açık olmalarıdır. Öte dünyada bize sunulan vaatler bu dünyadaki eylemlerimizin şöyle ya da böyle olmasını belirliyor; oysa ahlâksal niteliği olan bütün eylemlerimiz her türlü sömürüyü ve sömürülmeyi dışlayan eylemlerdir. Bu tehlike beraberinde dinin herhangi bir çıkar uğruna kutsallığından, yüceliğinden kaybetmesini de getirir. Böylece din çürük inançlara ve hurafelere dönüşür. İnsanlara büyük zararlar verir. Din egemen güçlerin geniş halk kitlelerini baskı altında tutmanın bir aracı haline gelir. Kuşkusuz bu da dinin yüceliğini ve kutsallığını ortadan kaldırdığı gibi dinin kendisiyle de çelişir. İşte tam bu noktada ve bu bağlamda laiklik ilkesi - ki çağdaş olmanın bütün ilkelerinin kendisine dayandığı bu temel ilke - aynı zamanda dinin kendine özgü işler dışında kullanılmamasının garantisidir.

Dine dayalı bir ahlâk anlayışının ya da - bir başka türlü dile getirirsek - din ve ahlâk arasındaki ilişkinin dinin ahlâkın bağımsızlığını ortadan kaldıran müdahalesinde kaybeden hep ahlâkın kendisi oldu. Bağımsız bir alan olan ahlâkın dinin içinde erimesi istendi. Özellikle bu nokta ülkemiz açısından son derece önemli bir nokta. Her şeyin din açısından temellendirilmesi gayretleri karşısında, dine dayanmayan bir ahlâk anlayışını savun-

manın, bunun gerçekleştirilmesine yardımcı olmanın din ve ahlâk alanlarının birbirinden farklılığını göstermenin, ama bütün bunlara rağmen onların insanın ve toplumun vazgeçilmez yanları olduğunu da kabul etmenin insanın yetkinleşmesinin önemli öğeleri olduğunu düşünüyorum. Bunu söylerken temelde inanmanın insanın bir niteliği olduğundan hareket ediyorum. Hatta bu inanmanın vasıtasız bir inanma olduğunu düşünüyorum.

Dinin içinde bağımsızlığını yitirmeyen bir ahlâk anlayışında insanın özgürlüğünden, otonomisinden söz edebiliriz. Ancak böyle bir özgürlük anlayışı, böyle bir otonomi anlayışı insanın eylemlerinin sorumluluğunu taşımasını olanaklı kılar. Özgürlük ve otonominin olduğu yerde eylemlerimizin belirleyici ilkesini, prensibini, değerini temelini "transcendental" bir varlıkta değil de sadece ve sadece insanda görüyorsak, işte orada insan bir araç değil, bir amaçtır. Artık insanın kulluğu sona ermiş, insanın insan olarak özgürlüğü gerçekleşmiştir.

Ahlâkın temelini dine bağlamamak, ahlâkın temelini her zaman insanın kendisine bağlamakla eşanlamlı olmuyor. Nitekim felsefenin tarihinde ahlâkın kaynağının, insanın ahlâk duygusu olduğunu ileri sürenler olduğu gibi, bu kaynağı topluma bağlayanlar ya da değerlerin kendi başına bir varlık alanı oluşturduğunu savunanlar da var. Fakat bütün bu temellendirmelerin tek yanlı oldukları da bir gerçektir. Bu tek yanlı temellendirmeler, ahlâk alanının kompleks yapısını açıklamada yetersiz kalmaktadırlar. Tıpkı din ve ahlâk ilişkisinde dine dayalı bir ahlâk anlayışının, ahlâk alanının bağımsızlığını hemen hemen ortadan kaldırması gibi buradaki tek yanlı açıklamalar da ahlâk alanını her türlü metafizikliğe açık bir duruma sokmaktadır. Her iki durumda yani, ister ahlâkın kaynağını tek bir prensipte görelim,

ister ahlâkın temelini din olduğunu ileri sürelim önemli olan her iki durumda da alanların kendi bağımsızlıklarını kaybetmeleridir.

İşte burada nasıl bir eğitim söz konusu olmalı ki hem ahlâk hem de din, alanlarının birbirinden bağımsızlığını gösterebilsin, aynı zamanda her iki alanın da insan için onsuz olunamazlığını gözler önüne serebilsin. Bu noktada özgür ve otonom olabilen, eleştirel düşünebilen, önyargılara bağlı olmayan insanların yetiştirilmesi gündeme gelmektedir. Çağdaş bir eğitim "ide"sinden de beklenen budur. Çağdaş bir eğitim "ide"si dine dayalı bir ahlâk anlayışındaki insanın kulluğunun karşısında din ve ahlâk alanlarının bağımsızlığında gelişen ve gerçekleşen insanın özgürlüğünü ve otonomisini savunur ve gerçekleşmesine olanak verir. Kanımca dinci çevrelerde felsefeye duyulan korkunun nedenlerinden birisi de bu olsa gerek.

Son olarak şunu söylemek istiyorum : Çağımız disiplinler arası bilgi alışverişinin ağırlık kazandığı bir çağ. Fakat bu karşılıklı etkileşim hiçbir disiplinin bir başka disiplin tarafından temellendirilmesi anlamını taşımamalıdır. Problem alanlarının farklılığı, kendi alanlarına özgü yöntemleri kullanmaları onların tek bir disipline geri götürülmesini, bir disiplini diğerine bağlı kılmayı olanaksız yapıyor. Bu nedenle, ne ahlâk dine ne de din ahlâka bağlanmalı, insanın ve toplumun iki gerçeği olarak din ve ahlâk insanın ve toplumun somut gerçekliğinde varlıklarını sürdürmelidirler.

BAŞKAN - Mehmet Emiralioğlu'nun Başkanlığa verdiği bir öneri var :

"Türk Eğitim Derneği IX. Öğretim Toplantısı Başkanlığına,

Toplantı gündeminin zamanlanmasına konu sığmadı. Zaman daralmasını artıran iyi gelişmeler de oldu. Konuşmalara

ve konuşmacılara katkı ve katılım sağlanamadı. Konuya önemli katkı ve katılım gereklidir. Zaman bulup katkı yapamayanların katkılarını belirlenecek bir süre içinde yazılı olarak yönetime sunmaları, bunların da yayın içinde yer alması düşünülebilir mi?

Saygılarımla."

BAŞKAN - Evet efendim. Muhakkak düşünülecektir.

Teşekkür ediyoruz.

Efendim, Sayın Tüten Ang'a teşekkür ediyoruz.

Sanırım hiç ara vermeden hemen panelimize geçiyoruz.

IV. OTURUM

DİN ve AHLÂK EĞİTİMİYLE İLGİLİ SORUNLARA GENEL BAKIŞ (Panel : 1)

Panel Üyeleri

Mehmet Melih BODUR

(TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Din Kültürü ve
Ahlâk Bilgisi Öğretmeni)

Doç. Dr. Meral ÇİLELİ

(ODTÜ Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim
Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Atilla ERDEN

(A. Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Öğretim
Üyesi)

Prof. Dr. Süleyman Çetin ÖZOĞLU

(A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi)

Berna YINANÇ

(TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Son Sınıf
Öğrencisi)

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ

A. PANEL ÜYELERİNİN KONUŞMALARI

BAŞKAN - Sayın Nezahat Seçkin , üçüncü oturuma ara vermeden dördüncü oturuma geçiyoruz, dedi. Onun için, bütün bu karamsar sözler fazla gibi olacak. Fakat, paneli yürütmek için de panelistleri buraya davet etmem gerekiyor. Sayın Mehmet Melih Bodur, Sayın Meral Çileli, Yrd. Doç. Dr. Atilla Erden, buyrun efendim.

Türk Eğitim Derneği'nin bir geleneği var. Konu veya sorun ortaya atıldıktan sonra yapılan birinci panelde çeşitli açılardan konunun açıklanıp tartışılmasına çalışılıyor. Bunun gereğini yerine getirmek üzere beş arkadaşımız buradalar. Ben onlara görev verecek değilim; ancak, oturum başkanı olarak bir sorumluluğum da var, zamana uyup biraz da sabahki sarkmayı telâfi etmem gerekiyor. Bu akşam 17.00'de bitecek olan tartışmayı en geç 17.30'da bitirmek zorundayım. O aradaki çay molasına bir şey diyemiyorum. Fakat tartışmaya imkân verebilmek için hemen konuya geçelim diyorum.

Panelimizin konusu, "din ve ahlâk eğitimiyle ilgili sorunlara genel bakış."

Panelist arkadaşlarım, çeşitli kesimleri, grupları, görüşleri, görüş açılarını temsil ediyorlar. Tabii başka yöntemler, başka gerekçeler de düşünülebilir; ama panelistlerin rızasını almadan ben bir sıralama yapmaya çalıştım. Önce bu eğitim veya öğretimi veren öğretmen arkadaşlarımıza söz verelim. Bakalım uygulama veya eğitim nasıl yapılmaktadır. Ondan sonra diğer arkadaşlara da hazırlık işareti vereyim. Öğretmenler bunu yaparken, öğrenciler olayı nasıl görüyorlar? Ondan sonra ikinci konuşmayı Berna arkadaşımıza vereceğim. Sonra Yrd. Doç. Atilla Erden Beyden olayın değerlendirmesini, Saym Meral Çileli'den

değerlendirmesini ve son olarak Sayın Çetin Özoğlu'ndan bir genel değerlendirme isteyeceğiz.

Birinci turda, beş konuşma var. Sekiz on dakikayı aşmazsak 50 dakikada bitirebiliriz, ondan sonra panelistler birbirlerinin görüşleri hakkında katıldıkları, katılmadıkları yönler konusunda bir ikinci tur yapma fırsatını bulacaklar, bunun zamanını şimdiden belirlemiyorum; ama kalan zamana göre onu da ilan edeceğim.

Sayın Mehmet Melih Bodur, buyurun.

MEHMET MELİH BODUR - Sayın Başkan, değerli misafirler, ben öncelikle din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminin niçin gerekli olduğu konusunda bir giriş yaparak, daha sonra sorunlar üzerinde durmak istiyorum.

İnsanoğlu dünyaya geldiğinde onu uzun bir gelişme süreci beklemektedir. O çevresinde, dil, din, kültür, sanat, ahlâk, gelenek, görenek gibi bütün değerleri hazır bulur. Ancak uzun bir eğitim ve öğretimden sonra bütün bu değerleri kendi düşünceleriyle birleştirerek hayata atılır ve toplumun kişilikli bir üyesi olur. Buradaki önemli nokta, bu sürecin çok iyi kullanılabilmesi ve bütün bu değerlerin ferde sistemli ve eğitim öğretimle verilebilmesidir. Zaten aile içi eğitimle başlayıp ilk, orta ve lise eğitim ve öğretim kurumlarıyla yapılması hedeflenen de büyük ölçüde budur. Genel eğitim-öğretime göre, din eğitimi ve öğretiminin bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Zira, din konusu inançla ilgilidir ve o da insan ruhunun derinliklerinde bulunduğundan, diğer psikolojik duygularla iç içe bulunmaktadır. Her yaş döneminde çocuk farklı ruh yapısında ve farklı inançlar içerisinde. Çocuğun psikolojik dünyasında meydana gelecek her gelişme, inancı üzerinde de etkili olmaktadır ve her ne olursa olsun inancıyla ilgili bütün soruları cevaplandırıp tatmin olmaya çalışacaktır.

Zaman zaman bu cevapların bulunmaması ya da yanlış bilgilene-meye yol açabilmesi toplum açısından çok daha değişik problemleri ortaya çıkarmaktadır. Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız, 1982 Anayasası ile din öğretiminin, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi adı altında okullarımızda okutulmasının isabetliliğini sanıyorum ortaya koyuyor. Sözlerimin burasında söylemek isterim ki, iyi bir işi başlatmaktan çok daha önemlisi, onu en verimli şekilde yürütebilmektir.

Bu sebeple de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin çocukluktan gençlik sürecini de kapsayan öğretim dilimi içerisinde en faydalı şekilde nasıl verilebileceği önemli bir konudur. Dinî ve ahlâkî bakımdan öğretimin amacı genci inançlı, ahlâklı ve millî değerlere bağlı bir insan olarak yetiştirmek ve olgunlaştırmaktır. Bu gelişmeyi sağlayacak çekirdek, insan tabiatında mevcuttur. Önemli olan o çekirdeği kırmadan şekillendirebilmektir. Bu anlayış ve hassasiyet içerisinde yetiştirilen, toplum değerlerine bağlı ve çağdaş genç, aynı zamanda gelecek nesillerin de teminatı olacaktır. Bu düşünce ve anlayış çerçevesinde, eğitim ve öğretim içerisinde yerini alan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin birtakım problemleri bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak istiyorum.

İlk olarak soyut konuları somutlaştırma güçlüğü. Özellikle ilkokul çağı, çocuğun somut algılama çağıdır. Bu sebeple Allah, cennet, cehennem, ahret, melek gibi kavramlar ve onların izahı anlamlı bir biçime sokulup kavratılması sorunu vardır. Bu durum, alan bilgisini zorunlu kıldığı gibi, nasıl anlatılacağıının da çok iyi tespit edilmesini gerektirmektedir.

İkinci olarak konunun tekrarlanması olayı. Bu konu, diğer pek çok dersin de olduğu gibi, bizim dersimizin de problemi ola-

rak karşımıza çıkmaktadır. Zira bazı konuların orta okul 3, lise 1, lise 2 gibi sınıflarda tekrarı, hatta bazı konuların başka derslerin-konusu olması, öğrencide bir bezginlik ve isteksizlik oluşturmaktadır. Örneğin, her ne kadar isabetli konular olsa da örf ve âdetler, taassup, cehalet, iyilik, edep gibi konuların yinelenmesi gibi.

Özellikle lise sınıflarında dersin anlayışının daha çok düşünce üretme yönünde olması gerektiği inancındayım. Böylece İslâmın da düsturu olan, düşünenler için apaçık ayetler vardır prensibiyle, gençlere inançlarını ve Allah şuurunu kendi düşünceleriyle oluşturacak, düşünce üretkenliği sağlayacak yolu açabiliriz. Konuların tekrarlanmaları problemlerinin yanı sıra, buna bağlı bir diğer problem de konularda seviye belirlenmesinin gerekliliğidir. Müfredatın hazırlanması sırasında konular seçilirken, mutlaka o yaş grubunun fiziksel ve psikolojik durumları göz önünde bulundurulmalıdır. Bazen konular o sınıf seviyesinin altında olduğu gibi, bazen de üstünde olabilmektedir. Meselâ orta okul 1'inci sınıf müfredatı içerisinde gusul abdesti ile ilgili bir konu yer almaktadır ve ileriki yıllarda bu konuya bir daha dönülmemektedir. Oysa orta okul 1'inci sınıftaki öğrencinin birçoğu ne fiziksel , ne psikolojik olarak o konuyu öğrenmeye hazır değildir. Dolayısıyla bu konu en gerekli olduğu dönemlerde ise unutulmuş olmaktadır.

Üçüncü olarak müfredatın, ders kitaplarının belli aralıklarla değiştirilmesi olayına değinmek istiyorum. Hızla gelişen ve değişen dünyamızda eğitim - öğretim sistemimiz de bu gelişmeye ayak uydurmak zorundadır sanırım. Buna bağlı olarak müfredat programlarının ve kitapların belirli zamanlarda değişmesi kaçınılmazdır. Ancak bu değişmelerin sebebi farklı

politik anlayışlar ya da farklı düşünceler değil, gelişmelerin getireceği koşullar olmalıdır. Bunu da sıralayacak olursak; bilimsel gelişmelerin takibi, insanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek içerik, metotların gelişmesi şeklinde maddeleyebiliriz.

Durumu, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi açısından da daha farklı yorumlayamayız. Zira elimizde bulunan kitapların 1982 yılında bu dersin zorunlu ders olarak Anayasada yer almasının hemen arkasından yazılmış olduğunu düşünürsek, dokuz senedir aynı kitapların değişen koşullara rağmen okutulabilmesinin güçlüğü ve bunun getirdiği problemler anlaşılabilir. Aynı zamanda bu hızlı gelişmelere de ayak uyduracak ve kendisini günlük gelişmelere göre yönlendirecek, yenileyecek öğretmenlere de gereksinim vardır. Ben burada konuşmamın son bölümünde değerli hocam Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Beyza Bilgin Hanımın İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 26 ncı sayısında "Din Dersi Öğretmenliği ve Güçlükleri" başlığı içerisinde din derslerinin istenilen amaca ulaşamamasıyla ilgili anketinden ve bunun yorumundan bir bölümü sunmak istiyorum.

Sayın Bilgin, bu yorumunda amaca; yani din dersi öğretiminin belirtilen amacına ulaşamamasına sebep olarak, devlet, öğretmen, veli arasında amaç birliğinin tam olarak sağlanamadığını belirterek şöyle der : "Öğrenci ise bütün bunların arasında perişandır, ona kimse sormaz. Onun ihtiyaçları nelerdir, beklentileri nelerdir, onu oraya buraya çekeştirirler sadece. Fakat bu, kendisine sorulduğunda verdiği cevaplarla ne istediğini gayet iyi bildiğini ispatlamıştır. Öğrenci özellikle lise döneminde ilkokulda ve ortaokulda okuduğu konuların tekrarından bıkmıştır. O, Kuranı Kerimi Türkçe anlamıyla okumak, insanın varlık sebebi ve vazifeleri üzerinde düşünmek, dinin

özünün ne olduğunu, dinî hayatın ve inanmanın değerini, duayı, bugünün Türkiyesinde ve dünyada dinin durumunu, mevcut ideolojilerle dinin karşılıklı etkilerini, demokrasi, cumhuriyet, anayasa ve laiklik konuları ile İslâm dininin prensiplerinin karşılaştırılmasını, faiz, kaza, kader, mezhep ve benzeri konuları öğrenip anlamak istemektedir. Görüldüğü gibi bunlar din dersinin başka hiçbir derste işlenmeyen gerçek konularıdır. Amaçlarda yaklaşmak, bunları vicdanlara ulaştırmak ve bu konuların seviyesini gençlerimizin seviyesine çıkarmak problemin çözüm yolu olarak görünmektedir."

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz teşekkür ederiz.

Efendim zaman kazanalım derken Sayın Mehmet Melih Bodur'un görev yerini söylemedik, TED Özel Lisesi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni. Bir öğretmenin bu uygulama üzerindeki görüşlerini ve eleştirilerini dinledik.

Gerçi konuşmasını bağlarken Sayın Bodur, öğrenciye kimse sormaz, sorulmaz dedi. Fakat biz sormaya çalıştık ve aramızda bir öğrenci var, Berna Yinanç, TED Özel Lisesi son sınıf öğrencisi.

Buyurun Berna Hanım. On dakika zamanınız var, bu sürede düşüncelerinizi, duygularınızı büyük bir rahatlıkla bize söyleyebilirsiniz.

BERNA YINANÇ - Amacı, insanı vicdanî bir olgunluğa ulaştırmak, dini tanıtmak ve kişileri güzel ahlâka teşvik etmek olan "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi, her toplumda, özellikle gençler için gerekli bir eğitimidir. Ancak ülkemizde bu dersin amacına tam ulaşamadığı gibi, ciddî sorunları olduğu da bir gerçektir.

Doğu - Batı çelişkisini yaşayan bir toplumun gençleri olarak iki aşırı uç tarafından kolayca etkilenme tehlikesi ile karşı karşıyayız. Bunlardan biri "din" adı altında insanların inancına, davranışına, hatta giyiniş tarzına karışan, tarikat meseleleri çıkaran ve diğerlerini dinsizlikle suçlayan bağınaz kesim, diğeri ise inanana ve ibadet edene "gerici" damgasını vuran, çağdaşlığı yanlış anlayan kişilerden oluşan kesimdir. Bu zıt akımların etkisi altında doğal olarak kafamızda biriken bir sürü soru, şüphe ve düşünceleri göz önüne alırsak, bizim düşünce tarzımızı, inanç ve davranışımızı belirleyecek bir din dersinin devlet tarafından, en aydın kişilerce titizlikle öğretilmesinin ne kadar gerekli ve önemli olduğunu anlarız.

Din bence bir yaşayış ve düşünüş biçimidir. Bu nedenle bu ders de insanı her an geliştiren, ihtiyaçlarına cevap veren, doğruyu, sevgiyi, düşünmeyi öğreten bir ders olmalıdır. Halbuki biz gençler din derslerinde dinin özünü göremiyoruz. Allah ve din kavramları üzerinde yeterince durulmadığından neyin doğru olduğunu düşünerek bulamıyoruz, çünkü bu ders bizi buna teşvik etmiyor. "Din gerekli midir, diğer dinlerin içerikleri tam olarak nedir, aynı Tanrı'ya inandığımız halde bizim dinimizin farkı nedir?" gibi çeşitli kavramlar üzerinde uzun uzun durup karşılaştırmıyoruz, yorum getirmiyoruz ve en önemlisi düşünmüyoruz. Kısaca dinin o insanı geliştiren, huzura kavuşturan özünden habersiz, ne helâldir, ne haramdır, namaz nasıl kılınır, tüm bu bilgileri kuru kuru öğreniyoruz, anlamını bilmediğimiz duaları ezberleyerek ezberleme yeteneğimizle inançlarımızın değerlendirildiği notları alıyoruz. Tüm bunlar yerine neden bahsettiğimiz kavramları, duaları görerek, üzerinde tartışarak ana kaynağından öğrenmiyoruz. Çoğumuz "Müslümanız" desek de Kuran'ı elimize almış değiliz. Eğer din

eğitimi yapılacaksa bunu kutsal bir kitaptan, direkt Allah kelâmından iyi hangi kitap yapabilir? "Kuran anlaşılmak üzere gelmiştir" ayetini tekrarlayarak ezber yapmak, Kuran dilinin mucizeliğinden söz ederken hocaların da bağlı kalmak zorunda kaldıkları ve yine zorunlu olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap veremedikleri bir müfredatı şart koşmak çelişki yaratmaktadır. Bu durum öğrenci karşısında en aydın öğretmen - ki her din öğretmenin aydın olup olmadığı da tartışılır - bile olsa ona da, temsilcisi olduğu din kavramına da bakışı olumsuz olmaktadır.

Din kitapları konusunda bir başka sorun da hep diğer dinlere karşı savunmacı, hatta tek bir mezhep doğrultusunda yazılmış olmasıdır. Tarafsız ve evrensel olmayan, millî birlik, millî güvenlik, tarih, coğrafya gibi konuları işleyen bir kitabı örneğin Suriye'deki bir Müslümanın benimsemesi olanaksızdır. Dinimiz evrensel, aklın yolu da birse kitaplarımızın hem içerik, hem de tarz bakımından bir sorun olduğu muhakkak. Buna bir düşünceyi boyuna tekrarlayan cümleleri, anlaşılmayan kelimeleri de eklersek belki en yaratıcı, zevkli, ilginç olabilecek bir dersin nasıl bu kadar monoton, sıkıcı olabildiğini anlarız. Günlük hayatta karşılaştığımız sorunlardan çok uzak, dinin ve güzel ahlâkın pratikte uygulanışını vermeyen, bildiğimiz şeyleri boyuna tekrarlayan bir kitap yerine yukarıda bahsedildiği gibi Kuran'dan başka hepimizin adlarını ezberleyip düşüncelerini pek bilemediğimiz Yunus Emre, Mevlâna, İbni Rüşd gibi kişilerin felsefelerini incelersek, örneğin gazetelerden, dergilerden anlatılarla günlük hayatı tartışabildiğimiz, yoruma, hür düşünceye açık bir din dersi kanımca hem amacına ulaşacak, hem de monotonluktan uzaklaşıp aranan bir ders olacaktır.

Çağdaş insan, düşünen insandır. Madem dinimiz de bunu emrediyor, tavsiye ediyor, o halde biz de düşünüş tarzımızı, ha-

reketlerimizi, inançlarımızı belirleyecek bir dersi işlerken akla ve mantığa başvuralım. Doğrusu böyle güzel, akılcı ve düşünmeyi öğütleyen bir dinimiz varken bunu gerçekleştirmek pek zor olmasa gerek.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Berna Yinanç, soyadının tam anlamını bilmiyorum ama, çok inançlı, açık seçik bir konuşma yaptı, teşekkür ediyoruz.

Efendim, üçüncü olarak Sayın Yrd. Doç. Dr. Atilla Erden.

ATILLA ERDEN - Buraya birçok notlar alarak yazılı bir metinle gelmişim. Fakat, salonda gördüğüm samimî, arayıcı ve olgun ortam içerisinde teorik kavram kargaşalarına girmeden konuşmamı doğaçlama yapmayı tercih ediyorum.

Efendim, bana göre, bilhassa resmî eğitim ve öğretim, kişilere, çağdaş boyutlarda, yeteneklerini geliştirmeyi ve davranışlarını özgürce sağlıklı olarak yapabilmeyi öğretme, doğayı ve toplumları anlayabilmek için zorunlu bilgileri aktarma ve bütün bunları yerine getirebilmek için gerekli özgür ve çağdaş ortamı oluşturma sistemidir. Bundandır ki eğitim toplumun kültürel ve ekonomik yapısıyla, gelenek görenek ve dinsel değer yargılarıyla doğrudan ilgilidir. Bu nedenle bir toplumda eğitim ve öğretimi tartışmak, değerlendirebilmek için esasında o toplumun bütün bu yapılarını, değer yargılarını geniş boyutları ile açık olarak ele almak, ortaya koymak gerekir. Ancak bunlar yapıldıktan sonra eğitim ve öğretimi tartışmak daha sağlıklı olur kanısındayım. Fakat sabahki toplantılarda bu konular üzerinde durulmuş olduğundan burada bir daha tekrar etmek istemiyorum.

Bu kısa açıklamadan sonra gelelim orta eğitim ve öğretimimizdeki din kültürü ve ahlâk eğitimi sistemimize.

Benim görüşüm ve değerlendirmelerime göre toplumumuz bilhassa eğitim ve öğretim açısından bir ortaçağ karanlığına bürünmüş gibidir. Durum bu kadar üzücü ve acı vericidir.

Efendim, sayın arkadaşımız ortaöğretimimizdeki din eğitiminin, ahlâk derslerinin aynen devam etmesinin, tekrarlanmasının halen çok gerekli olduğunu söyledi. Oysa düşünelim bir kere, din, dogma nasıl oluşmuştur ve nasıl gelişmiştir? Dünyadaki gelişim süreçleri nasıl bir yol izlemiştir? Niye hâlâ dünyamızda yüzlerce din mevcuttur?

Dinlerin etimolojisine, oluşumlarına baktığımızda, temelde korku, geleceği bilme ve öğrenme arzusu, korunma duygusunun yattığını görürüz. Yine pek çok dinsel verilerin, değer yargılarının temelde mana, animizm, dinanizm gibi tasarım ve inançlardan kaynaklandığını görüyoruz. Bu bilgilerin ışığında dünyamızdaki dinlerin gelişim süreçlerine göz attığımızda her toplumun kendi kültürel, sosyal ve ekonomik yapıları bağlamında (temelde birer kültürel unsur olan) dinsel inançlarını yarattıklarını, onları yorumlayıp kuramlaştırdıklarını ve çok genelde de doğaüstü güç, ruhçuluk, fetişizm, putlara tapma, şamanizm, çoktanrıcılık ve tektanrıcılık safhalarını yaşıyarak günümüz dinlerini oluşturduklarını görüyoruz.

Şimdi, gelelim ortaöğretimimizdeki din eğitimine :

Öncelikle bu eğitimi verecek kişilerin bu konuları iyi bilmesi, ilgili konuları tartışabilecek birikime, potansiyele kavuşmuş, hoşgörülü, yetenekli kişiler olması gerekir. Ne yazık ki toplumumuzda bugüne kadar iyi eğitilmiş din bilginleri (teolog) yeterince yetiştirilememiştir. Bu perspektiften konuya baktığımızda, din eğitimi verecek kişilerin dini iyi bilmeleri, onun doğuşunu, gelişmesini, içindeki dogmaları tartışabilecek, dünyamızdaki

yüzerce dinin neden ve nasıl oluştuğunu yorumlayabilecek farklı dinleri çağdaş bilimin hoşgörüsüyle değerlendirebilecek kişilere olan gereksinimizin büyüklüğüne karşın çaresizliğimiz bütün çıplaklığı ile rahatça gözlenebilmektedir. Bu dinsel oluşumu bilmeyen ve belli birikimleri olmayan farklı dinlerin mensupları birbirlerini düşman olarak görebilmektedirler. Bunun ana nedeni de her iki tarafın kendi dinî dogmalarının kesin doğru olduğunu kabullenmeleri, karşısındakilerin ise kendi inançlarına göre dinî sapkın ve yanlış yolda oldukları değerlendirmelerini kolayca yapabilmeleridir.

Unutmayalım ki çağdaş bilim ve eğitim bu sorunları aşmıştır. Çağdaş bilimin temel felsefesi din ile inançların Tanrı ile kul arasındaki bir konu olduğunu, üçüncü kişilerin buna karışmayacaklarını kesin olarak benimsemiştir. Yine bilim çeşitli kültürlerden kaynaklanan farklı yorumlar ve değer yargılarıyla kişi veya grupların birbirlerinden farklı kategorilere konulmayacaklarını bu nedenlerle farklı grupları küçümseme veya yüceltmelerin doğru olmayacağını da bilimsel boyutlarıyla ortaya koymuştur.

Ayrıca eğitim bilimciler, yetişmiş uzmanlar, pedagoglar dinî eğitim araştırma ve tartışmalarının biyolojik ve kültürel olarak erkinlik çağına yetişmişlerin arasında yapılmasının doğru ve uygun olacağı kanısında birleşmektedirler. Birleşilen bu ortak görüş, bana çok akıllıca bir değerlendirme gibi görünmektedir. Kişi belli bir bilgi birikimine ulaşsın, yetişsin, ondan sonra dinleri ve inançları tartışsın. Durum böyle iken biz ortaöğretim sistemimizde hem de oldukça yetkisiz, birikimsiz kişilerce çocuklarımıza dogmayı ezberletmeyi, hatta ve hatta dinî eğitim adı altında sadece İslâmı, hem de onun güzel felsefesini değil, hurafesini aktarmayı, ezberletmeyi dinî eğitim sayıyoruz.

Efendim, sayın arkadaşımız çok açık söyledi. Çocuklarımız mezun olunca abdest almayı unutuyorlarmış. Unutmamaları için bunu derslerimizde devamlı tekrarlıyalım diyor. Şimdi soruyorum, bu çocuklar ileride abdest almayacak bir dine sahip olacaklarsa veya temiz yıkanınca abdest aldıklarına inanacaklar ise durum ne olacak? Üstelik toplumumuzda birçok dinden vatandaşlarımız da var. Onların çocuklarının durumu ne olacak?

Bizde bugünkü yapısıyla ortaöğretimdeki dinsel eğitimin önemli bir sorunu da şu : Dünyamızdaki bütün dinlerde dogmalar, inançlar var. İnançlar dogmalar ise pek çok konuda bilim ile çatışıyor. İnsanlık tarihindeki kültürel gelişme, temelinde, din ile bilimin çatışmasından kaynaklanmıştır. Bu çatışmalar günümüze kadar da devam etmiştir. Çağdaş gelişmiş toplumlar ise dini bilimden veya bilimi dinden ayırmışlardır. Biz ise kanaatime göre inatla birleştirmeye çalışıyor gibiyiz. Ortaöğretimimizdeki din eğitiminin bu günkü uygulama ve felsefesinde bu durum açıkca ve kolayca gözlenebilmektedir. Oysa bu iki alandan birisi tamamen dogmayı olduğu gibi kabullenmeyi, yorumlamadan inanmayı istiyor. Diğeri ise olguların, değerlerin nedenini, niçinini, nasılını araştırmayı, bunlardan çıkacak sonuçları değerlendirmeyi, irdelemeyi öğretiyor. Kuramlar oluşturmaya çalışıyor.

Son senelerde kendi üniversite öğrencilerimi dikkatle gözlemliyorum. Ortaöğretimin bu günkü din eğitimi sürecinden geçmiş pek çok öğrencim, insanın dünyamız üzerindeki evrim ve gelişimini verdiğimiz antropoloji derslerinde, fakülte ikinci üçüncü sınıfında olmalarına karşın, ayağa kalkarak "Hocam, iyi güzel anlatıyorsunuz, paleolitik dönem insanı, neandertal adamı diyorsunuz ama Kuranda böyle şeyler yazmıyor. Hepimiz Adem ile Havva'dan geliyoruz, fakat siz yanlış şeyler anlatıyorsunuz"

diyorlar. Ben bu öğrencilerime ancak şunu söyleyebiliyorum: "Evlâdım, siz inançlarınızı kendinize saklayın, biz burada bilimin verilerini tartışıyor, değerlendiriyoruz. Bilimsel veriler ve bilim bunu böyle kabul ediyor. Fakat siz bu bilimsel verilerin ve değerlendirmelerin yanlışlığını bana inançla değil bilimsel verilerle anlatabilir, yanlışlığını kanıtlayabilirseniz kabul ederim, tartışırız. Siz siz olun dogma ve inancı bilim ile tartışmaya, bilimsel verileri inançlarla çürütmeye kalkmayın" diyorum.

Merak ediyorum, uzmanlara ve yetkili kurumlara başvurup istesek, son on, on beş sene içerisinde psikiyatristlere başvuran ve tedavi gören üniversite gençlerinin sayısında yüzde kaç artış oldu? Yüzdesini şu an kesin bilemiyorum, fakat durumun çok acıklı ve felâket boyutlarına ulaştığını görür gibiyim. Derslerde ağlayan talebeler, sınıfta kendi kendilerine gülenler, konuşanlar. İşin daha da acıklı tarafı, bizlerin onlara artık yaklaşmamamızdır. Biraz etraflı düşünebilenler ortaöğretimde yüklenen dogma ile bilim arasında çelişkiye düşüp kişilik arayışlarında bunalıma itilmektedirler.

Bir gün yeğenlerimden birisi ağlayarak geldi. "Dayıcığım" dedi, "Cehennemdeki ateş kuyuları çok derin ve genişmiş, insanlar ne kadar büyük günah işlerlerse omuzları o kadar genişliyecekmiş ki o büyük geniş kuyularda kolayca fazla acıyla yanabilsinler." Bunları nereden öğrendiğini, kimin söylediğini sordum. "Din dersi öğretmenim söyledi" dedi.

Düşünün aile ile okul ve öğrenci arasında siz de kişi olarak sıkışıp kalıyorsunuz. Çocuk şaşırıp kalıyor. Toplum çelişkiler yumağı. Çocuğa diyorum ki okulda öyle söylendiği için sen öğretmenin sorduğunda ona göre yanıtla. Fakat doğrusu şudur, sen kendin de oku, araştı.

Şimdi on yaşındaki bir çocuğa verdiğimiz, aktardığımız farklı değer yargılarını, davranış gereklerini, eğitim sistemimizi ve çocuğumuza kurduğumuz tuzakları düşünün. Korkunç bir çıkmaz. Bu bağlamda daha çok örnekler verebilirim. Bütün bunlardan da vazgeçtik diyelim. Konu daha büyük boyutlarda aşama göstermeye başladı gibi geliyor bana.

Örneğin, toplumdaki değer yargılarını, davranışlarımızı dinî yargılarla bağlamaya başladık. Dünyanın hemen hemen artık hiçbir yerinde bir üniversite talebesinin günümüzde oruç tutmadığı için öldüresiye dövüldüğünü göremeyiz. Fakat Van Üniversitemizde bu gerekçe ile öldürülen öğrencimiz oldu. Dinî inançlar nedeniyle üniversitelerimiz bir kargaşa ortamına dönüştü. Bunlar dogmanın getirdiği problemlerimizdir. Veya başka bir deyiş ile dogmaların kullanılması ile yaptırılabilen olaylardır sanıyorum. Günümüzde dünyamıza baktığımızda ne kadar gelişmiş toplumlar görüyorsak onlarda din kültürü ve eğitiminin laisizme oturtulmuş olduğunu, dinin Tanrı ile kul arasındaki bir konu olarak değerlendirilip kişilerin özgür bırakıldıklarını gözlemliyoruz. Kurumlar, din ile ilgilenen kişiler kendi yayınlarını yapıyorlar, propagandalarını, eğitimlerini sürdürüyorlar. Fakat resmî ve zorunlu eğitim yapan kurumlar içerisinde nesilleri prangaya vururcasına hiçbir dinî eğitime yer vermiyorlar. Bizde ise resmî eğitim kurumları içerisindeki yaygın zorunlu dinî eğitimin dışında, devlet kadrolarına atanacak memurlar için açılan sınavlarda bile dinî inançlar, yargılar soru olarak sorulabiliyor. Ve bu soruların sadece İslâma ait olduklarını da biliyoruz. Oysa toplumumuzda farklı dinlerden vatandaşlarımızın bulunduğu da bilinmektedir.

Yine ortaöğretimimizde din dersi adı altında sadece İslâmî bilgilerin, hatta onun da Hanefî mezhebinin vecibelerinin ve fel-

sefesinin aktarıldığını biliyorum. Bu eğitimin felsefî yapısının ise en az on beş milyona yakın Alevî vatandaşımızın yetiştiği dinî felsefeyle çakıştığı da gözden kaçmamaktadır. Bu grubun çocuklarının ortaöğretim kurumlarında düştükleri sıkıntılar en katı yürekleri üzebilecek boyutlardadır.

Kısaca söylemek istediklerimi özetlersem : Gelecek olan genç nesle sevecen, saygılı, onları gözeterek davranmak, eğilmek istiyorsak, onları çağdaş eğitim boyutlarında pedagojik kurallara uygun bir eğitime tâbi tutmak istiyorsak, ortaöğretim sistemimizden zorunlu din derslerini kaldırmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda dinsel değer yargılarını ve davranış kalıplarını resmî ideolojik bir görüş olarak genç nesle aktarmaktan mutlaka vazgeçmek zorunda olduğumuzu sanıyorum.

Eğer laisizme inanıyorsak, laik toplumuz diyorsak, bunları mutlaka yapmak zorunluluğumuz bulunduğu kanısındayım. Kısacası hem bilim, hem siyasal ortam, hem de kültürel yapımızın çağdaş boyutlara ulaşabilmesi açısından bütün bunları acil olarak yerine getirmek gerekmektedir.

Dünyamızın çağdaş kültürel değerleri de artık dünyada her türlü değerün üstüne insanı koymaktadır. Dil, din, ırk, renk ayırımını kaldırmakta ve dünyamız bu evrensel boyut kazanan kültürel değerlerde birleşmektedir. Biz ise laisizme karşı çıkmak ile kendimizi âdeta çağdaş dünyadan soyutlayan bir duruma düşmekteyiz. Hem de laisizmi kabullenmemiş toplumların dünyamızın en gelişmemiş toplumları durumlarında olduklarını göre göre bunu yapmaktayız.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Dr. Atilla Erden'e teşekkür ediyorum.

Bu kurumun bir geleneği var. Konuşmaları, fikirleri, sükûnetle dinliyoruz, tartışma zamanı gelince de tartışıyoruz. Hemen cevap vermek veya soru sormak eğilimi olabilir; dinleyicilerimizden rica edeyim, sükûnetle dinleyelim, soru zamanı geldiği zaman sorularımızı yöneltelim.

Efendim, Doç. Dr. Meral Çileli'ye söz veriyorum.

Buyurun.

MERAL ÇİLELİ - Ortaöğretim kurumlarında "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" eğitimine bakıldığında sorunların amaç, yöntem ve çevre üzerinde odaklandığı görülmektedir.

Çağdaş ahlâk eğitimi, bireyin giderek daha bağımsızlaşmasını, kendi kararlarını özgürce verebilmesini ve yine toplum ve din otoritesi olmaksızın temel değerleri irdeleyerek kendi değerlerini özgürce seçmesini amaçlar.

Amaç, bu doğrultuda bireyin zihinsel ve psikolojik işlevlerinin en özgür ve tam şekilde olgunlaşması olanaklarını yaratmaktır.

Yine çağdaş ahlâk eğitiminin amacı bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarının ötesinde akıl yürüterek ideal bir toplumun hangi tür ilkeler üstüne inşa edebileceği soruları ile ilgilenmektir. Ulaşılması istenen ilkeler bireylere içinde yaşadıkları toplum, bağlı oldukları inanç sistemi ve taşıdıkları özelliklere bakılmaksızın temel insan haklarına ve insan onuruna yaraşır biçimde doğru ve âdil davranmayı içerir.

Çağdaş ahlâk gelişim kuramına göre birey, gelişmiş evrensel adalet ilkeleri doğrultusunda gelişimine gelenek- öncesi, geleneksel ve gelenek - ötesi olmak üzere üç düzey içinde altı evreden geçerek ulaşır.

Gelenek - öncesi düzeyde birinci evrede doğru, kural ve otoriteye körü körüne bağımlılıktır. Amaç, cezadan kaçmaktır. Adalet kavramı kötüyü göze göz, dişe diş ilkesi ile cezalandırmayı içerir. Bu ilkel evreden çocuğun koşullar uygun olduğu takdirde 7 - 8 yaş civarında kurtulması beklenir.

İkinci evrede amaç kurallara ve otoriteye kişisel çıkarları karşılıdığı sürece uymaktır. Adalet kavramı karşıdan alınan kadarını pazaryeri alış verişi özelliği ve herşey karşılıklıdır ilkesi ile ödemeyi içerir. Bu evreden çocuğun 10 - 11 yaş civarında çıkması beklenir.

Geleneksel düzeyde üçüncü evrede ise amaç bireyin yakın çevresinin beklentileri doğrultusunda davranmak, stereotipik iyi davranışı sağlamaktır. Doğru, bireyin iyi arkadaş, kardeş, öğrenci olarak kendisinden beklenen davranışı yerine getirmesidir. Yüzyüze ilişkiler içinde yakın çevrelerinden hiç ayrılmamış bireyler için üçüncü evre en üst düzeyde evre olabilir. Ancak bu evre toplumsal düzeydeki çelişkileri çözmede yetersiz kalır; çünkü genelleştirilmiş sistem boyutu gelişmemiştir.

Dördüncü evrede amaç, toplumun veya belli bir sistemin düzenini korumaktır. Doğru, belli kurallar çerçevesinde davranmaktır. Bu evrede kanun ana değer olarak algılanır. Bu evredeki bireyler Marxist veya dinî sistemler gibi farklı sistemleri de savunabilirler; ancak içerik farklılıklarına rağmen yapı aynıdır. Dördüncü evre ergenliğin sonuna doğru gelişir ve oldukça dengelenmiş bir evredir. Çoğunlukla yetişkinlerin bile ulaşabildikleri en son evre olarak kalır.

Ancak belli bir inanç ve kanunlar sisteminin temel insan hakları ile çeliştiği durumlarda bu evre özelliklerinin yetersizliği ortaya çıkar. İkinci Dünya Savaşından sonra Nazi savaş suçularının,

kendi toplumlarının isteği ve üstlerinin emirleri doğrultusunda davrandıkları şeklindeki savunmaları bu evrenin yetersizliğini belirginleştirmiştir. Gelenek - ötesi düzeyde beşinci evrede amaç, kanun ve kuralları insanların çoğunluğunun mutluluğu bu yolla sağlandığı için üstünde anlaşmaya varılmış ilkeler olarak korunmaktadır. Bireyler ilişkilerinde kendi seçimleri ile belli sorumluluklar yüklenmişlerdir. Doğru, üstünde anlaşmaya varılmış ilkelere uymaktır.

Altıncı evrede ise amaç, bireylere nitelik, ilişki ve anlaşmalarına bakılmaksızın âdil ve saygılı davranmayı içerir. Doğru, bireylere temel insan hakları ve insan onuruna yaraşır biçimde davranmaktır. Oysa, amaç bakımından, ortaöğretimde okutulan, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" ders kitapları incelendiğinde birtakım yargıların nedenleri verilmeden tartışmasız sunulduğu görülmektedir, "Kötü ve çirkin davranışta bulunanlar dünyada da kötü davranışlarının cezasını görürler" (1) diyerek ana amacı cezadan kaçmak olduğu birinci evre özellikleri pekiştirilmekte; dostluk kardeşlik ve arkadaşlık ile ilgili bölümde "insan iyi durumda da, kötü durumda da her zaman bir dosta muhtaçtır" (2) ve "vefasızlar ciddî dost bulamazlar, sıkıntılı zamanlarda kimseden yardım göremezler" (3) diyerek, ikinci evrenin karşılıklı çıkara dayalı ilişkisi pekiştirilmekte; yine ortaokul ikinci sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitabında "Doğru söylemenin değeri ve şerefi pek büyüktür. Şurası da unutulmamalıdır ki yalan hiç kuşkusuz hemen ortaya çıkar, gizli olarak kalmaz" (4) ve

(1) Cihat Tunç, **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi** (Ortaokul II), İst., MEB Devlet Kitapları, 1989, b. 16.

(2) a.e. s.28.

(3) a.e. s. 21.

(4) a.e. s. 22.

"Beceriksizlik, bilmezlik, hoşgörülmeven kıyafetlerle dolaşmak bir suç işlerken yakalanmak mahçupluk doğurur" (5) gibi yargılarla sorun yakalanmak olarak ele alınmakta ve "Edep ve Haya" bölümünde "Edep her hususta haddini bilip, sınırı aşmamaya denir. Edepli insan her durumda ve şartlarda gelenekleri çiğnemez ve toplum düzenine uyar" (6) yargısı ile kısıtlama ve eleştiri yasağı; ve "Yasalara her zaman uymak zorundayız, uymadığımız zaman cezalandırılırız" (7) diyerek yine birinci evrenin, ilkel ceza kavramı pekiştirilmektedir.

Ortaöğretimde "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" derslerinin uygulanışı da çağdaş ahlâk eğitiminden farklılıklar göstermektedir.

Piaget, ahlâk eğitimi ile ilgili olarak "Dış ahlâk kurallarının izlerini silebilmek için, yetişkinin kendisini çocuğun düzeyine indirerek ve kendi kusurlarına da değinerek eşitlik dışında uyması gereken emir ve kurallarla sarılı bir dünyadan sıyrarak, toplumsal ilişkiler sistemi içinde herkesin aynı tür zorunlulukları karşılıklı saygı nedeni ile paylaştığı bir sistem içinde görecektir" (8) diyerek eşitlik duygusunun yaratılmasını ve çocuğun kendi dışındaki kurallar sisteminden kurtulması gereğini vurgular.

Çağdaş ahlâk gelişimi kuramcılarında Kehlberg, ahlâk eğitiminin amacının üst evrelere geçişe olanak hazırlamak olması gereği üzerinde durmuştur. Böyle bir ahlâk eğitimi programı belli değerleri aktarmak yerine akıl süreçlerini harekete geçirme yollarını içermelidir. Oysa "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi"

(5) a.e., s. 27

(6) a.e. s.25.

(7) a.e. s. 66.

(8) Jean Piaget, **The Construction of Reality in the Child**, New York, Basic Books, 1954, s. 133-134.

kitapları birtakım yargıları en son doğrular olarak vermektedir. Çağdaş ahlâk eğitiminde, farklı evrelerde olabilecek öğrencilerin ortak bir değer etrafında birleşmeleri yerine ayrı ayrı da olsa bir üst evre doğrultusunda güdülenmeleri amaçlanır. Bu güdülenme öğrencilerin fikirlerini açıkça ifade edebilecekleri tartışmalara katılmaları ve bu tartışmalar sonucu kendi yargılarının yetersizliğini gördüklerinde yeni çözümler aramak için zihinsel bir etkinlik içine girmelerini sağlayacaktır. Bu tartışmalarda daha ileri düzeyde evre özellikleri göstermesi beklenen öğretmenin yargısı uyulması gereken bir ölçüt yerine farklı görüşlerden biri olarak sunulmalıdır.

Ahlâk gelişimini, ahlâkî düşüncenin yeniden örgütlenmesi olarak gören zihinsel ahlâk gelişimi kuramı bir üst evre doğrultusunda zihinsel örgütlenmenin gerçekleşebilmesi için adalet ilkeleri doğrultusunda ahlakî değerlere ilişkin tartışmalar yanında, çocuğun içinde yaşadığı çevrenin ahlâk atmosferinin de etkili olduğunu belirtir.

Çocuğun çevresi ona çeşitli rol alma olanaklarını sağlayarak, farklı görüş ve düşünceleri algılayabilmesini sağlamak, kendi düşüncesinin yetersizliğini görebilmesi için farklı değerlerin özgürce tartışılabileceği demokratik ortamı oluşturmak açısından önem taşır.

Okulun sosyal atmosferi adalet düzeyi oranında çocuğun ahlâk gelişimini etkiler. Bu doğrultuda çocuğun âdil bir kurumda demokratik kurallar içinde kendisini ilgilendiren konularda aktif rol alması ve çözmesi gereken her yeni durumda kendi düşünce yapısını gözden geçirerek yeterli olmadığını gördüğünde yeni çözümler aramak için özgürce zihinsel bir faaliyet içine girmesi ahlâk gelişimine olanak sağlayacaktır.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

BİR KONUK - Sayın Başkan, müsaade eder misiniz? Bendeniz usul hakkında konuşmak istiyorum.

BAŞKAN - Yalnız efendim, biz genel kongre yapmıyoruz. Usulsüzlük yapmışsam bana söyleyin.

BİR KONUK (Devamla) - Ben bir şey demiyorum, konuşma hakkında demiyorum. Ben Aleviyim, bu din dersleriyle ilgili açtığım davalar var; 6,5 milyon Alevî öğrenci var; bunlardan yüzlerce bunalıma düşenler var, bunları dile getirmek istiyorum. Bu benim davam değil, 6,5 milyon Alevî öğrencinin davası, 25 milyon Alevinin davasıdır. Türkiye'de millî birlik, beraberlik, onun için konuşmalardan sonra söz istiyorum.

BAŞKAN - Bir dakika efendim, bir defa bu konuşmanız usul hakkında değil. Aldınız konuşunuz. Toplantının başında burada mıydınız efendim?

BİR KONUK (Devamla) - Değildim, şimdi geldim.

BAŞKAN - Şimdi geldiniz, hoş geldiniz. Müsaade ederseniz karşılıklı konuşmayalım, o da usule aykırıdır. Şimdi sizden önce toplantıya bir yazılı önerge verildi, sabah oturumlarına katılan bir arkadaşımız katılmanın, katkının yeterli olmadığını ve bu konularda hazırlanacak yazılı metinlerin Dernek tarafından yapılacak yayına ilâve edilmesini önerdi ve temenni olumlu olarak karşılandı. Şimdi sizden ricam, bir soru sormak hakkınız vardır, burada tebliğ yapma hakkınız maalesef yok, çünkü zamanımız sınırlı. Biz Türkiye'nin din sorunlarını, Türkiye'nin gelecek sorunlarını tartışmıyoruz. Bizim konumuz Türkiye'de öğretimde "Din ve Ahlâk" dersinin sorunlarıdır. Sizin sorunlarınız yoktur demiyorum. Tabii ki vardır ve de bir vatandaş olarak hem buraya

geldiniz, hem onları söyleme fırsatınız vardır ve olmalıdır . Bir açık kapı da vardır, o düşüncelerinizi yazıp Dernek Başkanlığına gönderdiğiniz takdirde toplantıdan sonra - bizim bir geleneğimiz var - bunları yayınlıyoruz ve bütün Türkiye de dağıtmaya çalışıyoruz, sizin de bu katkınıza muhakkak yer verilecektir. Fakat, bununla sizin söz hakkınızı sınırlamıyorum, soru hakkınızı koruyorum. Tartışmalar bittiğinde çayımızı da içtikten sonra sorunuz da varsa gelirsiniz, konuşmacılar bunları cevaplamaktan mutlu olacaklardır. Teşekkür ederim.

Efendim, birinci turun son konuşmacısı olarak Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu'na söz veriyorum. Buyurun.

SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Efendim, önce şöyle bir düzeltme yapmak istiyorum. Ben burada "Din Eğitimi" ile ilgili herhangi birşey söyleyecek değilim. Çünkü toplantının amacı ortaöğretimde, yani liselerimizde bu dersin öğretimidir. Bu dersin üzerinde durmak istiyorum. Ümit ederim ki bu farklılaştırma bazı tartışmalara bir açıklık getirebilir. Konuya genelde baktığımız zaman, şu anda tartıştığımız konunun temelde bir eğitim - öğretim konusu olmadığını görmekteyiz. Bir ders Anayasada yer almışsa, bu Anayasada yer alışın, eğitimin, öğretimin kapsadığı bir durum olmadığı açıktır. Konu ve durum tamamen politik, belirli bir dönemin, belirli bir anlayışın "iyi vatandaş" kavramına yansımalarına ilişkin bir karar konusudur ve tartışmaya açıktır. Politik olduğu için de eğitimciler bunu biraz zor tartışıyorlar. Politik kararlar konan bu ders ortaöğretim programında dersler arasında bir bütünlük sağlamıyor, bir yama özelliğini taşıyor. Dersin içeriğinden kaynaklanan uyumsuzluklar ise ayrı bir boyut oluşturmaktadır. Bugün Anayasamızda lisede okutulması gereken başka zorunlu ders var mı? Örneğin matematik dersi zorunlu ders değildir Anayasamızda, hatta hiçbir yer

almamıştır. Öyle ise konuyu öğretim - eğitim boyutunda ele aldığımızda görüyoruz ki bu ders, içeriği ne olursa olsun, yaklaşımımız ne olursa olsun, lisede, ortaöğretimde vermeye çalıştığımız, kazandırmaya çalıştığımız davranışları, bilgileri tamamlamaktan çok, onlara ters boyutlara, çelişki ve ikilemlere, demin arkadaşlarımızın değindiği gibi, yol açmış görünmektedir.

Felsefe dersinin ortaöğretimde okutulmasına ilişkin eğitim kurumlarımız, eğitim yetkililerimiz kararlar alıyorlar. Bir saat olsun, iki saat olsun, kalsın, şöyle olsun, böyle olsun gibi. Ama bu dersle ilgili alabilecekleri kararlar, eğitime ve öğretime ilişkin kararlar çok sınırlı ve zamanla değişebilmektedir.

Aslında bu dersin, bu toplantıda verilen bildiriler ve daha sonra paneldeki arkadaşlarımızın konuşmaları ışığında, Felsefe dersinin ortaöğretim için yaşamsal olduğunu, vazgeçilemezliğini kolayca görüyoruz, ama belli dönemlerde ilgililer programlardan kaldırılabiliyorlar. Çünkü ders koyma ve kaldırmayı yetkileri içinde görüyorlar. Ama Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini hiçbir eğitim yetkilisi ele alıp programdaki yerini etkileyemiyor. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi insanın yaşamı süresince yapması gereken, gelişmesi gereken davranışlarına ilişkin bazı bilgileri, bazı yaptırımları kapsadığı görünüyor, ama nedense bu bilgiler bir davranış bilimleri disiplini içerisinde düşünülüyor. Yaklaşım, tamamen eğitim - öğretimdeki temel amacın dışına doğru taşmış görünüyor.

Bu dersle ilgili Cumhuriyet dönemimizde neler olmuş, kısaca bilgilerinizi tazelemek istiyorum. 1924 yılında ilkokulun 3, 4, 5 inci sınıflarında ve ortaokullarda 1 saat mecburî imiş, 1933 yılında kaldırılmış, 1948 den 1961'e kadar ilkokul 4 üncü ve beşinci sınıflarında 15 günde bir saatmiş ve isteğe bağlıymış. 1955 yılında ortaokul birinci ve ikinci sınıflarda haftada bir saat yine isteğe bağlı, 1967'de lise bir ve ikinci sınıflarda haftada

bir saat, yine isteğe bağlı;1974'de ise "Ahlâk Dersi" konulmuş. Çok merak ederim, bu "Ahlâk Dersi"nden sınıfta kalanlar ahlâksız mıydılar? Dersteki başarıyı değerlendirmenin sonunda verilen bir karar hükmü, not var. Bu bizi, bilen bilmeyen; ahlâklı, ahlâksız gibi bir ayırım noktasına getiriyor idi. Böyle bir ders belirlenimin yersiz olduğunun galiba farkına varılmış o zamanlar. 1976'da orta üç, lise üç sınıflarında "Din Bilgisi" dersi konulmuş ve 1982'de de "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" olan ve bugün panelimizin konusu olan ders programlarda ele alınmış.

Merak ettim, bu dersin genel amacı nedir diye. Temel eğitim ve ortaöğretimde, öğrenciye Türk millî eğitim politikası doğrultusunda ve onun genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk'ün "laiklik" ilkesine uygun din, İslâm dini ve ahlâk bilgisiyle ilgili yeterli **temel bilgi kazandırmak** genel amaç olarak saptanmış. Dikkatinizi çekerim, **bilgi kazandırmak** diyor amaç. Böylece Atatürk'çülüğü, millî birlik ve beraberliği, insan sevgisinin dinî ve ahlâkî yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlâklı ve faziletli insanlar yetiştirmek amaçlanmaktadır. Yani iyi ahlâk, yalnızca dine dayalı ahlâk, onun dışındaki ahlâk değil, yani bilimsel ahlâk söz konusu bile değil. Dinî ahlâkın dışında tanımlanabilecek ahlâk yeterince ele alınmamış olacak ki yalnızca dine dayalı programlar ile ahlâk bilgileri aktarmak programa ve derse alınmıştır.

Amacın yanı sıra, bu dersin okutulmasına ilişkin bazı ilkeler de belirlenmiş. Deniyor ki, vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir. Şimdi, dini ele aldığımız zaman, din bilgisinde temelde, arkadaşlar da biraz önce vurguladı, dogmalar söz konusu olup esastır. Belki şöyle bir genelleme yapabiliriz, aklımıza gelen her sorunun cevabı dinde vardır, bir dogmadır. Öyle ise sorunun cevabını orada arayın. Böyle olunca cevabını bildiğimiz şeyi

tekrar düşünür müyüz? sorusu akla gelir. Düşünce, cevap veremediğimiz konularla karşılaştığımız zaman yapılması, yerine getirilmesi gereken bir süreç olduğuna göre düşünmek dogmaya uymaz. Öyle ise bu derste düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir veya zedelenmemesine ilişkin ilke nasıl uygulanabilir? Görüldüğü gibi çelişki sergileyen bir ilke oluşmuş. Bu ilkenin sonunda, onunla ilişkili hemen şu ilke de belirlenmiş görünüyor: Bu derste öğrenci dinî uygulamalara zorlanmayacaktır!

Bu konuda gözlemler, bilinenler bu ilkenin ne kadar uygulandığını ortaya koyuyor. Zorlama örnekleri basında yer alıyor, ben fazla bir şey söylemek istemiyorum. Bir diğer ilke, her zaman mutlaka dini aynı olan milletlerle iyi ilişkiler içinde bulunulmacağı, buna rağmen, dini ayrı olan milletlerle de iyi niyet ve dostluk ilişkileri içinde bulunabileceği zihniyeti kazandırılacaktır biçiminde oluşturulmuş. Evrensel bir yaklaşım; ama bu ilkenin uygulanması, dersin içerik ve işleyişine yansımaları farklı olmaktadır.

Millî ahlâkımızla ilgili ilke konusunda ilginç bir konu dile getiriliyor. Millî ahlâkımız derken, salt dine dayalı ahlâktan söz ediyor. Çünkü millî ahlâkımızla ilgili konuların öğretiminde din ayrımı gözetilmeyecektir denilmektedir. Yani diğer dinlerden olanların da millî ahlâkımıza sahip olabilecekleri kabul ediliyor. Dolayısıyla bu ders ile ilkeleri bir öğretim - eğitim çerçevesinde ele aldığımız zaman ister sorgulayalım, ister sorgulamayalım, akla birçok sorular, çelişik durumlar geliyor. Bunlara cevap bulmak zaman zaman güçleşiyor. Uygulamalara bu ilkelerin yansıtıldığı ve izlendiğini söylemek çok sınırlı kalmaktadır.

Bu ilkelerde şöyle bir belirleme var : Deniyor ki örf, âdet ve geleneklerimizle millî değerlerimiz daima göz önünde tutulacak

ve dinin milleti oluşturan önemli unsurlardan biri olduğu benimsenilecektir. Biraz önce bir ilke okuduk, o ilkede milletimizin başka dinlerden olanları da millî ahlâklı olabilecekler, ama bu ilkelerde milleti oluşturan temel öğelerden birisi yine din olmaktadır. Milletin oluşumunda ayrı dinden olanlar rol almayacak mı? Bu iki ilkeyi yan yana koyduğumuz zaman akla bazı sorular kendiliğinden gelebiliyor. Ders konuları Atatürk ilkeleriyle bütünleştirilecektir. Herhalde bir şey söylememe gerek yok, doğacak sorunların çözümüne ışık tutacağı yerde kendileri önemli ve ciddi sorunlar yaratıyor ise, bu konuları içeren derslere programda yer vermenin eğitim bilimine göre dayanağı ve anlamı sınırlıdır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin konularının Atatürk ilkeleriyle bütünleştirilmesi ilkesi getirilmiş. Ama bu nasıl olacak, Atatürk ilkeleriyle "dogmalı" nasıl bütünleştirilecek? Bu konular, açıklığa kavuşturulmamış.

Bu dersin de özel ilkeleri olması öngörülüyor. Konular gelip işlendikçe öğrencilerin diğer derslerde kazandıkları bilgiler arasında bağlantı kurulacaktır belirlemesi yapılmış. Biraz önce değinildi, dogmalarla bilimsel düşünüşün ürünü bilgiler bağdaşmamaktadır. O zaman bu bağlantı nasıl kurulacaktır. Bir yerde her şeyin cevabı var, bir yerde cevap yok, arama, araştırma ve düşünme var. Bilgiler arası bağ nasıl kurulabilir? Örneğin, bu derste bir konu var, sekizinci ünite. "Kişiye ve topluma karşı davranışlar. Sevgi saygı, ailemize sevgi, büyüklerimize sevgi ve saygı, insan sevgisi ve doğa sevgisi." Doğa sevgisini biyolojide işlemekle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde işlemek nasıl bağdaştırılacak? Biyoloji biliminin bulgu ve açıklamalarıyla, dogmalar nasıl bağdaştırılacaktır? Cevabı zor bir soru olsa gerek.

Konular sınıf seviyesine göre, öğrencinin genel kültür ve pedagojik gelişmeleri göz önünde bulundurulmak suretiyle

onların kültür düzeylerini açmadan, sevdirilerek, düşündürücü ve ikna edici bir Şekilde işlenecektir denilmektedir. Dndrc yaklaşımla ikna edici yaklaşımı yan yana nasıl uygulayacağız? Kimya dersini ikna ederek ğretemezsiniz. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde düşündürücü yaklaşımı kullanmanız söz konusu olamaz. Bu iki yaklaşımı aynı derste ele aldđımız zaman karŐılaŐacađımız güçlük bellidir. Öğrencilerin karŐılaŐıđı güçlükler ise ciddî sorunlara kaynak olabilir.

Görülüyor ki, bu ilkeleri izlemek uygulamak g ve dolayısıyla derste bunlar izlenemediği için dersin sistemde, öğrencide yarattığı ve biraz önce dinlediğimiz sorunlar sürmekte ve önemini korumaktadır.

Öyle toplumsal değerler var ki, bu değerler salt dine dayalı ahlkn, dogmanın geliştirdiği değerler olarak ele alınmakta ve işlenmektedir. Bunları bilim ve toplumsal deđiŐmenin gerektirdiği davranışlar olarak ve teknolojinin, çađdaŐlıđın gerektirdiği biçimde ele almanın mümkün olmayacağı konusu bu ders çerçevesinde vurgulanmaktadır. Örneğin kadının toplumdaki yeri, insan hakları, oruç tutmama vb.

Bir diğer ilke var ki bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Bu derste inanç ve davranış bütünlüğünün önemi üzerinde durulacaktır. Davranış bütünlüğünü eğitimde esas alırsak, demokrasi nerede kaldı, bireysel farklılıklar nerede kaldı. Kul anlayışında inanç ve davranış bütünlüğü sağlanır ama yurttaŐ anlayışında inanç davranış bütünlüğü nasıl olacaktır? Eğitim bireysel davranıŐlardaki farklılığı zenginleŐtiren bir sistem olma durumundadır. Yoksa davranış bütünlüğü diye herkesin aynı biçimde davranmasını sağlamak herhalde bir eğitim olmaktan çok, başka isimle belki nitelenebilecek bir uygulama olur. RobotlaŐtırma, kullaŐtırma vb.

Bu şekliyle ilkelerden bazısı, her konuda mümkün olduğu ölçüde öğrencinin günlük hayatı ve gözlemleriyle direkt ilişki kurulacak, hatta günlük hayattan ve gözlemlerden hareket edilen konuların öğretilmesine gidilecektir görüşünü içeriyor. Ancak bu dersteki, her sorunun cevabını bulduğumuz belli dinî esaslar çerçevesinde günlük yaşama yine bu cevabı belli, ilkeleri belli dogmalarla mı yaklaşacağız? Dolayısıyla düşünce bunun neresinde olabilecek? Yani günlük sorunlarını çözerken mevcut dinî bilgilere, dogmalara mı, yoksa düşünmeye mi sevk edeceğiz öğrenciyi?

Bir diğer ilkeyi de vurgulamak belki yararlı olur. Öğrencilerin okul dışından getirdiği yanlış bilgi ve telkinlere yönelerek onları düzeltmek ilkesi. Yani aileden, yani toplumdaki gelen yanlışları, onları kırmadan, bilimsel bir yaklaşımla düzeltilecektir, ikna edici olunacaktır deniliyor. Evet, şimdi ilkede bilimsel yaklaşımla düzeltileceğiz! Din kültürünün kapsamadığı bilimsel tedavide bir bilimsel yaklaşımın öğeleri vardır. Burada davranışları düzeltmekten kastedilen nedir? Eğer bu derste düzeltme işi olacaksa, o her halde uygulamalara çok değişik şekilde yansır. Doktrine etmeye kayabileceği bir düzeltme, eğitimin amacını aşan bir uygulama olmaz mı?

Bir diğer ilke : Sure ve dualar eski harfle okutulmayacak ve yazdırılmayacaktır. Bu, herhalde Atatürk ilkeleriyle bağdaştırılmaya çalışılan bir ilke olarak ele alınmaktadır.

Verilecek ödevler, daha çok öğrencilerin bu ders ile ilgili, Bakanlıkça tavsiye olunmuş Kuranıkerim mealî, hadis tercümeleri gibi ana kaynakları tanımalarını ve yaşanan dinî hayatı, ibadet, ölüm, dinî bayram, isim koyma'yı görüp idrak etmelerine imkân verecek şekilde olacaktır. Yani İslâm kültürüne yönelik bir belirleme dikkate alınacak. Böylece "din kültürü" de tanımlanmaktadır.

Görüyoruz ki, bu ilke çerçevesinde günlük yaşamı, bireyin yaşamını, toplumsal yaşamı düzenleme salt bu dersin konuları içerisinde ve dinî esaslara göre ele alınmaktadır. Gelişen, çağdaşlaşan toplumlarda davranışları belli dinî dogmalarla biçimlendirmeye, ele almaya ve geliştirmeye çalışırsak, herhalde toplumumuzun hedeflediği yaşam düzeyine ulaşmamız zorlaşır. Değişen ve gelişen toplumsal yaşamın bireylere etkisi ile dinî esasların etkileri çatışmalar yaratmakta! Dinî tavırlara el atılmaktadır. Bu dersler mutlaka Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri tarafından okutulacaktır. Yani bu dersler salt din ve dine dayalı ahlâk anlayışı ile yürütülmelidir. Bu dersleri okutan öğretmenlerin sistemimizdeki durumu nedir? Ne olmuş eğitim sistemimizde? Görüldüğü kadarıyla ilginç bir gelişme var sistemde. Bu ders haftada bir saat ama, bu dersle ilgili sistemde yeni bir öğretici kadro oluşmuş bulunmaktadır. Bu öğretici kadronun sistemdeki yeri, ister yönetim olarak düşünün, ister eğitim - öğretim etkinlikleri olarak düşünün, sayısal olarak hızla artmıştır. Bu farklı artmadan dolayı da bazı belirlemeler dikkat çekmektedir. Yani sistemde belirli bir dersin öğretimiyle, belirli bir dersin eğitimiyle yetişmiş, daha çok düşünceye değil, iknaya dayalı yöntemlerle oluşmuş bir öğretmen kadrosu diğer öğretmenler yanında daha etkili hale gelmiş. Diğer öğretmenler arasında fen öğretmenleri var, sosyal bilgiler öğretmenleri var. Bunların belirli inançlardan, dogmalardan çok, bilimin veya bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu bilgileri, gerçekleri yansıtmaya çalışanların okullardaki etkinlikleri ve yerleri, kararlara katılmaları göreceli olarak azalmış ve azalmaktadır. Basında bunun yansımalarına ilişkin haberlere sık rastlanmaktadır.

Bu dersi okutan öğretmen arkadaşlarımızın sayısı gittikçe artmaktadır. Meselâ, felsefe öğretmenlerinin sayılarıyla

karşılaştırdığımız zaman, okullarda toplam 6480 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmeni var, onun yanı sıra 1615 felsefe öğretmeni var. Felsefe 1924'lerden bu yana okullarımıza girmiş ve geçmiş olan bir ders kümesi. Aslında bunlar felsefe öğretmeni de değil, felsefe grubu dersi öğretmenleridir. Bunlara bir psikoloji öğretmeni grubunu da ekleyelim, onlar da 175 tane. Yani davranış bilimleri ile ilgili bilimsel çalışma yapan bir bilim alanının liselerdeki temsilcisi sadece 175 öğretmen. Tabii bu ders saatlerine de yansıyor, yönetime de yansıyor. Okulların yönetiminde ilginç bir durum var : Okullarımızda müdür, müdür yardımcısı diye sınıflayabileceğimiz yönetimde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenleri bu yönetimdekilerin yüzde 20 sini oluşturuyorlar. Onlara yetişebilen yalnızca edebiyat ve Türkçe öğretmenleri var ve onların oranı yüzde 21. Diğerleri bu oranlara bile yanaşamıyorlar veyahut daha düşük oranlarda kalmışlar. Görülüyor ki eğitim sistemimizde, okullarda bu ders yalnız yer alış biçimi ve içeriği ile değil, belli öğretmen kadrosu ve getirdiği yeni bir dünya anlayışıyla egemen olma durumundadır, sistemde yerini almış ve onu biçimlendirme görünümündedir. Bunun sorunları şudur veya budur, ama bu tablo da bizim belki tartışacağımız ciddi tablolardan birisidir. Okullarımızda çağdaş, laik ve Atatürk ilkelerine dayalı program ve uygulamalarının yanında ona uyum sağlaması tartışılan yeni ve farklı bir eğitim uygulamasının bir kanal oluşturması gözlenmektedir. Sorun budur. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Panelist arkadaşlarıma ve sizlere de hitap ediyorum. Fikirleri, görüşleri duyduk, karşı görüşler de var, yandaş görüşler de var, burada bir sıra izlemektense konuşmak isteyen arkadaşlarıma söz vermeye çalışacağım.

Buyurun efendim.

MEHMET MELİH BODUR - Genellikle konuşmacı arkadaşların olaya bakış tarzı, şu andaki sistem içerisinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin okutulması sırasında karşılaşılan problemlerin neler olduğu konusundan sapmış, dersin kendisi bir problem olarak değerlendirilmiştir. Ve Sayın Erden dersi tamamen ortadan kaldırarak kendilerine göre problemi kökten çözümlenmişlerdir. Yine Sayın Erden, çocuğun belli bir yaşa kadar, en azından 18 yaşına kadar okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi almaması gerektiğini, o yaştan sonra hangi dinî inançla ilgili bilgileri almak istiyorsa kendisinin alabileceğini belirttiler. Dolayısı ile bu ifadeden laik devletin okullarında bu dersin okutulmaması gerektiği görüşünde oldukları anlaşılıyor. Ben, bu konuda bizim gibi laik bazı ülkelerden örnekler vermek istiyorum. Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversitelerde dinî vaazlar için özel kürsüler vardır; Batı Almanya'da resmî devlet okullarında din eğitimi yapılmaktadır; Hollanda'da 40'dan fazla öğrencisi olan her dinî okulun masraflarını devlet karşılar; Fransa'da klasik okulların yanında kilise okulları da yer alır, ilkökul müfredatındaki ahlâk dersleri dinî temellere dayalıdır; İngiltere'de dinî okulların masraflarının % 75'i devlet tarafından karşılanır. Katolik mezhebinde din dersleri, din bilgileri, kurs ve seminerleri - buraya dikkatinizi çekmek istiyorum - 7 ile 12 yaş grubu çocukları için hem geleneksel hem de resmî bir görevdir. 7 - 12 yaş arası her çocuk pazar ve perşembe günleri mutlaka kiliseye devam etmek zorundadır. Protestan mezhebi ise 12 yaşındaki her çocuğa dinî eğitimin verilmesini zorunlu olarak görür. Bunlarla ilgili kaynakları da verebilirim. Görüldüğü gibi, birçok batılı ülkelerde din eğitimi verilmekte ve çocuklar bu eğitimden geçmektedir.

Çocuk belli bir yaşa kadar, kendisini hayata hazırlayacak ve kararlar vermesini sağlayacak temel bilgileri almak zorundadır. Zaten çocukluk dönemi bir nevi yönlendirmedir. Her aile kendi sahip olduğu anlayış doğrultusunda çocuğunu yönlendirir. Ailenin kendine göre dinî ve ahlakî birtakım düşünceleri vardır ve çocuğunu bu yönde yetiştirir. Eğer çocuğun 18 yaşına kadar bu konularda yönlendirilmemesi gerekiyor ise aile nasıl devre dışı bırakılacak. Ayrıca çocuk sosyal bir çevre içerisinde de bulunacağına göre çocuk üzerindeki çevre etkisi nasıl ortadan kaldırılacak? Bunlar inkâr edilemez gerçeklerdir. Çocuk belli bir yaşa kadar bilgilendirilmek zorundadır. Hem de her yönüyle. Ancak belli bir yaşa geldiğinde bu bilgileri kullanarak kendi hayat tarzını belirleyecektir. Eğer çocuk gerek aile, gerekse okul hayatında, her konuda olduğu gibi dinî ve ahlâki konularda da bilgilendirilmezse, çevreden gelebilecek olumsuz bilgilendirmelere karşı çocuğun kıstası ne olacaktır? Bu nedenle okullarda verilen "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersini bir baskı unsuru olarak değerlendirmek yanlıştır. Eğer dersin işlenmesi sırasında birtakım olumsuz gelişmeler olabiliyorsa bu dersin kendi amacından kaynaklanan bir sorun değil, o dersi okutan insanların eğitimiyle ilgili bir sorundur. Bu da yapılacak geliştirme programları ve denetlemelerle ortadan kalkabilecektir inancındayım.

Yanlış anlaşılan bir diğer konu da din ve bilim çatışmasıdır. Din ile bilim çatışmaz. Zira dinin amacı bilimle uğraşmak ya da ona müdahale etmek değildir. Dinin muhatabı insandır, amacı da evrensel ahlâk ilkelerini benimseyip yaşayan ve "insan" olabilmenin espirisini yakalamış fertlerden oluşan toplumlar oluşturabilmektir. Toplumlar diyorum, zira ilahî dinlerin ortak amacı budur. Bilim ise insanın amacı ve hedefidir. İnsan bilimle uğraşarak kendisini daha ileriye göterecek yolları aşmış olur. Kısacası dinin amacı

mükemmel insanı yaratmaktır. Bilim ise insanı mükemmelliğe götürecektir araçlardan biridir. Alanlar farklı olduğuna göre bilim ile dinin karşı karşıya getirilmesi yanlıştır.

Az önce örneği verilen bir Van olayı var. Oruç tutmuyor diye bir kısım öğrencinin başka bir grup öğrenciyi taciz etmesi olayı. Ortaya koymak istediğimiz düşünceyi somutlaştıran bir örnek bu aynı zamanda. Eğer bu olay farklı düşüncelere inanan insanların çekişmesi değil de ibadet ile ilgili bir tartışmadan ortaya çıkmışsa gerçekten, o zaman burada söylenecek şudur : Düşüncesi ne olursa olsun öncelikle insanı insan olduğu için sevebilmenin yolları öğretilmelidir bu insanlara. İnsanlardaki düşünce üretme ve birtakım değerlere inanma özellikleri yok edilemez. İnsanlar bu gereksinimlerini ama olumlu zihniyetlerle ama olumsuz zihniyetlerle tatmin edeceklerdir mutlaka ve hatta bazıları kendi düşüncelerini ve yaşam tarzlarını başkalarına zorla kabul ettirmek isteyeceklerdir. Bu tür olayların sebebini Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin okutulması ile bağdaştırmak da yanlıştır. Zira gerçek manada bu dersin amacı, yanlış yönlencileri ortadan kaldırarak, ahlâkî değerlere sahip, inançlarını tahlil ederek doğrulara ulaşabilen bir nesil yetiştirebilmektir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz efendim.

Buyurun.

ATILLA ERDEN - Efendim, ben konuşmamın en başında söyledim. İnsanoğlunun kültürel gelişimi dogma ile bilimin çatışması olarak devam etmiştir. Çağdaş dediğimiz topluluklar bu çatışmaları sona erdirmiş, noktalamışlardır. Günlük yaşamda, davranışlarında, değer yargılarında bilimi ölçü olarak kullanan

toplumlar çağdaşlaşmışlar. Bilimin yerine inançları ölçü alan, değer yargılarını çoğunlukla ona dayandıran toplumlar ise çağdaş bir yapıya kavuşamamışlardır. Bunun pek çok örneklerini verebiliriz.

Gelelim arkadaşımızın din ile bilimin çatışmayacağı değerlendirmesine. Bana göre bu kesin yanlış bir yargıdır. Bu değerlendirmeyi burada hâlâ tartışıyor olmamız da beni yürekten yaralamaktadır. Bilim, dogmayı, kendisini kesin ve mutlak kabul eden, bunları tartışmayı kabul etmeyen bir değerler, davranışlar, tapınmalar sistemini asla kabul etmemektedir. Bilim, dogmayı hiçbir zaman ölçü almamaktadır. Bilim şüphecidir. Kesin, donmuş kalıpları, sonuçları yoktur. Parçalanmaz denen atomu araştırıyor, parçalıyor. Onun parçalarını da parçalıyor.

Bizim toplumumuzda çok eksik yapılan bir şey var. Kendimizi ve değer yargılarımızı, davranışlarımızı bir türlü kontrol edemiyor, gereğince eleştiriden geçiremiyoruz. Bunun kökeninde de kimi donmuş değer yargılarımız var gibi geliyor bana. Bakın, toplumumuzun değer yargılarından birkaçını size sayayım. Dünyada artık bu gibi değer yargıları taşıyan toplumlar hemen hiç kalmadı diyebiliriz:

Devlet malı deniz, yemeyen domuz.

Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.

Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı de.

El öpmekle dudak aşınmaz.

Baş ol da soğan başı ol.

Ne yapıyor? Bu değer yargıları toplumu nasıl yönlendiriyor? Toplumu karizmatik tek bir kişiye, donmuş değer yargılarına,

dogmalara bağlıyor. Oysa bilim bunları kabul etmiyor. Konuşmamda daha çok açık, somuta indirgenmiş örnekler verdim. Bir biyoloji dersini anlattım. Bunlar ortaçağda tartışılmış, bitmiş. Biz ise yeni tartışıyoruz. Bir GALİLEO olayı yaşanmış. Dünya dönüyor dediği için Galileo ölüme mahkum ediliyor. Çünkü o günkü dinsel değerler, yargılar bilimin aksine dünyanın döndüğünü kabul etmiyor. Galileo bilimsel verilere dayanarak dünyanın döndüğünü söylüyor. Oysa o zamanki yetkililerce dinsel yargılara dayanılarak Galileo Tanrının işine karışmakla, dine karşı gelmekle suçlanıyor. Bizde hâlâ böyle şeyler yaygın. Bakıyorsunuz kişiler kendileri gibi düşünmeyenleri, karşılarında olanları âdeta Tanrının yerine yargılamaya kalkabiliyorlar. Bu davranışların altındaki hastalık, sakat düşünce bence büyük boyutları ile dogmadan, bilimsel düşünemeden geliyor. Laisizmde temellenen tek sistemli, sadece bilime dayalı resmî eğitimin oluşturulması hep bu dogmaları, yanlış yargıları eğitimin içinden çıkarmak için yapılmıştır. Bu yapı Cumhuriyetimizin de temeli, ana ilkelerinden birisidir.

Bilimi üstün kılmak için ve toplumları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için oluşturulmuştur bu sistem. Ne yazık ki medreseleri, darülfünunu bile dogmalardan, hurafelerden gereğince temizleyememiş bizim toplumumuz. Hastalıklar bugün üniversitelerimize kadar gelmiştir. Bunlar yetmiyormuş gibi görünmez bir el bunları ilk ve orta öğretim kurumlarımızda sanki yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır gibi görünmektedir.

Geleceğimiz olan çocuklarımız küçük yaşlarda bilim dışı inanç ve yargılarla prangaya vurulmamalıdır.

Dinî tartışmalar yapalım. Araştırıp gelişelim diyoruz. İyi, güzel, ama dönüp bakıyoruz ki dini tartışacak din bilginleri teo-

loglar yetiştirmemişiz. Herhangi bir kişinin herhangi bir dini çok iyi bilmesi, vecibelerini gereğince yerine getirmesi başka Şey, din bilgini olması başka Şeydir. Birisi teolog, birisi Müslüman, Hıristiyan, Budist vb. dindardır. Ben de Islmı az çok biliyorum, ama din bilgini değilim.

Konuları akılcı bir yaklaşımla incelediğimiz zaman dinlerin doğuşları, gelişmeleri ve son ulaştıkları aşamalar önümüze geliyor. Farklılıkları dogmalarla tartışma imknımız yoktur. Şimdi bu bilimsel boyutlarıyla din derslerini verecek kişiler yetiştirmemişiz. Davranış ve değer yargılamızdan dogmayı çoğunlukla kaldıramamışız. Bu ortamda idealist olarak bile dşunsek on yaşındaki küçücük yavrulara hangi yaklaşım ve perspektif açısından din dersleri verebiliriz. Bence donmuş, ağdaş olmayan değer yargılarını, söylenceleri bugün olduğu gibi onlara din dersi diye aktaracağız. Toplumumuzda bu tutumumuzdan dolayı öyle büyük sorunlar oluştu ki her biri yürek parçalıyor. Gönlüm isterdi ki bugün çok daha farklı bilimsel boyutlarda eğitim konularımızı tartışıyor olalım.

Bakin bu eğitim sistemimiz sonucunda neler oldu: Bursa'da başını açtığı için öz annesini kesen genç yetişti. Sınıfa girip öğretmeniyle bilim yerine inancı tartışan, bilimin yerine inancı koymaya çalışan bir nesil yetişti. Ve bunlardan umut bekleyen, toplumumuzu kurtaracak umudu besleyen veya çıkar uman gruplar oluştu. Yüzyıllardan beri bilhassa tasavvuf felsefemize dayalı akılcı Islm akımların etkilediği gruplardan gelen yaşam felsefemizdeki hoşgörü günümüzde nedense yıkıldı. Şimdi bakıyoruz, bir niversite talebemiz oruç tutmayan arkadaşlarına düşman gözüyle bakıyor. Toplumumuzda bu gibi değer yargıları kanımca yaygınlık kazandılar. Bunun arkasından gelen davranışlar yurdumuza gelen yabancılara bile etkilemeye başladı.

Hem turist gelsin diye reklam yapıyorsunuz, para harcıyorsunuz; hem de gelen turistlerin ramazanda aç kalmalarına seyirci kalıyorsunuz. Bilimsel çalışmalar yapmak için üniversite açıyorsunuz, ama orada dini bilimin önüne geçirerek din tartışması yapıyorsunuz.

Sayın arkadaşım dış ülkelerde din okulları var diyor. Güzel, buna Sayın Bozkurt Güvenç hocam yerinde bir yanıt verdi. Evet, din okulları var. Fakat devlet desteğinde değiller. Finansmanlarını devlet karşılamıyor. Vatandaşların vergileriyle kurulup yönetilmiyorlar. Şahıslar, dindar kişiler bir araya gelmişler, paralarının koyup okullar açmışlar. Toplumumuzda da isteyenler bir araya gelsinler, kendi paralarını koysunlar ve desinler ki örneğin: "Biz İslâmiyetin şu mezhebindeniz. Bunu yaymak için bir din okulu açıyoruz." Okullarını açsınlar, hoşuma gider ise belki ben de yardım edebilirim. Bunu yapmak ile iktidar ideolojilerini, herhangi bir dinin belli kuramlarını yayma, kontrol etme ve kendi içine dinî eğitim sokmak başka şeylerdir. Bunu yapmak kanaatimce toplumumuzu sadece felâketlere sürükler. Ben size örnekler de verdim. Psikolojik olarak yıkılmalar var toplumumuzda. Ailelerimiz bireyleri arasında onulmaz çatışmalar başladı. Oğul bir yanda, anne bir yanda, baba bir yanda, perişanlık içinde sorunlar yaşanmaya başlandı.

Değer yargıları diyoruz, ahlâk diyoruz, bunlar oldukça müphem (göreceli) kavramlardır. Zamana, kültürel yapıya, ekonomik yapılara göre değişebilen, farklı yorumlanabilen kavramlardır. Örneğin, 1960 larda lise birinci sınıf öğrencisi iken elime geçirdiğim bir amerikan kot pantolonu ile dolaşırken babam gördü. Bana zurnacının zurna kılıfına benzeyen rezil pantolonu neden giydiğimi sorarak benimle bir hafta konuşmadı. Sitem etti.

O zaman toplumumuzda giysilerle ilgili bugünkünden çok farklı değer yargıları vardı. Bu gün ise hiç kimse giydiği bir pantolonun çok dar veya Amerikan malı olmasından dolayı kınanmıyor. Ayıplanmıyor, yadırganmıyor. Çünkü farklı değer yargıları oluştu.

Belli değer yargılarını sabit tutmaya, değişmeyen kesin kurallar olarak görmeye, uygulamaya kalkarsak eskicilere, antikacılara, hatta bitpazarına döneriz diyebilirim. Değer yargıları sabit kalamazlar. Zira onların ana kaynağı olan kültürler, kültürel yapılar dinamiktirler; statik, değişmez değillerdir. Zamana, mekâna, farklı koşullara bağımlı olarak değişirler. Farklı toplumların farklı değer yargıları bunun için oluşmuştur.

Ben on sekiz yaş derken, pedagoglar, eğitim biliminin uzmanları on sekiz yaşına gelmemiş bir kişi biyolojik olarak gelişmiş sayılmaz dediklerini hatırlatmak istedim. Bizim Medenî Kanunumuzda da on yedi yaşında katil olan birine başka ceza, on sekiz yaşını dolduran bir katile başka ceza verilmesinin felsefesinde, gerekçesinde bu on sekiz yaşından önce biyolojik gelişmenin oluşmamış kuramı değerlendirmesi yatar.

Pedagoglar, eğitim uzmanları, araştırmacılar diyorlar ki on sekiz yaşından önce çocuklarımıza dogmaları aşlamayalım; bunları zorunlu eğitim sistemleri içine sokmayalım. Aksi halde bunun zararı faydasından çok olur görüşündeler.

Ama bakın benim anneannem, kızkardeşimi mahallenin din hocasına yolluyordu. Kimse de bunu yasaklamıyor. Toplumumuzda bu, yasak da değil. Laisizmin temeli de budur. Fakat getirip de sayın konuşmacıların bazılarının belirttiği gibi okullarımıza belli bir iktidarın ideolojisinin kontrolü altında din ve ahlâk dersleri koyar isek, bunun bana hiç akıllıca birşey gelmediğini, hatta genç nesli prangaya vurmak anlamına geleceğini söyleyebilirim.

Sabit fikirli olmadan bu konuları daha geniş kapsamlı, bilimsel boyutlarda tartışmamız gerektiği kanısındayım. Saygılarımla.

(Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Öğrencimizin bu konularda diyeceği bir şey var mı?

BERNA YINANÇ - Daha önce de belirttiğim gibi çok değişik bir toplumda yaşıyoruz, iki zıt akım var. Bu akımlar söz konusu iken, din eğitiminin yapılmaması taraftarı değilim. Çünkü laiklik dini dışlamak değildir. Sayın Erden sannesinden örnek verdi, herkes çocuğunu doğru yönlendirebilir mi acaba? O yüzden eğer devlet herkesten, özellikle yetişecek gençlerden sorumlu ise onların doğru bir şekilde ideolojilere kanmadan, beyinleri yıkanmadan iyi bir din eğitimi almalarını sağlamalıdır. Aynı zamanda, din tartışmaya açık değildir diyoruz. Bu da tartışılır. Ben, dini yanlış, verdiğimiz çağ dışı örneklerden görüleceği gibi, dini yanlış anlayanlar tarafından uygulandığı kanısındayım. Din, dediğim gibi, oruç tutmak, ne bileyim türban takmak, sakal bırakmak değildir. Çünkü din insan içindir, insan din için değildir. Din insanın ihtiyaçlarına cevap verir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Buyurun.

MERAL ÇİLELİ - Ben kardeşime bir eklemede bulunmak istiyorum. O karşıt görüşler nedeniyle mutlaka din eğitimi. Bütün bu tartışmalarda yetişkin müdahalesinin, bir otoritenin varlığını kabul etmiş olarak tartışıyoruz. Halbuki ahlâk gelişiminde önemli olan yetişkin müdahalesinden çocuğu kurtarmak, kendi gelişim

olanakları içinde en üst düzeye kadar gelişmesini sağlamak. Yani mutlaka bir yetişkin, bir otorite müdahalesi varsayarak tartışıyoruz sanki, onun olmaması gerektiğine inanıyorum.

BAŞKAN - Çok teşekkür ederim.

Buyurun Süleyman Bey.

SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Bir iki konuya değinmek istiyorum. Konuşmacı Berna'nın bir belirlemesini vurgulamak isterim. Evet kendi görüşünüze göre din insan içindir diyorsunuz, ama acaba bugün bununla mı karşı karşıyayız, yoksa insanlar, vatandaşlar din içindir mi? Dolayısıyla tartışmalarımızın belki hareket noktası burada düğümleniyor. Uygulamalar gösteriyor ki, din insan için olmaktan çok, galiba insanlar din için var izlenimi vurgulanıyor.

Çünkü, başka bir güce, kudrete kendimizi sorumlu kılırsak, dine bağlı oluyoruz. Kendi kendimize sorumlu olduğumuzu kabul ettiğimiz zaman da çelişkiye düşüyoruz, bizi kınıyorlar, dinsizlikle, inanmamakla kınıyorlar. Biraz önce değinildiği gibi ben gelişmemi bir kudrete, otoriteye değil, kendi doğal ve toplumsal çizgimde sürdürebilmeliyim. Bu, ister eğitim yönündeki gelişme olsun, ister psikolojik gelişme olsun. Evet, deniyor ki yönlendirme şart, şart ama neye göre ve nereye? Şu anda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi uygulaması yönlendirmiyor, koşullandırıyor, bunu kabul edelim. Dersin doğası ve içeriği yönlenebilir, arayışa değil, inanç ve dinî esaslara bağlanmanın dışında bir davranışı kabul etmiyor. Bakın, sekiz yıllık temel eğitim tartışmalarına kimler hayır diyor. Sekiz yıllık temel eğitim gencin belirli bilgilerle donatıldıktan sonra yönelebileceği alanlar çerçevesinde ondan sonraki eğitim ve öğretimi yapmasını sağlamayı amaçlıyor. Ama buna belli çevreler hayır diyor.

Neden? Nedeni temelde, sekiz yıllık temel eğitim gerçekleştirilebilirse, çocuklara 13 - 14 yaşlarında koşullandırma olamayacak, koşullandırmadan çok belki yönlendirmeyi sağlayıcı bir düzenleme getirecek. Yaşı büyüyenleri artık koşullandırmak olanağı kalmayacak. Bunun için bu 8 yıl istenmiyor.

Bir görüş belirtildi, belki kısaca değinmekte yarar var. İnsanlığın düşünme ihtiyacı var dendi, tamam. Bunu din mi karşılıyor? Hayır. Din karşılıyor dediğiniz andan itibaren düşünmüyoruz, teslimiyet dediğimiz, bir yere teslim olma, bir otoriteye teslim olma, dogmayı esas alma gibi bir durumla karşı karşıyayız. Evet insanın düşünme ihtiyacı var. Bunu toplumdaki birçok konu, birçok olay ve bilim karşılama durumunda, özellikle çağımızda bu yaşamsal olmaktadır. Bu açıdan konuya bakmakta yarar var. Bir nokta da dersle ilgili diğer ülkelerden örnekler verildi. Bu örnekler, tabii o ülkelerin özelliği çerçevesinde dikkate alınmazsa bazı konular yanlış yorumlanabilir. O ülkelerin hepsinde din bilgisi ve ahlâk dersi anayasalarında zorunlu ders değildir.

Ancak toplumun konuya yaklaşımı, toplumun kendi eğitim bütünlüğü içinde konuyu ele alışı ve geliştirmesi onlara özgüdür. Dolayısıyla bu tür karşılaştırmalar yaptığımız zaman bazı yanlış anlamalara gidebiliriz.

Dikkat ettim, mezheplerin zorunlu gördüğü bazı uygulamalardan söz edildi; yani tarikatların zorunlu gördüğü bazı uygulamalar. Biz herhalde eğitimimizde okullarda bunu yansıtmayı düşünmüyoruz.

Dinle ilgili, inançla ilgili uygulamaları eğitim sistemine bir yama biçiminde zorlar isek, bu sorunlar bizimle beraber olacaktır. Konuyu kendi bütünlüğü içerisinde tartışalım. Birey bu dünya

için mi yaşıyor veya geliyor? Hangi görüşe göre insanı eğitelim. Bu dünya da yaşadığımızı yadsıyamayız.

Anladığım kadarıyla temel sorun galiba burada.

Teşekkür ederim sayın Başkan.

BAŞKAN - Teşekkür ediyoruz ilginize, desteğinize. Bir mucizeyi gerçekleştirdik diyebilirim sabrınızla, hoşgörünüzle. Yarım saat geç başlamamıza rağmen saat 16.00'da çay molası vereceğiz ve sizleri çay molası sırasında tartışmaya davet idiyorum. Tartışmalar sırasında Başkanlığın veya yönetimin rolünü ve zamanını minimuma indirebilmek için bu arada kendime birkaç söz söyleme hakkını tanımak istiyorum. Belki bundan sonra o zamanı ve o imkânı bulamayabilirim.

Efendim, bu dersin öğretimini yapan değerli arkadaşımız uygulamadaki sorunlar yerine dersin kendisinin bir sorun zannedildiğini söyledi, zannediyorum bu gözleminde bir gerçeklik payı var. Dersin kendisi bir sorun değil. Düşünce sistemiyle, anlayışlarıyla, Anayasaya konmasıyla, zorlamasıyla vesaire. Şimdi verdiği örneklerle, bizi dünyadan ayırdı ve dedi ki bizim gibi bir laik ülke yoktur. Bizim laik olmaya çalıştığımız türde pek çok laik ülke vardır, belki biz onlara benzemiyoruz; ama benzemeye çalışıyoruz. Şimdi verdiği örnekler teoloji, yani Türkçesi ilâhiyat, ilâhlar bilgisi bir bilimdir. Papazlık ya da imamet değildir. Benim çok değerli bir felsefeci arkadaşım var, kendisi mühendisti, şimdi Cambridge Üniversitesi'nde ilâhiyat (teoloji) profesörüdür. Ben kendisini Washington'da bir kilisede verdiği konferansta dinledim. İngiltere'deki Protestanlık ve din üzerinde konuşuyordu. Bir Amerikalı hanım konferansın sonunda kendisine "Muhterem Profesör, ben buraya bugünkü Hıristiyanlık üzerinde güzel bir konferans dinlemeye geldim, oysa siz dinimizi

ve kilisemizi eleştiriyorsunuz, bu ne biçim ilâhiyatçılık" dedi. Konferansçı bu tür sorulara alışık olmalı ki, " Hanımefendi, yanlış yere gelmişsiniz, ben papaz değilim, vaazda bulunmuyorum; ben ilâhiyatçıyım, ben konunun ilmini yapıyorum" diye cevap verdi. Bunu ayırmazsak çok yanlışlığa düşeriz. Evet Amerika'da ilâhiyat kürsüsü vardır; ama ilâhiyat dersi yoktur, o ayrı bir şey. Kürsüsü vardır, ben Amerika'da üç üniversite bitirdim, üç defa sınava girdim. Amerikan hükümeti nasıl çalışır? Kimse bana Hazreti İsa'yı sormadı, böyle bir ders yok, böyle bir zorunluluk yok. Başka bir örnek vereyim: Amerika'da din zorunludur, derler. Değildir. Bir Amerikan eyaletinin bir eğitim bölgesinde karar almışlar. Bu eğitim bölgesindeki okullar sabahleyin derse, Tanrıya dua ederek başlayacaklar. Bir çocuğun ailesi dava etti kazandı, sonunda "En Yüksek Mahkeme"ye kadar ulaştı ve "En Yüksek Mahkeme" karar verdi: "Bizim anayasamız laik bir anayasadır, bir kişinin itirazı yeterli. "Hiçbir okulda eğitime dua ile başlanamaz". Ama bu karar hiç kimsenin dua etmesine mani değildir. Hiç kimsenin. Hiç kimsenin dua etmesine mani olamazsınız, ama hiç kimseyi de dua ederek okula başlamaya mecbur edemezsiniz. Bu inceliği görmezsek havanda su döveriz. Konuşuruz, ama bir yere varamayız.

Efendim, ikinci husus Hollanda eğitimi. Hollanda'da hükümet yalnız din eğitimi yapan okullara yardım etmiyor. Hollanda öylesine laik bir ülkedir ki, siz dersiniz ki ben bugün burada bir Türk azınlığına dinsizlik eğitimi yapacağım, siz hükümetten yardım alırsınız, Hollanda çoğulcu bir ülke, din eğitime para vermiyor, herhangi bir azınlığın herhangi bir maksatla yaptığı eğitime para veriyor. Siz isterseniz İslâmı öğretin, isterseniz Alevisliği öğretin, isterseniz Sünniliği öğretin, isterseniz Ortodoksluğu öğretin, isterseniz nihilizmi öğretin, hiç farketmez. Siz

madem eğitim yapıyorsunuz, bu eğitim için ben size para veririm. Nitekim, Hollanda'da Rotterdam'da Gazalî Koleji'ne gittik, üç yaşında çocuklar başları örtülmüş, erkek ve kızlar ortadan yatak çarşafıyla birbirinden ayrılmış, devlet o okula da para veriyor. Okul müdürüne sordum : "Bu yetiştirdiğiniz çocukları Hollanda'da nasıl kullanacaksınız?" Cevap şu oldu. "Umuyoruz ki bunlar okulu bitirdiklerinde yaşayabilecekleri, çalışabilecekleri bir ülkeyi bulabileceklerdir; ama biz onların yetişmesine yardımcı olmak istiyoruz. Kimseyi buraya gelmeye zorlamıyoruz."

Ben bu örnekleri fazla çoğaltmak istemiyorum. Yalnız bir yerde döğmalardan ve şüphecilikten bahsettiniz. Bilimle inanç arasında, bilimle din arasında bir çatışma vardır. Barış olması idealdir, ama bir çatışma vardır. Benim de başıma geldi, ben de insanın evrimini anlatıyorum, tabîî adımız Darwin'ciye çıktı, ama ben bir teoriyi anlatıyorum. Darwin'in iki teorisi doğrudur, Darwin'in insan teorisi yanlıştır. Ben bunu öğrenciye anlatmaya çalışıyorum, ertesini gün öğrencim bana Yeni Asya yayınlarından bir düzine kitap getirdi. "Ne olacak evladım?" "Hocam siz bunları okursanız çok yararlanacaksınız" dedi. "Çünkü burada da Darwin düşmanlığı yapılıyor". "Evladım ben Darwin düşmanlığı falan yapmıyorum, ben sana ilmin gerçeğini anlatıyorum." dedim ve açıklamaya başladım : "Darwin'in evrim teoresi bilimde geçerlidir, ama Darwin'in insanı bedene, biyolojiye indirgemesi yanlıştır, çünkü insan kültürel bir varlıktır. Bizi kimin, nasıl yarattığını bilim bilmiyor; ama kültürü insanın yarattığını biliyoruz, Darwin bu gerçeği bilmiyordu, bilmediği için de yanıldı. Sen benim kitabımı okudun mu?" dedim. "Hocam ben inançlarımı bozmak istemiyorum." Şimdi de denecektir ki efendim, bunlar kötü öğretmenlerin ürünleridir; dinî esası yoktur, felsefede de vardır. Platon'un bir diyalogunda "siz felsefeyi savunuyorsunuz, şu felsefecilerin se-

faletine bakın" deniyor, o da cevap vermiş; "Felsefecilerin sefaletini bir tarafa bırakalım, felsefe iyi mi, değil mi, gerekli mi, değil mi? Onu konuşalım."

Küçük bir örnekle sözlerime son vereceğim, belki sizleri biraz düşündürebilirim. Bir Temmuz günü, Maltepe Camiinde, kazaya uğramış bir gencin cenaze namazında bulunuyordum. Bir hanım 30 kadar da arkadaşı gelmiş. Yaz günü, tabii biraz yaz kıyafetleriyle gelmişler; kimisinin başları örtülü değil, kimisi örtülü ve cuma vaazı uzadı. Bunu gazetede de yazdığım için açıklıkla burada da söyleyebilirim zannediyorum, vaiz uzadı ve şu noktaya geldi. Bu dünyanın hali ne olacaktır? Bu konuyu Büyük İskender Hazretleriyle, Hazreti Peygamber efendimiz nerede ve ne zaman olduğu bilinmeyen bir yerde tartışıyorlar. Makedonyalı Büyük İskender ve de Peygamberlerimiz efendimiz. Büyük İskender, Peygamberimize hak veriyor ve diyor ki" Müslümanlar bu dünyaya hâkim olmadıkça bu dünyada huzur olamaz." Nasıl hâkim olacaklar? "İki yol vardır" diyor, "Birisi imanın yoludur, Tanrı yoludur, hak yoludur, oradan Allah'ın huzuruna ve barışa gidilir, bir yol darül-İslâm; öbür yol darül-harp 'tir, savaştır. O yol kadından geçer." Öylesine bir eda ile söylüyor ki bütün avlu dolu, otuz tane kişi korkudan birbirlerine koyunlar gibi yaklaşip sustular, titreyiyorlar. Her an bir olay başlayabilir. Umarım ki bu hoca da o cahil hocaların birisi olsun. Çünkü bu vaazı Maltepe Camiisinin avlusunda bir cuma günü yapıyor.

Değerli arkadaşlarım, kimse din kötüdür demiyor; ama bu bilgiler nereden geliyor. Bu bilgi eğer semavî bir bilgi ise bir bilim adamı buna şüpheyle bakar. Semavî bilginin hep yukarıdan indirildiği söylenir; yani Tanrıdan geliyor ama bilim kullandığı bilgiyi işler, dener, sınar hep yukarıya çıkartır. İşte şüphe budur. Burada bir çatışma var, yön farkı var. Birisi yukarıdan indiriyor, inanca

dayalı. Diğeri şüphe ederek, tartışarak deneyerek, sınıyarak, yanlış yapıldığı zaman geriye dönerek, ne yaptım, nerede yanlış yaptım diye gidiyor. İnancın başladığı yerde bilim biter. Bilim adamı dogmatik olur mu? Olur tabii. Meselâ ben size biraz önce Darwin'in yanlış olduğunu söyledim. Eğer Darwinizme, Darwin'e dogmatik olarak inanıyorsa, Darwin asla yanılmaz diyen birisi çıkabilir. İşte nerede inanç başlıyorsa bilim biter. Nerede şüphe başlıyor ise inanç yara alır. İşte mesele : On yaşında, sekiz yaşındaki çocuğun bir taraftan inanma ihtiyacını nasıl sağlayacaksınız, ona inancın tadını, ona sevginin tadını, ona gelişmenin yolunu açık tutalım derken onun bilimsel gelişmesini nasıl sağlayacaksınız. İşte çatışma buradan gelmektedir. Sorun görüldüğü kaçar biçimsel bir sorun değil. Yalnız bizim toplumumuzun bir sorunu da değil. Bütün dünyanın, bütün insanlığın, evrenin bir sorunudur. Kültür tarihini bilmeden, dinler tarihini bilmeden anayasa ile çözümlenecek bir sorun değildir. Anayasa da bir garanti değildir değerli arkadaşlarım. Gördük, belli dönemlerde birisi geliyor anayasayı yapıyor, biz de ona evet diyoruz ama on sene geçmeden o anayasa ya dar geliyor ya bol geliyor. Onu değiştirmenin tartışmasına başlıyoruz. Anayasayı biz yapıyoruz. İnsan yapısı hiçbir şey mükemmel değil. Bilim de mükemmel değil, onun için buradayız, onun için tartışıyoruz, onun için geliştirmeye çalışıyoruz, onun için gençlerimizin bu dünyaya kritik gözle bakıp, onu geliştirmeye çalışmasını istiyoruz. Bu dünyayı olduğu gibi kabul edip, öbür dünyada mutluluk arayan bir kimsenin bu dünyaya katkısı ne olabilir diye bir düşünmek gerekir. Olmaz demiyorum, katkısı ne olabilir? diye düşünmek zorundayız.

Şimdi bu düşüncelerle sizi çaya davet ediyorum, dönüşümüzde kalan zaman hepimizin. (Alkışlar)

B. GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Tartışma bölümümüze başlıyoruz.

Çayımızı içerken bazı eleştiriler bana direkt olarak iletildi. Bir daha başkana söz vermeye gönlüm pek yatkın değil. Bir sataşma oldu. Değerli bir arkadaşım, "sayın başkan taraf tuttunuz" dedi. Oysa ben konuşurken, başkan olarak Bozkurt Güvenç'e söz verdiğimi söylemiştim, ben de buna katılıyorum. Yalnız yönetme değil bir fikrimi söylemek ihtiyacını duydum, şu anlamda duydum değerli arkadaşlarım. İkilemler doğrudur ve de evrenseldir. İkilemli problemlerin çözümü ikiden bir tanesini ortadan kaldırmak değildir. İkilemli problemlerin çözümü **çoğulculuktur**, çeşitliliktir. İkiyi bire indirgemeye kalktığınız zaman savaş çıkar. İkinin çoğalmasına izin verirsiniz barış elde edilir, **çoğulculuk** da budur, laikliğin de amacı, yolu budur. Verdiğim örnek dinle ilgili değil, din adına ve insanlık yorumuyla ilgiliydi. Bir görüşün kadına bakış açısı, kimse kalkıp bu bakış açısının çağdaş, insanlığa mutluluk, insanlığa gelecek vaat eden bir görüş açısı olduğunu söyleyemez, bunu belirtmeye çalıştım. Bu görüş açısının ille de dinî olması gerekmez, dinî olmayan kurumların da bu tür görüşleri vardır. Belli bir ırk, belli bir cins, belli bir varlık alanında bu tür görüşler olabilir.

Bu açıklamalarla savunmanın sözü bitiyor ve de tartışma bölümüne başlıyoruz.

Buyurun efendim.

BİR KONUK - Sayın Başkanım, bir kelime söyleyeceğim, bir şey arz edeceğim.

BAŞKAN - Efendim, ben sözü verdim.

BİR KONUK (Devamla) - Konu değil, siz soru sorabilirsiniz dediniz. Konu tartışma, ismi üstünde, tartışmak için fikir söylemek gerekir.

BAŞKAN - Hayır efendim, bu bir yorum meselesidir.

BİR KONUK (Devamla) - Ama siz öyle idare ediyorsunuz, ben sizi gayet demokrat bilirim.

BAŞKAN - Şimdi kanaatinizi değiştirebilirsiniz, efendim. Burada bir açık forumda değiliz, burada bir toplantıda bir sunuş yapıldı, fikirler söylendi; tartışma yapılacak tabii, fakat tartışma, panelistlerin burada bulunmasının sebebi budur. Sorular sorulacak, arkadaşlarımız da ona cevap verecekler. Ben bunu böyle anlıyorum, bunu ben de icat etmedim, bunu böyle devam ettiriyorum. İleride bu dernek başka türlü bir çalışma usulü keşfeder, onu uygulamaya başlar, ben giderim, buraya daha demokrat birisi gelir. Bunu, size, böyle yapacağımı ve başka türlü yapmaya da mezun olmadığımı, zamanın da buna elverişli olmadığını söyledim. Siz ve başka bir arkadaşım diyorsunuz ki bize müsaade edin, bizim bu olaylara katkılarımız var. Türk Eğitim Derneği'nin öğretim eğitim çalışmaları bu toplantıyla sınırlı değil, bundan sonraki organizasyon komitesine "Beyler bu konuda bizim diyeceklerimiz var, beni de bir tebliğ sahibi olarak kabul edin" dersiniz kabul ederler, gelirsiniz söylersiniz. Yarım saat, bir saat, daha da fazla olabilir. Bu her sene tekrarlanıyor, bu benim tercihim değil efendim, bunun izahını demin yapmaya çalıştım. Benim demokrat kişiliğimle de ilgisi yok. Ben bu toplantıyı bugün saat 17.30'da bitirmek zorundayım. Tartışmayı da böyle anlıyoruz. İzin verirsiniz devam edelim.

ARTUN ERTEM (TED Ankara Koleji Lisesi 2 - Edebiyat B Sınıfı Öğrencisi) - Sayın konuşmacılar, konuşmanın konusu,

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin sorunları. Bu sorunları yaşayan bir lise öğrencisi olarak soruyorum. Sizlerin kimisi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin okutulmasının zorunluluğunu, kimisi bu derslerin zorunlu olmamasını, hatta kaldırılmasını savundunuz. Sayın Özoğlu'nun sözlerinden yola çıkarak, bilinen ile bilinmeyen ayrımını yapabilmek için din derslerini bir rehberlik hizmeti ve not değerlendirmesinden tamamen uzak olarak öğrenciye sunamaz mısınız? Ayrıca öğrenci, dinleri ve iyi veya kötü ahlâkı- ki eğitimin amaçlarından birisidir kişiye iyi bir ahlâk kazandırmak - nerede öğrenmelidir, nerede öğrenebilir. Din derslerini kaldırma eğiliminde olursak din istismarcılığına fırsat vermiş olmaz mıyız? (Alkışlar)

BAŞKAN - Peki teşekkür ederim. Sorularınızı dile getirdiniz, bu sorular üzerindeki cevapları hemen alalım.

MEHMET MELİH BODUR - Şimdi, din dersinin bir rehberlik dersi olarak verilmesi olayı bizim çok daha dışımızda, Millî Eğitim Bakanlığının bir olayı veya sorunu olmakta; zaten öğrencimin diğer belirtmiş olduğu hususlar benim üzerinde özellikle vurgulamaya çalıştığım, dini, kendi düşüncelerine âlet ederek, kendi düşüncelerini gençlere empoze etmeye çalışan kişilerin meydana çıkması ve bu dersin kaldırılmasıyla şuurlu bir düşünceye, dinî düşünceye, ahlakî düşünceye sahip olacak gençlik sayısının daha da azalacağı konusundaki düşüncemi zaten ben belirtmiştim.

SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Din Kültürü ve Ahlâk Dersini ve uygulamalarını rehberlik konusu veya dersi ile eşdeğer düşünmeyelim. O zaman daha büyük çıkmazlara gireriz. Rehberlik servisinin uygulamalarının amacı, din ve kültür dersinin amacından çok farklıdır. Rehberlikte odakta insan, çocuk vardır.

Onun gelişmesi vardır. Rehberlik uygulamaları diye genelde ders dışı ve dersten farklı eğitimde yer alması gereken, çocuğa yardıma yönelik uygulamaları düşünüyoruz. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin biraz önce amacını okudum. Belli dinî bilgileri kazandırmak istiyor. Rehberlik uygulamaları belli bilgileri değil, bilgilerin bulunabilmesi için öğrencinin kendini tanıyabilmesine olanak tanıyan etkinlikleri içeriyor. Ama ülkemizdeki uygulaması ne yazık ki rehberliğin anlayışına, rehberliğin ilkelerine ters bir biçimde yürütülüyor, bir ders haline getiriliyor. İşin ilginç, "rehberlik en iyi yolu gösteren derstir" deniyor, olmaz böyle şey. Hiçbir ders en iyi yolu göstermez. Hele rehberliği en iyi yol gösteren ders olarak düşünür, onu da Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle beraber ele alırsak çağın gerisinde kalırız. En iyi yolu öğrenci kendisi için bulacaktır, en iyi yolu kişi kendini ve çevresini tanıyarak bulacaktır. En iyi yolu, düşünme dediğimiz, kavrama dediğimiz ve kendini anlama dediğimiz işlemlerde bulacak, eğitim buna olanak sağlamak durumundadır. Bunun dışındaki yaklaşımların hepsi koşullandırma olacaktır. Eğer biz eğitimi insanları koşullandırma işlemi olarak düşünüyor isek, zaten tartışacak bir şey bırakmıyoruz. Efendim, din dersi olsun mu, olmasın mı? Benim sorunum bu değil. Eğitim sisteminde şu anda bir yama ve onun yarattığı çelişkiler, karmaşa ve sorunlar var. Siz hem inanmayı, hem düşünmeyi yan yana götürmekte, ders olarak işlemekte iseniz sorunlarla karşı karşıyasınızdır. Anayasaya din dersi koymakla bu eğitim sorununu çözemedik. Acaba din dersini alan mı iyi ahlâklıdır, yoksa kişiliğini, karakterini geliştirerek konulara yaklaşan kişi mi ahlâklıdır? Dış bir kontrole mi ahlâklı bir hale geliriz, yoksa içte geliştirmemiz gereken, bize, kendimize saygıdan kaynaklanan iç kontrole mi daha ahlâklı bir hale geliriz? Evet dinî değerlere gösterdiğimiz yatkınlıkla, boyun eğme ile ahlâklı görünürüz ama,

öbür taraftan da bilimsel ahlâkın dışında da rahatlıkla davranırız. Bu mudur, ahlâk, bu mudur eğitimin ulaşmak istediği sonuç? Bu boyutlarda kişiyi merkeze aldığımız sürece konuya daha dikkatli, daha gerçekçi bakabiliriz. Eğitimde, tüm uğraşlar da kişiyi merkeze almak, yoksa dogmaları değil.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

MEHMET MELİH BODUR - Sayın Başkan, pardon, şu noktada konu dağılmadan bir ilâve yapabilir miyim? Şu yanlış anlaşılıyor sanırım. Okullarda verilen din kültürü ve özellikle ahlâk bilgisi konusunda bir öğrencinin zayıf not olması onun ahlâksız olduğunu gösterir ilkesi bence yanlış bir yaklaşım, bu yaklaşımla hareket ettiğimiz zaman şunu da söyleyebiliriz. O zaman, bir İnkılâp Tarihi dersinde bir öğrenci zayıf alıyorsa eğer, o Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı değildir, eğer bir vatandaşlık dersinde öğrenci zayıf almışsa, o öğrenci iyi bir vatandaş değildir, bu yaklaşım tarzı yetersiz. (Alkışlar)

BAŞKAN - Bir dakika.

SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Sayın Başkan, bir düzeltme yapmam gerekiyor, yanlış anlaşıldı. Ahlâk dersi 1976'daki ders.

BAŞKAN - Sizden önce, az önce bir tartışmaya girdik, eğer söz alarak çalışmayı devam ettirmek istiyorsanız buradayım. Sataşma oldu, izin istedi, ben peki dedim. Ben rica ediyorum, bir yanlış anlaşma karşılıklı olabilir, mesele anlaşılmıştır, daha fazla üzerinde durmakla, hayır onu demek istemedim, bunu demek istedim.... Tabii karşılıklı tartışmaya yol açar; amacımız karşılıklı tartışma değil, konuları ve soruları tartışmaktır.

ARTUN ERTEM - Ben soruma cevap almadım.

BAŞKAN - Hayır efendim, siz sorunuza cevap almamış olabilirsiniz. Siz sordunuz, bizim gücümüz bu kadar çocuğum, bu kadar cevaplayabiliyoruz. Hayır bitti, bitti kusura bakmayın. Bakınız özgürlük, biraz önce arkadaşımız konuştu, dedi ki amaç sorumlu insanı yetiştirmektir, sorumlu insan da özgür insandır. Eğer bunu, tartışma özgürlüğümüzü devam ettirmek istiyorsak sorumlu davranmak zorundayız. Kuralları beğenmeyebilirsiniz, değiştirilinceye kadar uymak zorundayız. Özgürlük var, çünkü bakınız siz özgürlüğü suiistimal edebiliyorsunuz. Ben size bitti diyorum, siz hâlâ konuşacağım diyorsunuz. Ben size sorunuz cevaplandı susunuz demiyorum, diyorum ki sizin sıranız bitti, zaman kalırsa size tekrar söz vereceğim diyorum. Bu sizi tatmin etmiyor mu çocuğum? Tatmin etmiyorsa evladım, burada oturmak zorunda değilsiniz, vaktinizi boşa harcıyor olabilirsiniz.

Buyurun.

ATILLA ERDEN - Sayın öğrenci arkadaşımın galiba eksik kalan sorusuna da yanıt verebilirim. "Din dersleri kaldırılırsa istismarcılığa neden olmaz mı? "Efendim, tam tersine; genç arkadaşım gitti, tabii alışkın değiliz Sayın Başkanımızın dediği gibi, oysa bu güzel toplantı beni çok sevindirdi, farklı fikirleri taşıyan kişilerin tartışması, yoksa birbirimizin hınk deycisi oluruz, biz hınk deyci değiliz. Biz gelişmek istiyoruz, çağdaş toplumlarda ben dışarda gördüğüm kadarıyla üniversiteye üye alırken, o kendisi gibi düşünmeyi almaya çalışıyor ki tartışıp yeni bir şey üretsın. Burada hiçbirimiz sabit fikirli de değiliz, farklı şeyleri de tartışırız ve ben bundan çok mutluyum, ama genç arkadaşım hemen çıktı. Efendim, eğer bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde din eğitimini bilhassa iktidar aracılığı ile yürütürsek, istismar o

zaman olur, bugünkü gibi. Daha fazla açıklamıyorum, çünkü bunu o zaman bir hafta tartışmamız lâzım. Oysa her grup kendi dinsel inancını yayar, tartışır; sayın Hocamızın anlattığı Hollanda'da olduğu gibi. Birisi gelir bilmem ne mezhebinin tartışmasını yapar, propagandasını yapar, felsefesini tartışır, öbürü öbürünü tartışır, iktidar hepsine yardımcı olursa sistem yerine oturur, demokrasi o zaman oluşur. Ama bizdeki gibi tek bir tarafı hedef gösterip bu doğrudur dersek istismar o zaman olur ve işte problemler o zaman büyür. Esas sorun burada.

Galiba genç arkadaşşıma o yanıtı verdik.

Burada başka bir dinleyicimiz bir soru soruyor : "Türkiye'de hangi dinler var?" Yani bu pek çok, sayabiliriz de. Efendim, Museviler var, Hıristiyanlar var, Yezidiler var, Yahudiler var. Bu son uygulamalarla beraber Türkiye'yi terk edenler var, programlarını siz izlediniz. Yalnız şunu aklımızdan çıkarmayalım: Türkiye, pek çok kültürlerin harman olduğu bir yer. Biz meselâ Müslümanız diyoruz; ama inançlarımızın içerisinde Şamanizm, Manihaizm mi yok, bir sürü inanç var. Onun için diyoruz , din bilgini olup tartışabilirsiniz, ama ben din bilgini değilim, Anadolu öyle bir yer. Binlerce kültür birbirine girmiş ve birbirine izlerini de aktarmışlar.

İkinci bir soru, "Alevilik İslâm'dan ayrı bir din midir?" Galiba konu biraz dışarıya çıkıyor; ama Anadoludaki Alevilik benim bildiğim kadarıyla - epeyce de o konuda çalışmalarım var - insanı değerler açısından en üst noktaya çıkaran bir felsefe. Bizim, diyor, Kâbemiz insandır; türküsünü böyle söylüyor. Bunun kökeninde pek çok eski inançları buluyoruz, o gruplar kendilerinin Müslüman olduklarını da söylüyorlar. Ama konu tartışılır. Yalnız İslâmiyetin batınî, akılcı bir yanını yeğlemiş bu gruplar, benim tanıdıklarım kadarıyla. Ben Türkiye'de bu konuda - çok

özür dileyerek söylüyorum - 7 bin kadar köyü yaya dolaştım, 1000 kadar Alevî köyünde kaldım ve durumun böyle olduğunu saptadım. Burada da daha fazla tartışılacağını sanmıyorum. Ne zamanımız var, ne de konunun direkt içinde değil galiba.

LÜTFÜ DOĞAN - Sayın Başkanım, kural koydunuz burada, sorulacak ve cevap verilecek. Ben sorularımı sordum, sorularımda nasıl net söylemişsem cevaplarını da net istiyorum. Türkiye'de hangi dinler vardır? Şu, şu, şu dinler vardır. Alevilik, İslâmiyetin mezhebî midir, ayrı bir din midir? Mezhebidir, yahut değildir. Biz nasıl açıklamalı konuşmuyorsak. Kusura bakmayın.

BAŞKAN - Şimdi, biz din gibi hassas bir konuyu geleneksel bir yöntemle, akademik toplantılarda uygulanan bir yöntemle sürdürmeye çalışıyoruz. Sayın Doğan'a büyük saygım var ama, her soru cevaplanabilir soru değildir. Cevap verilemeyecek sorular da vardır, biz burada bir bakalorya salonunda değiliz. Ben sana net bir soruyu sordum, sen bunu cevaplamakta... Cevaplamaya çalışırım, cevaplamayabilirim. "Ben buraya Din Kültürü ve Ahlâk Dersi konusunda bir panelist olarak geldim, ben bir ilâhiyatçı değilim" dedi arkadaşımız. Bize Türkiye'deki dinlerin envanterini sorabilirsiniz; ama ondan bu cevabı bekleyemezsiniz. Bilemiyorum derse ne yaparsınız? Arkadaşım diyor ki ben bu kadarını biliyorum. İlle de ben net sordum, net cevaplamak zorundasın. Bunu anlamıyorum.

LÜTFÜ DOĞAN - Özür dilerim, madem öyle, açıklama istemiyorum. Birtakım yorumlar yapılıyor, o yorumlar başka tarafa gidiyor.

BAŞKAN - Oldu, peki.

ATILLA ERDEN - "Alevilik İslâmdan ayrı bir din midir?"

Lütfen siz yanıtını verin tartışalım. Siz vermiyorsanız ben-
den niye istiyorsunuz, siz Diyanet Başkanlığı yapmışsınız. Özür
dilerim.

BAŞKAN - Müsaade edin efendim. Usul olmadan hiçbir şey
yapamıyoruz. Usul tartışması deyince de öncelik kazanıyor. Siz
soruya öyle cevap verirsiniz, böyle cevap verirsiniz. Ben size bir
yol gösterdim. Hocam da diyor ki ben size bir soru sordum, öyle
veya böyle ona cevap vermiyorum dersiniz geçersiniz.

BİR KONUK - Alevilik din midir diye sormak ne saçma!

BAŞKAN - Hayır efendim, müsaade ediniz efendim. Bakınız
tartışmaya ne dedik, sizler soracaksınız, bizler cevaplamaya
çalışacağız. Şimdi bu abestir, değildir; arkadaşım cevaplıyor,
hatırlatma da yapıldı, düzeltme de yapıldı, rica da ediyoruz. Kısa
kesiniz, açıklamayı bırakınız, belki soruyu soran bizden çok
daha fazla biliyor cevabını.

ATILLA ERDEN - Alevilik, İslâm felsefesini benim dünya
görüşüme göre Türkiye'de en iyi uygulayan bir sistemdir. Ama
hacı, namazı işin içine katmıyor, ayrı yorumluyor. Oldu mu efen-
dim? Tamam, o kadar, bitti.

"Toplumda din değerlerinin yeri nedir?" Toplumda din
değerleri. Bütün dünyadaki dinler, topluma bir ahenk sağlamak,
insanları iyi yola götürmek, daha ahlâklı, daha uyumlu yapmak
felsefesindedir. Fakat ilk çıkışlarından gelişim süreçlerine kadar
pek çok mezheplere bölünmüşlerdir, pek çok akımların içerisine
girmişlerdir. Çağdaş dünya toplumlarında davranış ve değer
yargılarında olsun, insanların birbiriyle ilişkilerinde olsun bu dinî
inançların yerini sosyal normlar almışlardır. Sosyal normlar daha
öne çıkmıştır. Efendim, Ahmet hacca gitti, dört dörtlük adamdır.
Ben bilemem, ama Ahmet benim 9 yaşındaki kızıma sarkıntılık

ettiyse ben bilirim dört dörtlük mü, beş beşlik mi, orta yerde. Bilmiyorum oldu mu?

"İslâm dinindeki bilim ve din çatışmasından amacınız nedir?" Bunu saatlerce burada tartıştık, dinde dogmalar vardır. İslâm dininin de dogmaları vardır, dogma geldiği zaman bilimle çatışır. İslâm dininde dogma nelerdir? Eğer bunu da tartışırsak burada bir hafta tartışmamız lâzım Sayın Doğan. Tamam mı? Sizin inancınız vardır, benim inancım, o zaman bu inancı tartışmamız lâzım. Biz ise inancı tartışmıyoruz. Din dediğimiz değerler yargısı ve tapınma sistemini genel olarak değerlendiriyoruz. İslâmı tartışırız, Yahudiliği tartışırız, monizmi tartışırız, Şamanizmi tartışırız, geniş bir konu.

BAŞKAN - Siz bu soruları cevaplarken, "Sizce dogma nedir? Din dogma mıdır?" diye bir soru daha geldi, onu da cevaplandırmış oldunuz.

Efendim, bu arada bana bir soru geldi. " Dinî konuda yapılan bir toplantıda şimdiye kadar bir ilâhiyatçının olmayışı dikkatimi çekti, öğretmen arkadaş hariç" diyor. Öğretmen arkadaş Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenidir. Dersin öğretmeni olmak başkadır, ilâhiyatçı olmak başka bir şeydir. Onu toplantıyı kapatırken biraz önce verdiğim örnekle papazla ilâhiyat profesörü arasındaki farkı size anlatmaya çalıştım. Birisi dini öğretir, öbürü din konusunu, din bilgisini geliştirir. Dinin ilmini yapar. **Her konu gibi din de bilimin konusu olabilir!** İlahiyat biliminin amacı da budur. Burada yalnız öğretmen arkadaş diyorsunuz, sanıyorum bu toplantının bundan önceki oturumlarında veya bundan sonra oturumlarında ilâhiyatçılar da davet edilmişlerdir, umarım gelirler, aramızda şu anda ilâhiyatçılar da var. Yani, dini bilimsel açıdan inceleyen kişiler de var.

"Bozkurt Güvenç" bilimin başladığı yerde inanç biter" dedi. Hayır, Bozkurt Güvenç öyle söylemedi. Bozkurt Güvenç dedi ki "şüphenin başladığı yerde inanç biter, inancın başladığı yerde bilim biter. Bilim şüphe üzerine kurulur. Bilim kendi yaptığını sorgular, yöntemi budur. Benim söylemediğim şeyi söylerseniz ona cevap veremem. Son olarak da Veysel arkadaşım belli bir konunun muhterem bir hocası tarafından cevaplandırılmasını istiyor ki bu biraz yöntemimize aykırı düştüğü için yerine getiremiyorum, beni bağışlasınlar.

SATILMIŞ ÇAĞLAR - Sayın Erden'e ben bir yazılı soru sormuştum.

BAŞKAN - Vakit müsaade ettiği sürece hepsine cevap vermeye çalışacağız. Müdahale etmeyiniz efendim.

SATILMIŞ ÇAĞLAR (Devamla) - Sayın Güvenç, ilk soruyu veren insan olarak cevap hakkımı istiyorum. İlk defa verdim, şimdi vermedim soruyu.

BAŞKAN - Bu mudur sorunuz? "Atatürk ilkelerine ve demokrasi kurallarına yakışan açıklamalarınız için teşekkür ediyorum. İçinde bulunduğumuz bu kargaşa ve karanlıktan kurtulmak için vatandaş olarak, demokratik kitle örgütleri olarak, üniversite öğretim üyelerinin, basının yapması ve üzerinde durması gereken atılımlar neler olmalıdır? Saygılarımla".

Atilla Erden - Hepimiz yanıtlayabiliriz efendim. Bu, açık genel bir soru, biz de genel bir yanıt verelim. Türkiye'nin ekonomik yapısına, siyasal yapısına, ideolojik akımlarına, kurumlarına, kültürel yapısına ve bunlarla ilgili oluşum ve sorunlarına eğilmemiz, bu konularda uğraş vermemiz gerekir diyebiliriz. Burada sadece üniversite hocalarına veya demokratik kuruluşlara

değil, hepimize görev düşmektedir. Fakat gelişmekte olan bizim toplumumuzun pek çok sorunları var. Bu sorunların en büyüklerinden birisi, - fikirlerimi çok sivri olarak söylüyorum, söylemeye de devam edeceğim - örgütlenmenin çok tehlikeli olarak yorumlandığı bir ortamda yaşıyor olmamızdır. Sevinilecek yan ise bu durumun günümüzde yavaş yavaş kırılmaya başlamış olmasıdır. Demokratik örgütlerin ne derecede, ne kadar çalışabildikleri yine de gözümüzün önünde. Özgürlüklerin artmasıyla beraber bu çalışmalar da artacak, genişleyecektir. Ne var ki değerlendirmelerime göre bugün için bu örgütlerin pek çoğunun eli kolu sanırsınız bağlı. Bundandır ki çok çalışmalıyız, hukukî kurallar dışına çıkmadan konuların açıkça tartışılmasına, böylece sorunlarımızın aşılmasına büyük gayret göstererek yılmadan uğraşmalıyız. Bu uğurda nice özverilere katlanmamız gerekmektedir.

Bir Türkmen dedesi geçenlerde sohbet anında günümüz için bana şöyle bir değerlendirme yaptı; şöyle dedi : "Anadolu bizim yurdumuz. Ama dürüst yaşama çok pahallandı ülkemizde". Bunun bilincinde olmalıyız.

BAŞKAN - Üniversite hocaları kurum olarak ne yapabilir gibi bir soru da vardı, yani soru yüklü bir soru. Şu anda Derneği ön plana çıkararak, üniversitelerin ele almadığı bir konuyu bu dernek ele alıp şu oturumu yapmasını herhalde üniversite öğretim üyesi olarak büyük takdirle ve de kıvançla izliyorum, onun için buradayım. Umarım, üniversitelerimiz, özel kurumlarımız böyle toplantıları sürdürerek özerkliğe gerçekten layik olurlar.

Buyurun Sayın Özoğlu.

SÜLEYMAN ÇETİN ÖZOĞLU - Efendim, biraz önceki bir sözünüzden hareket etmek istiyorum. Kendi yerimi belirlemek

bakımından. Ben dinî konuda bir toplantıda bulunmuyorum. Ben bir öğretim ve eğitim toplantısında bulunuyorum ve panel üyesi olarak görüşlerimi ifade etmek istiyorum. Bu çok önemli bir konu, lütfen bu çerçevede kalalım ve konuları bu çerçevede tartışalım. Siz de açıkladınız, ama ben de paneli ve kendi yerimi özellikle belirlemek istedim.

Bana yöneltilen sorular şöyle : "Tarafsız eğitim var mıdır?" Tüm eğitim taraflıdır. Neye göre? Topluma göre, insan değerlerine göre ve bilimsel değerlere göre. Siz bunu salt inanca, dogmaları bağlarsanız bu da taraflı bir eğitimidir, salt bilime bağlarsanız bu da taraflı bir eğitimidir. Eğitimi toplumların değerleri, toplumların gereksinimleri belirlemekte, çağın gelişmeleri belirlemekte, o yönden tarafsız eğitim diye bir belirleme ve uygulama bütününden söz etmek herhalde uygun olmaz.

Bir diğer sorun : "Ahlâk öğretilir mi? " Ahlâk tanımlanır ise bu tanım çerçevesinde belirli bir biçimde ele alınabilir. Ahlâk bilgi kümesi olarak öğretilir. Bir derste eylem olarak öğretilmesi herhalde güçtür. Ama ahlâkla ilgili bilgiler, ahlâk tanımı biraz önceki bildiriye göre çerçevede öğretilir. Felsefenin ahlâka bakışı ve oradaki bilgiler kuşkusuz öğretilir, tartışılabilir; ama ahlâkı bir eylem olarak öğretiyorum dersiniz koşullandırıyor, kullaştırıyorsunuz ve sorunlarla karşı karşıyasınız. Bugün ortaöğretim sistemimizde ahlâk ve ahlâkla ilgili değerler ve bilgiler öğretilmektedir. Felsefede, sosyolojide, psikolojide öğretilmekte, Türk dili ve edebiyatı ve diğer derslerde de öğretilmektedir. Ahlâk bir ölçüde yaşama ilişkin değerler ise bunu eğitim sistemi içinde belirli derslerde, belirli disiplinler çerçevesinde ele alıp öğretmek gerekmektedir. Ahlâkî değerler kazandırmak ve bu değerleri kazandıracak ortamlar hazırlamak

eğitimin amaçları içinde olmalıdır. Ama salt bir derste, din dersinde ben ahlâkı, ahlâk eylemini öğretiyorum dersiniz herhalde bu çağdaş bir yaklaşım olmaz, bazı ciddî sorunlarla karşılaşabilirsiniz. Sorunun ikinci bir kısmı ise "Ahlâksız insan olabilir mi?" Koyduğunuz toplumsal kurallara göre galiba var diyorsunuz. Yasalara göre zaman zaman bu tanımı yapıyorsunuz. Ama eğer ahlâk insan davranışının bir özelliği ise bunsuz insan düşünülemez, derecesinden söz edebilirsiniz, toplumdaki değerlere göre kurallara göre ve eğitim işlerine göre ahlâksız insan, şahsiyetsiz insan tanımları tahmin ederim ki kendi içerisinde çelişkili olan yaklaşımlardır. Herhalde ahlâkın dereceleri veya ahlâkî davranışların dereceleri, çeşitleri belki söz konusu olabilir. Ticarî ahlâkı, bilimsel ahlâkı, politik ahlâkı değişik derecelerde olabilen kimselere örnekler bulabilirsiniz. Öyle ise ahlâkî değerlerin öğretilmesi konusunda ahlâklı insan olabilir mi, olamaz mı konusuna kesin bir reçete verilemez.

Bir diğer soru "Düşünce inanmaya, inanma düşünmeye engel mi?" Nasıl olsun, olamaz. Ancak siz düşünmeye değil, inanmaya, dogmaya uymaya zorlanırsanız düşünemezsiniz. Düşündüğünüz çerçevede inanabilirsiniz. İnanmanızla düşünceyi ayırabildiğiniz ölçüde. Salt inanmaya zorlandığınız zaman sizin düşünmemeniz bir yerde gündeme gelebilir. Biraz önce benim aktarmaya çalıştığım görüşler herhangi birisi var, diğeri yok anlamında değildir. Bir ölçüde düşünen kimse mutlaka inanacaktır ve inandığı noktalar da olacaktır. Bütün sorun, düşünmeye, çağdaş olarak beirli bir yaklaşım göstermesi gereken insanı dogmaya inanmaya zorlamaktaki sorunlar ve bunları ele almadır. Bu çerçevede bir konuyu da açıklığa kavuşturmakta yarar var. Biraz önce öğretmen arkadaşım alınmış. Fakat benim belirtmek istediğim örnek 1976'daki örnek. Ahlâk dersi örneği

idi, Ahlâk Bilgisi dersi değildi. Çünkü Ahlâk dersi, eğitimi çağrıştırıyor. Bu eylem ya var ya yok, değerlendirme buna göre yapılıyordu. Bugünkü Ahlak Bilgisi dersinde benim getirdiğim bu eleştiri geçerli değil, öğrettiğiniz bilgiyi değerlendiriyorsunuz. Bilgi şu kadardır ya da bu kadardır. Tarih bilgisi ve ahlâk bilgisi değerlendirme çerçevesinde yorumlanabilir, ama Ahlâk dersi dediğiniz zaman sanki eylemi değerlendiriyor gibi oluyorsunuz. Bu açıklama olanağını verdiğiniz için teşekkür ederim Sayın Başkan.

BAŞKAN - Efendim, zannediyorum sizin bir söz talebiniz vardı, buyurun efendim.

ZÜBEYDE SÖĞÜT (Aydınlıkevler Din Dersi Öğretmeni) - Böyle bir bilimsel toplantıya çağırıldığım için onur duydum, TED'ne teşekkür ederim. Yalnız buraya geldiğime geleceğime, bu bilimsel toplantı sonunda duyduklarımın bin pişman oldum, dışarda da düşüncelerimi sayın yetkililere, sayın görevlilere açıkladım. Hatta yarın protesto etmek için katılmasam mı diye düşündüm. Din bilgisi öğretmeni olmak utanılacak bir şey değil. Dinbilgisi öğretmeni olmak, ilâhiyat fakültesi mezunu olmak, Atatürk Cumhuriyetinde Atatürk çocukları olarak, bir hanım olarak din bilgisi öğretmeni olarak beni gururlandırıyor. Ama şimdiye kadar yapılan konuşmalarda din, hep öcü gibi gösterildi ve bir din bilgisi öğretmenin öğrencileri cehennem çukurlarıyla korkutması gibi feci örnekler verildi; üniversitede öldürülen çocuklar, gençler, evlâtlarımız hep din bilgisi öğretmenlerinin ya da dinin suçuymuş gibi gösterildi. Çok özür dilerim, bir soru sormak için geldim, fakat üzüntümü belirtmeden geçemeyeceğim.

Din bilgisi öğretmenin yetiştirilmesi konusunda acaba bir araştırma yapıldı mı? Bugünkü panelin konusu "Ortaöğretim Ku-

rumlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi ve Sorunları." Evet, kitaplarımızda yinelenen, tekrarlanan, belki çağ dışı kalan birtakım sorunlarımız var. Bu nasıl daha iyi olabilir? Bu ders, çocuklarımıza daha iyi nasıl verilebilir? Yoksa konu "din bilgisi eğitim ve öğretimi zorunlu olsun mu, olmasın mı" değil. O, zaten bizi aşılıyor, bizim amacımız da politika yapmak değil.

Benim sayın konuşmacılara sorduğum, din bilgisi öğretmenin yetiştirilmesi konusunda bir araştırmaları var mı? Hep kötü örneklerle muhatap olan kişilerin bu salonda olduklarını hiç sanmıyorum, daha iyi bir din bilgisi öğretmeni nasıl yetiştirilebilir? Bu konuda ilâhiyat fakültelerindeki eğitim ve öğretim sonucu öğretmen olarak liselerimize gönderilen kişiler ne tür bir aşamadan geçiyor. Bunlar araştırıldı mı? Daha iyi ne tür kitaplar hazırlanabilir? Bu konuda din bilgisi öğretmenlerine düşen görev ve sorumluluklar nelerdir?

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Ben teşekkür ederim efendim.

Efendim, duygu ve düşüncelerini dile getiren Din ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni arkadaşımıza teşekkür ederiz. Umarım bu duygu ve düşüncelerini dile getirdikten sonra yarın, protesto anlamında, gelmemekten vazgeçerler ve de bizleri bu güzel fikirlerden mahrum bırakmazlar. Düşünce her zaman, her yerde hürdür. Mesele onun dile getirilmesi özgürlüğüdür. İstedığınız kadar düşününüz, ama "söylemeye hakkınız" yoktur dersiniz düşüncenin hiçbir anlamı olmaz. Biz de burada salt bilimsel bir toplantı yaptığımız kanısında değilim; ama bir geleneğin usullerine göre bir toplantı yapıyoruz. Şimdi böyle soruların muhatabı bizler değiliz. Bir din bilgisi öğretmeni olarak bu araştırmayı sizler de yapabilirsiniz, bu ihtiyacı dile getirebilirsiniz. Panelimizin ko-

nusu, din ve ahlâk öğretimiyle ilgili sorunlara genel bir bakış. Biz burada dini de eleştirmedik. Bir uygulamaya bakıyoruz. Din öğretmeni öyle yetişsin, böyle yetişsin demedik. Ben de bu paneli baştan beri sizler gibi dikkatle izlemeye çalışıyorum. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin hiçbirisine herhangi bir bühtanda, herhangi bir eleştiride bulunulmadı. Öğrenci arkadaşımız tekrardan bahsetti, öğretmen arkadaşımız kitaplardaki sorunlardan bahsetti, konuyla ilgili herkes fikirlerini söylüyor. Sizi pişman edecek hiçbir şey yapmadık; yapmamaya çalıştık, umarım pişman olmazsınız, fikirlerinizi de söylemeye devam edersiniz. Biz olaya sahip çıkacağız, bizim üzerimizde bir olay değil, öğretmenim, bakınız anayasayı insanlar yapıyorlar, insanlar değiştiriyorlar. Eğer bu anayasada beğenmediğimiz bir yön varsa, bazı hususlar varsa bunları dile getirmek vatandaş olarak bizim görevimizdir. Biz böyle bir ders "zorunlu olsun mu, olmasın mı" sorusunu gündeme getirdik. "Olmasında yarar var fikri" dile getirildi. "Zorunlu olmasa belki daha iyi olur fikri" de dile getirildi. Bu iki fikir, başka fikirler de olabilir.

Şimdi bu arada bakınız bana sorulan şeyler var. "Prof. Güvenç, Avrupa ülkelerinde dine devletin ödenek vermediği tarafınızdan ifade edildi; bugün Avusturya'da İslâm dahil her türlü masrafları karşılanmaktadır". Ben dine devletin yardım etmesini şu şekilde açıkladım. Avrupa plüralist, çoğulcu, çeşitlikçi bir demokrasiden yanadır. Almanya'da Katolik de vardır, Protestan da vardır, Hollanda'da her ikisi vardır, toplumun yüzde 40'ı da kendisini ateist olarak, dinsiz olarak ilan etmektedir. Devlet onun çocuğuna da yardım etmektedir. Sosyal barışın çözümünü, büyüsunü, mayasını bu çoğulculuğu, bu çeşitliliği ortadan kaldırmakta değil, bu çeşitliliği yaşatmakta, sürdürmekte aramak lâzım. Tabii bu arada bir grup gelir benim çocuğum İslâm ola-

caktır, ben onun için İslâmî bir eğitim istiyorum derse devlet ona da yardım eder. Ben devlet bu yardımı yapmaz demedim. Ama Avusturya'daki demokratik devlet, o ülkedeki yabancıları bu verdiği tek tür din dersine katılmaya zorlamaz. Hangi din dersini istiyorsanız, onu yapın der. Eğer çocuğunuzun okulda din dersine değil de kilisede din dersine gitmesini istiyorsanız oraya gönderiniz. Bir kilisenin açtığı okulda eğitim istiyorsanız oraya gönderiniz der. Bu ayrı bir görüş. İnşallah biz de laiklik düşüncesinde bu noktaya geliriz. Tabii soru böyle sorulduğu için böyle cevap vermeye çalıştım.

Efendim, izin verirseniz sizden önce buradan bir arkadaşımız söz istemişti. Müsaade edin, sırayla vermeye çalışıyorum. Buyurun.

KEMAL DAYANIR (Ankara Koleji Din Bilgisi Öğretmeni) - Bu panele katılmamız istendi. Katılmamız bize söylendiği zaman arkadaşlarımızın büyük bir kısmı çekinirlik gösterdi. En sonunda karar verdik, Melih Beyi gönderdik. Zira, bu sorun, din olayı bütün insanları ilgilendiriyor. Ama bilemiyorum, burada bu panelde istediğim şeyleri gerçekten bulamadım. Bu panele katılanlar arasında benim bildiğim sadece iki tanesi dinî eğitimden geçmiş insan. Böyle olmamalı idi. Ayrıca, eğitim sadece okullarda verilmiyor, meselâ camilerde veriliyor; illegal olarak medreselerde veriliyor. Bunların temsilcileri buraya gelse idi zannediyorum daha faydalı bir sonuca ulaşabilirdik.

Siz dediniz ki Hollanda'nın yüzde 40'ı ateist olduğunu deklare etmiştir. Bununla ilgili bir kaynak söyleyebilir misiniz?

BAŞKAN - Tabii. Hollanda eğitimi... Şimdi isterseniz o tartışmayı yapmayalım, dışarı çıktığımızda ben size yazayım.

Teşekkür ederim.

Buyurun efendim.

MEHMET ZEKİ AYDIN - Beş yıl Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi okutmuş bir eski öğretmen olarak sayın panelistlerin dinle bilim çatışmasını özellikle vurgulamalarından üzüldüm. Din adına üzüldüm, bilim adına üzüldüm. Çünkü dinle bilimin çatışması mümkün değildir. İslâm dini açısından baktığımız zaman niçin?

BAŞKAN - Arkadaşım, müsaade eder misiniz? Bakın siz diyorsunuz ki din ile bilim arasındaki çatışmadan söz edildi, biz buna üzüldük. Dinle bilim arasında bir çatışma vardır dedik. Siz İslâm'da yoktur diyorsunuz. Biz burada İslâm'da vardır demedik. Din ile bilim arasında bir çatışma vardır dedik, bu çatışmayı biz icat etmedik, bunun tarihini biz yazmadık. Siz duygusal tarafı bir tarafa bırakınız, sorunuzu sorunuz. Rica ediyorum.

MEHMET ZEKİ AYDIN - İslâm dini açısından çatışmaz dedik. Niçin? Sorum buna bağlı olduğu için, çok kısa keseceğim.

BAŞKAN - Hayır, siz şimdi sorunuzu soracaksınız.

MEHMET ZEKİ AYDIN - Tamam. Dinle bilim üç şekilde çatışır. Din yanlış anlaşılırsa bilimle çatışır. Bilimin teorisi yanlışsa dinle bilim çatışır. Veya bilim ideoloji ile beraber verilmişse çatışır. Darwin teorisi, evrim teorisi dinle çatışır mı çatışmaz mı? Bana göre çatışmaz, şöyle.

BAŞKAN - Ben sizden soru rica ediyorum, siz bizi ikna etmeye çalışıyorsunuz. Siz hiç hocalıktan vazgeçmeyin, devam edin; ama burada sorunuzu sorun ve biz bunu cevaplayalım.

MEHMET ZEKİ AYDIN - Olayı mutlaka din bilim çatışmasına getirmenin ne yararı var?

BAŞKAN - Peki kardeşim, bunu ben üstleniyorum. Hiçbir yararı yoktur. Zararı vardır ve bu hale getirmemek gerekir diye söylüyoruz. Nerede bir çatışma varsa bu çatışmanın kökenine inilmeli ve bu ortadan kaldırılmalıdır. Biz de bunu söylüyoruz. Hepimizin maksudu bir, ama rivayet ola ki muhtelif.

Buyurunuz.

LÜTFİ DOĞAN - Bir soru sordum, cevabını aldım, onun için bir küçük açıklama yapacağım.

Avrupa'da çeşitli dinler ve inançlar var. Uygar, çağdaş bir toplum. Ancak resmî olarak tüm dinler tanınmış değil. Örneğin Belçika'da İslâm dini son 10 - 15 yıl önce tanındı. Okullarda isteyen çocuğa o dinin bilgisi veriliyor ve devlet de öğretmenini buluyor. Avusturya'da böyle bir yaklaşım var. Ancak Almanya'da henüz değil. Çoğunluk Müslüman olan ülkemizde İslâm dini yanı sıra Hıristiyanlık, Yahudilik var. Lozan Antlaşması onların durumlarını belirlemiş, onları kendi dinlerinde ve mabetlerinde özgür ve bağımsız kılmıştır. Biz onlara hiçbir müdahale ve baskıda bulunmuyoruz. İslâm âleminde din ve toplum hayatını, belli bir düzene koyan yalnız biziz. Mustafa Kemal Atatürk, Allah rahmet etsin, ölmeden önce, bir gün zaafa düşeriz diye Türkiye'de laik sistemi getirirken, dinî politikadan ayırarak, özgürlüklerimizi ve demokrasiyi korumak için dinî hayatı sorumsuz, bilgisiz insanlara bırakmadı **DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINI** kurdu. Bu durumu açıklamak istedim (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Lütfü Doğan'a teşekkür ediyoruz. Sorudan ziyade bir açıklama oldu.

Cuma günü zannediyorum sizin bir tebliğiniz olacak, eksikliğini orada tamamlarsınız.

Efendim bir dakika izin veriyorum, ondan sonra toplantıyı kapatıyorum.

BİR KONUK - Sayın Başkan, konu çok geniş olduğu halde soru ile tamamlayacağım. Bendeniz dinler ve mezhepler üzerine düşünen hümanist, laik, Atatürk'çü bir adamım, Alevî vatandaşlara, Alevî öğrencilere ortaokullarda, liselerde, islâm enstitülerinde, yüksek islâm enstitülerinde Alevilik hakkında objektif bilgi verilmemesini doğru buluyor musunuz? İkincisi, Diyanet İşleri Başkanlığında 85 bin personelden bir tane Alevî vatandaş yoktur, hamal vatandaş bile, odacı, doğru buluyor musunuz?

BAŞKAN - İzin verir misiniz? Şimdi öyle bir yola girdiniz ki bunun ne cevabı vardır, ne de bunda bir yarar vardır. Sizden beklediğimiz özel sorunuz. Yarın Lütfü Doğan Bey burada konuşacak gelip kendisine sorularınızı yöneltirsiniz.

BİR KONUK (Devamla) - Yani okullarda Alevilik hakkında objektif bilgi verilmemesini, Türkiye'nin yarı nüfusuna asimilasyon yapılmasını doğru buluyor musunuz? diyoruz.

BAŞKAN - Efendim, sorularınıza teşekkür ediyorum. Bu tartışma bugün burada başlamadı, bugün burada da bitmiyor. Lütfen biraz sabırlı olunuz. Bizim amacımız burada belli bir dersin uygulamasına bakmaktı. Yani din ve ahlâk öğretimi ile ilgili bir uygulamaya bakmak istedik. Burada ne Avrupa ile Türkiye'nin din kavgasını, ne Atatürk'ün reformlarını, ne laikliği tartışmıyoruz; Anayasa ilkelerini tartışıyoruz, biz, bir ders uygulamasının sorunlarını tartıştık. Tartışmaya çalıştık.

Bu arada bana gelmiş birkaç soru var, onları cevaplamaya çalışarak oturumu kapatıyorum. "Bütün öğrenim yaşamı boyunca okullardan hiç din dersi almadan yetişmiş kişiler şimdi toplumda saygın ve güvenilir değil midirler?" Bu ortadan sorulmuş,

benim kanaatim saygın kişilerdir. Yani din ve ahlâk eğitimi almış kişilerin mutlaka dindar ve ahlâklı oldukları söylenemeyeceği gibi, bu dersi almamış olanların da dinsiz ve ahlâksız olduğunu söylemeye dinimiz, imanımız, inancımız, insan sevgimiz müsaade etmemeli diye düşünüyorum.

Beni de buraya oturttuklarına göre şu toplantıyı yöneltmek üzere, herhalde saygın veya biraz da güvenilir bulmuşlar. Ben de Cumhuriyet Döneminin böyle bir eğitimden, böyle bir örgün eğitimden geçmemiş bir vatandaşıyım. Böyle bir öğrenim görmedim, ama din eğitimi görmedim demiyorum; din eğitimi elbette gördüm. Çünkü bu yalnız okulda alınan bir şey değil. Bugünkü programın güçlüğü de bu kavramsal ayırmadan gelmektedir.

"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sadece İslâm dini mi öğretilir? Yoksa belli başlı diğer dinler de ana hatlarıyla öğretilir mi, tanıtılabilir mi?" Sayın Süleyman Çetin Özoğlu, Türkiye'de din ve ahlâk dersinin konulması ve gelişmesiyle ilgili aşamaları bize anlatırken, başlangıçta bu dersin dinler üzerinde bilgi vermek amacıyla konulduğunu, fakat zamanla bunun biraz amaç değiştirip başka uygulamalara doğru da döndüğünü gösterdi. Dersin amacı, dinler hakkında - tabii İslâm dahil olmak üzere - dinler hakkında bilgi vermektir. Ama biz bazı okullarda, bazı uygulamalarda sınıfta abdest aldırıldığını görüyoruz, hatta namaz kıldırıldığını, bunun öğretildiğine de rastladık. Benim kişisel kanaatim, din öğretiminde diğer dinlere de yer verilmelidir. Eğer din ile bilim çatışmayacak ise, eğer barış çoğulculukta ise; yani benim size saygılı, sizin de bana saygılı olmanız veya hep birlikte yaşamak isteniliyor ve onlarla barış içinde yaşamak isteniyor ise diğerlerini de, diğer farklı dinleri de tanımamız gerekir.

Yalnız biraz önce Sayın Doğan'ın söylediği gibi, bu söylenmesi kolay yapılması zor bir iştir. Biz laikliğin örneğini Batıdan aldık, ama Batı bizim sandığımız kadar, ya da kendi söylediği kadar da laik bir Batı değildir. Laiklik elimizi uzatıp varabileceğimiz bir amaç da değildir. 1960 yılında Newyork'ta Hıristiyanlık Semineri diye üniversitenin üst düzeyinde bir kurula çağrıldım, yemek sonrasında bana Türkiye'deki İslâmlık ve de Türkiye'deki laiklik konusunda sorular soruldu. Bazı konuları biliyordum söyledim, bazı konuları da bilemiyordum "bu beni aşıyor" dedim. Yemek sonrasında kahveler içilirken bir düşüncemi dile getirdim. "Ne iyi" dedim, böyle bir Hıristiyanlık kurumunda siz bir Müslümanı çağırдыңız ve ona kendi ülkesiyle ilgili tarihî bilgiler soruyorsunuz, ne iyi olurdu bütün bu dinler birbirlerine karşı bu dostça anlayışı göstereleler, konuşsalar, anlaşsalar ve dünyada savaş sebebi olmasalar, barışı kurmasalar bile dinî savaşlar sona erse." O seminerin başkanlığını yapan Hıristiyan âlim - Hıristiyan âlim diyorum, papaz değil, yani bir ilâhiyatçı - güldü ve dedik ki "teklifiniz çok uzak bir ideal. Biz şu anda Hıristiyan mezhepleri arasındaki barışı sağlamaya çalışıyoruz. Bırakınız bir Hıristiyanlıkla, Yahudilik, onunla İslâm arasında, bu çok uzak bir ideal, biz şu anda Hıristiyanlık mezhepleri arasındaki barışı sağlamaya çalışıyoruz". Şimdi biraz önce Doğan'ın biz kendi meselelerimize bakalım dediği, laiklik Avrupa, Amerika, Avusturya, Belçika bunlar çok güzel şeyler ama biz önce kendimiz barışı sağlamak zorundayız. Bu barış nasıl sağlanacak? Görüyorsunuz ki cümlelerin maksudu bir ama rivayet, yani yollar muhtelif. Bu çeşitli yollara açık gönülle, açık kalple bakmaya çalışacaksınız, onları anlamaya çalışacaksınız, kişilerin söylediklerini değil, söylemek istediklerini anlamaya çalışacaksınız. Onu söylemeye, bunu yapmaya çalıştığımızda

herhalde bugünkünden daha ileri noktalara doğru gelebileceğiz.

Amacımız kimsenin inancını rencide etmek, kimsenin inancını sarsmak değil. Bugünkü toplantıda sükûtu hayale, hayal kırıklığına uğraşmışsanız, bunu da lütfen hoşgörülle karşılayınız, hatta bundan biraz da memnun olmaya çalışınız. Çünkü toplumda yaşayan fikirleri, düşünceleri bu panele çağırmaya çalıştık. Burada biz yalnız kendimizi temsil etmiyoruz. Belli görüşleri, belli akımları, belli kurumları temsil eden kişiler buradadır. Panele saygılı olunuz demiyorum, ama bu panel böyle bir konuyu eğer ele almaya lâıyk değil diyorsanız, Türkiye bu konuları konuşmaya hazır değildir düşüncesindedir. Bunu söylemeyiniz, değerli arkadaşlarım. Eğer Türkiye demokrasiye hazır olsun, ondan sonra demokrasiye geçeriz deseydik daha yüzlerce yıl buraya gelemezdik. İnsanlar bir konuyu sadece okuyarak, dinleyerek, duyarak öğrenmiyorlar, yaparak öğreniyorlar. Demokrasiyi de yaparak, yani deneyerek, yanılarak, denememizden ve de yanılmamızdan dersler çıkararak öğreneceğiz, başkaca bir yolu yok. Bunu yapmak sabır istiyor, emek istiyor, çaba istiyor, hoşgörü istiyor. Onun için bu akşam buradan ayrılırken, bu düşüncelerle dolu olarak ayrılmanızı ve yarın sabah taze, umut dolu düşüncelerle toplantıya tekrar katılmanızı rica ediyorum.

İyi akşamlar efendim. (Alkışlar)

V. OTURUM

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DERS KİTAPLARININ DURUMU

(Bildiri : 4)

Prof. Dr. Aysel EKŞİ

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi

Öğretim Üyesi

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Özcan DEMİREL

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLÂK BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DERS KİTAPLARININ DURUMU

BAŞKAN - Beşinci oturumu açmak istiyorum.

Bugünkü oturumumuzun konuşmacısı Sayın Prof. Dr. Aysel Ekşi Hanımefendi. Kendisi bize "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu" konusunda bildiri sunacaklar.

Buyurun efendim.

AYSEL EKŞİ - Ben bugün burada, Millî Eğitim Bakanlığımızca 1989 - 90 yıllarında ortaöğretim kurumlarımızda ders kitabı olarak okutulmak üzere yayınlanmış olan ortaokul I, II, III. ve lise I, II, III. sınıfları "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" ders kitaplarını inceleme sırasında dikkatimi çekenleri sunmak istiyorum.

Lise III. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabının ilk sayfasında şu yazıları okuyoruz: "Yüce Kitabımız Kuran-ı Kerim, dünyanın yaratılışı, gördüğümüz ve göremediğimiz varlıkların nasıl ortaya çıktıkları konusunda sorular sormayı teşvik eder. İnsanın merak duygusunu kamçılar. Bazı soruların cevaplarını verir, bazılarının cevaplarının bulunmasını ister."

Bu ders kitabının, din konusunda insanda merak duygusunu kamçılacağını, varlıkların nasıl ortaya çıktıklarını araştıracağını, bu konuda tartışmalar ele alacağını düşünüp seviniyorum. Ama sayfayı çevirir çevirmez, ikinci sayfadan başlamak üzere, tüm kitabın içeriğinin, bu en başta vaat edilenlerle en ufak bir ilgisinin bulunmadığını şaşkınlıkla görüyoruz. İkinci sayfayı birlikte okuyalım : "Kur'ana göre evren bir yaratıcı tarafından yaratılmıştır. Bunu böylece kabul etmek, mümin olmanın ilk ve zorunlu şartıdır. Evrenin Allah tarafından

yaratıldığı fikri kabul edilince, bu fikirle aynı çizgi üzerinde bulunmayan bazı görüşlerin reddedilmesi gerekir. Bir Müslüman evrenin tesadüf sonucu, kendiliğinden var olduğunu söyleyemez, böyle bir görüşe inanamaz. Demek oluyor ki, "yaratılmışlık düşüncesini benimsemekle, evren hakkında öne - sürülen bir dizi açıklamaları dışarda tutuyoruz." Görüldüğü gibi bu görüşleri, örneğin Darwin Kuramı'nı daha en başta reddetmemiz gerekir. Bu ilkeyi ve sözleri aynen ortaokul II. sınıf kitabında da buluyoruz. Lise II. sınıf kitabında insanın topraktan yaratılmadığı yazılıdır. (s. 8) Lise I. sınıflar için yazılan kitapta ise Darwin'le ilgili bir eleştiri yapıp üstü kapalı geçilmiştir : "Darwin'e göre kuvvetli-ler yaşayacak, kuvketsizler silinip gidecektir. Halbuki mamut ve dinazor gibi dev hayvanların nesli tükenirken, kuvketsiz bazı canlılar hayatta kalabilmişlerdir." (s.8.)

Kısaca, üzerinde uzun süre büyük tartışmalar yapılan Darwin Kuramı, Millî Eğitim Bakanlığımız yayını olan bu kitaplarda tartışılmadan reddedilmektedir. "Rabbimiz evreni basamak basamak bir oluşum süreci içinde yaratmayı kendi hikmetine daha uygun bulmuş, bütün canlıları sudan meydana getirmiştir. (Lise III, s. 10) Kuran'ın bazı ayetlerinde bütün canlıların sudan meydana getirildiği haber verilir. Bir başka ayet ise, Cenab-ı Hak'kın insanı yaratmaya çamurdan başladığını haber verir. Yaratmanın süzme çamurdan, kuru balçıktan olduğuna işaret eden başka ayetlere de tesadüf etmekteyiz. Bütün bu ilahî ifadelerden insan varlığının biyolojik yanının su ve toprak karışımına dayandığını söyleyebiliriz. Buraya kadar insanın biyolojik yapısı üzerinde durduk. Fakat insanın bir de ruh yönü vardır. Secde sûresinin 7.9. ayetlerinde şöyle buyrulur: "Yarattığı her şeyi en güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan hakedip sonra onun soyunu bayağı bir suyun özünden var kılan, sonra da şekillendirip kendi

ruhundan ona üfleyen Allah'tır. İşte insanı, öteki bütün varlıklardan ayıran ve şerefli kılan bu ilahî ruhtur. İnsan böyle bir ilahî kaynağa sahip olduğu içindir ki, meleklerden üstün ve Allah'ın yeryüzündeki "Halifesi"dir. (Lise III. s. 10)

Aynı lise III sınıf kitabınının 4.cü sayfasında şunlar yazılıdır: "Kur'anda evrenin yaratılması ile ilgili ayetler bilimsel sonuçlarla çatışmamaktadır. Bu yönüyle Kutsal kitabımız öteki bazı din kitaplarından çok farklıdır. Aslında kaynağı Allah olan bir kutsal ifade ile bilimin çatışmaması gerekir. Çünkü bilim, Allah'ın yarattığı varlıklar dünyasını açıklamaya çalışmaktadır. Kutsal ifadeler Allah'ın kelâmıdır. Gerek evren, gerek kutsal ifadeler O'nun eseri olduğuna göre, evrende olup bitenleri tesbit etmekle görevli olan bilim, hak bir dinle niçin çatışsın?"

Tekrarlıyorum... "Bilim, evrende olup bitenleri tesbit etmekle görevlidir ve dinle çatışmaz." denmektedir bu din kitabında.

Oysa aynı lise III sınıf öğrencileri için yazılmış Felsefeye Giriş ana ders kitabında bilimin ne olduğu ve özellikleri özetle şöyle açıklanıyor: (s. 9 - 10)

"Bilimsel bilgi objektiftir, nesneye yöneliktir, taraf tutmaz, akıl ilkelerine dayalıdır, mantığı kullanır, genel sebep - sonuç bağlantılarını araştırır. Bilim sürekli bir araştırma gerektirir. Evrenseldir. Bilimsel yöntemin en önemli özelliği şüpheye yer vermesi ve eleştiriye açık olmasıdır". (Mübahat Türker Kûyel ve ark. s. 9 - 10).

Buna göre bir de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarını bu doğrultuda inceleyelim :

Orta II. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabında (1990 baskı) "Biz yüce Allah'ın varlığına, bir tek oluşuna, Kur'an-ı Ke-

rimde geçen bütün sıfatlarına, her türlü şüphe ve tereddütten uzak olarak kesin bir şekilde inanıyoruz" denilmektedir. (s. 14) Hiçbir şüphe ve tereddüt olmadan... s. 16'da da şu cümle yer almaktadır: "Allah'ın varlığı apaçıktır, gerçek mahiyeti insan için gizlidir ama o herşeyi bilir". Ortaokul III. sınıf kitabı ile ve orta I sınıf kitabında ise şunlar yazılıdır (s. 18): "Ahiret günü Allah'ın huzuruna çıkıp dünyadaki davranışlarımızın hesabını vereceğiz" (s. 12); "Kur'anda insan için gerekli her türlü ilmin verilerine götüren temel gerçekleri bulmak mümkündür. Ancak bugün bildiğimiz ilimleri Kur'anda bütünüyle aramak yersiz ve yanlış olur, çünkü o bir fizik, kimya, tarih veya benzeri kitap değildir. Allah'ın sonsuz, bitmek tükenmek bilmeyen kudreti ve gücü vardır. Onun ezeli olan güç ve kudretinin dışında kalan hiçbir şey yoktur. Dilerse bu evren gibi daha birçok evrenler yaratmaya gücü yettiği gibi, yarattıklarını bir anda yok etmeye de gücü yeter. Allah her yerde olup biten herşeyi görür, bilir ve anında haberi olur."(s. 18)

Orta III. sınıf ders kitabında "Her peygamber, gönderildiği dönemde o millet için gerekli mucizelerle gelir", "Allah ilk insan olan Adem'i topraktan yarattı. Sonra ona ruh verdi ve meleklerle "ona secde ediniz" diye emretti. Meleklerin hepsi secde ettiler. Ancak iblis (şeytan) ateşten yaratıldığını ve topraktan yaratılan Adem'den üstün olduğunu ileri sürerek büyüklük tasladı ve secde etmedi. Bu yüzden Allah katından kovuldu ve lanetlendi. Daha sonra Allah Havva'yı yarattı. Adem'e eş kıldı. Hz. Adem ile Hz. Havva'nın çocuklarından topluluklar meydana geldi" denilmektedir (s.15).

Şimdi ders kitaplarının ilgili sayfalarını birlikte okuyalım :

"Dinimiz bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğunu söyler. Öteki dünyadaki mutluluk da mutsuzluk da bu dünyada kazanılır." (Lise III. sınıf ders kitabı, s. 32)

"Bu dünya hayatının son gayesi, öteki dünya mutluluğunu kazanmadır." (Lise III. sınıf, s. 52)

"İnsan olarak yaratılmış olmamız nasıl bir ilâhî takdirin sonucu ise, milletler ve kabileler halinde yaşamak da öylece ilâhî takdirin sonucudur (Orta III s. 15).

Yukarıdaki örneklerde görülen bu düşünce ve sözlerin şüpheye yer verdiği, eleştiriye açık olduğu, genel sebep - sonuç bağlantılarını araştırdığı, objektif olduğu, akıl ilkelerine dayandığı, yani özetle bilimsel olduğu ve bilimle çatışmadığı savunulabilir mi? Aksine incelediğim bu ders kitaplarının en belirgin temel özelliği, din bilgisinin, her türlü tartışma ve sorgulamanın dışında, katı bir inanç sistemi, kesin ve değişmez doğrular olarak sunulmasıdır. Tıpkı camilerde verilebilecek vaazlar gibi...

İlgincidir, hemen tüm kitaplarda, İslâm kültürünün her şeyden önce akılcı ve gerçekçi olduğu, çünkü düşünmeyi ve bunun ürünü olan bilmeyi önde tuttuğu, yüce kitabımızın bizi araştırmaya çağırırken, tecrübeye ve verilere dayanmanın önemine işaret ettiği savunulmasına rağmen, din kültürü adı altında okutulan derslerin, üzerinde tartışma izni verilmeyen inançlar olduğu açıkça görülmektedir. Diğer yanda daha ortaçağda dinin gerçek olgulara dayanmadığı düşünülmüş, örneğin Adem ile Havva'nın gerçekte yaşayıp yaşamadıkları tartışma konusu olmuş iken, bugün bizim ders kitaplarımızda meleklerin, cinlerin ve şeytanın özellikleri, vazifeleri, peygamberlerin mucizeleri, cennet, cehenem gerçek olgular olarak ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Oysa bugün bilimin inanılır sonuçlara varmak için başvurduğu yol, ortaçağ tanrıbiliminin başvurduğu yollardan çok ayırdır.

Bütün bunlarla sonuç olarak Şu noktayı vurgulamak istiyorum: Millî Eğitim Bakanlığımız denetimindeki okullarda öğrenciler bir yanda bu din eğitimini görürken, diğer yanda çağdaş eğitim ve bilim öğrenmektedir; bu öğretilenlerden din eğitimi, üzerinde tartışma izni verilmeyen dinsel inançlardır. Çağdaş eğitim ve bilim ise **akılcı, bağımsız, sorgulamacı, eleştiricil düşünce yoluyla doğruyu arama anlayışına dayanır**. Böylece okullarımızda çocuk ve gençlerimize okuttuğumuz din dersleri ile diğer dersler arasında açık bir çelişki vardır. Oysa çocuklarımızda soyut kavramları düşünme, ilkokul yaşlarında başlar, analiz - sentez yapma yetenekleri yavaş yavaş kazanılır. Ama tüm bilgiler arasında gerçeğe uygun bağlantılar kurulması, sebep - sonuç ilişkilerine ve sentez yeteneğine ulaşılmaması daha henüz tamamlanmamıştır. Şimdi sormak istiyorum, yeni gelişmekte olan çocuklarımıza ve gençlerimize böylesine büyük bir zihinsel ve duygusal çelişkiyi yaşatmaya hakkımız var mı? Bu "haksızlık" hakkını kendimizde nasıl buluyoruz?

Üstelik "Din Kültürü" adı verilmesine rağmen, ders kitaplarının hemen tamamı sadece İslâmî bilgiler içermekte, İslâmiyeti benimsetmek ve İslâmiyetin diğer dinlerden üstünlüğünün vurgulanması amaçlanmaktadır. Örneğin 102 sayfadan oluşan ortaokul I. sınıf ders kitabında sadece ilk üç buçuk sayfa "Din Nedir", "Dinler Hakkında Bilgi", "Musevilik", "Hıristiyanlık" başlıkları altında İslâmiyet dışındaki dinler hakkında bilgi verilmektedir. Ortaokul II. sınıf kitabı 130 sayfadır, burada diğer dinlerle ilgili hiçbir satır bilgi yoktur. Ortaokul III. sınıf kitabında, 7 sayfada peygamberler hakkında bilgi verilmektedir. Lise III. sınıf kitabı da 126 sayfa olup, 4-5 sayfası diğer dinlerle ilgili bilgi içermektedir. Oranlarsak, Lise III. sınıf kitabının sadece % 3.5

orani diğer dinlerle ilgilidir. Oysa öğrencileri İslâm dinine doğru yönlendirmek ve İslâmiyet'in üstünlüklerini ortaya koymak Millî Eğitimin değil, doğrudan doğruya camilerin görevi olmalıydı.

Üstelik İslâmiyet sadece bir inanç değil, en genel anlamda bir yaşam biçimi olarak vurgulanmaktadır. Örneğin, Lise III. sınıf ders kitabının çeşitli sayfalarında şunlar yazılıdır:

● "İslâm denince akla yalnızca bir din gelmez. İslâm kelimesi bir yaşama biçimini akla getirir. Müslüman olmak, belli duygulara ve düşüncelere sahip olan, belli bir yolda yürümeyi amaç edinen bir kimse olmak demektir." (s. 54).

● "İslâm, inanç ve ahlâk yolundaki sapmalardan hem fertleri, hem de toplumu sorumlu tutar. Kur'ana göre toplum, gerekli olduğu durumlarda müdahale hakkını kullanmak zorundadır. İnanmışların oluşturduğu bir toplum, kötülük karşısında eli kolu bağlı kalmaz. (s. 16) Dikkatinizi çekmek isterim : Öğrencilerin ders kitabında, kötülük karşısında dinin söz sahibi olacağı, inanmışların harekete geçeceği bildirilmektedir. Yani din, insanın özel bir duygusu, inancı olarak görülmemektedir.

● "Toplum hayatının durmadan değiştiği ve her an yeni problemlerin doğduğu bilinen bir gerçektir. İşte doğan her yeni problemin çözüme kavuşturulması Müslüman bilginlerin ödevi olmaktadır. Kur'an ve sünnet bir araya gelmemizi, çaba harcayarak güçlükleri halletmemizi emir buyur. (s. 22).

● "İslâmî aile düzeninin esası Kur'andan çıkarılmıştır. Fertlerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen hükümler Kur'anda yer almaktadır. Kimlerle evlenip evlenilmeyeceğini Kur'an açıklığa kavuşturur. (s. 20).

Görüldüğü gibi ders kitaplarında dinin, insanlar için bir duygu ve inanç olmanın ötesinde, kapsamlı bir toplumsal görevi yüklendiği vurgulanmaktadır.

Gelelim inanç ve iman konularına.

"İman kelimesinin sözlük anlamı bir şeye kesin olarak inanmaktır. Dinî terim olarak Allah'ın varlığına, birliğine, O'ndan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammedin onun kulu ve elçisi olduğuna inanmaktır." (Ortaokul I, s. 10)

Fakat iman, inanç konuları, ders kitaplarında birbiriyle çelişen tablolar sergilemektedir. Örneğin :

Lise III. sınıf ders kitabınının 13. sayfasında "Allah insanı inama ihtiyacı içinde yaratmıştır. Fakat onu inanıp inanmamakta serbest bırakmıştır" denilirken, aynı kitabın 17. sayfasındaki Okuma Parçasında "Asla inanmayanlar, hiçbir inanca ulaşamayanlar biliniz ki hasta insanlardır. Bunlar daima şüphe içinde kıvranacaklar, hiçbir neticeye varmadan yollarda kaybolacaklar ve ruhlarındaki azabı insanlara hücum ile örteceklerdir. Yazık o insanlara ki cehennemini yeryüzüne indireceklerdir." yazılıdır. (s. 13)

Aynı kitabın 34. sayfasında "İslâm dinine göre iman isteyerek bağlanmadır, Kur'an-ı Kerim "dinde zorlama yoktur" der." cümlesini okuyoruz. Oysa aynı kitabın 16. sayfasında "inançsızlığa ve sapıklığa düşenlerin yok olup gitmelerini Kur'an "Allah'ın Kanunu" olarak nitelendirir. Eğer yüz çevirirseniz, buyurunuz Kur'an "Allah sizin gibi olmayan bir topluluğu yerinize getirir." yazılıdır.

Örnekleri çoğaltalım : Ortaokul II. sınıf ders kitabınının 76. sayfasında "İnkâr edip iman etmeyenler, ebedî olarak cehennemde kalacaklardır" denilmektedir. Aynı kitabın 78. sayfasında "ce-

hennem Allah'a inanmayanların azab görecekleri ve içinde temelli kalacakları bir yerdir" sözü yer almaktadır.

Kısaca dinde zorlama var mıdır, yok mudur? İncelediğim ders kitaplarında hem dinde zorlama yoktur, denilmekte, hem de inanmayanların ebediyen cehennemde kalıp çok pişman olacakları yazılmaktadır.

Hem İslâmiyet çok hoşgörölü bir dindir, diğer dinlere karşı çok saygılıdır görüşü işlenmekte, hem de İslâmiyetin diğer dinlere üstünlüğü her fırsatta vurgulanmaktadır:

"Hz. İsa'nın insanlara bildirdiği hak din zamanla bozulmuştur. Bunun sonucu olarak yeryüzündeki insanlar din ve inanış yönünden çelişkilere düşmüşlerdir, insanları bu çelişiklerden ve yanlışlardan kurtararak, sağlıklı duygu ve düşüncelere yöneltecek bir kurtarıcıya, bir peygambere ihtiyaç duyulmaktaydı. Allah, en üstün varlık olarak yarattığı insanoğlunu elbette çaresiz bırakmayacaktı. Böylece o, son peygamberi Hz. Muhammed vasıtasıyla son dinini gönderdi. Bu dinin Allah tarafından konulmuş ismi İslâm idi" (Ortaokul 1. sınıf, s. 4)

Bir din adamının kendi dinini üstün görmesini, bunu savunmasını ve bu uğurda çaba harcamasını elbette doğal karşılarız. Nitekim ben ihtisasımı yapmak üzere, genç bir doktor olarak 1961 yılında İngiltere'nin kuzeyinde bir hastaneye ilk gittiğim zaman, hastanede beni ilk ziyarete gelen, evine nazikçe davet eden bir papaz olmuştu; Hıristiyanlığın ne kadar akılcı ve üstün bir din olduğunu bana benimsetmek için gerçekten her yolu denemiş, hiç etkilenmediğimi farkedince de yavaşça geri çekilmişti. Aynı durumun Almanya ve Fransa'da eğitim gören pek çok Türk gencinin başına geldiğini, sonraki yıllarda sık sık duydum. Bunu din adamlarının misyonu olarak çok doğal karşılayabiliriz. Ama

bizim bu ders kitaplarını okuttuğumuz gençler, ilerde din adamlığı mesleğini seçecek ve bu yolda ilerleyecek olanlar değildir. Onlar için zaten ilâhiyat fakülteleri, imam-hatip liseleri vardır. Bu ders kitaplarını devletin her kademesinde yer alacak, her mesleğe yönelecek orta öğrenim gençlerine okuttuğumuzu düşününce, bu konuyu çok farklı biçimde değerlendirmemiz ve duyarlı davranmamız gerekir. İnsanların dinsel inançlarına saygılı olmak hiç kuşkusuz en azından çağdaş olmanın gereğidir ve hepimizin görevidir. Din sadece bu inançlar dizisi olarak kaldıkça, din eğitimi gören, din konusunda eğitilmiş insanlara toplumda elbette gereksinim duyulacak ve onlar toplumda saygın bir yer alacaklardır. Ama din sadece bir inançlar dizisi olarak kaldıkça...

Oysa, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1990'da yayınlanan bu ders kitaplarında "bilmek gereğini duyduğumuz daha başka şeyleri hep kutsal kitaptan çıkarabileceğimiz" görüşü vurgulanabilmektedir. Bu ders kitaplarında devamlı işlenen bu görüşe, gelişmiş dediğimiz ülkelerde, daha ortaçağda karşı çıkılmış olduğunu tekrarlamama bilmem gerek var mı?

Ders kitaplarımızı incelemeye devam edelim...

"Rabbimizin olacakların hepsini önceden bilip takdir etmesine kader denir. Bu, Allah'ın ilim sıfatının sonucudur. Yüce Allah'ın takdir ettiği şeylerin zamanı gelince, O'nun tarafından yaratılıp ortaya çıkmasına ise kaza denir. Şu halde kaza ve kade-re iman, Allah'ın ilim, irade, kudret ve yaratma sıfatlarına inanmak demektir."

Peki bu kaderi önceden çizilen, zamanı gelince gene Allah tarafından karşısına kaza çıkarılan insanın özellikleri nelerdir?

Bunu, ortaokul II. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitabının 88'nci sayfasından okuyalım:

"Allah biz kullarına da bir irade vermiştir. Ancak bizim irademiz, Rabbimize göre kıyaslanamayacak derecede küçük ve sınırlıdır. Bu bakımdan insanın iradesine cüz'i irade, sınırlı, küçük irade diyoruz. İşte insan bu irade çerçevesinde serbesttir ve bu iradesiyle bir işi yapmak veya yapmamak ister. Yine bu iradesini, istediği ya iyi veya kötü, zararlı olan şeylere yönelir. Bu iş ve davranışları iradesiyle seçip yaptığı için, yaptıklarından da kendisi sorumludur."

Bu konuda sadece kitaplar arasında değil, bir kitabın değişik sayfaları arasında da belirgin çelişkiler dikkati çekmektedir. Örneğin Lise III. sınıf kitabının 52. sayfasında şunlar yazılıdır : "İnsan yaratılışı gereği iyiliğe yatkın olduğundan İslâm dini ona zihin ve gönül rahatlığı bahşeder. İşte günümüz batı toplumunda eksik olan da budur". Aynı lise III. sınıf kitabında ise şunları okuruz: "Kur'an bir yandan insanın yaratılmışların en şerefli olduğunu söylerken, bir yandan da onun nankör, aceleci, muhteris kendi kendini aldatan, inatçı vs. olduğun söyler. İnsan bu açıdan bakıldığında eksik ve yetersiz bir varlıktır. Günah işlemeye son derece yatkındır. Aynı yatkınlığı ilk insanda yani Hz. Ademde bile görmekteyiz" (s. 13)

Buraya kadar, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi adı altında öğrencilere okutulan ders kitaplarının "din kültürü" yönü üzerinde duruldu. "Ahlâk" konusu, bilgi olarak nasıl işlenir bu kitaplarda, bir de ona eğilelim.

Bütünüyle, bu kitapların evrensel ahlâktan çok İslâmî ahlâk temelinde ele alındığı çok belirgin şekilde dikkati çekmektedir. Ortaokul I,II, III. ve Lise III. sınıf kitaplarını önce yer aldıkları alan açısından inceleyelim:

Ortaokul I. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitabı 105 sayfadır, bu kitabın 15 sayfası,yani tümünün % 14'ü "Kişiyeye ve Top-

luma Karşı Davranışlar" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altındaki konular da incelenince, bunlarda da büyük ölçüde İslâmî ahlâk'ın ele alındığı görülmektedir. Örneğin, "Ailemizde Sevgi" (s.75), "Vatan Millet Sevgisi" (s.77), "İnsan Sevgisi" (s. 77 - 78), "Hayvan Sevgisi" (s. 80), "Tabiat Sevgisi" (s. 81-82) gibi konular ile "Kötü Huylar" başlığı altında yer alan "Kıskançlık" (s. 83 - 84), "Nifak" (s. 85), "Kin ve Düşmanlık" (s. 87) gibi alt konuların içeriği hep İslâmî âhlâktır.

Bir de Lise III. sınıf ders kitabına eğilelim:

Kitap 126 sayfadır, bunun 11 sayfası "Atütürk ve Dinimiz" konusuna ayrılmıştır. Burada "Laiklik", "Atatürkçü Düşüncede Laiklik", "Atatürk ve İslâm Dini", "Dini İstismar ve Taassup", "Atatürk'ün Düşünceleri", "Atatürk Diyor ki", başlıkları altında gerçekten çağdaş bilgiler verilmektedir:

"Atatürk, Türkiyemiz medeniyet yolunda ilerlerken, şeyhlik, müritlik ve derviş kılığı altında karşımıza çıkanlara ihtiyaç olmadığını apaçık biçimde söylerdi". (Lise III. s. 89).

"Müslüman, dünyada olup bitenleri ciddiye almak ve dünya hayatına da önem vermek zorundadır." (Lise III. s. 28).

"Dini istismar eden bir kimse, hoşuna gitmeyen bir düşünceyi veya uygulamayı din kisvesine bürünerek yıkmaya çalışır. Aslında onun düşündüğü din değil, kendi yalanıdır." (Lise II, s. 104).

"Bilindiği gibi insanın birtakım tabii hakları vardır. Yaşama hakkı bunların başında gelir. İkinci sırayı hür olma hakkı alır. Üçüncü sırada iş sahibi olma ve mülk edinme hakkı vardır. Bunlardan başka, düşündüğünü söyleme, seyahat etme, istediği dini seçme vs. de insan hakları listesinde yer alır. İşte bütün bu haklara saygı göstermek adaletin gereğidir. (Lise III, s. 19)

Örneklerinde görüldüğü gibi, yer yer çağdaş yaklaşımlar da söz konusu edilebilmektedir. Ancak bütünüyle ortaöğretimde okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarını inceledikten sonra, vardığım sonucu şöyle özetlemek isterim:

1989 - 90 baskısı, en son yazılan kitaplarda her ne kadar konular ustaca ele alınmaya çalışılmış, araya bol bol Atatürk'ün sözleri ya da düşünceleri ya da laiklik ilkesine uygun görüşler enjekte edilmeye zorlanmışsa da, sonuç itibarıyla bütün bunların son derece yapay (sun'i) bir yama gibi iğreti durduğunu düşünüyorum. Bu yapay zorlama, tıpkı uygun olmayan bir insandan organ naklettiğimiz, yani transplantasyon yaptığımız zaman, bünyenin o nakledilen organı kabul etmemesi gibi bir izlenim bıraktı bende. Bu kitaplarda din - bilim zıtlığı çok açık ve seçik biçimde farkediliyor. Buna da hiç şaşırılmaması gerek. Çünkü din özünde insanı Allah'ın kulu olarak kabul ediyor, kuşku duymadan, araştırmadan, bu büyük güce, sadece inanmasını ve kendine verileni olduğu gibi kabul etmesini bekliyor. Küçük yaştan itibaren bu dinî eğitimi benimseyen, toplum içi ilişkilerini dinî yaptırımların baskısı ile öğrenen bir öğrenciden, aynı anda bilimsel eğitim sistemini de kendi kimliğinde bağdaştırabilmesini bekleyebilir miyiz? İki zıt görüşe kendi kafasında uyum sağlamasını beklemeye hakkımız var mı? Daha doğrusu öğrenciye böyle bir çelişkiyi yaşatmaya hakkımız var mı?

Anayasamızın 42. maddesi açık ve seçik biçimde "Eğitim ve öğretim Atatürk İlke ve İlkeleri doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır, bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz" demektedir. Biz eğer çocuklarımızı ve gençlerimizi gerçekten çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre eğitmek istiyorsak, gerçekten bunu yapmak niyetinde isek okullarımızdan "Din

Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" adı verilen dersi kesinlikle ve tamamen kaldırmamız gerektiğine inanıyorum. Kendimizi aldatmayalım, bu dersin zorunlu ya da isteğe bağlı olması pratikte hiçbir şeyi değiştirmez.

Son olarak şunu belirtmek isterim: Öğretim Birliği yasası, din eğitimi yapan okulları kapatıp yalnız "imamet ve hitabet" ihtiyacını karşılamak için din eğitimi yapan okulların açılmasını kabul ederken amaçladığı hiç kuşkusuz Türk çocuklarının laik ve ulusal bir eğitimden geçmeleri idi. Türk insanının çağdaş ve akılcı bir dünya görüşüne sahip, her türlü bağnazlıktan ve önyargıdan uzak, akıl ve bilimin egemen olduğu bir eğitim sistemi içinde yetişmesi öngörülmüştü. Bizim de özlediğimiz işte budur...

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Efendim, tartışma için sözlü diyaloga girmek çok güzel bir şey, ama sınırlı bir program içerisinde bu işi yürüttüğümüz için sizlerden özür dileyerek sorularınızı yazılı almak istiyoruz. Bu sorulara Sayın Ekşi, gelen sırayla ya da toptan cevap verebilir.

Şu anda bana intikal eden iki soru var, onu hemen Sayın Ekşi'ye veriyorum, sormak istediğiniz soruları lütfen getiriniz.

Zübeyda Söğüt Hanım şöyle bir soru yöneltmiş: "Lise birinci sınıf ders kitabının sayfa ve yüzdelerini de söyleyebilir misiniz?"

AYSEL EKŞİ - Lise I. sınıf ders kitabının 1989 - 1990 baskılarını İstanbul'da bulamadım, Ankara'da da bulamadım, onun için Dr. Tüten Ang'ın yaptığı bir önceki çalışmalarına baktım, oralardan bazı alıntılar aldım; bu nedenle sizin de dikkatınızı çektiği gibi Lise I. sınıf konusunda çok ayrıntılara girmedim.

BAŞKAN - Diğer bir soru Neda Armaner tarafından sorulmuş bir soru: "Sayın Aysel Hanım, kitaplarda Atatürk'ün sözleri ve laiklik acaba ders öğretmenlerince okutuluyor mu? Atatürk'ün şahsiyeti tutucu bir karaktere dönüşmemiş mi?"

AYSEL EKŞİ - Bana verilen görev ders kitaplarının incelenmesi idi. Bu nedenle Atatürk'le ilgili sözlerin ve laikliğin öğretmenlerce okutulup okutulmadığını söyleme durumunda değilim. Ancak ben gençlerle çalışan bir psikiyatristim. Bu nedenle din ve ahlâk kültürü derslerinin uygulamada öğrencilere getirdikleri problemler ile ilgilenmekteyim. Hem İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde gençlere açığım, hem de rehber öğretmenlerin çoğu psikiyatrik vakaları veya çözüm isteyen karmaşık vakaları bize gönderdikleri için İstanbul ili içindeki çeşitli

okullarla ilişkim sürmektedir. Bu öğrencilerin büyük bir kısmında din ve ahlâk öğretmenlerinin tutumundan kaynaklanan maalesef çok büyük üzücü olaylar bize hep gelmektedir. Bazı din ve ahlâk dersleri hocalarının, derslerde kızları ve erkekleri ayrı yerlere oturttukları, bu gençlerin evde annelerine baskı yaptığını çok açık ve seçik, çok çeşitli kanallardan, çok çeşitli yerlerden biliyoruz. Bunu bir iki sınırlı sayıdaki olaya ya da kısıtlı sayıdaki psikiyatrik, yani zaten ruh sağlığı bozulmuş vakaya dayanarak söyleyemiyorum. Çok sayıda öğretmenin kızları ve erkekleri ayrı yerlere oturttuklarını, birbirinin yüzlerine bakmamalarını emrettiğini, bu çocukların evlerinde annelerine, babalarına imam nikâhı yaptırmaları, annelerinin başlarını örtmeleri için baskı yaptıklarını biliyoruz. Yine günlük çalışmalarımızda pek çok genç bize korku - panik şikayetleri ile gelmektedir. "Obsesyon" dediğimiz vak'alar çok sıktır. Bu çocuklar "acaba herhangi bir şekilde ben erkek arkadaşımın yüzüne baktım mı, günaha girdim mi, günaha girdimse Allah beni affeder mi" saplantılarıyla sabahlara kadar dua etmektedir. Devamlı dua eden, devamlı nafile namazları kılan çocukların başarıları büyük düşüş göstermektedir. Kısaca ben uygulamada olanları biliyorum. Elbetteki uygulamada Atatürk ilkeleri nasıl veriliyor, bunu ayrıca incelemiş değilim, eminim Sayın Neda Armaner'in bu konuda çok bilgisi vardır.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Ayşe Kılıç Hanım bir soru sormuşlar: "Dinî yaptırımların farz, vacip, sünnet ve müstehap olarak tam açıklaması yapılmış mıdır? Örneğin, hacca vekil gönderilmesi farz gibi işlenmektedir. Bu olayın açıklaması çok güç oluyor."

AYSEL EKŞİ - Ben bir din bilgini değilim. Bu nedenle dinî yaptırımların açıklamasının tam yapılıp yapılmadığını bilemiyorum. O kitapları doğrudan doğruya bilimsel merakla inceledim,

Ülkemizde gerçekten ağdaş koşulların gelişmesini isteyen, özleyen bir bilim adamı olarak ele aldım. İsterseniz bilimsel açıdan yaptırımları çocuklara nasıl öğretebiliriz bu konuya eğilelim: Hepimiz biliriz ki çocuklar gerçekten .istekleriyle doğarlar, bencildirler. Bu bencilik bir anlamda tüm hayatında devam eder, ama biz çocuğa eğitim vermeye başladığımız andan itibaren, yaklaşık 1.5 yaşından itibaren birtakım denetimler getirmeye başlarız. Çocuğun doğal olarak var olan isteklerini - içgüdülerini küçük yaştan itibaren denetim ve kontrol altına alırız. Ama bunu sevgiyle yaparız, açıklayarak yaparız. "Bunu alma, bu kırılır" gibi. Biz açıklayarak, neden kızdığımızı, neden yapılmamasını istediğimizi çocuğa vermeye çalışırız. Böylece ocuk, doğuştan var olan isteklerini, bencilliğini yavaş yavaş bizim tutumumuzla, toplumun tutumuyla engellemeyi öğrenir. Korkuyla değil, açıklayarak, "şunun için yapmamalısın" tutumuyla engeli öğretiriz. Böylece ocukta "süperego" dediğimiz üstbenlik, yani kendi iç denetimi yavaş yavaş gelişir ve bir süre sonra kendi kişiliğinin bir parçası haline gelir. Tüm yaşantımızda bir yanda isteklerimiz vardır, diğer yanda bizden birtakım beklentiler vardır, kendi iç denetimimiz ve aklımız isteklerimizi ertelemeyi veya engellemeyi artık öğrenmiştir. Artık insan mecbur olduğu için, yapması gerektiği için veya öyle uygun olduğu için isteklerini engelleyebilmektedir. Oysa dinde sadece korkuya ve cezaya dayandırılan, "teki dünyada yanarsın" komutlarıyla, hiç bir gerçeğe uygun açıklama yapılmaksızın çocuğa iç denetimin kazandırılması mümkün olmaz.

BAŞKAN - Buyurun.

AYŞE KILIÇ - Bir ğretmen olarak biz zorlanıyoruz. Bu konuyu açıklamalarını ve bu konuyu da artık yetkililer, ilgililer kitapları elden geçirirken dikkate almalarını isterdik.

BAŞKAN - Mesajınız herhalde ulaşacaktır.

• LÜTFÜ DOĞAN - Ben sizin gözünüzle kitapları incelemedim, ancak öyle sanıyorum ki, kanaatim bu kitaplar yazılırken çok acele yazılmış, bu bir gerçek. Birtakım olumsuzluk var. Yalnız Sayın Ekşi'nin sonunda vardığı yargı beni soruya götürdü. Türk Millî Eğitiminde bu kadar eğitimci var, üniversitede bu kadar çocuk psikolojisini bilen insanlar var. Bu eğitimden de sorumlu kocaman bir Millî Eğitim Bakanlığı var. Millî Eğitim Bakanlığının elinde, okullarda din eğitimini öğretmek için yazılan kitaplarda bu kadar terslikler olur da, Sayın Ekşi buyurdu ki bunu okullardan kaldıralım. Onu, dini öğrenciler nerede öğrenecek? Okullarda olmasın. Nerede olsun? Dışarda camilerde olsun. Bir Millî Eğitim Bakanlığının elinde bu kadar disiplinler var, bu kadar uygar çağdaş insanlar varken Millî Eğitim Bakanlığı böyle kitaplar yayınlarsa, yarın bunu topluma böyle bırakıverirseniz acaba ne olur? Gerçekten, siz gerçekten katılıyorsunuz? (Alkışlar). Türk Millî eğitiminde siz de varsınız. Birçok hakikaten becerikli insanlar, Neda var, Neşet Bey var, daha neler var. Benim Atatürk'ün yetiştirdiği millî eğitimcilere de saygım var, güvenim var. Bu kadar millî eğitimci varken, ben katılıyorum çok acele oldu, bunlar yapılırsa da Anadoludaki hangi kültürle beslendiği, hangi politika ile kaynaklandığı belli olmayan insanlara vermeye sizin gönlünüz razı olur mu? Razi mısınız okullardan çıkaralım?

BİR KONUK - Razıyız, kaldıralım.

LÜTFÜ DOĞAN - Ben ona soruyorum. Sayın Profesöre soruyorum. Okullarda var, okullarda da bu halde bir manzara var. Şimdi alalım, dışarıya verelim. Razi mısınız?

Teşekkür ederim.

AYSEL EKŞİ - Efendim, çok teşekkür ederim. Ben insanların dinsel inançlarına saygılıyım, onu bir kere vurgulamak istiyorum. Allah'ı çok seviyorum, bir bilim insanı olarak bu kadar

ince bir düzen kurmasına hayran olmamak mümkün değil. Kısaca dinî inançları olan insanlara sonuna kadar saygılıyım. Ancak hep burada vurgulamaya çalıştım. Bu kitaplar aceleye gelmiş olabilir, gelmemiş olabilir...

MEHMET EMİRALIOĞLU - Aceleye gelmesi üstelik özür değil.

AYSEL EKŞİ (Devamla) - Ben burada öğrencilere vermeye çalıştığımız bilimsel eğitim ile dinin özdeki çelişmesini göstermeye çalıştım. Millî Eğitim Bakanlığına aşağı yukarı iki yıl kadar evvel Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği tarafından bir öneri paketi sunuldu, "Din ve Ahlâk Bilgisi kitapları nasıl yazılabilir" konusunda idi bu öneri paketi. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ülkemizdeki irticaî gidişi engellemek üzere, elinden geldiği kadar bu konuda bir şeyler yapmak üzere kurulmuş bir dernektir. İki yıl evvel din - ahlâk kitapları konusunda ne gibi yanlışlıklar yapılmıştır, bunlar sayfa sayfa bu dernek tarafından hazırlandı ve Millî Eğitim Bakanına bizzat tarafımdan sunuldu. Benim incelediğim ve burada sizlere sunduğum ders kitaplarının Sayın Millî Eğitim Bakanı tarafından yeniden yazdırıldığını bildiğim için, 1989 - 1990 tarihli ders kitapları dedim, yani incelediğim bu dört kitap tamamen bu yıl yazılmış kitaplardı. Onun için aceleye gelmiş olup olmamasının anlamı ne olabilir onu bilemiyorum. Ama ben özdeki çelişkiyi vurgulamak istiyorum, özde bir büyük çelişki var diyorum. Bu özdeki çelişki din veya bilimin asırlardır zaten tartışılmakta olan çelişkesi. Ben bir din adamı değilim, İslâmiyette bir reform yapılır mı yapılmaz mı, nasıl yapılır? Bu konular tamamen benim dışımda kalıyor. Ama ben kitapların bu haliyle kalmasının çok büyük çelişkiler yarattığını, uygulamada çok büyük çelişkiler olduğunu düşünüyorum, bunu vurgulamak istiyorum. Ülkemizde okullarda din eğitimi verilmezse ne olur? Ben, insanlara kendi kendilerini denetleme gücü okulda ve ailede pekâlâ verilebilir diyorum. Millî Eğitim gerçekten çağdaş te-

mellere dayalı bir eğitim verebilirse dini istismara kalkışacak insanlara kimse aldırmayacaktır, buna samimî olarak inanıyorum. Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN - Sayın Ekşi, cevaplamanız gereken bir iki soru daha var, onların cevabını verdikten sonra oturumu kapatmak istiyorum.

Mehmet Zeki Aydın'ın sorusu : "Din - Bilim zıtlığı olduğunu söylediniz. Lütfen örnek verir misiniz?" İkinci soru sahibi adını yazmamış. "Okullarda din eğitimi kalsın, bu görevi aileler üstlensin diyorsunuz. Aileler olarak çocuğa din eğitimini hangi kaynaklara dayanarak ve hangi yöntemlerle ve kaç yaşında başlayarak vereceğiz?"

Sayın Mehmet Emirlioğlu'nun sorusu : "Kitaplarda savunulan, ortaya konulan, öğrenciye öğretilen bilgilerde Anayasa, Türk Ceza Yasası, Millî Eğitim Temel Yasası ve öğretim programlarına ters düşen durumlar gördünüz mü? Görmüşseniz ne yapabiliriz?"

AYSEL EKŞİ - Şimdi birinci soruya cevap vermek için o bildiri yeniden okumam gerekecek, ama bildiriye memnuniyetle yollayacağım, kitap halinde basıldığı zaman bakabilirler yazılarıma.

İkinci soruya gelince... yine sınırlarımı saptamak isterim, ben bir doktorem, bu nedenle hukuk açısından konuyu bilemem, ancak Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerçekten laik bir eğitim verme amacıyla çıkarıldığını çok iyi biliyoruz. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, yani Öğretim Birliği Yasası, din eğitimi yapan okulları kapatıp yalnız imamet ve ibadet ihtiyacını karşılamak için din eğitimi yapacak okulların açılmasını kabul etmiştir. Bu nedenle ben ülkemizde yoğun din eğitimi verilmesinin Tevhid-i Tedrisat Kanununa da aykırı olduğunu düşünüyorum.

Son soruya gelince; ben dinin insanlar için bir güvence ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Bütün insanların kendilerine

destek alacakları bir büyük desteğe, güvene ihtiyaçları olabilir. Din bir insanın bu güven ihtiyacını karşılar. Ama din insanları yönetmez. Yönetmemelidir. Dinin kuralları bizi yönettiği zaman, yaşamımızı ve özellikle toplumun tüm yaşamı, dinin kurallarına uygun olarak düzenlediği zaman İran oluruz, Cezayir veya Suudi Arabistan oluruz; yahut 1400 yıl evvelki Arabistan oluruz. Çocuklarımıza evde ve toplumda bir inanç olarak elbette Allah sevgisi verelim. Elbette güven ihtiyacı olarak Allah'a dua etmesini onlara evde öğretilim. Ama dini, tartışılmaz doğru bilgiler olarak okulda vermeyelim. Okulda çocuklarımıza tartışılabilir doğru bilgiler kazandıralım. İnançlar değil... Nasıl olsa her gün her yerde dünya kadar cami açılıyor, camilerimizden, televizyon, radyo ve yayınlarımızdan din - ahlâk konusunda bilgiler verilmektedir.

BAŞKAN - Teşekkür ederiz.

Bir konuğumuzun, sorduğu sorulardan çok önemli gördüklerimi okuyorum, "Türkiye'de din eğitimi yoktur, sadece din öğretimi vardır. Türkiye dışındaki ülkelerde resmî dinden başka acaba diğer dinlerin öğretimine yer veriliyor mu?" Bir de aynı soru dizisi içinde son sorusu, "Atatürk'ün ideolojik yapısı neden sadece din kültürü derslerinde yüzde 30 oranında, dinle yan yana öğretilmektedir. Bilimsel olarak yaklaşırsak hiçbir şahıs veya zümre din adına lanse edilemez esası nerede kalıyor? Bu konudaki görüşleriniz?"

AYSEL EKŞİ - Sanıyorum Atatürk'ün son yıllarda din - ahlâk kitaplarına böylesine yüzde 30 veya daha fazla oranla konulma gereği Türk toplumunun tepkisinden kaynaklandı. Ülkemizde Atatürk'ü yüreğinde ve beyninde yaşatan bilinçli ve sapaşğlam bir Atatürk kuşığı var. Hepimiz Atatürk'ün Türk gençliğine

hitabını okuyarak, damarlarımızda onu hissederek büyüdüük. Oysa Atatürk'ün bazı çevrelerde son yıllarda çok istismar edildiğini görüyoruz, Millî Eğitim Bakanlığı da bu konuda hassas olduğu için, sanıyorum Millî Eğitim Bakanının direktifleriyle, son yıllarda din eğitimi kitaplarında laiklik konusu ve Atatürk'ün görüşleri büyük ölçüde yer alıyor. Bu konuda böyle bir zorlama oldu. Ama ne yazık ki "Türkiye'de din eğitimi yoktur, din öğretimi vardır" sözüne hiç katılmıyorum. Tamamen aksine, eğitim çok daha geniş kapsamlı bir kavramdır ve bugün bilinçli olarak Türkiye'de bu geniş kapsamlı din eğitimi'ni yerleştirmek için çok büyük çabalar gösterildiğini biliyoruz.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Efendim, çay molasında tartışmalara devam etmek üzere oturumu kapatıyorum.

VI. OTURUM

DİN ve AHLÂK EĞİTİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR (Bildiri : 5)

Dr. Lütfü DOĞAN
Diyanet İşleri Eski Başkanı

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Ningur NOYANALPAN

DİN ve AHLÂK EĞİTİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR

BAŞKAN - Altıncı oturumumuzun konusu "Din ve Ahlâk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar". Konu üzerinde görüşlerini bize lütfedecek olan konuşmacımız Sayın Dr. Lütfü Doğan. Sayın Lütfü Doğan'ı tanıtmaya gerek görmüyorum. Çünkü salonda bulunan herkes kendilerini ayrıntılı olarak tanıyorlar. Eski Devlet Bakanlarımızdan, aynı zamanda Diyanet İşleri Eski Başkanlarımızdan ve gerek gazetelerde, gerek dergilerde çeşitli yayınlarından çok iyi tanıdığımız bir kişi. Kendisi konuşmasına başlamadan önce eğer izin verirlerse bir noktayı vurgulamak istiyorum. Bu gibi toplantılarda maalesef süre kısıtlaması yapmak zorunluluktur. Bu zorunluluk bazı güçlükler doğuruyor. Konu üzerinde görüş vermek isteyen, katkıda bulunmak isteyen ya da sorduğu soruya aldığı cevapla yetinmeyip, sözlü tartışma haline getirmek isteyen pek çok kişi oluyor. Bu nedenle mutlaka bir disiplin koymak gerekiyor. Biz de bunu toplantılarımızda soruları yazılı almak suretiyle sağlamaya çalışıyoruz. Onun için sizlerden ricamız özellikle konuşmacının konuşması devam ederken, eğer sorularınızı düzenleyebilirsiniz, verebilirsiniz bu bizim için büyük kolaylık olacaktır. Ayrıca bir büyük ricamız da soruları soran kişilerin adlarını yazmalarındır. Çünkü bunlar daha sonra yazılı hale getiriliyor, bir kitap haline getiriliyor ve yayınlanıyor. O yayın içerisinde yer alması amacıyla soruyu soranın da kimliğinin belirlenmesinde büyük yarar var.

Ben tekrar saygılar sunuyorum, sözü Sayın Doğan'a bırakıyorum.

Buyurun efendim.

LÜTFÜ DOĞAN -Sayın dinleyenler, "Ahlâk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar" daha sağlıklı, verimli, olumlu, yararlı bir biçimde

ahlâkın özümlemesi, çocuk ilişki ve davranışlarında doğru ile yanlış, iyi ile iyi olmayanı, güzel ile çirkini ayıracak bir kişilik kazanması için bir denemem olacaktır. Bu konu üzerinde görüş, düşünce ve yorumlarımı sunarken, ana konunun öteki bölümü "din kültürü" içindeki yerine de değinmek gerektiğine inanıyorum.

Kanımca "din kültürü" sözünden anlaşılan dinin nitelik ve niceliğini vermektir. Hatta biraz daha açarsak toplumdaki dinler ve bu dinler içindeki İslâm dini bilgisi, inancı, ibadetleri ve öteki ilkeleri; din ilkeleri, temel inançları, keşin açıklanmış ibadetleri ile değişmeyen evrensel ilkeleri ile, her çağda değişen toplum koşulları eski kültürleri, insanî gelenek ve görenekleri ayırt etmek gereklidir. İslâm dininin, kutsal yüce kaynağı Kuranikerim'de buyrulan, bildirilen ana ilkeler başka; bunun çerçevesinde o toplumda kültürler başkadır. Bunlardan bu ilkelere uyanlar, gelenek, görenek ve kültürlere din, İslâm diyebiliriz. İslâm bir renk içinde olsa da elimizdeki kaynak ve belgelere uymazsa onlar din dışı bilgiler, gelenekten hatta kimi kez boş batıl inançlar, hurafelerdir. Hatta kimi kez de dinin temel ilkesi olmayan toplum ve yaşamla ilgili değişken belgelerdir.

İslâm dininin her sözü, bu arı duru özden, kaynaktan gelir. İslâm'da inancın, ibadetin ve her türlü davranışın belgesi vardır. Din olarak bildirilen insana, insanın aklına, anlayışına ve bilincine uygundur. Akla, akıl sahibine seslenir; O'nu muhatap alır; insanın düşüncesi evreni, yaratıcı gözlemesi, araştırması gerçeklere Allahın varlığına iletir. Bir hadiste buyrulduğu gibi, "Kişinin dini, kendisine bildirileni akıyla kavradığıdır. Akı olmayanın dini yoktur."

İslâm, Müslümanları, bilime uymaya çağırır. Bilim, hayatın ışığı olduğu kadar, İslâm dininin ilkelerini kavramanın yoludur. Özetle söylersek bilim, dinin aydınlığı, din bilimin gücüdür.

İslâm, vahiy ile bildirdiği, evrensel inanç, ibadet ahlâk ilkeleri dışında hayata ilişkin konularda ilmin dediğini kabul etmeyi önerir. Bu bilgi de her zaman değişir, gelişir. Özellikle çağımızda inanılması güç gelişme göstermiştir. Müslümanlar Allahın bildikleri dinin değişmeyen ilkeleri yanı sıra bilimin aydınlattığı konuları geliştirirler. Bundan ötürü "din kültürü" verilirken, din tanıtılırken, öğretilirken, eski kültür ve uygarlıklardan katılan, bir dayanağı olmayan gelenek ve görenekleri belirlemek gerekir. Bunlar dinin içinde değil, halkbilgisinde, folklarda öğrenilebilir. Ayrıca eski dönemlerden kalmış, o döneme ilişkin, din ilkeleri olmayan bu bilgileri de yenilemek gerekli. Örneğin suyun temizliği ve öteki temizlik konuları, yemek yemek âdâbı ve öteki davranışlar gibi.

Din kültürünün verilisinde bu çizgiye büyük önem vermek ve "Din Bilgisi"nin muhtevasını, içeriğini, bir gözden geçirmek ve çocuğa din bilgisi, inanç ilkesi, ayrıca Allaha bağlanıp, çaresizliklerinde ona sığınma, İslâm erdemi ile güzelleştirme sağlarken, kişiliğinin açmazlar arasında çabalamaması için İslâm dininin bu konuya bakışı, dostluğu, her yönü pekiştirmeli; ve insan aklına seslenen, şuuruna, bilincine uygun İslâm dinine sunulan her konuda aykırı sunuşlar verilmemeli.

Sayın Dinleyiciler!

"Din Bilgisi" veya resmî deyimini ile "Din Kültürü"nü bir özelliği de İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk genel ilkelerini ve bilgilerini vermektir. Bu bilgilerde mezhebî, değişik yorumlar ve ayrıntılara gidilmemektedir. İslâm dini bu sınırlar içinde öğretilmektedir. Bu öğrenimin eğitimi ve eğitimin yaşanması ana - babaya ve özel kurumlara kalmaktadır. Okullarımızdaki "Din Bilgisi" mezhepler üstü bir görüşle hazırlanmaktadır. Mezhebî ayrıntıları bulunmamaktadır.

Bu çok önemli noktayı, din dersi öğretmenleri öğrenciye anlatma ve yorumlamada korumalı, kişisel yorumu ile çocuğun düşüncesini zorlamamalı, siyasî, dinî gruplardan birine şartlanması önlenmelidir. Bunu sağlamak amacıyla, "Din Bilgisi" öğretmenlerine hizmet içi eğitimleriyle, bu önemli sorun onlara benimsetilmelidir.

Sayın Dinleyenler!

Din bilgisi amacına, yöntem, içerik, nitelik ve niceliğine ilişkin bazı görüşlerime değindikten sonra; İslâm'da din bilgisinin ve dinin eylem amacı olarak alınan ahlâk ve bu konudaki çağdaş sorunlara geçebiliriz. Din - ilim ilişkileri ve ahlâk konuları çocuğun kişiliğinin bütünleşmesinde ve gelişmesinde çok önemli öğelerdir; aralarında belli, dengeli, ölçülü bir ilişki vardır ve bu korunmalıdır. Din - ilim konumunu iyi oturtmak, ahlâkın, ahlâkiliğin yerini saptamak çok önemlidir. Ortaöğretim kurumlarında, çocuk genel kültürle kişiliğini güçlendirirken çıkmazlara itilmemelidir. İlim aydınlatırken, din ruhunu ve düşüncesini güçlendirmeli ve davranışlarındaki ahlâkîlik, yaşamında mutluluk ve çalışmalarında başarı ve yaşama sevinci sağlamalıdır.

Ahlâk en iyi davranış ve en iyi yaşam biçiminin ne olduğunu belirtmeye çalışır. Ahlâk iyiliğin, doğruluğun, güzelliğin, dürüstlüğün, yüce yaşam düzeninin bilimidir. Ahlâk, insanların kendi aralarındaki ilişkileri düzenler; iyi, güzel, ahlakî diyeceğimiz niteliğe dönüştürür. İnsan ilişkilerinde, insanı insan yapan değerleri yaşatma, onun onurunu, iyiliğini, doğruluğunu yaşatma, onun yaşamını yüceltme, insanın sevgi ile yaşama ve değerine bağlama ahlâkın işidir. Çeşitli biçimde ahlâkı tanıtmaktan, çeşitli tip ahlâktan söz ediliyor. Genellikle ahlâktan söz edilirken dile getirilmek istenilen, hep insanlar arası ilişkilerde kişilerin uymaları beklenen - istemler - davranışlar - yapılması - yapılmaması gereken davranışlardır; başka bir

deyişle, belirli bir grupta ya da genel olarak iyi sayılan, kötü sayılan davranışlardır.

Böylece ahlâk, kişilerarası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli olan çeşitli değer yargıları, sistemleri olarak karşımıza çıkıyor. Bu değer yargılarının gruplara göre değişik olduğunu, hatta yasaklanan davranışların zaman içinde teşvik edilen davranışlar olabildiğini ve aynı tek eylemin farklı ahlâklar açısından hem iyi hem de kötü nitelendirildiğini görüyoruz. Ayrıca sözünü ettiğimiz davranış kuralları arasında ve değer yargıları arasında bazılarının - "yalan söylemek kötüdür - sözünde durmak iyidir" - yargılamasında olduğu gibi - gruptan gruba, zamandan zamana değişmeyen evrensel olanları bulunmaktadır.

Toplumda kişiler arası ilişkilerimizi olumlu yönde etkileyecek, insanî değer yargılarımızı dilediğimiz uygar, çağdaş koşullara uyum sağlamada en önemli araç eğitimidir. Eğitim, insana istenilen davranışları kazandırır. Ahlâk eğitimi de, insanı ahlâkiliğe kavuşturur ve insan ilişkilerinde davranışlara ilişkin değişmeyen evrensel ilkeler edindirir. Ahlâk eğitiminde bu en yüce işi sürdüren öğretmenin sorumluluğu büyüktür. Öğretmen, öğrencileri insanî değerler kazanmalarında, ahlâkiliği edinmelerinde doğrudan etkiler.

Ahlâkilik, kuralları davranışlarla belli olan kişinin iş düzenidir.

Ahlâk kuralları aklın, insan doğasının ve toplum hayatının bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Bir başka deyişle, toplum halinde yaşayan insan hayatı için gerekli şartları bu kurallar hazırlar. Toplum içinde, insanlar arasında oluşan bu ahlâk kuralları sanki iyi yaşama ilkeleridir. Her toplumda, her insan grubunda bir ahlâk vardır. Din ve mantık nasıl var olabiliyorsa, ahlâk da öyle.

Ahlâk kurallarında ortak bir yan vardır. Bütün dinler ve felsefeler tek bir ahlâk düsturu bulmayı denediler, bu formüllerden bazıları şöyledir:

"Doğanızda var olan en iyiye göre yaşamak" (Aristo)

"İnsan şahsiyetine, kendine ve diğerlerine saygı duymak ve bunu basit araç gibi, asla kullanmamak" (A. Compte)

"İnsanlığımızı, hayvan yeteneğinden üstün bilme" (A.Compte)

Bir ahlâkî da bu formülü şöyle özetler. "Maddi menfaatlerde eşitlik ya da farklılık isteyen fertler arasında mevcut olan ve birbirlerini köleleştirme arzularına dayanan kr mücadeleyi, aynı gerçeğin kabulünde, aynı güzelliğin sevilmesinde, aynı ortak şahsiyetin geliştirilmesinde rol oynayan bir duygu ve düşünce birliğine dönüştürmek."

Ahlâk kuralları fikirlerin, duyguların ve eğilimlerin tam geliştirilmeye muhtaç delillerinden başka bir şey değildir. Daha bütün bir kural, daha canlı bir şuur araştırmaktan vazgemeksizin yine de bu kurallara uymak gerekir. Bu kurallardan bir kısmına dikkat edip, diğerlerine ayrı anlam vermemelidir.

Ahlâk eğitimi çocukların iyiyi, doğruyu ve güzeli yaşamalarını uygun ve ağdaş anlamlarıyla, insan haklarını, hoşgörüyü ve demokrasiyi yüce değer olarak edinmelerini sağlamalıdır. Çocuklar sosyal hayatı ve ahlâki gelişmeyi sağlayacak biçimde eğitilmelidirler. İyi bir ğrenci, her şeyde iyi niyet gösteren, özellikle aldığı eğitimin değerini en iyi bilen kimsedir.

Ahlâk ve ahlkiliğin eğitim amacı ile kazandırılması, titizlik isteyen bir konudur. Çünkü ahlâk bir kez sadece öğretmek için olursa, yani bilinçten, i düzen ve içten benimsemekten uzak olursa, eksik kalır; bilgi yükü olur. Ezberlenen kurallar unutulur. Ahlâk eğitiminde pedagojik ilkeler dikkate alınmalı, ayrıca eğitilen ocuk eğitime katılmalı, aktif olmalı; toplumda gördüğü olayda iyi, kötüyü tartışmalı; içindeki iyi ile güzelle karşılaştırmalı; nedenleri ve niinleri bilmeli; bilmeli ki, ahlkiliği, ahlâk eğitiminde

sevmelidir. Tartışmalara özgür ortam hazırlayan, konuşuran, özgür vicdanlara muhasebe kurduran öğretmen, bir orkestra şefi gibi iyiyi, güzeli, doğruyu, bulup onu sevmede öğrenciye rehberlik yapmalıdır. Çağdaş toplumda en önemli ana konu, insandır ve insanın hakları, özgürlüğü, sevgisi, saygısı, dayanışma ve barış içinde yaşamasıdır. Ahlâk eğitiminin öğüt verici, nazarı bir-takım kuralları buyuran biçiminden vazgeçilmelidir.

Ahlâk eğitiminde evrensel, değişmeyen değerler ile koşulların, toplumun yenilediği günlük değerler arasında köprüler kurulmalıdır. Ülkemizde "Ahlâk Bilgisi" dersi, din kültürü öğretmenlerince verilmektedir. Müstakil ahlâk öğretmenlerince de verilmesi uygun olduğu gibi, belirtilen ilkeler doğrultusunda İslâm dininde insan hakları, iyilik, doğruluk, dürüstlük, güzellik, temizlik, özveri, yardımlaşma, evrensel ahlâk kuralları, dinin inancında olgunluğun bir amacı olarak belirtilir. İbadetler sonucunda insana yansıyan güzel ahlâkîlik övülür. İmanca olgun olan, ahlâkça güzel olandır. Peygamber gönderiliş nedeninin güzel ahlâkî bütünlemek için olduğunu açıklar. Ayrıca evrensel ahlâk ilkeleri yanısıra, bilimin ve tekniğin ve bilginin hızlı gelişimi ve koşulların değişiminden ötürü bozulan dengeyi düzeltecek bu eğitime gereksinme vardır.

Böyle bir ahlâk eğitimi, bilimin ve teknolojinin yeni başarılarını iyilikçi bir biçimde kullanılmasını sağlayacaktır. İnsan daha başarılı ve daha mutlu olacaktır. Bu yüce duyguları izleyen Türk ulusu eğitimcilerinin özellikle Türk Eğitim Derneğinin gönlü sevgi dolu yetenekli, ergin öğretmenlerini bu duygularla selamlıyorum. Yüce Allahın, bu çağda insanı değerinde mutlu kılıcı çabalarda başarılı kılmasına dua ediyor, selamlarımı, saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Efendim, Sayın Doğan'a çok teşekkür ediyoruz. Elimizde oldukça fazla sayıda soru birikti. Ricamız, bundan sonra artık soru faslını kapatıyorum.

Efendim, sorular genellikle birbirlerine yakın konularda; onun için belki de bir tercih olarak benim birkaç soruyu okumamı, ondan sonra topluca değerlendirmeyi düşünebilirsiniz. Sorulardan sadece bir tanesi yoruma çok açık bir soru. Eğer soru sahibi izin verirse onu en son sırada yönelteceğim. Müsaade ederseniz verilif sırasına göre ben soruları sunuyorum :

● " Sayın Dr. Lütfü Doğan, din bilginleri, din görevlileri, bu alanda çalışanlar eski bilgilerin yerine yenilerini koymuyorlar dediniz, doğru. Vaazlarda diş fırçası önerilmez, diş fırçalarının sağlıklı yararları değil de misvak kullanmanın sevabından söz edilir. Soru : Din alanındaki bu tutuculuk, bağnazlık, gericilik nereden geliyor, nasıl önlenir? Teşekkürler, saygılar."

● "Bilim daima objektif midir? Bilim adamı kendi düşünce ve yorumlarını ilmî bir kural olarak ortaya koyamaz mı? Bilim adamı ve din ilişkisi nasıl ve ne derece olmalıdır? Dindar veya dinsiz bilim adamı diye ayırım yapılabilir mi? Ayrıca din kavramını kısaca açıklar mısınız? Günümüzde ortaya çıkmış, ama daha önce olmayan dinler de var mıdır? Teşekkür ederim".

BAŞKAN - Düşüncelerinizi arzu ederseniz bu iki konuda lütfedin, sonra diğer soruları okuyayım.

LÜTFÜ DOĞAN - Efendim, Allah'a çok şükür, Türkiye'de çok din bilginleri var; fakat din bilginleri bu konuların üzerinde fazla durmuyorlar, belli bir programsızlık var. Onun için bence muhakkak bunun giderilmesi lâzım. Bazı arkadaşlarım, bu konuda "eski

kültürü, o dönemin bilgisini (dini değil) sergileyen ana kitapları hiç okumayın" diyorlar; oysa bunların okunması lâzım; ama alanları ayırır. Bu bakımdan bilim adamı birtakım sonuçlar getirir, kuramlar getirir; ancak inanç meselesi başka şeydir. Bilim adamı da inançlı olur, inançsız olur. İslâmiyetteki hoşgörü zaten bu temel üzerine oturur." Kuran, "sizi yaratan O'dur, kimimiz inkârcı, kimimiz mümindir" diyor. Bir kısmınız inanır, bir kısmınız inanmaz. Muhakkak her ilim adamının inanması lâzım değil; ancak, İslâmiyette inanmanın temeli ilimdir. Bilim adamları "Allah'a daha çok yakındır. İlim adamları daha çok inanca yakındır. Onun için Marifetname sahibi "Her Müslüman anatomiye bilmeli" diyor. Ama şimdi bu asırda dahi tababet bilgisini, bu yeni bilgileri İslâmiyete aykırı görenler var, bunlar cehaletin eseridir. İleri memleketlerde bilim adamı, din adamına büyük saygı gösterir. Din adamı bilim adamına saygı gösterir. Arkadaşlar, bunu yapacağız. Biz saygılı olacağız, önünde eğileceğiz bilimin; bilim adamları da bizim önümüzde eğilecek. Burada gördük Allah'a şükür, Türk öğretmenleri, Atatürk'ün öğretmenleri ne kadar güzel, huşu içinde dün karşılıklı düşünceleri birbirimizle tartıştık gerçeği bulmak için.

BAŞKAN - Efendim, bu durumda şu soruya cevap verdiğiniz kabul edebilir miyim? Sayın Halil Çevik, şunu soruyorlar : "Sayın Hocam, din bilimin alınmasına karşı değildir; bilim alınması gerekir dediniz. Çok güzel, fakat bilimler, naslar, Kuran ve sünnet çatırırsa hangisini tercih edeceğiz? Çünkü bilimin doğruları mutlak değildir, bilimin ürettiği doğrular çürütülebilmekte ve yeni doğrular ortaya atılmaktadır". Cevap verdiğiniz kabul edebilir miyim efendim?

LÜTFÜ DOĞAN - Evet. Yalnız bir şey söyleyeyim. Bu konuda bizden önce çok konuşmuşlar; "akil" ve "nakil" birbiriyle ters düşerse aklın tercih edileceğini ve naklin akla göre tevil edileceğini bizden çok önce söylemişler. Ben meseleyi uzatmak iste-

miyorum. Şayet gelen nakli, akıl kavramaz, hikmetini çözemese, o zaman o naklin hiç kıymeti kalmaz. Çünkü nakil akıl içindir. Ancak bunu âkil olanlar anlar dediği zaman kitapta ona göre hareket etmek lâzım.

BAŞKAN - Sayın dinleyicilerin biraz sabrına sığınarak ve Sayın Konuşmacının biraz istisnaî durumu nedeniyle, istisnaî tecrübesi nedeniyle izin verirseniz soruları sormaya devam edeceğim. Elimizde bir hayli soru var, ama öyle zannediyorum ki bu soruların sorulması tercihimizdir, onun için müsaade ederse-
niz okumaya devam ediyorum.

● "Sayın Doğan, aydın bir din adamına yakışır açıklamalarınız için teşekkür ediyorum. Dinin desteklediği bilim konuları vardır dediniz. Bir, dinin desteklemediği bilim konuları varsa ana hatlarıyla açıklar mısınız? İki, dinin desteklediği bilim konuları hangi bilim dallarının konuları arasında yer almaktadır, bir iki örnek vererek açıklar mısınız? Üç, ahlâk kurallarının birey-
lere sunulmasında sadece dinî bilgilerle yetinebilir miyiz? Diğer kültür ve fen dersleri yoluyla da ahlâk kurallarının verilmesi konu-
sunda hangi yöntemler uygulanmalıdır?" (Satılmış Çağlar)

LÜTFÜ DOĞAN - Efendim, ahlâk ayrı bir kurum. Din, onu destekliyor. Din desteklediği gibi bilimin de desteğinden, başka bilimlerin desteğinden de yararlarız. Amaç, ahlâklı bir toplum; ahlâktan amaç mutlu bir toplum. Yaşamında sevinç duyacak, hayat sevinciyle yaşayacak, yaşadığıyla mutlu olacak bir toplum. Bu ancak güçlü bir ahlâkla olur. Bu ahlâkı din destekler. Din ahlâkın tersi değil. Ama başka konular da ahlâktır. Kültürden alırız, mitolojilerden alırız, hikâyelerden alırız. Hikâye anlatırken kişileri ahlâklı bir insan, sevinç içinde yaşayan bir insan yapmaya çalışırız.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Ben teşekkür ederim.

Efendim, bir sorumuz da şöyle : "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin Anayasa zorunluluğu haline getirilmesini İslâm'da zorlama yoktur ile bağdaştıranlara ne diyeceksiniz? Teşekkürler, saygılar". (Mehmet Emiralioğlu).

LÜTFÜ DOĞAN - Efendim, benim kişisel görüşüm bu memlekette İslâm dini zorlama olmadan öğretilmelidir. Öyle öğretilir zaten. Kuran'da Allah diyor ki : "Ey Muhammed RABBİN dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi inanırdı, öyle iken insanları inanmaya sen mi zorlayacaksın "İnsanın doğası böyle, kolay kolay inanmaz. Dünyada sultan olan, halife olan en önemli varlık tek insan. İnsan böyle baskıyla falan inanmaz, Kuran bunu kabul ediyor. Fakat arkadaşlarım, ben diyorum ki Türkiye'de herkes İslâmı bilsin. Bilmek başka şey. Meselâ ben örnek göstereyim : Müşavere'de aza iken anlaşma vardı Amerika ile Türkiye arasında, tarım anlaşması. Her yıl beş çiftçi Türkiye'ye gelir, beş Türk de Amerika'ya giderdi, herhalde halen devam ediyor. Ama enteresan şey! Amerikalıların ilk geldikleri zaman yaptıkları şu idi. Diyanet'e müracaat ediyorlar, "Bize iki üç konferans verin, biz İslâmiyeti öğreneceğiz" diyorlardı. Niye? "Türk köyünde hizmet edeceğiz, İslâmiyetin bazı bilgilerini edinmeden biz o köyde yaşayamayız" diyorlardı.

Ben kolejin eski din dersi öğretmeniyim, burada senelerce öğretmenlik yaptım. O zaman "zorla girin" yoktu. Bir gün bir veli geldi. Dedi ki "Hocam ben Yahudiyim, benim çocuğumun adı Mahir; yarın bunun Yahudi olduğunu öğrenirsen sakın sınıftan atma" dedi. "Niye?" dedim. "İsterse okur, isterse okumaz. Benim çocuğum toplumun bilgisini bilsin". Arkadaşlarım, ben din kurumundan bir insan olarak Türkiye'de bütün Türk çocuklarının

İslâmiyeti bilmelerini istiyorum, arzu ediyorum. Bilmeyen insan kenarda kalır, bilmeyen insan utanır. Avrupa'dan Türkiye'ye gelen, Türkiye'de bir süre yaşamak isteyen İslâmiyet hakkında bilgi alıyor da tüm hayatını Türkiye'de geçirecek insan İslâmiyet bilgisi öğrense kötü mü olur? Sizin çok sevdiğiniz babanız Hakkın rahmetine kavuştuğu zaman cenaze töreninde bir kenarda otursanız, katılamazsanız bilgisizlikten dolayı, onun iç küçüklüğünü kaldıracak var mı aranızda, razı mısınız? Gerçekten zorlamayacaksınız, zorla yok, ama bilgi olarak. Biliyorsunuz 19 uncu asırda müsteşrikler çıktı. İslâm âleminin doğal kaynaklarını sömürmek isteyen Avrupalının ilk yaptığı hareket ne idi? İstikşaf, şark tetkikleri enstitüleri. Bunlar niye öğrendiler bunu? Benim hocam toprağı bol olsun Helmut Richter, ordinaryus profesör, 16 tane dil bilirdi. Bunlar öğrendi diye Müslüman mı oldular? Yoo. Maksat burada yaşamak. O bakımdan zorlamadan isteyene göre, her Türk çocuğunun bilgili olmasından yanayım. Bilgi olarak verilmesinden yanayım. Türk çocuklarını bu bilgiden mahrum ederek, onların küçülmesinden yana değilim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Ben teşekkür ederim.

Efendim, izin verirseniz soruların tamamını soru sahiplerine saygımız nedeniyle bir defa okumak istiyorum. Sayın konuşmacıdan da istirhamım şudur, lütfen aralarında dikkatini çekenler olursa lütfetsinler cevap versinler.

● "Atatürk'ün İslâmiyet akla karşı değildir sözünü hatırlattınız. Atatürk Sofya'da Kurmay Yüzbaşı iken çok sevdiği bir öğretmen hanımla evlenmek istemiş. Hanımın dinî nikâhta çok ısrar etmesi karşısında evliliği gerçekleşmemiş. Gerçekten de dinî nikâhta bir imamın aracılık etmesi gerekiyor mu? Bu ge-

rekliyse Islâmda ruhban sınıfı olmadığı ilkesi ile çelişmiyor mu?"
(Selma Yargı)

Sayın Selma Yargı bağışlarsa ikinci soruları yoruma çok açık olduğu için eğer fırsat kalırsa sözünü ettiğim diğer soruyla birlikte konuşmacıya soracağım.

● Sayın Sezer Gökhan, eğer kendi basılı kağıdını kullanmış iseler adları bu. "Bilimde ulaşılan ilerlemelerin Islâmda yankılarını bulması yolundaki görüşünüz, eğer doğru anladiysam Islâm dininde bir reform olarak algılanabilir mi? Din dersinde ya da Islâm öğretisinde sevgiyi anlatmak konusunun, sevgiyi yerleştirmenin sağlanması yerinde olmaz mı? İnsan haklarının bunca güncelleştiği zamanımızda. Teşekkürler".

Sayın Sedat Sönmez, şöyle demişler: "Bugün ülkemizde Kuran kurslarında, imam - hatip okullarında verilen din eğitimini açıklamalarınız ışığında kısaca değerlendirir misiniz?" Sayın Zeki Çelik'in sorusu : "Çağdaş eğitim dendiğinde, dinî eğitimin yeri olmadığı savunulmakta. Biz biliyoruz ki, Avrupa ülkelerinin pek çoğunda eğitim konularında din eğitimi ve öğretimi yapılmaktadır, hatta ders sayılarının Türkiye'deki okullara göre fazla olduğunu biliyoruz. O zaman bunu nasıl değerlendirebiliriz?"

● Soru soranın adının bulunmadığı bir soru : "Islâmın Hıristiyanlık ve Musevilikle ilişkisi, ilgisi nedir? Müslüman ülkelerin Hıristiyan ülkeler kadar gelişmemiş, geri kalmış olması nedendir? Bizde Kuran Arapça mı okunmalıdır, Türkçe mi?"

Efendim, sorular bunlar. Dikkattimizi çeken çok global, çok sınırları geniş bilgiler sundunuz, onun için lütfedin bu soruları da değerlendirebildiğiniz kadarını geri kalan beş dakika içinde değerlendiriniz.

LÜTFÜ DOĞAN - Efendim, İslâmiyette dinî nikâh, medenî nikâhtır. Aynı niteliktedir. İmamın kıyması yoktur. Türkiye'de çok yanlış var. Yanlış biliyorlar, üzerine saltanat kuruyorlar. İmam nikâhı yoktur. Hani belki dersin dua falan oldu diye, bu nikâh diyebilirsin. En yanlışlardan birisi imam nikâhıdır. Ne demek imam nikâhı? İmam kıyma mecburiyeti yok. Bizde nikâhımız bile medenidir. Çünkü dinî "kabil icap" iki şahitle olur bu iş. Medenî nikâh ne yapar, "kabil icap" iki şahit. Var mı başka şey? Yok. Peki ötesi dua onlar, başka bir de neyi var? Bir, kadının hayatını daha güçlendirmek için birtakım törelerdir. Bu bakımdan bu bilgiyi söylemek isterim. Zamanımızda her şey sömürüldüğü gibi dinin o güzel ilkesi de sömürülmüş, imam nikâhı altında metres tutmanın bir yolu olmuştur. Allah korusun. (Alkışlar) Bu toplum şimdi öyle bir hale geldi ki. Hani "batıl nakıs aleyh olamaz" derler. Batıl şeyler "nakıs aleyh" olup yürütülüyor. On senede bir, bir şey çıkartılıyor. Bu arada dün benim aklıma geldi, geçen on sene içinde bu türlü evlenmeler azalıyor mı, azalmıyor mu diye. Bir araştırmacı araştırsa yararlı olacağını sanıyorum.

İslâm dinini öğretirken, sevgi esas olur. Her dönemde eğitimde o dönemin özelliğini dikkate alır eğitimciler. Uzatmayayım, vakit çok kısa. Meselâ Musa zamanında hep sihir, İsa zamanında hep şifa, peygamber zamanında edebiyat önemli idi. Bu çağda sevgisini, bütün değerlerini paraya dönüştürmüş insanoğlu, mide haline gelmiş. İnsanoğlunu bu açmazdan kurtarmak için herkes sevgiyi öğretmeli, özellikle Peygamberin getirdiği dini öğretenler buna çok özen göstermeli. Peygamber yalnız korkutucu, cehennemci değildir; o güzel yüzlü, gül yüzlü Peygamberin güzel yüzünü göstermek, sevgiyi telkin etmek gerekir. Arkadaşlarım, İslâmiyetin temel görüşü, insan haklarına dayanır, adalete dayanır.

Şimdi bir başka yere geçmek istiyorum. "Din derslerini nasıl görüyorsunuz?" Arkadaşlar din dersleri yeniden, özellikle içerik bakımından, muhteva bakımından yeniden ele alınmalıdır. İlimle olan ilişkilerine dikkat etmek, nasıl öğreteceğiz ona dikkat etmek, siyasî anlamları ortadan çıkartmak, eski mitolojik bilgileri ortadan çıkartmak gerekir. Din içinde bazı şeyleri söylersiniz öğretmen olarak, bir Nasrettin Hoca hikâyesi söylersiniz; ama bu Nasrettin Hoca hikâyesinin hikâye olduğunu talebe bilmelidir, din değil o. Bir mevlit meselâ, bazıları çok karşıdırlar mevlit okutulmasına. Türkçe konuşan Türkler Allah için nasıl yan yana gelirler? Yok bir şey. Gelirler yan yana konuşurlar, işte sohbet bu, güzel bir şey. Bu bakımdan bir İslâm dini öğreten ilmi, ilim diye öğrenmeli; dini de din diye öğrenmeli. Bu bakımdan çok acele hazırlanmış, bazen pedagojik kurallar dışında olan bu din dersleri yeniden ele alınmalı. Din kültürü olarak falan değil, din bilgisi olarak. Biyolojiyi biyoloji olarak, ilmi ilim olarak, dini din olarak, efsaneyi efsane olarak millete iyice öğretmek lâzım. Bunun için, bu ders tekrar ele alınmalı. Tahmin ediyorum, - aramızda İlâhiyat Fakültesinin sorumlu profesörü, eğitimcisi Neda Armaner, yeni hocası Beyza Hanım var aramızda - inşallah Millî Eğitim Bakanlığında böyle bir şey getirirler. TED'nin de bunda öncülüğü olmuş olur.

Efendim, İslâm dininin Hıristiyanlık ve Yahudilikle ilişkisi vardır. İkisi de tek temele dayanıyor, "vahiy"e dayanıyor; evrensel özü sürdürüyor İslâmiyet. Hamdi Aksekili'ye, Allah rahmet etsin, Amerikadan gazeteciler gelmişler demişler ki "Sayın, muhterem Reis şu "telif-i edyan" hakkında ne dersiniz? Dinleri berleştirmek demişler. Aksekili hiç düşünmeden cevap vermiş, - akıllı adamdı, Allah rahmeti etsin - "Bize göre bir şey yok, tamamladık biz" demiş. "Biz Hazreti Musa, İsa diyoruz, siz de Hazreti Muhammed deyin bu iş bitsin". Evet. Onun için, arkadaşlarım, gerçekten biz taassuptan, bağınazlıktan soyunursak ve

Hıristiyanlığa bakış açımızı, Yahudiliğe bakış açımızı tekrar, bir daha gözden geçirirsek çok iyi olur. Temel birtakım öğeler var "vahiy"e mestenit. Hiçbir zaman bir Müslüman, Hazreti İsa'ya kötü söylemez. Saygı duyar, onu peygamber bilir. Hıristiyanlığa kötü söyleyemeyiz; Yahudilere kötü söyleyemeyiz. Kiliseyi yıkamayız, sinagogu yıkamayız, onlar bizim iman esaslarımızdandır. Böyle bir saygın, hoşgörölü bir dini öğretmek kolay tabii. Onun için diyorum ki bu programlar yeniden ele alınmalıdır.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Doğan'a candan teşekkürler.

Ancak, izin verirseniz son bir noktayı vurgulamak istiyorum. Gelen sorulardan iki tanesini, Selma Yargı'nın ikinci sorusunu ve Sayın Mustafa Tatlıpınar'ın sorusunu okumadım, çünkü bu soruların içerikleri TED Bilim Kurulunun konunun taşmasını istememiş olduğu alanlara girmektedir. Bu gibi durumlarda bizim ricamız şu oluyor: Lütfen soru sahipleri konuşmacıyla kişisel olarak bu soruların cevabı üzerinde görüşsünler. Mirofondan bu sorunun cevabının verilmesini biz istemiyoruz.

Çok teşekkür ediyorum.

Sayın konuşmacıya da teşekkürlerimizi sunuyorum , çok çok teşekkürler. (Alkışlar)

KAYNAKÇA

M. Münir Reşit ÖYMEN, **Ahlâk Eğitimi**, İstanbul, 1975.

İonna KUÇURADİ, **Etik**, Ankara, 1988.

Meral ÇİLELİ, **Ahlâk Psikolojisi ve Eğitim**, Ankara, 1986.

Bedia AKARSU, **Ahlâk Öğretileri**, İstanbul 1982.

Afif Abdulfettah TEBBERA, **Ruh Dini'İ-İslami**, 1956.

Andre LALANDE, **Pratik Ahlâk**, (Çev. Doç. Dr. M. Coşkun Demirmencioğlu) Ankara, 1988.

VII. OTURUM

DİN ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ (Bildiri : 6)

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY
Türk Tarih Kurumu Aslî Üyesi

Oturum Başkanı : Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

DİN ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ

BAŞKAN - Bu toplantımızın bildirimlerle ilgili son oturumuna başlıyoruz.

Efendim, konumuz, "din ve kültür ilişkisi". Konuşmacılar toplantımızın başından beri devamlı olarak din ile kültür arasındaki yakın ilişkiye değindiler. Ancak, ayrıntılı bir şekilde henüz ele alınmadı. Din ve kültür ilişkisi daha önceki bir konu idi, ama programda bir değişiklik yapmak zorunluğu ortaya çıktı, bu bakımdan özür dileriz. Bu konuyu Sayın Prof. Dr. Neşet Çağatay sunacaklar.

Buyurun Sayın Çağatay.

NEŞET ÇAĞATAY - Soğuk, yağmur, deprem sel, yıldırım, şimşek vb. gibi önlenmesi, sakınılması eski çağlarda çok zor olan doğa olayları, o çağ insanlarında bu olayların yaratıcısına karşı büyük bir korku uyandırmış, onun bu yaptırımlarından korunma, sevgisini kazanma, acımasını sağlama duyguları, yani bu ulu güç ile kişi arasındaki korku ilişkileri, din anlayışını doğurmuştur.

Evreni, doğa olaylarının gelişmesini, oluşmasını kurallara bağlayan ve her dilde türlü adlarla anılan Tanrı ile kişi ilişkileri, din temellerini oluşturdu. Bunlara uyanlara "dindar", uymayanlara "günahkâr" dendi.

Toplumlar gelişip büyüyünce, aralarındaki ilişkileri düzenlemeye, yalnız din kuralları ve günah - sevap ölçüsü yetmedi, daha geniş ve etkili olan hukuk kuralları geliştirildi.

Bireylerin eşitlik, özgürlük vb. gibi doğal haklarını sağlamak için de ceza ve hukuk yasaları düzenlendi. Onlara uymayanlara günahkâr değil, suçlu dendi ve böylece daha doğru ve ileri bir

sistem, ümmet ve günahkârlar ikilisi yerine, ulus ve suçlu ikilisi yerleşti.

Bir toplum içinde eğitim ve öğretim kurumları gelişmeden önce kişilerin davranışlarını kuşkusuz din ve kültür düzenlemiştir.

Din öğeleri, uygarlık öğeleri gibi geneldir. Kültür öğeleri ise özeldir. Her ulusun kendine özgü kültürü vardır, kültürler millîdir. Bu nedenle "Türk millî kültürü" demek yanlıştır; çünkü Türk kültürü zaten millîdir. Fransız kültürü, İngiliz kültürü, Alman kültürü gibi. İtalyan millî kültürü, Fransız millî kültürü, İngiliz millî kültürü... denmez. O kültürler de Türk kültürü gibi zaten millîdirler.

Kültürler ve dinler, eğitimle ve öğretimle gelişir, rafineleşir; yani incelirler. Bu yolla insan toplulukları arasında pek çok din anlayışı ve inancı ortaya çıkmış, kültürler gelişmiştir.

Bir toplumda öğretim ve eğitim ne denli erken yaygınlaşmış ve etkin olmuşsa, o toplum, başka toplumlara üstün gelmiş, uygarlıkta onlardan ileri gitmiştir.

Bu konuda Avrupa kıtası için İngiltere, Asya kıtası için Japonya örnek gösterilebilir. Eğitimi, öğretimi ve ibadeti kendi öz diliyle, yaygın ve etkin bir biçimde halkına sindiren İngiltere, daha 1215 yılında, ilk insan hakları genelgesi diyebileceğimiz **Magna Karta**'yı (Magna Carta) yayımlanmıştır ki bunda, halkın gereksiz yargılanmayacağı, halka angarya ve kanunsuz vergi salınmayacağı yer almaktadır. Bu haklar ve özgürlük altında yaşayan İngiliz halkı, sanayideki ve teknik alanlardaki gelişmesini, öteki Avrupa devletlerinden yüz yıl önce, XVIII. yüzyılda tamamlamış, bu sayede geniş sömürgelere sahip olmuştur. Bilimdeki

ve teknikteki ileriliği ile İngiltere, ordusunu ve donanmasını geliştirmiş 1763 de Hindistanı Fransızlardan almıştır.

Asyada Japonlara gelince : Bu eski kıtanın iki geri kalmış devleti Çin ve Japonya, bizim, Ruslarla Kırım savaşını yaptığımız 1854 yılında dünyaya açılmışlardır. Japonyada derebeylik düzeni egemendi, önce o kaldırıldı, öğretim köylere dek yayıldı; Avrupaya, Amerikaya yüzlerce öğrenci yollandı ve bunlar oralar-
dan yurda dönünce, bilimsel ve teknik alanlarda getirdikleri uy-
garlık verileri uygulamaya kondu. İnançta ve düşüncede son de-
rece hoşgörölü olan Japonların dinsel inançları da bu konuda çok yardımcı oldu. Japonların inancına göre, insanlar dünyada ne ölçüde zenginlik, rahatlık ve mutluluk elde ederlerse, onları öteki dünyada da aynen elde edeceklerine inanırlar. Böyle olun-
ca dünyada, olabildiğince bunları elde etmeye çalışmaktadırlar. Japonların bu amaçla çalışmaları onları 1905 Rus savaşında Ruslara üstün getirmiş, 1935 li yıllarda, Japonların tuttuğu yolu tutmadıklarından geri kalan Çini işgal etmişlerdir. Japonlar o yıllarda Koreyi de işgal ettiler.

Kişiler, toplumlar dini, anadan babadan devralırlar. Ancak, bir ulusun toplu olarak, bir dini beğenmeyip başka bir dine girdiği, inandığı olmuştur. Örneğın biz Türklerin dedeleri, natüralizm, animizm, Şamanizm, Budizm, Manihaizm, Yahudilik, Hıristiyanlık dinlerine girip çıkmış, 940 yılında Karahanlılar Devleti, hükümdarları Satuk Buğra Han döneminde toplu olarak Müslümanlığı benimsemişlerdir. Bugün dünya yüzünde hâlâ, Müslümanlıktan başka dinlere inanmakta olan küçük Türk toplu-
lukları vardır. Hıristiyan Gagavuzlar, Yahudi Karayımlar gibi.

Kültüre gelince : Kültür, insan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddî nesnelere;

toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, âletler, teknikler, sanat yapıtları gibi her tür maddî ve dinsel ürününü kapsamına alır. Temelinde, sadece insanlarda bulunan bir yetenek yatar.

Kimi kuramcılara göre de kültür, insanın simgeleştirme yeteneğinin ürünüdür. Bir başka tanımlamada da, toplumda geçerli olan ve gelenek halinde süren her tür duygu, düşünce, dil, sanat, yaşayış öğelerinin tümüdür deniyor. Matematik kültürü, genel kültür, müzik kültürü vb. gibi türlere de ayrılabilir. Kültürlü kişi, uygarlığın verilerinden bilinçli olarak yararlanan eğitilmiş kişidir. Bu anlamda kültür, bilgi ve görgünün bileşimidir.

Biz burada kültürü, geniş anlamda bütün kollarıyla, dallarıyla değil, ulusların özelliklerine göre biçimlenmiş görünümünü ele alacağız. Bu anlamdaki kültürün ana öğelerini değiştirmek çok zor, belki de olanaksızdır. Bir ulus, yeni ve değişik bölgelere girip çıktıkça, oraların kültüründen az çok etkilenip bir şeyler alır ama, her ulusun kendine özgü kültür özellikleri vardır, tıpkı "milliyet" gibi. Bu özellikler kişinin kanına, iliğine işlemiştir; kolay kolay çıkarılıp atılamaz. Örneğin, Türk kültürünü oluşturan gelenek ve göreneklerin en güçlüleri konukseverlik, düşkünlere, yoksullara yardım; büyüğe saygı, küçüğe sevgi; kadına, yaşlıya, çocuğa değer verme; yokluğa, eziyete katlanma; tehlikeye göğüs germe, umudunu yitirmeme; çok sağlam bir yurt ve ulus tutkusu; sıkı bir aile bağı; neşelilik, güler yüzlülük, onurluluk ve özgürlük tutkusu...

Bu çok önemli ve aynı zamanda kültürün ana öğelerinden bir kaçını ele alıp öteki uluslarınkilerle kıyaslarsak, aradaki fark açık seçik görülür. Çok önemli ve insanî bir erdem olan konukseverliği ele alalım. Bu duygu, Türklere olduğu ölçüde, başka

hiçbir ulusta yoktur. Biz Anadolu Türklerinde en ücra bir köyde ya da dağ başında bulunan bir kişinin kapısını çalsanız, o kişi çok yoksul olsa bile sizi içeri alır, olanakları ölçüsünde yedirir içirir, altına iyi kötü bir yatak serer.

Anadolu Selçuklularının, Orta Asyadan kalkıp İran yoluyla gelen soydaşlarını konuk edip bağırlarına basarak onların bu yeni yurtlarında iş gücü sahibi olmaları, ulusumuza özgü bu konukseverlik, milliyetçilik sayesinde mümkün olmuştur.

XIII. yüzyılın ilk yarısında aynı yolla gelen Ahiler, yani Türk meslek ve sanat sahipleri bu millî vasıfları ve meziyetleri ile kısa sürede bütün Anadolu'ya egemen olmuşlar, köylere dek konuk-keşikleri, şehirlerde Ahi zaviyeleri örgütü kurmuşlardır. Köylerdeki bu konuk-keşikleri (köy odaları) 1950 li yıllara dek varlıklarını ve fonksiyonlarını sürdürmüş, yolların, güvenliğin, haber alma araçlarının ve taşıtların ilkel ve yetersiz olduğu o çağlarda Türk halkına büyük rahatlık sağlamıştır.

Halka el açarak geçinen tekke dervişlerinin tersine, konuk ağırladıktan başka, tüccar ve sanatkârlara meslek bilgisi veren, kimseye el açmadan ve alınteriyle geçinme yeteneği kazandıran Ahi zaviyeleri gelenekleri, İslâm dünyasının bile hiçbir yerinde yoktur. Olsaydı, Osmanlı egemenliğindeki bölgelerde konuk-keşiklerinden ve Ahi zaviyelerinden uzun uzun söz eden İbni Battuta (1304 - 1369), Marco Polo (1254 - 1324) bu konularda bilgi verirdi. Türk egemenliği dışındaki İslâm ülkelerinde tek tük konuk-sever kişi çıkınca - Arabistandaki Tay Kabilesi'nden Hâtem gibi - haklarında öyküler düzülmüştür.

Osmanlı hükümdarı Orhan Bey döneminde (1324 - 1362) Anadolu'ya 1330 yılında gelen Tancalı İbni Battuta, bütün Anadolu'yu, Balkanları ve Kıbrıs'ı gezmiş, konuk-keşiklerini, Ahi zaviyele-

rini ve Türk konukseverliğini öve öve anlatmıştır. Buralardan Mısır, Suriye, Arabistan, Hindistan, Çin ve Uzakdoğudaki bütün İslâm ülkelerinde bulunduğu yerlerde oralarda konukseverlikten ve vakıflardan hiç söz etmemiştir.

Başka uluslar, bu tür yemekli, yatılı konuklamanının ne olduğunu bilmez ve anlayamazlar. Bu konuda canlı bir örnek vermek istiyorum : 1970 li ya da daha önceki yıllarda, uzun süre Türkiyede kalmış İngiliz gazete muhabiri David Hotham, "Türkler" adıyla bir kitap yazmıştır. O, gezdiği Anadoluda evlerine buyur eden, ağırlayan Türk halkının bu tutumunu, bu kişilerdeki aşağılık duygusu ile açıklıyor. Türk köylüsü, Türk halkı, değil evine geleni, köyüne gelen bir yabancıyı bile, yemek zamanıysa evine buyur eder. Bu asil ruhlu Türk, o yabancından ne bekler ki aşağılık duygusu duysun. Avrupalıda bu yardım etme hasleti eksik olduğundan bunu anlamazlar.

Akrabalık ve aile bağlarını ele alalım. Ben bir öğrencime 70 kadar yabancı elçiliklere yollayıp, onlardaki akrabalık terimlerini tespit ettirdim. Bizdeki enişte, bacanak, baldız, görümce, elti, abla, ağabey, hala, teyze, amca, dayı vb. karşılıklarını sordurdum, bizdekilerin karşılıklarını tespit ettirdim. Bizdeki bu terimlerin çoğu onlarda yok. Abla, ağabey terimi bile yok; küçük kardeş, ablasını, ağabeyini adıyla çağırıyor. Hala, teyze teriminin ikisi bir tek terimle ifade ediliyor.

Onlar kadına, yaşlıya, çocuğa acıma ve saygı duygusundan büsbütün yoksundurlar. Balkan savaşlarında, I. Dünya Savaşında Anadolu'nun işgalinde Bulgarların, Yunanlıların, kadına, çocuğa davranışlarındaki acımasızlığı, Avrupanın uygar topluluğu olarak bildiğimiz Almanların II. Cihan Savaşında Yahudilere, Polonyalılara yaptıkları toplu kıyımları yaşadık, duyduk.

Kıbrıs Barış Harekâtından önce Rumların Dr. Nihat Beyin karısını ve çocuklarını banyoda nasıl boğup kurşunladıklarını biliyoruz. Biz Türkler bunun binde birini yapmayız. 1974 Kıbrıs çıkartmasında, ailesini yitiren bir Rum çocuğunu Mehmetçik'in kucağında alıp savaş alanı dışına çıkardığını televizyonda izledik. Bu duygu da başka uluslarda çok zayıftır ya da yoktur.

Bir başka örnek de vakıflardır. Bu kurum, Kuranda ve hadislerde olmamakla birlikte, büyük ölçüde Müslüman Türklerin geliştirdiği geniş alanlı bir yardım kurumudur. Bu kurum İslâm'da ilk kez Emevîler soyu hükümdarlarınca Şam'daki Ümeyye Camii vakfıyla başlatılmıştır ama, Arap devletlerinde dişe dokunur hayır vakıflarını görmüyoruz, onlarda hayır vakıfları türünde vakıflar gelişmemiştir. Ünlü gezginimiz İbni Battuta, Türk egemenliğindeki bölgelerde yaygın olan bu kurumdan çok söz eder, ama Türklerin dışındaki Müslüman ülkelerde böyle yardım vakıflarından hiç bahsetmez. Bu vakıf kurumu, Türkler arasında öyle alanlarda hizmet vermiştir ki değil gayri Müslim ülkeler Müslüman ülkelerde bile bunların çoğu, ora insanların aklından bile geçmemiştir. Türkler vakıf yoluyla tekke, zaviye, türbe, medrese, okul, konukevi, dulevi, gölgelik, sığınak, genel hela, çamaşırhane, hastahane, hamam, jimnastik alanı, kale, köprü, yol, kaldırım, liman, deniz feneri, aşevleri, kervansaray, han, bedesten gibi şeyler yapmışlar ve ayrıca yoksullara odun kömür parası, kuşlara yem, köpeklere ekmek, yoksul çocuklara elbise, kitap parası sağlamışlardır. Bu konular devletin görevi olmadığı zamanlarda Selçuklular, Osmanlılar, Iraktaki Atabeylerde, özellikle Beytekînîlerde doruğuna varmıştır.

Beytekînîlerden Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gökbörü (1154 -1232), ülkesinde Gökbörü vakıf örgütünü kuran kişidir. O, 1168 yılında, 14 yaşında iken tahta çıkmış, 65 yıl süre ile

ülkesini yönetmiştir. Bu Türk büyüğü imaretler, hangâhlar, medreseler, hastahaneler yaptırmıştır. onun Erbil'de kurduğu konukevine ve aşevine gelen yüzlerce kişi, ayrılırlarken kendilerine yol paraları verilirdi. Gökbörü ayrıca, dul ve kimsesiz kadınlarevi, bir yetimhane yaptırmıştır. Gökbörü, haftada iki gün hastahaneyi ziyaret eder, hastaların yoksul yakınlarına yiyecek yollardı. O, körler ve sakatlar için dört sığınma evi yaptırmış, savaş tutsaklarını kurtarmak için fidye vermek üzere vakıflar kurmuştu ve bu amaçla, Haçlılar elinde bulunan Suriye ve Filistin bölgelerine yılda iki kez adam yollayarak onların elindeki Müslüman tutsakları kurtarırdı.

Osmanlılarda da gelinlik yoksul kızlara cihaz hazırlamak için, kuşlara yuva ve yem sağlamak, dahası, kölelerin kaza ile kıracakları cam ve benzeri kapların yerlerine konması için vakıflar, cüzzam hastahanesi, daha akla gelmedik pek çok konularda vakıflar kurulmuştur. Öteki İslâm ülkelerinin hiçbirinde böyle şeyler yoktur.

Burada Türk kültürü öğelerinden çarpıcı birkaç örnek vermeye çalıştık. Türk ulusunun en önemli hasletlerinden biri de neşeli oluşudur. Bu onun sağlıklı bir ırk oluşunun simgesidir. O ırk, bu hasletleri ve meziyetleriyle dünyaya egemen olmuştur. Hele bu neşesi yok edilirse öteki hasletlerinden çoğu ardı ardına yok olur. Bunu iyi bilen ve bizi kıskanan uluslar ki bunların kimler olduğunu her aydın Türk iyi bilir, Türkün yapısını yok etmek onu ağlatmak, kederlendirmek için son zamanlarda, ağlatan "arabesk" müziği ülkemizde yaygınlaştırmak çabasına girmişler. Bu tür müzik, hatta gazeller, Türk ulusunun müziği değildir ve çok zararlıdır. Türk müziği, halk türküleri, halk oyun havaları, coşkulu, neşeli müziktir.

Türkü geri bırakmak için aynı oyun XV. yüz yıldan beri eğitim alanında sürdürüldü. Öğretim dili Türkçe değil Arapça olan, hanımların öğrenci ve öğretmen olmadığı, laboratuvarın yer almadığı medreseler, biz Türkleri yüzyıllar boyu cahil bıraktı. Dahası, Kuran o dille yazılı diye Arap dilinin ve yazısının kutsal olduğu söylendi durdu. Allah, insanlara bir yazı ile, bir dille hitap etmez. O, buyruk, yasak ve öğütlerini, vahiy yoluyla Peygamberlerin kalblerine doğdurur, onlar da içlerinde yaşadıkları ulusun diliyle kendilerine anlatırlar. Yahudi diliyle ve yazısıyla yazılan Tevrat, Aramca yazılan İncil ve Arapça olan Kuran aynı niteliktedirler.

Cahil kişilerin, Kuran o yazıyla yazıldığından "kutsal yazı" dedikleri yazı da Arapların değildir. Araplar o yazıyı Fenikelilerden ve Sina yarımadası halklarından almışlardır. Öte yandan Kuran metninde Yahudice, Yunanca, Fransızca, Habeşçe, Kıptice vb. bir çok ulusların dillerinden alınma pek çok sözcük vardır. Bu sözcüklerin listeleri, 1938 yılında İngilterede basılan "Kurandaki Yabancı Sözcükler" başlıklı 300 küsur sayfa eserde ayrı ayrı gösterilmiştir.

Kültür öğeleri, o kültür içindeki kişinin eğitimi ve bilgi düzeyi ile orantılı olarak güçlü ya da gevşektir. Yani bunlar, her ulusun bireylerinde aynı ölçüde ve güçte değildir. Bu kültür öğelerinin kimileri, başka uluslarınkilerle benzeşince o uluslarca da benimsenip alınır ve bunlar o zaman uygarlığı oluştururlar. Bana göre uygarlıklar, geniş bölgede yaşayan türlü halklarca da benimsenen ortak kültür öğelerinin birleşmesiyle oluşur; Avrupa uygarlığı, Asya uygarlığı, Afrika uygarlığı gibi.

Din, uygarlık ve kültür ayrı ayrı şeyler olmakla birlikte, bunların birbiriyle ilişkileri, her kişinin eğitim ve bilgi düzeyi ölçüsünde biçimlenir, yüze vurur, o kişinin kişiliğini oluşturur.

KAYNAKÇA

Neşet Çağatay. **Laiklik Nedir? Şeriat Nedir?** (Makaleler - İncelemeler . Konya, 1983 s. 335 - 343.

----- "Türkiye'de Din Sömürüsü ve Laiklik", **a.e**, s. 317 -335.

----- "İslâmda Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi", **a.e.**, 187 -187.

----- "Sultan Murad Hudavendigâr Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye", **a.e**, s. 197 - 207.

----- "Devrimler ve Din Kültürü Üzerine", **a.e**, s. 385 - 39.

Bir Türk Kurumu Olan Ahlîlik. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1989.

----- **İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi.** Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1989.

Arthur Jeffery. **The Foreign Vocabulary of the Qur'an.** Kahire, 1938.

GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Teşekkür ederiz Sayın Çağatay.

Efendim, 15 dakikalık tartışma süremiz var. Bir iki sorumuz hazır, herhalde onlar 15 dakikayı dolduracak nitelikte. Önce Zübeyde Söğüt Hanımın sorusundan başlayalım. Sorusu şöyle: "Türklerdeki birtakım özelliklerin (misafirsevenlik, yardımsevenlik, cesaret, merhamet, vatansevenlik vesaire) temelinde İslâm dini-ne sahip olmanın, kısaca İslâm dininin etkisi olmamış mıdır?"

NEŞET ÇAĞATAY - Efendim, konuşmamda arz ettiğim gibi 940'a kadar, Karahanlıların kitle halinde İslâma girişlerine kadar, ki ondan evvel 925'de daha Selçuklular kurulmadı ama Selçukluların temelini teşkil eden Oğuz Boylarında İslâmı kabul edenler vardı. Biz dünyanın en eski milletlerindeniz; demin arz ettiğim gibi, tarih sahnesine çıkıp bugüne kadar gelen dört büyük ulusun başındayız; dinamik ve dünya tarihinde rol oynamış bir milletiz. Eğer bu cesareti, bilmem neyi İslâm dini verseydi, Teoman Hun Devletinde Çin'e 3500 kilometrelik Çin Setini yaptırtmazdı. Türkler korkunç, saldırgan adamlar da değillerdi. Belki bir otlak aradı, bilmem ne oldu, çatışınca, onuru-na son derece düşkün olan Türk Milleti karşı geldi buna. Eğer böyle olsaydı daha evvel pısrık bir millet olurduk biz, İslâma girdikten sonra yahut Selçuklularla başladık, ondan evvel, 940dan evvel biz bunları ispat ettik. İslâmiyetin ilgisi olduğunu sanmıyorum, tamamen millî hasletlerimizdir, onu desteklemiştir İslâmiyet.

İslâmiyet, merhamet, vesaire. Şimdi arkadaşlar misal vereyim. Hazreti Peygamberin ölümünden kısa bir süre sonra 658'de Hazreti Peygamberin torunu Hüseyin'in boğazı kesildi, kim kesti? Müslümanlar kesti. Hazreti Ayşe bir tarafta, onun Ali'yle ufak bir sürtüşmesi vardı daha evvel, Ali'nin tarafı Muaviye'yi tu-

tanlar birbirine girdi, 92 bin Müslüman öldü, ikisi de Müslüman. Daha açığını söyleyeyim size. Hazreti Peygamber, on kişiyi - on müjdelenen kişiyi - ki onlara "aşereyi mübeşşere" denir- sağken cennetlikle müjdeledi. Bunlardan ikisi birbirini öldürdü ve savaştı. Peki hangisi cennete gidecek bunun? İkisi de Müslüman. İslâm büyük bir din, benim saygım var, ben Müslümanım, inanan bir insanım, dinin, hani bazen konuşuyoruz reform filan diye, dinin reforma ihtiyacı yok, aslı şekline dönelim yeter. Sulandırılmış İslâm dini bugün, İslâm dini diye hurafeler karışmış, atın onları şeye, gerek yok, din sapa-sağlam duruyor. Fakat demek ki insanlar menfaatte de bağlı. O Suriye'den, Irak'tan, İran'dan gelen altınlar yok mu? Hazreti Peygamber zamanında süt dökmüş kedi gibi olan insanlar, onun ölümünden otuz yıl sonra birbirinin boğazına sarılıyor. İkisi de Müslüman. Bu nasıl olur? Bunlarda cennet müjdelenen de var.

BAŞKAN - Tabî bu sözleri sınıf içinde bu dersi okutan öğretmenlerin yorumları sırasında dikkate alınacak hususlar bakımından değerlendirmek yerinde olur. Yoksa İslâmiyetin çeşitli sorunlarını, yorumlarını genel olarak buraya getirirsek haftalarca oturup konuşmamız gerekir. İslâm'da reform yapılması konusu önemli ama, sorular, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, okutulmasıyla yani programları, yöntemleri, öğretmenlerin tutumları ile ilgili hususlara ne kadar yaklaşırsa toplantımız amacına o kadar erişmiş olur.

Bir başka arkadaşımız Kamil Öcal'ın sorusu şöyle: "Kültür-din ilişkisini tarihsel açıdan ele aldınız; bir de belirleyici değer olmaları yönünden ele alır mısınız?" İkinci sorusu çok önemli; "Bize gelen "menkulat"ın değerlendirmesi nasıl olacak?" Öyle ya öğrenciler soru soracaklar "menkulat"la ilgili, nakillerle ilgili, biz nasıl cevap vereceğiz? Nasıl yorumlayacağız?

NEŞET ÇAĞATAY - Bugün mevcut hurafelerle falan mı geliyorlar. Elbette ona Hazreti Peygamber devrindeki, Hazreti Peygamberin verdiği cevapları vereceksin. Menkulata yol vermeyeceksiniz. Lütfü Doğan Beyin buyurduğu gibi bilmem imam nikâhı gibi bir sürü şeyler bunlar. Menkulata bilimle cevap vereceksiniz ama İslâmın temeli beş, imanın altı. Onların makul izahlarını yapacaksınız, bunlar dinle ilgili değildir diyeceksiniz Lütfü Doğan Beyin söylediği gibi. Başka türlü temizleyemeyiz, sevgili dostum. O kadar kötü inanışlar var ki! Maalesef radyo, televizyon görüşmelerinde de körükleniyor bunlar; ne yanlışlar, neler söylüyorlar orada. Akıl almayacak şeyler. Siz elbette haklı olarak şaşıracaksınız; onlar dolu geliyor, anadan, babadan, komşudan; yani gerçek olmayan şeyleri getiriyorlar. Bugün artık öyle bir şey ki tıp ana rahmindeki çocuğun hastalığını tedavi ediyor arkadaşlar, görüyorsunuz. Kadın mı, erkek mi? Kuranikerimde kadın mı erkek mi bilinmez deniliyor, biliniyor bugün. Çocuk erkek mi, kız mı biliniyor. Hatta hastalığı tedavi ediliyor. Yani artık bu bilim karşısında, bugünkü fen, teknik karşısında hâlâ hurafeleri şey edip... Siyasal'da ben Devrim Tarihi okuturken, Çanakkale Savaşlarından bahsediyordum. Orada anfide konuşuyorum, soru sormak olmuyor, kalabalık; bir öğrenci geldi, "Hocam o zaman yeşil elbiseli insanlar yardım etmedi mi?" dedi "Yahu delimisin sen, ne yeşil elbisesi?" dedim. Yani melekler gelmiş, 300 bin Türk kırdı orada, niye kırdırdı Allah onları? Allah bize bir kafa vermiş, silâhını böyle yap demiş. Bunun gerçekle ilgisi yok. Yine geçenlerde birisi "tayyi mekân", "tayyi zaman"dan bahsediyor. Yani bir insan beş dakikada buradan İstanbu'a varmış. "Işınıyor musun?" dedim, "Nasıl varır?" Ama, o devre daha gelmedi. Yani böyle şeyler sorulabilir size; ama Hazreti Peygamber ne diyor? Ona mucize göster" diyorlar. "Ben de sizin gibi insanım, mucize

göstermeye gelmedim". Bunun en büyük yanıtı bu. İlme önem veriyor. "Bir bilginin bir saatlik uykusu, bir cahilin 40 senelik ibadetinden iyidir" diyor. Âlim uyusun, öteki ibadet etsin demek değil. O, uyuyunca daha sağlam kafayla daha iyi çalışır da ondan; yani bilime Hazreti Peygamberin o çağdaki arkadaşları büyük önem vermişlerdir. O bakımdan cevabınız bilimle ve İslâmın sade, ilk sıralardaki şekliyle olacak. Teferruata girmeyin evlâdım. Biliyorsunuz Hazreti Ömer, imam yolluyor bazı kabilelerin İslâmı öğrenmesi için, diyor ki "Teferruata girmeyin! Çünkü sapıtır halk" diyor. Bazı ayetleri gösteriyor, bunlar namaz sureleri ve ayetleri; şunları okuyacaksın diyor. Özellikle "Elham" ve "İhlâs" süreleri gibi surelerin okunmasını söylüyor. Teferruata girdiniz mi şaşırırsınız, siz de talebeyi o şeye sokmayın derim. "Dinimizin kuralları bunlardır" demeniz lâzım gibi geliyor bana. Tabîî soru soranın durumuna göre kendi kişiliğinizi kullanarak bunu halledersiniz.

BAŞKAN - Sayın Mehmet Emiralioğlu birkaç soru soruyor, bir tanesi şu: "Türkiye'nin evrensel kültürü de var mıdır?"

NEŞET ÇAĞATAY - Evrensel kültür diye bir kültür yok, kültürün bir sürü şeyi var. Yani evrensel değil de ötekilerden farklı, köklü özellikleri var, benziyor. Demin saydım beş on tane-sini, onlarda da var belki ama bizde çok daha güçlü. Evrensel kültür diye onlardan ayrı bir kültürü mü demek istiyorsunuz? Evrensel kültür uygarlıktır. Çünkü kültürler, muhtelif milletlerdeki kültürlerle birleşiyorlarsa, o uygarlık olur. Ama bir de milletlere has, Fransız'a, İngiliz'e, bize has kendisini edebiyatta gösteren özellikleri var.

MEHMET EMİRALIOĞLU - (Konuşması anlaşılmıyor)

BAŞKAN - Aşağıdan konuşmalar olduğu zaman bir defa burada teybe geçmiyor, ama Hocanın konuşmaları otomatik olarak geçiyor. Bunlar deşifre edildiği zaman büyük sorun oluyor. O bakımdan, rica edeyim ben, konuşmacı ne kadar cevap verirse onunla yetinelim; sonra özel olarak konuşursunuz.

Sayın Emiralioğlu devam ediyor, diyor ki; "Ödüllendirme, bağışlama, ikram gibi ekonomik kökenli kültür etkinlikleri ulusal mıdır, evrensel midir?" Cevap verildi, her ulusun kendine göre bir geleneği vardır. Biz yardımseverlik diyoruz, ama Türkler dünyanın en yardımsever ulusudur iddiasını ileri sürmek mümkün değil. Bizim yardımlaşma tutumumuz başka, onu başka türlü gösteriyoruz. Biz her önümüze gelene avuç açtığı zaman birkaç kuruş para veriyoruz, bunu yardımseverlik sayıyoruz. Fakat Batıda böyle insanları koruyacak organizasyonlar, yardımseverlerin kurdukları dernekler var, orada bu gibi kimseler korunuyor. Yani yardımseverlik her ulusta, her toplumda var, ama tutum ve davranış değişiyor.

Bu soruyu geçtikten sonra, bir başka dinleyici şöyle diyor: "Sayın Hocam, herhangi bir sorun için herkes Kuranikerimden bilgi edinemiyor. Bir Müslümanın başı sıkıştığı zaman elinin altında kendine hitap edecek, bilgi içeren kaynağın hazırlanması konusunda çalışma gerekli midir?"

NEŞET ÇAĞATAY - Din kültürü bakımından mı? Tabii lüzumlu, işte benden evvelki konuşmacılar da dile getirdiler, bunların yazılması lâzım. Din kültürü, dediğim gibi, adamın eğitim seviyesiyle ilgili, din anlayışı da hatta öyle. Git köylüye sor işte, hâşâ Allah'ı kır bekçisinden biraz daha büyük gibi görür. Antropomorfizmle izah eder; ama kültürlü, eğitilmiş bir adam onun ululuğunu nasıl elektriği elde tutamazsak, onun ululuğunu öyle

anlar. Tabii yapılması lâzım, doğru. Yapılmalı, ama bu yapılmalı diyoruz, yarım asırdan beri maalesef yapılmıyor.

BAŞKAN - Bir soru da Sayın Kâzım Eke tarafından sorulmuş: "Ailelerin ve toplumun iyi ve doğru din bilgisi ve din kültürüyle yetiştirilmesi ve donatılması sağlandıkça din kültürü ve din bilgisinin okullarda ancak ehliyetli öğretmenler tarafından verilmesi, cahil ellere bırakılmaması daha iyi ve daha doğru olmaz mı?" Dün Prof. Dr. Hüseyin Bey tarafından cahil ellere bırakılmaması, yani bilgili öğretmenler tarafından bu dersin işlenmesi konusu üzerinde durulmuştur. Siz de Hüseyin Bey de burada olduğuna göre birinci kısmı siz, ikinci kısmı Hüseyin Bey cevaplamaya çalışırsanız memnun oluruz.

NEŞET ÇAĞATAY - Sayın Hüseyin Bey cevaplarırsa iyi olur.

HÜSEYİN YURDAYDIN - Ben şunu demek istiyorum. Evrensel kültür, millî kültür meselesi üzerinde duruldu. Gerçekten millî kültür ürünü olan bir eser, evrensel nitelik de taşıyabilir. Size bir örnek vermek isterim. Türk halk müziğine, ilâhilerine dayanarak Yunus Emre Oratoryosunu yazmıştır Ahmet Adnan Saygun. Yunus Emre Oratoryosu millî bir eserdir. Ama bir yönüyle de evrensel bir eserdir. Paris'te Yunus Emre Oratoryosu çalınıp söylendiği zaman, dinleyiciler arasında bulunan o zamanki Papa "Demek ki Allah herkese aynı dille hitap ediyor" diye ağlamıştır. Binaenaleyh, bu melodiler, hepimizin bildiği "Aşkın aldı benden beni, beni sana gerek seni" bütün Müslüman Türk Milletinin söylediği ilâhilerdir. Ama onu bir evrensel eser haline, oratoryosu ile rahmetli A. Adnan Saygun getirmiştir. Kendisini de bu vesileyle rahmetle anmış oluyoruz. Binaenaleyh, her kültür, yabancı kültürlerin tesiri altında kalır; ama orijinal kültür, başka bir

kültürden aldığınız tesirlerle, kendimize has olan özellikleri bir araya getirerek yeni bir oluşum, yeni bir varlık, yeni bir eser ortaya koymakla olur. Bu yeni eser, hem millî, hem de evrensel bir karakter taşır. Ama bunu halkın arasında söylendiği gibi, ham madde halinde bırakırsanız, evrensel kültüre katkısı az olabilir, hiç olmaz demek değildir. Çünkü Anadolu'da söylenen bir türküyü, Anadolu'dan gitmiş Yunanistan'daki bütün Hıristiyan Rumlar da söylemektedir. Böyle bir evrensellik vardır. Ama bütün dünyaya hitap etmek, ancak arz ettiğim gibi Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu gibi eserler ortaya koymakla olur. Bu türlü eser de çok vardır.

İslâm Kültürü diyoruz, arkadaşımız gayet güzel anlattılar. İslâm kültürü, Abbasiler Devrinde, Halife Memun, Harun Reşit devirlerinde ortaya konulmuştur; ama Sanskritçe'den, eski Pehlevi dilinden, Yunancadan tercüme yapılmıştır. Bu tercüme eserler Müslümanları etkilemiştir, ama Müslümanlar kendilerine has birtakım özellikler de katarak yeni eserler ortaya koymuşlardır. Bir İbn-i Sina, bir Farabî yetişmiştir. Farabî orijinaldir, İbn-i Sina orijinaldir; orijinaliteleri yeni bir oluşum ortaya koymuş olmalarındadır. Yoksa onlar başka kültürlerden etkilenmemiş demek değildir. Onun için millî kültür unsurlarını esas alarak, başka kültürlerin etkilerini de dikkate almak suretiyle bütün insanlığa hitap edebilecek şekilde yeni bir eser ortaya koyarsanız, bu hem millî olur, hem evrensel olur. Türk tarihinde böyle örnekler çoktur, en yakın örneği size belirtmiş oldum.

İkinci soru, bu konuların cahil ellere bırakılmaması. Gayet tabii, şimdi herkesin bir din anlayışı olabilir, belli bir kültür seviyesinde olan insanların belli bir kültür birikimi olabilir, iyi okumuş olmak, iyi öğrenmiş olmak, bilgili olmak, elinizdeki kutsal metinleri yorumlamada da size yardımcı olur. Şimdi biz daha modern bir

dönemde yaşadığımızı iddia ediyoruz, ama ilâhiyatçı arkadaşlarımız, eski öğrencilerimiz bilirler. Darülfünûn İlähiyat Fakültesinde İsmail Hakkı İzmirli adlı bir hocamız vardı. Adını duymuşsunuzdur. **Yeni İlm-i Kelâm** adını taşıyan bir kitap yazmıştır. **Yeni İlm-i Kelâm**'ı niçin yazdığını anlatmak istiyorum. XIX. yüzyılda İslâm dünyasında düşünce alanında çok canlı bir uyanma vardı. Bugün o düşünürlerin fikirlerini söylediğimiz zaman, bizi zındıklıkla suçlayanlar olabilir. Örneğin Cemalettin Afganî, 1860'lı yıllarda İstanbul'a geldiğinde, Osmanlı ulemasının tutuculuğunu, Osmanlı ulemasının bu kadar donmuş bir vaziyette kalışını hayretle karşılıyor. Mısır'da Muhammed Abduh, yeni yorumları, yeni düşünceleri ile dikkati çekiyor. Tunuslu Hayrettin Paşa, aynı anlayışla ünlü eserini yazıyor. Bütün bu şahsiyetler, İslâm dünyasını uyandırmak için çalışıyorlar; fakat kendilerini daha dindar sayan birtakım Müslümanlar, bunların bu çalışmalarını iyi karşılamıyor, haklarında çeşitli dedikodular çıkartıyorlar. Buna rağmen bu değerli kişiler, İslâm dünyasında birtakım yeni akımların, birtakım yeni fikir hareketlerinin gelişmesine vesile oluyorlar.

İsmail Hakkı İzmirli örneğinden de şunu anlatmak istiyorum. Kutsal metinleri, her devrin bilimsel zihniyetiyle ve bilimin ulaştığı mertebede yeniden yorumlamakta fayda var. **Yeni İlm-i Kelâm**'ın yazılmasında, yanılmıyorsam, Hindistan'lı Seyit Ahmet Han'ın etkisi olmuştur. Seyit Ahmet Han da Afganî'nin çağdaşlarından, Hindistan'daki Müslümanların uyanması için çok çalışmıştır. İzmirli İsmail Hakkı'ya göre İslâm dini felsefesi demek olan Kelâm, örneğin Abbasiler döneminde, o günün bilimsel verilerine göre yazılmıştır; ama XIX. yüzyıl, XX. yüzyılda bilim çok gelişmiştir. Yeni verilere göre, yeni görüşler ortaya atmak, yeni yorumlar yapmak gerekir. Gerçekten de bugün bizim

sıkıntımız, İslâm dünyasının sıkıntısı, yeni yorum yapacak insanlarımızın olmaması. Herkeste bir yanlış yapma korkusu var. Şu ayette kastedilen şu olamaz mı? Aman efendim, anlamını bozmuş olabiliriz, korkusu. Tercüme edilmiyor değil, tercüme ediliyor ama tercüme metni Kuranıkerim yerine kullanmıyoruz. Çünkü o tercümede yanlış olabileceğini düşünüyoruz. Herhangi bir din görevlimiz, gerektiğinde Arapça bir metni, onu da doğru dürüst telâffuz edemeden okuyor. Hacca gidiyor vatan-
daşlarımız, köyden gitmiş zavallı, ne yapsın, ne biçim millet bunlar, ezandan başka Türkçe bilmiyorlar, diyor. Yani ezanı Türkçe zannediyor. Ezan, biliyorsunuz, vaktiyle Türkçe okunuyordu Atatürk devrinde ve sonrasında. Demokrat partinin lideri Celâl Bayar, "Atatürk, seni sevmek ibadettir" diyen adam, biliyorsunuz Atatürk'ün Türkçeleştirdiği ezanı zamanında tekrar Arapça okunur hale getirmiştir. Türkçe okunmaya devam edilebilirdi. Ama gelenekselliğin yanında bir de korku var, yanlış bir şey yapar mıyız acaba korkusu. Onun için dinde, felsefede, kültürde, tarihte bilgili olmak lâzım. İnsan ne kadar bilgili olursa o kadar daha iyi yorum yapabilir. Benim anlayışıma göre, kutsal metinleri bugünün insanı olarak yeniden yorumlamaya, eski yorumları gözden geçirmeye muhtacız. Arkadaşımız anlattı, kirlenen suyu temizlemek için ille de kırk kova su çekmemize gerek yok. Bugün ilaç var, ilâçlarsınız. Kaldı ki zamanın değişmesiyle dünya ile ilgili hükümlerin değişebileceği, ta Cevdet Paşa zamanında "Mecelle" çalışmaları yapıldığı sırada açıkça belirtilmiştir.

İslâmın dünya ile ilgili hükümlerinin değişmesi, gayet tabiidir. Bu konuda bir örnek olmak üzere XIX. yüzyılın ünlü Müslüman Hintli düşünürü Şah Veliyullah'ın görüşleri üzerinde durulabilir. Ona göre, peygamberler herşeyden önce içinden çıktıkları toplumu ıslahla görevlidirler. Arap olan Hazreti Muhammedin görevli

olduğu Arap toplumunu ıslah etmek için getirmiş olduğu bazı hükümler, eğer Hindistan toplumuna uymuyor ise, onu uygulamayız ve bu yüzden dinden çıkmış sayılmayız. Türk toplumu Arap toplumu değildir, Hint toplumu Arap toplumu değildir. O hükümlerden yararlanabiliyorsak mesele yok, ama yararlanamıyorsak, "içtihat" yaparak, dünya ile ilgili hükümleri aklımızı kullanarak kendimiz ortaya koyabiliriz. Binaenaleyh, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde anladığım kadarıyla sadece din bilgisi verilmektedir, Kültür biraz daha geniş. Meselâ din kültürü dersinde İslâm kültürü ve sanatıyla ilgili bilgi veriliyor mu bilmiyorum, verildiğini pek sanmıyorum, veriliyorsa mesele yok.

BİR KONUK - Alevilere küfrediliyor din kültürü dersinde. (Hayır efendim, yok öyle bir şey sesleri)

BAŞKAN - Bir dakika efendim.

Cemal Bey, bu kadar hiddete gerek yok. Çünkü burası bu konuların bu şekilde konuşulacağı, birbirimizi müşkül durumlara düşürebileceğimiz bir yer değil. Biliyorsunuz şimdiye kadarki konuşmalarımızın hepsini sükûnetle, soğukkanlılıkla dinledik; görüş ayrılıkları olabilir. Ben o zaman toplantıyı çok yersiz bir şekilde kapatmak durumunda kalacağım.

Sayın Yurdaydın, siz de biraz toparlayabilerseniz iyi olacak. Çünkü saat 14.00'de panel için bir toplantımız var.

HÜSEYİN YURDAYDIN - Laik düzende, Avrupayı örnek alırsanız, Katolik öğrencilere Katolik, Protestan öğrencilere Protestan, Ortadokslara Ortadoks rahipler ders verirler. Aynı şekilde Yahudi öğrenciye de Yahudi haham ders verir. Bizde, din bilgisi dersinde bir ayırım yapılmıyor. Türkiye'de bu, Cumhuriyetin başından beri böyle. Baştan beri Türkiye'de mezhep meselesi

söz konusu edilmiş değil. Ama konuyu yakından incelediğimiz zaman Türk Sünniliği ile Türk Aleviliği arasında esasta büyük fark olmadığı görüşü vardır. Binaenaleyh, şunu açıkça belirtmek gerekir ki Türk Aleviliği ve Bektaşilik, İslâm'ın Türk anlayışı, Türk yorumudur. Türkmen Müslümanlığıdır. Arkadaşım anlattı, Anadolu'ya gelen Müslüman Türkler bugün bizim Alevi dediğimiz, Bektaşi dediğimiz insanları oluşturdular. Bizim bugün Sünnî, "ehl-i sünnet vel-cemaat" dediğimiz anlayışın kuvvetlenmesi, medreselerin açılmasıyla başlamıştır ve gerçek İslâm'ın bu olduğu izah edilmeye çalışılmıştır. Sonra İran'da kurulan, aslında bir Türk hanedanı olan Safeviler, Şiiliği devlet dini olarak benimsediği için Anadolu Türkmenleri de onlar tarafına meyletmişlerdir. Gerçekten Anadolu Türkmenleri görüş itibariyle Şah İsmail'in temsil ettiği anlayışa yakın bir dinsel anlayış içinde bulduklarından Anadolu'dan İran'a göçler başlamıştır. Başka bir sebep, siyasî bir sebebi de vardır. Bunun 1520'de hükümdar olan Yavuz'un oğlu Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk vezir-i azamı Pirî Mehmet Paşa, Türk asıllıdır. 1522'de kendisine "oturak dirlik" verilerek meslekten ayrılmıştır, yani emekliye sevk edilmiştir.

Pirî Mehmet Paşa, Türk asıllı son Osmanlı veziridir. Ondan sonra gelen Makbul İbrahim Paşa ve ötekilerin hemen hepsi devşirmedir. Osmanlı, devşirmeye itibar ettikçe bazı Türkmen ileri gelenleri, mevki almak için İran'a göç etmişlerdir. Şah İsmail, İran'ın Hükümdarıdır, ama Türktür. Yavuz Sultan Selim'in Divanı Farsçadır, ama Şah İsmail'in divanı Türkçe'dir. Arkadaşlarımız Turhan Gencevi'yi tanırlar. Kendisi Azerî, şimdi Londra'da profesördür. Napoli'de öğretim üyesi iken Şah İsmail'in Türkçe Divanı'nı yayınlamıştır. Bugünün görüşüyle yorumlarsak Yavuz mu daha Türk, Şah İsmail mi? Şah İsmail daha Türk bir bakıma. Ama bu konu bir bakıma Sünnilik, Şiilik kavgasından ziyade,

bana sorarsanız, bir saltanak kavgasıdır. Daha önce aynı şekilde bir kavga Fatih Sultan Mehmet ile Uzun Hasan arasında olmuştur. Akkoyunlu hükümdarı, Fatih'e biliyorsunuz elçi olarak ünlü Ali Kuşçu'yu göndermiştir. Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın elçisi olarak geldi, Fatih'in cevabı çok güzel: "Söyleyin o koca Türkmene, harp etmek, keçi gütmeye benzer, rahat dursun". Şimdi uzun Hasan da hem Türk hem Sünnî, Fatih de.

Demek istiyorum ki kavga, mezhep kavgasından ziyade saltanat kavgası, hanedan kavgası. Onun için mademki bu hale geldik, Anadolu'da yaşayan insanları "Sünnî" - "Alevî" diye ayırmak söz konusu değilse, Din Kültürü ve Ahlâk dersi kitaplarında Alevilik hakkında, Hacı Bektaş, Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Yunus Emre hakkında da bilgi vermemiz gerekir. Bu kitaplarda Alevilik, Bektaşilik şeklinde ortaya çıkmış bulunan Türkmen, Türk Müslümanlığı anlayışının da yer alması uygun olacaktır. Konu, bu bakımdan ele alınırsa ve birleştirici bir yol izlenecekse bu çok yerinde olur. Ben bu arada hayret ettiğim bir hususu belirtmek istiyorum. Kendilerinin milliyetçi olduğunu söyleyen bazı arkadaşlarımız, nedense Aleviliğe düşmandır, en azından karşıdır. Halbuki milliyetçi olanın her şeyden önce Alevileri tutması, savunması lâzımdır. Çünkü İslâm öncesi Türk kültürü, Aleviler arasında yaşamaktadır. Alevilik Müslümanlığın, İslâmiyetin Türk yorumudur. Aleviye düşman olmak demek, Türklerin kendi kendine düşman olması demektir. Ancak bugün için "Alevî"- "Sünnî" ayrımı yaparak birbirimize girmenin, birbirimizi kırmanın bir anlamı yoktur. Birleştirici olmalı ve Aleviliğe, Bektaşiliğe has bazı özellik ve güzelliklerin Türk Kültürünün başlıca unsurları, öğeleri arasında yer almış bulunduğunu hatırdan çıkarmamalıyız. Müslümanız, İslâmiyeti kaynaklarından

öğreniyoruz; ama Türk olarak da kendi örf ve âdetlerimizi, kendi kültür varlıklarımızı muhafaza etmek ve bu kültürel birikimlerimizle, İslâm ve dünya kültürlerine yeni kültürel katkılarda bulunmak durumunda olduğumuzu daima hatırlamalı, bunu hiç aklımızdan çıkarmamalıyız. Çok teşekkür ederim. (Alkışlar).

BAŞKAN - Efendim, çok teşekkür ederiz.

Özellikle Sayın Yurdaydın'a teşekkür ediyoruz. Biraz müsamahalı davrandığımı hissediyorum, fakat memnun olduğum açıklamalarından; çünkü bunlar kitaba geçecek, bu kitapta yer alan bilgiler, açıklamalar öyle tahmin ediyorum ki birçok din bilgisi öğretmenleri tarafından okunacaktır. Öğrencilere bazı bilgileri aktarırken burada yapılan konuşmalar onlara yol gösterecektir. bu nedenle yapılan açıklamaları çok yararlı görüyorum.

Efendim, biliyorsunuz toplantının 14.00'de bitmesi gerekiyor, ancak son bir soru var.

Bu ilginç bir soru, Neşet Bey'e sordum, dedim ki: "Bu gerçekten kültürümüzle veya din öğretimiyle yakından ilgili midir?" Herhalde çok merak uyandıran bir soru, belki öğrenciler tarafından da sorulmaktadır, onun için din bilgisi öğretmenlerinin burada bulunduğu bir toplantıda bu konuyu da aydınlığa kavuşturalım.

Avukat Cemal Özbey tarafından soruluyor. Hazreti...

BAŞKAN - Müsaade buyurun. Şimdi bir defa zamanı çok aştık, ikincisi siz herhalde bizim toplantımıza belki de ilk kez iştirak ediyorsunuz. Bu türlü toplantılara katılmadığınız belli oluyor, biz programa bağlı kalmak zorunluluğunu duyuyoruz. Bu bakımdan biraz da övünüyoruz, en disiplinli toplantıları biz tertipliyoruz diye, ama bazen de ipleri elimizden geçiriyoruz. Arka-

daşımız diyor ki: "Hazreti Muhammed Türk müdür, değil midir?" Tartışma konusu oluyor ki soruluyor.

NEŞET ÇAĞATAY - Önce değerli arkadaşım Hüseyin Beye katkıda bulunmak istiyorum. Bu Anadolu Bektaşileri, İran Alevilerinden çok farklıdır. Anadolu Türkmenleri, Bektaşileri Islâmiyetle Şamanizmin karışımıdır, başka hiçbir şey değildir. Bektaşilikte kadınlı erkekli toplantılar falan olur. İran Alevilerinde kadınlı toplantılar olmaz. O devir iki büyük adam yetiştirmiş, ikisi de imparator olmak istiyorlar. Hatayi da büyük adam, Yavuz Sultan Selim de büyük adam. Uzun Hasan'ın torunudur Şah İsmail biliyorsunuz, kızı tarafından. Ama bu iki cihangirin savaşları oldu, Uzun Hasan'la Fatih gibi.

Hazreti Peygamberin Türk olup olmadığına gelince. Hazreti Peygamber, "Ben Arabım, Arap benden değildir." diyor. Yani Araplığını açıkça açıklıyor. O zaman bir moda var efendim, bizim Osmanlı tarihlerinde, şecerelerde Osman Gazi'yi bile Peygamberin soyundan gösterirler, Ebu Bekir'e götürürler, bir moda o. Türk ırkı ile Arap ırkının hiçbir ilgisi yoktur, ırk olarak. O itibarla Hazreti Peygamberin Türk olmasıyla ilgili bazı şeyler yazdılar, imkânsız; ve gerek de yok, lüzüm da yok, böyle bir şey de yok.

BAŞKAN - Efendim, oturumü kapatırken, sevgi, saygı ve teşekkürlerimizi bildiriyoruz.

Sizleri panele bekliyoruz.

VIII. OTURUM

DİN ve AHLÂK EĞİTİMİNİYLE İLGİLİ SORUNLAR NASIL ÇÖZÜLEBİLİR?

(Panel : 2)

Panel Üyeleri

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT

(ODTÜ Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Türker ALKAN

(A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Öğretim Üyesi)

Halit HAYIT

(M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürü)

Pembegül ONAT

(TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Felsefe
Öğretmeni)

Prof. Dr. Atalay YÖRÜKOĞLU

(H.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü
öğretim Üyesi)

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Mahmut ÂDEM

A.PANEL ÜYELERİNİN KONUŞMALARI

BAŞKAN - Saygıdeğer konuklar, son oturumu açıyorum.

İki gün boyunca ortaöğretim kurumlarında "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" öğretimi sorunlarını şu veya bu biçimde tartıştık, bir noktaya geldik; bugün, sorunlara çözüm önerileri panelimizin konusu. Bu sorunlar nasıl çözümlenir? Sorunlar çok değişik biçimde ortaya konuldu, ben hepsini hatırlatacak değilim, birkaç tanesini vereyim: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin Anayasa-da yer aldığı, ama Matematik, Fizik dersinin yer almadığı, bu ders için kabul edilen ders kitaplarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği. Hatta bu dersi okutan öğretmenlerce dinin bilimle çatışıp çatışmadığı ifade edildi. Bugüne kadar yapılan öğretim toplantılarında yabancı dil öğretimin sorunları, fen öğretiminin sorunları, matematik öğretimi ve sorunları gibi konuları işledik. Bu dersi de o çerçevede görüyoruz. Yani "Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi ve Sorunları"nın başka türlü algılanması, konuyu biraz saptırabilir, biraz da dağıtabilir. Böylece konuyu ben tekrar hatırlattıktan sonra hem izleyicilere, hem de burada konuşmacı durumunda olan panel üyelerimize, panelimizin konusunu bir kez daha söylüyorum; "Din ve Ahlâk Eğitimiyle İlgili Sorunlar Nasıl Çözülebilir?" Bu paneldeki konuşmacıları size tanıtmaya çalışacağım. En baştan başlayacak olursak, Sayın Prof. Dr. Türker Alkan, Doç. Dr. Bahattin Akşit, Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürü Sayın Halil Hayit, TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Felsefe Öğretmeni Sayın Pembegül Onat, Sayın Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu.

Ben sözü uzatmadan hemen panel üyelerine söz vermek istiyorum. İzin verirseniz Sayın Prof. Dr. Türker Alkan'dan başlamak istiyorum.

TÜRKER ALKAN - Efendim, konunun çözüm önerileri üzerinde ne düşünüyorum faslına gelmeden önce, sorun ne acaba onu tartışıyoruz. Çünkü her tartışma bir sorundan kaynak-

lanıyor. Her şeyden önce şunu söylemek lâzım. Yalnız Türkiye'de şu anda bulunduğumuz zamanda ve bu toplantıda değil, genel anlamda çağdaş eğitimde tartışılan temel sorunlardan birisidir din eğitimi. Din eğitimi okullarda verilsin mi, verilmesin mi? Nasıl verilsin? "Matematik verilsin mi?" diye kimse tartışmaz ama din eğitimi verilsin diye tartışılır. Neden? Yani burada bir sorun var ki tartışılıyor. Şimdi din eğitimi verilsin, verilmesin ya da "nasıl verilsin" meselesinin tartışmasının gerisinde yatan asıl neden, dinle bilim arasında çok temel bir ayrılık, hatta bir ölçüde de karşılıklık vardır diye düşünüyorum. Asıl tartışmanın gerisinde yatan böyle sistematik bir sorun var. Bu soruna düşünmeden cevaplar aramak biraz bana boş gibi geliyor. Nedir bu karşılıklar?

Din, her şeyden önce imana dayalıdır. Yani sorgusuz sualsiz imana dayalıdır. Bilim kuşkuya dayanır, sorguya dayanır. Din tamamiyle tümden gelimci bir tavır içindedir; bilgisine ulaşırken, bilim büyük ölçüde tüme varımcı bir tavır içindedir. Bilim eleştirisiz kabul etmez, din eleştirisiz kabuldür. Bilimde eleştiri, kritik esastır. Din kişinin iç dünyasına bakışından kaynaklanır; bilim nesnedir, kişinin dış dünyasındaki kuralları, evrendeki kuralları bulmasına dayanır. Din, büyük ölçüde ezbere dayanır. Bilim büyük ölçüde muhakemeye dayanır. Bu temel karşılıklıkları var.

Bu kadar birbirine karşı olan iki öğretiyi aynı okulda, aynı sınıflarda aynı yaşlarda çocuklara vermeye kalktığınız zaman sorunda karşılaşmanız mukadderdir, bu kaçınılmaz bir şeydir. Ne olacaktır bu sorunlar? Bunlar tabii tartışılabilir. Benim ilk reaksiyonum, her şeyden önce bir kişilik bölünmesi ortaya çıkacaktır, bu kadar birbirine zıt dünya görüşleri kişilere verildiği için. İkincisi suçluluk duygusu ortaya çıkacaktır. Çünkü birisinde ailenin de telkiniyle çocuğun daha sadakatla bağlanması gereken düşünceleri var; bir ders sonra onun tam karşıtı düşünceleri benimsemeye zorlanıyor. Bu, aynı zamanda, ciddi bir suçluluk duygusuna çocuklarımızda yol açabilecek diye düşünüyorum. Şimdi

biz Türkiye'de bu din eğitimi, öğretimi meselesini tartışırken, genellikle Kuran kursu, imam - hatip okulu vesaire, ilâhiyat fakültesi gibi kurumsallaşmalar üzerinde duruyoruz. Unuttuğumuz bir başka yön var, bir de burada ona değinmek istiyorum. Kuran kursuna giden çocuğu bir kenara bırakın şimdi, bakıyoruz ki pek çok üniversite profesörü, doçent, doktor titrini taşıyan insanların birtakım yazıları, beyanatları, çıkışları, televizyon konuşmaları oluyor; bilimle, demin anlatmaya çalıştığım bilimle uzaktan yakından ilişkisi yok. Bu bence Kuran kursuna giden çocuklar konusunda eleştiri geliştirmekten çok daha önemli bir şey. Son bir kaç gündür, bu konuşmayı yapacağım için basına biraz daha dikkatle baktım, bir iki örnek vermek istiyorum. Bir doçentimiz, "kadını hafifçe dövebilirsiniz" diyor. Bunu bir doçent, bir bilim adamı kritik zihniyet taşıyan bir bilim adamı nasıl söyleyebilir, hangi bilimsel yetkiyle söyleyebilir. Bir başka doçentimiz "İslâmda büyü vardır" diyor. Meselâ şunu söylüyor: "Cinlerin insanlara nüfuz etme imkânı var, insanın "cinle irtibatı vardır". Böyle gidiyor.

Hangi bilimsel çalışmaya dayanarak beyefendi bunları bulmuş, saptamış? Hangi yanlışlanabilir veya doğrulanabilir yöntemle bu bilgilere ulaşmış. Hangi bilim? Peki bu bilimsel veri değilse, doçent, doktor vasfını kullanarak bunları söylüyor? Üniversitelerimiz bu vaziyete mi geldi, bu korkunç bir şey. Çocukların Kuran kurslarında ne yaptığından önce bu doçentlere, propesörlere bakmak lâzım. Ortaçağ üniversitesi mi bu? Bu, anlaşılır gibi değil ve bu profesörler, bu doçentler çocuklarımızı yetiştirecek! Bir başka profesör şöyle diyor. Bu, çok alıştığımız şeyler olduğu için yadırgamayabilirsiniz ama, bilimin ne olması gerektiğini düşünceceks olursanız yadırgamanız gerekir. "Türk İslâm ahlâkında adalet, hakkın hak sahibine iadesidir. İdarecinin arzularının tahakkuku değildir. İslâmda bir kız ve erkek evlenirken çok dikkat edilir" vesaire gidiyor. Hıristiyanlarda da evlenirken dikkat edilir, ne demek şimdi bunlar? Böyle bilimsel ifade olur mu, böyle İslâmı ilgili ne tür bir bilimsel anlayıştır?

Anlamıyorum. Bugünkü bir gazetede bir başka profesör, "Efendim, İslâm kültüründe fedakârlık mutlaka ilerideki menfaatlerin sigortası gibi düşünülerek yapılmaz" diyor, "Her şey Hak ile kaim, onun muhabbetiyle daimdir" diye devam ediyor. Bu nasıl profesörlük? Hangi bilimsel çalışmayla bu bilgilere ulaşmış bu zat. Olur mu yani! Ben böyle bilim adamlığını anlamıyorum. Bilim adamı, titrini kullanarak yazdığı yazıda, ettiği sözde ancak bilimsel yöntemlerle edindiği ve bilimsel olarak doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bilgileri vermelidir. Onun dışında titrini kullanarak verdiği bilgiler bilim olmaz, başka fikir olur. Burada ağır bir söz söylemek istemiyorum, fakat onun bilimle hiç ilgisi yok, din adamı gibi konuşuyor bu zatlar. Din adamına saygım büyük, ama camide konuşur, kendi mekânında konuşur, kendi izleyicisine hitap eder, tamam, ama gelip üniversite kürsüsünden din adamı gibi konuştuğu zaman işin rengi değişir. İkisi birbirinden farklı şeyler, bu ikisini birbirine karıştırmamak gerekir.

Bir ikinci sorun, din ile ahlâk genellikle aynı şeymiş gibi ele alınıyor. Din ile ahlâkın bir ayniyeti yoktur, birebirlik, mutabakatı yoktur, bu da yanlış bir şey. Din bazı alanlarda ahlâkla bağdaşır, bazı alanlarda ahlâkı doğrudan doğruya kapsamaz, bazı alanlarda dinin önerdiği ahlâk kuralları artık geçersiz kalmıştır, bazı konularda da çağdaş dünyanın yeni ahlâk gereksinimleri vardır ki din bunu karşılamaktan âcizdir. Çağdaş dünyada yepyeni ahlâk sorunlarıyla karşı karşıyayız. Genetik mühendisliği yeni canlılar yaratıyor, insanlar üzerinde deneyler yapılıyor. Ne yapacağız bu konuda, dinin bize verdiği hiçbir ipucu yok. Organ nakli konusunda, doğum kontrolü konusunda, kürtaj konusunda neler yapacağız? Ancak zorlama yorumlarla bu konularda bazı genellemeler yapılıyor. Fakat bu da genellikle aşırı bir zorlama oluyor.

Yine bugünkü gazeteden örnek vereyim. İşte, "futbol, günah mıdır, sevap mıdır?" diye tartışılıyor. Gazetemizdeki yorumcu: "Efendim futbolu spor ihtiyacından fazla oynayarak hem faydalı şeylerle değerlendireceği zaman nimetini hem de yine yararlı işlerde kullanacağı enerji nimetini israf etmek, yani bu

kötüdür. Oyun sebebiyle ibadetini aksatmak kötüdür, oyun sebebiyle dünyevî ödevlerini aksatmak ve bakmak zorunda olduğu fertlere karşı ödevlerini ihmal etmek, oynarken giyeceği elbiselerde abes sınırlarına riayet etmemek vesaire." Yani bu, zorlama oluyor. Yani çağımızın yeni ahlâk gereksinimleri var söylediğim gibi. Dine bakarak birtakım zorlama yorumlarla bunu yanıtlamaya kalkmak gereksiz bence, bırakalım toplumumuz ahlâk kurallarını geliştirsin. Öte yandan, dinin koyduğu birtakım ahlâk kuralları var ki o zamana göre doğru imiş, ama şimdi uygulanması olanaksız; bugün içinizde kim köle sahibi olmak ister? İslâma göre köle sahibi olmak mümkündür. Buna karşı değildir. İçimizde kim cariye sahibi olmak ister veya hangi hanım kocasının evde cariyeler buldurmasını gönül rızasıyla hoşgörebilir; ama İslâm'da bunlar mümkündür, ahlâka karşı değildir. Kadınlara dayak atılması. İslâm'da bu mümkün, ama çağdaş ahlâka göre bu pek kabul edilecek bir şey değil. Dünyayı "darül-İslâm, "darül - harp" diye ikiye ayırmak, "darül-harp" üzerine cenge gitmek, yani biz şimdi Amerika'ya harbe mi gideceğiz onlar Hıristiyan diye. Bunlar olacak şey değil, yani çağdaş dünyanın kendine göre birtakım sorumlulukları, birtakım kuralları var.

Yine kadınları miras, şahitlik vesaire gibi konularda yarı insan kabul etmek, çağdaş ahlâkta bu mümkün mü? Dinen mümkün ama, çağdaş dünyada bunu yapmak herhalde ahlâken savunulması zor birşey. Gene erkeğin bir sözüyle eşini boşaması, hadi ondan sonra pişman oldu, evlenmek için ondan sonra "hulle" yapılması. Dinen cevap verilen şeyler, mümkün olan şeyler. Çağdaş ahlâk açısından siz böyle şeyleri düşünebilir misiniz? Hatta dinen en olumlu olarak bakacağımız şeylerden birisi zekât. Bu bile çağdaş dünyada yetersiz kalıyor, sosyal hizmetleri düşünecek olursanız. Sendikalaşmanın yerini, dernekleşmenin yerini, pek çok ihtiyarlık sigortasının yerini... Bütün bunları sadece zekâtla karşılamak mümkün müdür? Yani olumlu da olsa yetersiz kalıyor, çağdaş dünyanın gereksinimleri karşısında yetersiz kalıyor. O halde dini ve ahlâkı örtüştürmek, sanki aynı şeylermiş

gibi kabul etmek yanlışlığına düşüyor ve din eğitimi yaparsak çocuklar ahlâklanacak yanlış kanısına da düşüyor. Hatta bir de şu yanlış kanı var : Gençler isyankârdır, onları dinen eğitirsek vazgeçerler. Unutmayın ilk baş kaldıran öğrenciler Osmanlılar döneminde medrese öğrencileri olmuştur. II. Mahmut döneminde modern okullar açılmaya başlayınca işsiz kalacağınız telâş ile medrese öğrencileri başkaldırdı. 1968'de ilk başkaldıran öğrenciler ilâhiyat fakültesi öğrencileri olmuştur. Yani dinî eğitim kendi içinde öğrencileri, gençleri işte böyle uysal yapmak için elimize yeterli bir silâh vermiyor. Bu işlerin psikolojik, sosyal, ekonomik boyutlarını düşünmek lâzım. Dinî eğitimin sırtına kaldıramayacağı kadar yük yüklemiş oluruz biz bunları yapar ve dinî eğitimden bir çözüm bekleyecek olursak.

Yine unutmayalım, yine ahlâk sorunumuz çözülsün diye dinî eğitime 1945 - 50 lerden beri gittikçe artan bir önem verildi. Türkiye son 40-50 yıldır daha mı ahlâklı oldu Allah aşkına? Yani, Manukyan'lara bakın, işte vergi rekortmenlerimiz, daha mı ahlâklı oldular? Ben 20-30 sene önce Beyoğlu'nda rahatça dolaşırdım; şimdi gittiğim zaman tüylerim ürperiyor, hem cinsel ahlâk açısından, hem ekonomik ahlâk açısından. Bütün din eğitimi çabalarımızın toplumu daha ahlâklı kıldığını gösterecek bir tek gösterge var mı? Yok. Yani, madem bu kadar yatırım yaptık, bu kadar umut bağladık, "din eğitimi alan çocuklarımız, almayanlardan daha ahlâklı oldu mu" sorusunu yanıtlayacak bir araştırma var mı? Elimizde somut veri var mı? Benim bildiğim kadarıyla yok. Varsa öğrenmekten de memnun olurum tabii.

Bir başka problem din eğitimiyle, ahlâk eğitimiyle ilgili olarak, genel olarak ezbere dayanıyor. Yani çağdaş eğitimin kabul etmeyeceği bir uygulama. Bugün bir gazeteden yine bir örnek. Şöyle diyor: "Bir yavru - fotoğrafını da basmış - beş yaşında Kuranikerimi hatmetti." Bir gazete bunu örnek veriyor. Bu üzülecek bir şey, övülenecek değil. Beş yaşındaki çocuk hiç anlamadığı bir dilden bir kitabı ezberlemiş. Yani, bir kere bu büyük de olsa insan zekâsının bir teyp makinesi yerine konulmasıdır.

Matbaa makinesinin olmadığı, teyp makinesinin olmadığı, kayıt cihazlarının olmadığı dönemlerde verileri ezberlemek bir çözüm; ama çağdaş dünyada niye bütün bir kitabı, hele beş yaşında bir zavallı - ki çok yetenekli bir çocuk olduğu belli - belkide bir dahi. Ama bu eğitim sistemi, ki bu eğitim sistemiyle ilgisi yok bunun. Beş yaşında bir çocuğa hiç anlamadığı bir dilde koskoca bir kitabı ezberletmek bir cinayettir. Bunun eğitim açısından savunulabilecek bir yanını, pedagojik açıdan savunulabilecek bir yanını görmüyorum. İster dindar olun, ister olmayın. Bunun pedagojik açıdan kabul edilir bir yanı yok, övünülecek hiçbir yanı yok, övünüyoruz. Yani bizim din, ahlâk anlayışımız bu. Peki bu çocuk hiç anlamadığı bir dilden bu kitabı ezberledi diye daha mı ahlâklı oldu? Büyüyünce daha mı ahlâklı olacak bu nedenle? Topluma ne gibi katkıları olacak bu nedenle? Bunu anlamış değilim; ama bu çocuk belki de bir dahi, belki de iyi bir eğitimle bu çocuk yeteneklerini kullanarak Türkiye'ye çok büyük bir katkıda bulunabilir. Bunu harcamış olduk. En kıymetli kaynağımızı, insan zekâsını bu şekilde harcamış oluyoruz diye korkuyorum.

Bir başka problemi bu ahlak eğitiminin, insanların davranışları. Ahlâk davranış sorunudur. İnsanın davranışlarını nasihatlar belirlemez. Biz bir nasihat toplumuyuz, daha feodal yapımızın ya da tarımsal yapımızın etkisiyle. İnsan davranışlarını nasihatlar belirlemez. İnsanın davranışlarını olaylar ve koşullar belirler. İstedığınız kadar nasihat edin bir insana, olaylar ve koşullar elverişli değilse davranışını değiştirmeyecektir veya belirli bir yönde davranışı oluşmayacaktır. Bir toplum ki ta en baştaki liderlerden itibaren herkes yalan söylemektedir, kurallara uymamaktadır, bu kurallara uymamayı marifet saymaktadır, o toplumda siz istediğiniz kadar çocuklara Kuran ezberletin o çocuklar ahlâklı olmayacaktır. Çünkü ahlâksızlık, ekonomik adaletsizlik, sosyal adaletsizlik kol gezmektedir. Siz o çocuklara istediğiniz kadar, beş yaşındaki çocuklara anlamadıkları dilden kitaplar ezberletin,

o çocuklar ahlâklı olmayacaktır. Çünkü ahlâklı olmanın nesnel koşulları o toplumda mevcut değildir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Alkan'a biz teşekkür ediyoruz.

Ortaöğretim kurumlarında din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretimi konusuna geniş bir perspektiften yaklaştılar. Bizim bu toplantıların genel özelliği, konu biraz her zaman başka şeylere gidiyor, Sayın Alkan'ın bir özelliği de gazeteci tarafı. Tabii o nedenle metinleri inceliyor ve yorum yapıyor.

Söz Sayın Akşit'in, buyurun.

BAHATTİN AKŞİT - Bir panelde farklı görüşlerin çıkabilmesi gerek. Prof. Alkan'nın değindiği noktaları şimdi bir sosyolog olarak başka bir çerçeveden irdelemeye çalışacağım; ve ümit ederim sonunda bugün tartıştığımız soruna değişik bir boyut getireceğim. Üç noktada anlatmak istiyorum düşündüklerimi. Birincisi, bir toplumun kültüründe, biz sosyologlar hangi esas alt öğeleri görüyoruz? Tabii değişik kuramlar var sosyolojide; fakat ben T. Parsons'un ve J. Habermas'ın kuramlarındaki dörtlü ayrımı ele alacağım bugünkü konumuzla ilgili olarak. Bu dörtlü ayrıma göre bir toplumun kültürü; yani bütün sembolik sistemi, dört öğeden veya kısımdan oluşuyor. Birinci kısım, bilişsel sistem veya bilişsel sembolizasyon; bunun modern dünyadaki temsilcisi bilim tabii, fen bilimleri ve sosyal bilimler. İkincisi, bir anlamda bu bilişsel, rasyonel sembolizasyon sisteminin belki de tam öbür kutbunda yer alan bir sistem. Bu, duyguların ifadelendirildiği ve sembolize edildiği bir sistem. Modern dünyada bu sistem müzikle, resimle, edebiyatla ve şiirle ifade ediliyor. Üçüncüsü, bir kültür nasıl duygularını ifade etmesi gerekiyorsa, nasıl çevresini bilişsel olarak bilmesi gerekiyorsa, bir kültür o toplumda yaşayan insanların hangi kurallara göre yaşayacağını da vazetmesi gerekiyor. Yani normatif kurallar koyması gerekiyor. Bunu etik yapar, ahlâk yapar, felsefenin değişik dalları yapar. Dördüncü sistem ise şudur: Her toplumun kültürü o toplumun kurumlarının, insan-

larının sorduğu bilişsel olmayan, duygusal olmayan, hatta kural-lara, iyiye - kötüye yönelik de olmayan birtakım sorular ortaya koyar: "Bu hayatın anlamı ne?" gibi; "Biz nereden geliyoruz, ne-reye gidiyoruz?" gibi. İnsanlar bir şekilde çocukluktan başlayarak bu soruları soruyorlar; buna sosyologlar en üstteki "ötedeki gerçeklik" diyorlar; ama buna "ötedeki gerçeklik" derken de tırnak içine alıyorlar. Çünkü bunun varlığını veya yokluğunu sos-yologlar olarak bilimsel/bilişsel açıdan tırnak içine alıyoruz; ama insanlar var olduğunu düşünerek bu "dünya" ile ilişki kuruyorlar; bu ilişki din sosyolojisinin konusunu oluşturuyor. Bu da din sis-teminin fıkhı ile, terminolojisi ile, kelâmı ile değişik alt alanları.

Ortaçağ kültürlerinde bu dört sistemden din alt sistemi bütün diğer alt sistemlere hâkim durumdadır. Kültürel çoğulcu bir anlayışın onun yerini alması için önce rasyonalist/positivist/modernist bir bilim ve teknolojinin toplum ve kültüre hâkim olması gerekiyor. Daha sonra, modernizmin sorgulanması ve bir-takım "postmodernist" söylemlerin gündeme gelmesi ile kültürel çoğulculuk yerleşiyor. Türkiye'ye baktığımız zaman, aşağı yukarı buna paralel bir durum gözlemleyebiliriz. Diyelim ki 14-17. yüzyıllarda hakikaten din sisteminin hâkim olduğu bir dönem var. Daha sonra diyelim ki 19 uncu yüzyılın yarısından itibaren bilim sistemine doğru bir kayış var; ve bu belki de 1930-1940'larda laik, rasyonel ve pozitivist düşüncenin doruğuna ulaşıyor. 1950'lerden sonra da yeniden bir çoğulculuşmanın başlaması ve bunun 1980'lerden de bir anlamda belki de serpilip gelişmesi söz konusu. Dinin veya rasyonalist pozitivizmin hakim olduğu dönemler çok problemlili değil. Yani kültür içinde alt sistemlerden birisinin hâkimiyeti var. Bunun içinde tabii buna karşı çıkan ses-ler duyuluyor. Diyelim ki dinin hâkim olduğu dönemde, Batıda Gallileo'nun sesi. Veya İslâm dünyasında diyelim ki bir İbn-i Sina'nın, Farabî'nin veya İbn-i Rüş'tün sesleri. Bilimin veya dinin hâkim olmadığı dönemlerin başında, yani, bir kültürel çoğulculuşma ve görelilikçilik sisteminin başlangıcınca insanlar ve toplumlar kriz/bunalım içine giriyorlar. Yani bir ahlâk krizi, bir inanış krizi bilimde bir görelilikçilik, hatta belki de genel olarak

toplumun genel felsefesinde bir kriz. Sanıyorum, biz Türkiye'de bu krizi yaşıyoruz. Yani sanıyorum, Türker arkadaşımın anlattıkları, sanıyorum iki gündür burada tartışılanlar bu krizin nasıl aşılabileceği, bir krizin ne olduğu ve nasıl aşılabileceği ile ilgili tartışmalar.

Sanıyorum 10 dakikada bu konuya uzun uzun giremem, ben hemen ikinci noktaya geçeyim.

Bu kriz çerçevesi içinde konumuz olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğretimi konusuna bir sosyolog olarak, bir antropolog olarak baktığımız zaman üç grubun endişesini görüyorum. Birinci olarak laik kesimin görüşü. Laiklerin endişesi sanıyorum, eğer Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersleri boyutlarını aşar bilişsel sistemin öğeleri olan diğer alanlarda biyolojide, matematikte, fizikte öğretilen mantık ve ilke ile çelişirse ne olacak? Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi'nde öğretilen inanç sistemi sonucu çocuklarımızda nasıl bir kriz olur? Bu durumda toplumumuzun geleceği ne olur? Acaba bilime ve teknolojiye dayalı olan toplumumuz bu krizin sonucu çöker mi?

Öte yandan, dindarların endişesi ise acaba Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri ile ve diğer alanlardaki din ve ahlâk öğretimi yoluyla son 100-150 yıldır çok büyük bir değişime girmiş olan toplumumuzun inanış krizine, ahlâk krizine, ekonomik alandaki, toplumsal alandaki krizlere din yoluyla bir çözüm getirebilir miyiz? Eğer getirebilirsek bunu acaba bu derslerle yapabilir miyiz?

Halk, nasıl bakıyor bu konulara? Çocuklarını yetiştirmek isteyen aileler nasıl bakıyor olaya? Halk arasında da çok çeşitlenme var. Ama çok kabalaştırıp genelleyecek olursam sanıyorum şöyle söyleyebilirim: Türkiye'de ailelerin çoğunluğu çocuklarının modern, rasyonel, bilimsel bilgileri edinmesini istiyor. Bunu edinmesin diyen hiç kimse yok; ama aynı zamanda bununla birlikte dini öğrensin, ahlâklı olsun da diyor. İkisini de diyor. Şimdi o zaman ben bir sosyolog olarak soruyorum. Acaba laiklerin endişesini bir yana alırsam, dindarların endişesini öbür ta-

rafa koyarsam, halkın endişesini de dikkate alırsam, son on yıldır uygulanmakta olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin zorunlu yapılması bu endişelere ne dereceye kadar cevap veriyor? Ben bütün okulları dolaşip gözlem yapmadım; fakat edinebildiğim, gözleyebildiğim kadarıyla bu dersin zorunlu olması, onun belki de zorunlu olmasından medet uman, endişelerini gidereceğini düşünen dindar kesim açısından çok olumlu olmadı. Çünkü, zorunlu olması, okuldaki ders sistemi içinde bu dersi bir anlamda birtakım duaların ezberlendiği ve angarya olarak alınan, zayıf alınmaması gereken bir ders haline getirdi. Bu sabah da tartışıldığı gibi, dersler arasındaki statü, yani, saygınlık açısından da düşük statülü bir konuma oturdu. Yani eğer bu dersin zorunlu hale getirilerek fonksiyonunu yerine getirmez hale gelmesi zorunlu olsun diyenleri rahatsız etmiyorsa öyle devam etsin. Laikler açısından da bu çok rahatsız edici olmayabilir. Çünkü onların endişesi hiç geçerli olmamış oluyor; yani pozitif bilimler ile çelişecek kadar kuvvetli bir inanış söz konusu değil bu hali ile bu derste. Benim gözlemim bu.

Ama bana öyle geliyor ki daha iyi bir çözüm, modern toplumun temeli olan ve kültürel sistemin bilişsel alt sistemine giren, doğal ve sosyal bilimler derslerinin zorunlu olması ve sanat, ahlâk ve din ile ilgili derslerin seçmeli olmasıdır. Bu konuda yetkili karar mercii devlet veya okul idaresi değil, aileler olmalıdır. İsteyen aile çocuğuna bu dersleri aldırır, istemeyen aldırmaz. Bu, içine girdiğimiz kültürel çoğulcu dönemle de tutarlı olur.

Sanırım süremi doldurmak üzereyim, teşekkür ederim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Sayın Alkan bir siyasal bilimci, Sayın Akşit sosyolog, şimdi bir felsefe öğretmeni gözüyle sorunlara çözüm önerileri için sözü sayın Pembegül Onat'a veriyorum.

PEMBEGÜL ONAT - Sayın başkan, değerli dinleyiciler, din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretimi, 1982 - 83 öğretim yılından itibaren uygulamaya konmuştur. Haziran 1983'de Milli Eğitim Temel

Kanunu'nda yer alan "Türk eğitiminde laiklik esastır. Din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu istek, kayıt esnasında veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir" maddesi, Haziran 1983'de değiştirilerek "Türk Millî Eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır" şeklini almıştır.

1982 - 83 öğretim yılından daha önceki öğretim yıllarına baktığımızda, 1924'de ortaokullarda din dersi vardır. Liselerde yoktur. 1930'larda ortaokullardan din dersi kaldırılmıştır. 1951'de ortaokul ve lise düzeyinde imam - hatip okulları açılmış, 1956 - 57 öğretim yılında ortaokullarda isteğe bağlı olarak din dersi konmuş, 1967 - 68 öğretim yılında da liselerde isteğe bağlı olarak din dersi konulmuştur. Ahlâk, ders olarak 1974-75 öğretim yılında ortaokul ve liselerde zorunlu ders olarak konmuştur.

"Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" orta dereceli okullarda sekiz yıldır. Zorunlu ders olarak ortaokullarda iki, liselerde haftada bir ders saati olmak üzere okutulmaktadır.

Sekiz yıllık bir uygulamadan sonra, ortaya çıkan sorunların bir kısmı, yalnız din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminde görülen sorunlar değildir. Ortaöğretim kurumlarının genel sorunlarıdır. Bunların başında öğretmenin yeterliliği, bazı derslerdeki haftada bir ders saatlik uygulama, kitap sorunu, müfredatların yoğunluğu gibi sorunlar gelir. Bir kısım sorunlar ise, din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminin kendisi ile ilgilidir. Sorunları daha detaylı olarak ele almadan önce şu sorulara bakmak gerekir:

● "Nasıl bir öğretmen isteniyor?" Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, çağdaş, demokratik değerlere sahip, milliyetçi, düşünen, araştıran, bilgi ve görgüsünü arttırma isteği içinde olan, hoşgörülü, yeniliklere açık, uygulamacı, bilimsel zihniyete sahip, çok yönlü... bu nitelik, istek ve arzulara sahip öğretmen isteniyor.

● "Nasıl bir öğrenci yetiştirmek istiyoruz?" Atatürk ilke ve inkılâplarına, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk Milliyetinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek istiyoruz.

Istenilen ve beklenen nitelikte öğretmen için, öğretmenin durumunun daha iyiye götürülmesi, öğretmenliğin girişi kolay bir meslek olmaktan çıkartılması, öğretmenin yetişmesinde tutarlı, köklü, geleneği olan ve güvenilir bir politikanın izlenmesi gerekir.

Öğretmenin öğrencisini yetiştirirken, özel alan bilgisinin yeterli olması gerekir. Bilgisi yeterli öğretmen, kendisine güvenir, karşısındakilere de güven verir, bilgisiyle öğrencisini disipline edebilir. Kendisini tanır. Bilgisinin yeterli olması, her tür özel alan bilgisine sahip olmak değildir. Fakat iyi yetişmiş öğretmen, belli bir bilimsel formasyonu olan öğretmen, bilerek yanlışlık yapmaktan sakınır. Açıktır, bilmeden, istemeden yaptığı yanlışlığı düzeltir, nesnelliğe yer verir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenin, özel alan bilgisinin ve bilimsel düşünme alışkanlığının yanı sıra sosyal bilimler, felsefe tarihi, mantık, psikoloji gibi bilim dallarında da bilgi edinmeye ihtiyacı vardır. Konusunun içeriği, diğer derslerden farklıdır, zordur. Çocuğun, gencin, beden ve zihin gelişimini izlemek zorundadır. Kendi konusunu, toplumun diğer konularından soyutlayamaz. Toplumun kurumlarını, gruplarını, toplumsal ilişkileri çeşit ve türlerini, gelişimlerini görebilmeli, olaylardaki çeşitliliği, çok nedenliliği dikkate almalıdır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenine yanlış bilgiler, farklı yorumlar, çarpık değerlendirmeler de getirilecektir. Bunlara karşı da uyanık olmalıdır.

Öğretim yalnız din kültürü değildir. Öğretmen, ahlâk bilgisinin de öğretmenidir. Bunun için yine felsefeye gerek vardır. Öğrencilere, insan olma bilinci ve insan olmanın onuru kavratılmalıdır. İnsan hakları bilgisi ve insan haklarının toplumsal gelişmedeki önemi gösterilmelidir.

Din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminde karşılaşılan bir başka sorun ise şudur: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi"nden, yöneticilerin, öğretmenlerin, ana - babaların ve öğrencilerin beklentileri farklıdır. Çoğu zaman amaçlar çatışır. Çünkü amaçlar açık değildir. Öğrenci, kendisi için yarar görmek istemekte, bunu da geçer not olarak beklemektedir. Anne ve babalar yıl sonunda öğrencinin başarısızlığını, kendi inançlarının bir değerlendirmesi olarak yorumlamaktadırlar. Başarısızlık durumunda kendi dinî bilgilerinin öğretmene sergilemeye çalışmakta, ailesinden seçilmiş iyi, uygun örnekler vererek, öğretmenin ve çevrenin gözünde çocuğun başarısızlığını telafiye çalışmaktadırlar. Başarısızlık durumunda, derse ve öğretmene yönelik tutum olumlu olmamakta, tepkinin doğmasına yol açmaktadır. Din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminin bilinci ve anlamı verilmek isteniyor, yararı üzerinde duruluyor ise Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle ilgili öğrenci çalışmaları notla değerlendirilmemelidir.

Kitaplar konusunda ise, kolay anlaşılır olmalıdır. Bazı konular, hem ortaokul hem de liselerde tekrar tekrar işlenmelidir. Bu tekrarlardan kaçınılması gerekir. Doğru bilgilerle hazırlanmalı. Tek tip olan kitaplar kısa aralıklarla gözden geçirilerek yeni bilgiler içermelidir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de Sayın Onat'a bu özlü bilgileri için, özellikle sorunların çözümünde bu dersleri okutan öğretmen konusuna içtenlikle eğildikleri için çok teşekkür ediyoruz.

Efendim, şimdi söz sırası Sayın Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu'nun. Sayın Hocam, siz soruna bir çocuk ruh sağlığı uzmanı olarak nasıl yaklaşıyorsunuz?

ATALAY YÖRÜKOĞLU - Konuya önce bir insan, sonra da bir ruh hekimi olarak yaklaşmak istiyorum. İnsan hakları, özgürlük ve demokrasi çağında yaşıyoruz. Tartışmayı bu çerçevede yapmak en doğru yaklaşım olacaktır. İnsan Hakları Bildirgesi de Çocuk Hakları Bildirgesi de insanların en doğal haklarından birinin inanç özgürlüğü olduğunu vurgular. İşte bu özgürlüğü güvence altına alan en etkili düzen laik düzendir. Yani herkesin özgürce inandığı, hiçbir baskı görmeden inandığı gibi tapılabildiği bir hoşgörü ortamı. İnancından dolayı hiçbir ayrıma uğramayan, hiçbir ayrıcalığı da olmayan insanların yaşadığı bir düzen ancak dinle devlet işlerinin ayrı tutulduğu bir ülkede kurulabilir. Böyle bir ülkede dine bağlı olanlar hiçbir baskıya uğramaz, kendi inancında olmayanlara da baskı yapmayı düşünmez. Özgür ve demokratik bir ortamda dinsel inançlar ancak saygı görür ve gerçek yerini alır. O zaman kimse kimseyle inançları nedeniyle kavga etmez.

Demokratik bir toplumda din ile bilim çatışması da yoktur. Her ikisinin de yeri ve işlevi ayrıdır. Vicdan özgürlüğü benimsenmişse o toplumda din dersleri zorunlu olmamalıdır. Pek çok batı ülkesinde "din kültürü" dersleri vardır, ancak oralarda tüm dinler tanıtılır. Öğrenciye inanç aşılabilir ya da inançları yönlendirilmez. Nitekim bizim Anayasamız da din eğitiminden değil, din kültüründen söz etmektedir. Ayrıca din kültürü derslerinin seçmeli ders olması demokratik eğitime daha uygun düşer. Oysa bizde bu dersler hem zorunlu hem de uygulamalı. Pek çok din öğretmeni, en çağdaş eğitim veren okullarda çocuklara "yirmi duayı ezbere söyleyemeyen sınıfta kalır" diye gözdağı veriyor. Böyle öğretmenler çoğunlukta ve hiç denetlenmiyorlar, kimse tarafından uyarılmıyorlar. Böylece din kültürü, uygulamalı din eğitimine dönüşüyor. Bu, derslerin amacına ters düştüğü gibi "dinde zorlama olmaz" ilkesine de aykırıdır.

Laikliğin özü vicdan özgürlüğü olduğuna göre din kültürü verilirken çocukların açık ve gizli olarak yönlendirilmesi, vicdanların baskı altına alınması demektir. Hele öğrenciyi korkutarak,

sınıfta bırakma tehdidiyle ayetler ezberlemeye zorlamak dinin özüne uymaz. Din ve ahlâk konuları hoşgörü ortamında ve söyleşi havasında tartışılırsa amacına daha iyi ulaşır. Önemli olan, öğrenciyi bu konularda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve düşünmeye alıştırmaktır. Öğrenci aklını kurcalayan herşeyi serbestçe sorabilmeli ve tartışmalıdır ki kendi inancını özgürce oluştursun.

Çağın gereklerine ve gerçeklerine ters düşen din bilgileri, öğrencinin kafasında çelişkiler yaratır. Bu nedenle programlar ve kitaplar bilime aykırı öğelerden ayıklanmalıdır. Daha da önemlisi, din bilgisi öğretmenin tutumudur. Öğretmen din - bilim karşıtlığı veya üstünlüğü gibi konulara girmemelidir. Çünkü her ikisi de çatışmaması gereken konulardır. Ne din bilimin yerine geçebilir ne de bilim dinsel inançların işlevini görebilir.

Din ve ahlâk derslerini tartışırken eğitimimizin genel durumunu dışta tutamayız. Okul eğitimimiz genellikle öğretmen otoritesine dayalı baskıcı bir eğitimidir. Eğitimde zorlama, baskı, korkutma ve ezbercilik yaygındır. Evde olduğu gibi okullarda da dayak bir eğitim ve öğretim aracı olarak sık sık kullanılır. Dayak âdeti ulusal sporumuzdur! Yaramazlık yapana dayak, söz dinlemeyene dayak, ders çalışmayana dayak! Başka bir deyişle öğrencinin kişiliğine saygı duyulmayan bir ortamda eğitim veriyoruz. Öğrencinin duygularına, düşüncelerine önem veriyoruz. Öğrenci - öğretmen diyalogu çok zayıf, çünkü aradan korku kalkmamış. Oysa insan zihni özgür ortamda gelişir, bilgiyle beslenir. Tartışma olmayan ve serbestçe soru sorulamayan bir ortamda araştırmacı beyinler yetişemez. Ayrıca verilen ahlâk dersleri de ister istemez korkuya dayalı, büyüklerin otoritesine bağlı bir ahlâk anlayışına yol açar. Öğretmene saygı ile ondan korkmayı birbirinden ayırmak gerekir.

Çözüm nerededir? Çözüm, demokratik eğitimin yerleşmesiyle, gelişmesiyle sağlanabilir. İnsan haklarına, çocuk haklarına ve özgürlük ilkelerine uyulduğu ölçüde eğitimin başarısı yükselir. Bu nedenle öğretici ile öğrenci arasındaki ilişki

saygıya, sevgiye ve karşılıklı anlayışa dayandırılmalıdır. Sınıflardan korkutma, dayak ve aşağılama kalkmalıdır. Öğrenciye kulak verilmeli, onun kişiliğine saygı duyulmalıdır. Öğrenci öğretmenine saygı duymalı, ama ondan korkup çekinmemelidir. Onunla özdeşim yapabilmeli, davranışlarını kendine örnek alabilmelidir. Döven, söven bir öğretmen sağlıklı bir model oluşturabilir mi? Böyle bir okul ortamında çocuklara ahlâk dersleri vermenin bir yararı olabilir mi? Ahlâk nasihatlarla benimsetilemez, ancak sağlıklı örnekleri görerek ve yaşayarak kazanılır.

Bugünkü uygulamada din ve ahlâk dersleri beklenen sonucu vermediği gibi pek çok okulda çocukları tedirgin eden, korkutan ve bocalatan bir işlev görüyor. Cehennem korkusuyla öğretim yaptığını sanan öğretmenler çocukların ruh sağlığını bozuyorlar. Bir ruh hekimi olarak bunun örnekleriyle sık sık karşılaşıyorum. Saçınının bir telini gösterirse cehennemde yacağını duyan bir kız öğrenci, en masum suçlardan dolayı taş olacağını sanan bir çocuk nasıl tedirgin olmaz? Kuşkusuz okutulan din bilgisi kitaplarında böyle yazmıyor, ama din kültürü öğretmenlerinin derslerde neler söyledikleri denetleniyor mu? Bu nedenle öğrencilerini korkutup sindiren bir din öğretmeni uyarılmış veya ceza görmüş müdür? Ayrıca kaygı verici başka bir gelişmeye değinmeden geçemeyeceğim. Laik ve demokratik bir ülkede din öğretmenleri okul müdürü olarak atanırsa laik eğitimin dinsel eğitime doğru kayması gibi sakıncalı bir sonuç çıkar ortaya. Ne yazık ki öğrenciler üzerinde manevî ağırlıkları çok fazla olan din dersi öğretmenlerinin belki ahretle çok uğraştıkları için bu dünya ile ilgili bilgileri yetersiz kalıyor. (Alkışlar)

BİR KONUK - Genellemen yapıyorsunuz.

ATALAY YÖRÜKOĞLU - Genellemen söyledim. Size şunu söyleyeyim. Bütün Ortadoğuya yetecek kadar imam - hatip okulu mezunu veriyoruz. Bir meslek okulu olarak toplumun ihtiyacı kadar meslek mensubu yetiştirmek devletin görevidir. Fazlası nereye gidiyor? Laikliğe saygı gösterelim, inançlara da saygı gösterelim, bilimsel ve çağdaş eğitim verelim. Bu çerçeve

içerisinde her şey tartışılabilir, eğer anlaşıyorsak. Ama anlaşmak bazen zor oluyor. Çünkü laikliği savunanlar daha çok hücumla uğruyor. Ben bir bilim adamının dine hücum ettiğini görmedim, akli başında bir bilim adamının dini kötülediğini duymadım, ama yobazlar her gün bilime, çağdaş eğitime karşı çalışıyorlar. Sorun budur.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Yörükoğlu'na biz de çok teşekkür ediyoruz.

Gerçekten, bir insan olarak dedi ama yine de çocuk sağlığı uzmanı olarak bize çok güzel şeyler söylediler. Şimdi son söz, uygulamanın içinde bir değerli arkadaşımız Sayın Halil Hayit'in, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürü. Kendileri en az benim kadar dikkatle ve hiç kaçırmadan dünden beri konuşma ve tartışmaları izlediler. Sanıyorum bugün bize çok yararlı bilgiler sunacaklar.

Buyurun efendim.

HALİL HAYIT - Teşekkür ederim.

Önce Sayın Başkanı, sayın konuşmacıları ve seçkin topluluğunuzu en içten duygularıyla, derin sevgi ve saygılarımla selamlayarak sözlerime başlamak istiyorum. Ayrıca, TED'nin böyle bir konuyu gündeme getirmesini bir gelişme ve bu yönde yapılan çalışmalara bir katkı olarak değerlendiriyorum. Ancak, bundan sonraki zamanlarda bu tür bilimsel faaliyetlerde alan uzmanlarına daha çok yer vermelerini gönülden diliyorum. (Alkışlar)

İzin verirseniz konunun daha iyi anlaşılabilmesi için özet bir değerlendirme yapmakta yarar görüyorum. Çünkü bu değerlendirme, yapacağım konuşmanın temelini teşkil edecektir. Bilindiği üzere günümüzde ilmî ve teknolojik gelişmeler görülmemiş bir hızla ilerlemektedir. Ama bütün bu gelişme ve değişimler insanı insan yapmaya, mutlu kılmaya yetmemektedir.

İnsanı insan yapan, mutlu kılan unsurların başında hiç şüphesiz eğitim gelmektedir. Onun içindir ki, eğitim - öğretimlerine, millî ve manevî kültür değerlerine gereken önemi veren milletler, ilmî ve sosyal gelişmeleri dikkatle ve ciddiyetle izleyen toplumlar medeniyetin zirvesine ulaşmışlardır. Bu noktadan hareketle bir gerçeği ifade etmekte yarar görüyorum: Din, fertleri ve toplumları çok yakından ilgilendiren önemli bir kurumdur. Çünkü din duygusu insanda doğuştandır. Nasıl akıl, zekâ ve irade insanda doğuştan ise din de insanda doğuştan gelen ve zaman içinde gelişip olgunlaşan ilâhî bir duygudur. Bu duygu, insan tabiatına o derece yerleşmiştir ki insan deyince akla bir de dinin gelmemesi düşünülemez. İnsanda doğuştan gelen ve zaman içinde gelişip olgunlaşan din duygusunu, insanların kalplerinden söküp atmak mümkün değildir. Nitekim, en azgın inkârcıların bile bir tehlike ile karşı karşıya kaldıkları zaman, O Yüce yaratıcıya sığınmaları, dayanmaları bunun açık bir delilini teşkil eder. Evet insanda doğuştan gelen din duygusunu, insanların kalplerinden söküp atmak mümkün değildir ama, bu duyguyu yanlış yönlendirmek her zaman mümkün olabilir. Meselâ, yeryüzündeki bütün batıl inançlar ve hurafeler, hep bu din duygusunun yanlış yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkmışlardır. Onun içindir ki, geleceğimizi kendilerine emanet edeceğimiz çocuklarımıza ve gençlerimize, daha küçük yaşlardan itibaren okul çağlarında iken düzenli, dengeli ve disiplinli bir din eğitimi ve öğretimi vermek zorunluluğu vardır. Bu konuda ilmî çalışma ve araştırmalarıyla ünlü bazı bilim adamlarının sözlerini nakletmekte fayda görüyorum.

Ünlü Alman Profesörü Maxs Müller, bakınız ne diyor: "İbadet ihtiyacı insanla ikiz kardeştir. En vahşi toplumlarda, hatta mağaralarda yaşayan insanlarda bile bu duygu, bu ihtiyaç vardır. Geriye doğru ne kadar gidersek gidelim, mabetsiz ve mabutsuz bir topluma rastlamak mümkün değildir." Ünlü ahlâkçı Pülütark da şöyle diyor : "Bütün dünyayı dolaşınız, belki edebiyatsız, kanunsuz, duvarsız ve servetsiz şehirler bulabileceksiniz, ama mabetsiz ve mabutsuz bir toplum asla bulamayacaksınız." Amerikalı

pragmatist filozof William James'in şu sözleri de çok anlamlıdır: "İnsan, iki kanatlı kuşa benzer. Bu kanatlardan biri ilim, diğeri ise dindir. İlim ve din kâinatın hazinelerini açmak için kullandığımız iki hakiki altın anahtardır." Bir büyük bilginin şu sözünü de naklettikten sonra asıl konuya geçmek istiyorum: "Çocuklarınıza önce gerçekleri öğretiniz. Daha sonra gerçek dışı şeyleri öğrenseler de etkisinde kalmazlar. Ama önce gerçek dışı şeyleri öğrenirlerse daha sonra kolay kolay gerçeğe ulaşamazlar." Din ve din eğitimi konusunda büyük Atatürk'ün şu sözleri de bütün eğitimcilere rehber olmalıdır: "Din vardır ve lâzımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Bizim dinimiz ilme, akla, fenne önem veren bir dindir. Onun içindir ki, son din olmuştur. Laiklik asla dinsizlik demek değildir. Hepimiz müsaviyiz, hepimiz mütesaviyen dinimizin hükümlerini öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, diyanetini ve imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır, orası da mekteptir." Görüldüğü üzere bu sözlerle; dinin lüzumlu bir müessese olduğu, İslâm dini'nin ilme ve akla önem verdiği, laikliğin asla dinsizlik olmadığı, herkesin dininin hükümlerini mütesaviyen öğrenmek zorunda bulunduğu ve bu bilgilerin de okullarda verilmesi gerektiği açıkca vurgulanmaktadır.

BİR DİNLEYİCİ - Baskı yapıyorsunuz, kimse mecbur değildir.

BAŞKAN - Müdahale etmeyelim.

HALİL HAYIT (Devamla) - Bu sözlerden de kolayca anlaşılacağı üzere, din eğitimi ve öğretiminin genel öğretim içinde yer almasında herhangi bir sakıncanın olmaması gerekmektedir. Esasen ifade ettiğim bu gerçekler çerçevesinde düşünülürse Anayasanın 24 üncü maddesinde yer alan hüküm, hiçbir zaman objektiflikten uzak, önyargılı bir hüküm değildir. Toplumumuzun kültür değerlerine, inançlarına, geleneklerine, sosyal değerlerine ne derece önem verildiğinin açık seçik belgesidir. Bu konuda herkes, herşeyi söyleyebilir. Hakkıdır. Ama hiçbir zaman toplumun kültür değerlerini, sosyal değerlerini bir tarafa iterek şahsî düşüncelerini, bilimsel gerçeklermiş gibi ifade

etmek hakkına sahip değildir. Zira bu objektiflikle bağdaşmaz. Bakanlığımıza çeşitli zamanlarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ile ilgili yapılan intikaller, genellikle şu üç konuda yoğunlaşmaktadır ki bunlar da Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredat programları, bu dersin kitapları ve bu dersi okutan öğretmenler ile ilgili bulunmaktadır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin halen uygulanan programları, üniversitelerin, özellikle ilâhiyat ve eğitim fakültelerinin bu konudaki ehil elemanlarından yararlanılmak suretiyle hazırlanmış, 1982'de de Talim Terbiye Kurulu ve Eğitim Yüksek Kurulu'nun aldığı kararla uygulamaya konulmuştur. Bu ders, ilkokul 4.5.; ortaokul 1.2.3.; lise 1.2.3. sınıflarında okutulmaktadır. Programlarda yer alan konuların sınıflara göre dağılımı ve öğrencilerin yaş ve çağ durumları dikkate alınmak suretiyle yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır. Ama programları hazırlayanlar, gerçekten bu alanın uzmanı kişilerdir.

Ders kitaplarını hazırlayanlar da yine alanının uzmanlarıdır. Bakınız ilkokul 4. sınıf kitabı, Prof. Dr. Kerim Yavuz, Prof. Dr. Ünver Günay, İlkokul 5. sınıf kitabı, Beyza Bilgin, Ortaokul 1. sınıf Prof. Dr. Abdülkadir Şener, Prof. Dr. Orhan Karmış, Ortaokul 2. sınıf Prof. Dr. Cihat Tunç, Ortaokul 3. sınıf Prof. Dr. Ruhi Fiğlalı, Lise 1. sınıf Prof. Dr. Rami Ayas, Prof. Dr. Günay Tümer, Lise 2. sınıf Prof. Dr. Süleyman Hayrı Bolay, 3. sınıf Prof. Dr. Mehmet Aydın tarafından yazılmıştır. Bunlar gerçekten ilâhiyat fakültelerinde ilmî ve fikrî hüviyetleriyle ün yapmış bilim adamlarıdır. Ben arzu ederdim ki Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin değerlendirilmesi ve problemlerin gündeme getirilmesi öngürülen bu toplantıya, kitap yazarlarından hepsi olmasa bile birkaçı davet edilsin. Çünkü bu konuyu, alanın uzmanı olmayan, ama kendi alanında değerli çalışmaları bulunan ilim adamlarımızdan biri değerlendirdi. Sözlerinin başında şunları söyledi: "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi gereksizdir, zorunlu olmamalıdır, hatta ihtiyarî bile okullarda okutulmamalıdır." Bu görüşte olan ve böyle başlayan bir bilim adamının bu konuda nasıl objek-

tif bir değerlendirme yapabileceğini takdirlerinize bırakıyorum.
(Alkışlar)

(Ses anlaşılıyor)

BAŞKAN - Müdahale etmeyelim, bir dakika. Efendim söz almadan konuşmayalım lütfen.

Bir dakika, dinliyorum efendim.

HALİL HAYIT (Devamla) - Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini okutan öğretmenler ilâhiyat fakültelerinden yetişmektedirler. İlâhiyat fakültelerinde din eğitimi kürsüleri var. Bu kürsülerde seçkin kişiler çalışıyorlar. Gerçekten Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olmak kolay değildir. Belki de öğretmenlik mesleği içinde en zor ve en sorumlu olanıdır. İlâhiyat fakültelerinde, uygulamalarda çıkan aksaklıkları gidermek suretiyle bu dersin amacına uygun olarak verilmesi için Bakanlık bu fakülteler işbirliği yapmaktadırlar. Öğretmenlerden kaynaklanan problemleri biz tespit ve takip ediyoruz. Bazı öğretmenlerin uygulamalarıyla ilgili ilginç şeyler söylendi. Biz bunları, Bakanlık olarak yakından izliyor ve görülen aksaklıkları giderici tedbirleri anında alıyoruz. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Hayit'a teşekkür ediyoruz.

Şimdi, burada şöyle bir açıklama yapmam zorunluluğu çıktı. TED, 1928 yılında Atatürk'ün direktifleriyle kuruldu, kurulduğu günden bugüne kadar demokratik, laik, bilimsel ve Atatürkçü çizgisinden ödün vermedi, bu anlamda apolitik yaptığı çalışmalar ve bunlar yayınlanıyor. Onun için kendi çizdiği politika çerçevesinde toplantılar düzenliyor, düzenlediği toplantılara da bilim adamlarını çağırıyor. Sanıyorum Sayın Hayit'ın söylediği kimi profesörler, kasımdaki toplantımıza çağrıldılar. Sayın Bilgin orada idi, yani birbirini izleyen iki toplantıya aynı kişileri çağtırmamak için belki oldu, o bakımdan Dernek adına bu açıklamayı yapma gereğini duydum.

Şimdi bu çizgide, eğer biz demokrat bir ülkede yaşıyorsak ve insan olarak da kendimizi demokrat olarak kabul ediyorsak birbirimize saygılı olacağız. Yani tartışmalarda, söz almalarda, konuşmalarımızda lütfen buna özen gösterelim. Şimdi pek çok soru geldi, ancak bunlar bir aradan sonra yanıtlanacak. Şimdi sıra ile beşer dakika daha panel üyelerimizin konuşmaları var; bu konuşmalarında, bir önceki turda zaman yetmezliği nedeniyle eksik bıraktıkları kısımları tamamlayabilirler veya bir başka panel üyesinin söylediğine katılmıyorlarsa o konuda görüşlerini bildirebilirler.

Sayın Prof. Dr. Türker Alkan geniş bir perspektif içinde, günlük yaşamdan örneklerle, hatta medenî hukuktan bazı kısımlarla birlikte bir siyasal bilimci olarak konuya yaklaştılar. Şimdi beş dakikalık bir sürede açıklamalarınızın eksik tarafları kalmış ise veya diğer konuşmacıların konuşmalarında katılmadığınız yönler varsa onu dinleyeceğiz. Tekrar ediyorum, gelen sorulara yanıtlar aradan sonra verilecek.

Buyurun Sayın Alkan.

TÜRKER ALKAN - Teşekkür ederim.

Bu, dinin zorunlu sayılıp sayılmaması meselesi en ciddi tartışma konusu oldu gördüğüm kadarıyla. Sayın Bakanlık temsilcisi zorunlu olmasının gerektiğini, diğer konuşmacılar olmasının gerektiğini savundular. Ben bu konuda kısaca bir tek şey söylemek istiyorum. Yani dünya olaya nasıl bakıyor, onu belki izah etmiş olacaktır. Birkaç gün önce gazetelerimizde bir haber yayınlandı. Birleşmiş Milletler yaptığı değerlendirmede Türkiye'yi orta özgürlü ülkeler sınıfından en az özgürlü olan ülkeler sınıfına indirdi. İndiriş gerekçelerinden birisi, din derslerinin zorunlu olması idi. Yani dünya milletleri örgütünün olaya bakışı resmen bu. Birkaç gün önceki gazetelerde, isterseniz açıp bakabilirsiniz diye düşünüyorum.

Ben ilk yaptığım konuşmada bir öneri getirmekten çok genel bir tartışma istedim. Şimdi konuya bakışım şu: İki şey olabilir diye

düşünüyorum. Bir kere din dersleri zorunlu olmaktan çıkmalı diye düşünüyorum. Bu kadar yaygın, bütün sınıflarda okutulması gerekmez diye düşünüyorum; fakat benim daha radikal bir önerim, yani en azından bu olmalı diye düşünüyorum. Fakat bence daha radikal yapılabilecek bir öneri, devletin dinle olan bağının kopmasında yarar var. Yani biz bugüne kadar laikliği tek taraflı algıladık. Hem laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır dedik, fakat bunu ayırmadık. Devlet hep din işlerinin içinde oldu, ona geldi, ondan sonra o bağlantı noktası nedeniyle de bu sefer din devlete müdahale etmeye başladı. Yani biz devlet dine müdahale ediyor, laiklik açısından diye düşünüyorduk, öyle değil, şimdi din devlete müdahale ediyor o bağlantı noktasından, öyle bir sıkıntı ortaya çıkmaya başladı ve son zamanlarda ciddi problemlerden birisi bu oldu herhalde. Dini, topluma bırakmalı diye düşünüyorum. Yani pek çok Avrupa ülkesinde, Amerika'da vesairede olduğu gibi. Toplum, topluluklar, bireyler, ailelerin kendi seçimi, isterlerse din okullarını açabilirler. Cemaat isterse kendi hocasını tutabilir, kendi din okulu açabilir. Amerika'da örneğin pazar okulları vardır din eğitimi veren. Topluluklar kendi koysun.

Şimdiki uygulamanın bir de toplumda ayrılık yaratabilecek bir uygulama sakıncası var. Türkiye'de laikliğin kabul edilmesinin önemli nedenlerinden birisi mezhep ayrılıklarının üstesinden gelebilmektir. Şimdi Türkiye'deki mevcut uygulama mezhep ayrılıklarını ve mezhepler arasındaki kırgınlıkları körükleyecek sonuçlar yaratıyor. Oysa bunu topluluklara bırakacak olursak bu kendiliğinden çözülebilecektir. Her topluluk kendi inancı doğrultusunda din okullarını açabilecektir. Bence bunun hiçbir sakıncası yok. Çoğulculuksa işte size çoğulculuk, şimdiki çoğulculuk değil ki, şimdiki tekelcilik. Yani şimdiki uygulamaya bakıp işte özgür ve çoğulcu din özgürlüğü var diyemeyiz. Şimdiki, zorla, şunu öğreneceksin diyor. Oysa gerçekten din özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, inanış özgürlüğü olacaksa bunu toplulukların kendisine bırakmak en doğru yoldur diye

düşünüyorum. Topluma karşı birtakım örgütlenmelere yol açabilecek bir şey olmalı. Yani orada Millî Eğitim Bakanlığının hiçbir denetimi olmasın demek istemiyorum. Yani şu anda da Millî Eğitim Bakanlığının özel okullar üzerinde, kurslar üzerinde belli bir denetimi vardır; fakat makul bir gözetim ve denetim altında, topluluklara mümkün olduğu kadar özgürlük vererek, gerçek anlamda bir çoğulculuk ve özgürlüğü sağlamak zorundayız. O şekilde bir din eğitimi bence en makul olanı ve demokratik anlayışla da en çok bağdaşanıdır diye düşünüyorum. Şu andaki çoğulcu ve demokratik yaklaşım açısı değil ve şu andaki laik bir yaklaşım açısı da değil. Aslında laikliğe de aykırıdır zorunlu eğitim, hatta zorunsuz da olsa din eğitimine devletin bulaşması, devletin dini yönlendirmeye kalkması, dini etkilemeye kalkması. Diyanet İşleri aracılığı ile olsun, eğitimciler aracılığı ile olsun vesaire yanlış, laiklik anlayışı açısından yanlıştır diye düşünüyorum.

Şunu da söyleyeyim. Ben aslında insanların hepsi mutlaka dinî bir inanışa muhtaçtır diye düşünmüyorum, ama insanların çoğunluğu muhtaç diye düşünüyorum, toplumun dine ihtiyacı var diye düşünüyorum; ama değişen koşullara göre kendini yenileyen bir din anlayışı olursa ancak işliyor; yani dini bir dogma olarak, ilk biçimiyle, ki hiçbir din zaten öyle değildir. Her din ancak değişmelere ayak uydurduğu ölçüde yaşayabilmiştir, etkinliğini sürdürebilmiştir. Bu Hıristiyanlıkta da böyle, Yahudilikte de böyle bizde de böyle olmak zorunda; fakat insanların ve toplumun genel olarak bir dini, çünkü bir ontoloji problemi var, yok olma problemleri var insanların, yani "nereden geldik, nereye gidiyoruz?" sorusuna yanıt aramak zorunda insanlar. Yani sadece bir dar anlamda ahlâk meselesi olarak değil, fakat insanın varlığına ilişkin soruların yanıtını ararken insanların çok büyük bir çoğunluğu, nihayet insanlar derin filozoflar değil herkes, işte din onlara hazır ve çok yararlı açıklamalar getiriyor, o açıdan toplumun genel olarak bir dinî inanışa ihtiyacı var; ama bu devletin meselesi olmamalı. Bu, ailelerin, bireylerin, toplulukların meselesi olmalı. O sivil toplum dediğimiz şey, demokrasinin gerçekten

temelinde bulunması gereken şey, özellikle bu noktada kendisini göstermeli ve sivil toplumun aracı olarak din, genellikle dünyada devletle bir şey içinde olmuştur, devleti denetleyen veya devletle karşılıklı olan bir kurum içinde olmuştur. Türkiye'de devlet tekelciliği, ta Osmanlıdan gelen bir şeydir, çünkü padişahın nezdinde en yüce din adamı vardır. Yani bu, batıda olmayan bir şey, Hıristiyanlıkta olmayan bir şey. Kilise ve devlet ayırımından kaynaklanan ve demokrasinin de kaynaklarının birisi bu olmuştur. Batı ülkelerinde aslında bu, güçler ayrımının öğelerinden birisi oldu. Bizde bu olmadı. Bizde ta Osmanlıdan gelen, devletin dinle bütünleşmesi. Kim kimi kontrol ederse, genellikle devlet dini kontrol etmiştir. Şimdi de aynı zihniyeti sürdürmek, bu yanlış. Sivil toplum olacaksa herhalde dinin sivil toplumun çok önemli bir ögesi olarak kendi başına toplulukların denetimine bırakılması daha doğru olur politikacıların aracı olmasındansa ve politikacının aracı olan bir din sonunda kendi saygınlığını da yitirir diye korkuyorum.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Alkan'a biz de çok teşekkür ediyoruz.

Efendim, şimdi söz sırası Sayın Akşit'in. Buyurun.

BAHATTİN AKŞİT - Sanıyorum, benim ekleyeceğim birkaç nokta olacak. Birinci turda değindiğim kriz meselesini belki biraz daha deşebiliriz. Ama bu konuyu çok da açmak istemiyorum. Fakat Türker Alkan arkadaşımın da belirttiği gibi hızla değişen toplumlarda - özellikle bizim toplumumuz da hızla değişen bir toplum - din, bilim, sanat ve ahlâk dengelerinin kurulması çok zor. Bu dengenin kurulmasında belirli bir dönem devlet rol alıyor. Yani laiklik kararı, diyelimki 1924 "Tevhid-i Tedrisat" kararı temel kurucu bir karar. Osmanlı toplumundan çıkıp Cumhuriyet toplumuna girişte önemli kararlardan birisi. Fakat Türker Alkan'ın da belirttiği gibi, ama yine de bu karar ve diğer kararla yani Diya-

net İşleri'nin kurulması kararı, okullarda din eğitimi ve imam-hatip okulları kararları, yani, devletin dinsel gelişmeleri gözetimi yönündeki kararlar, laikliğin tam olarak gerçekleştirilmediğini gösteriyor..

Şimdi, sanıyorum 1980'lerde artık hem dindar kesim içinde ve hem belki de laik kesim içinde gerçekten laik bir devlet yapısının olabileceği inancı ortaya çıkmıştır. Laik kesim içinde, bu sorunu daha hoşgörülü, daha çoğulcu bir çerçevede tartışma noktasına geldik; bunu ben daha sağlıklı buluyorum ve bu cümleden olmak üzere de Türker Alkan'nın önerdiği çözüme, belki de önümüzdeki on yılda, yirmi yılda gerçekleşecek olan bir öneri olarak katılıyorum; yani gerçekten laikliğin yerleştirilmesi; gerçekten dinin bireylere ailelere ve cemaatlere bırakılması ve orada örgütlenmesinin gerçekleşmesi önerisini destekliyorum ben kendi adıma. Ama bu gerçekleşinceye kadar, yani mademki camilerdeki imamı da Diyanet İşleri yoluyla devlet tayin ediyor, aynı şekilde "din dersi ve ahlâk kültürünü" de ortaöğretimde ele almak zorundayız. Onun için sanıyorum bu sempozyum düzenlenmiştir. Yani böyle bir sorunumuz var. Tam laikliğin gerçekleştiği noktaya gelinceye kadar ne olacak? Sanıyorum, orada Türker arkadaşımın asgarî çözüm dediği çözüm benim de önerdiğim çözüm. Seçmeli olması. Yani modern toplumun önemli temellerinden birisi olan; yani bilimle teknolojinin üretildiği alanlar, belki de hâlâ zorunlu olmak durumunda, ne bileyim ki 50 yıl 100 yıl daha, matematik, fen dersleri ve diğerleri zorunlu olmak durumunda; ama belki de sanat dersi öğretmeni arkadaşlarım, din dersi öğretmeni arkadaşlarım var burada onların hoşgörüsüne sığınarak söylüyorum. Bunlar daha çok yetenek ve öğrencinin kendini geliştirmesine olanak tanıyan alanlar; yani, ahlâkî olarak, dinî olarak ve sanat açısından geliştirmesine yönelik. Onun için ben bunların belki de seçmeli ders grupları halinde düzenlenmesi gerekir diyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Akşit'e teşekkür ediyorum.

Ben biraz önce sırayı karıştırmak üzere idim; onun için yeneden sözü Sayın Hayit'a vereceğim sırayı bozmayayım diye. Nasıl olsa o kadar çok soru geldi ki cevap sırası yine aynı biçimde yürüyecek, karıştırmak istemiyorum, buyurun.

HALİL HAYIT - Efendim, aslında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin Anayasada zorunlu olarak yer almasıyla ilgili bazı yanlış değerlendirmeler, bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin daha önceleri adı, Din dersi, Din ve Ahlâk Bilgisi şeklinde idi. Ancak, 1982 Anayasası ile bu isim, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi haline gelmiştir. Artık Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde, İslâm dini yanında bütün dinler hakkında objektif olarak belli oranlarda öğrenciye bilgi verilmekte, İslâm diniyle birlikte diğer dinler de tanıtılmaktadır. Çünkü Türkiye'de toplum, çeşitli inançlara sahip fertlerden meydana gelmektedir. Müslüman olmayan bir kişinin Müslümanlık hakkında hiç bilgisi yoksa Müslümana nasıl saygı gösterecek, inançlara nasıl saygılı olacak? Müslüman bir kişinin de Hıristiyanlık ve Yahudilik hakkında veya başka dinler hakkında yeterli bilgisi yoksa diğer din ve inanç mensuplarına nasıl saygı gösterecek? Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi'nin amacı; öğrencilere İslâmiyet de dahil bütün dinler hakkında genel kültür vermektir. Müslümanlığın inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını kültür niteliğinde, ama arzu ettiği zaman inancını taşıyabilecek, ibadetini yapabilecek seviyede bilgi vermek esastır. Hem İslâmiyet hakkında, hem de diğer dinler hakkında genel kültür niteliğinde bilgi alsınlar, birbirlerinin inançlarına saygılı olabilsinler. Bilirlerse saygılı olurlar. Bilmezlerse nasıl saygılı olacaklar? Bu konuda öğrenciyi şartlandırmak, yönlendirmek söz konusu değildir. Sadece inancını yaşayabilecek, ibadetlerini yapabilecek kadar bilgi

verilmektedir. Yüzde 99'u müslüman olan bir ülkede elbette bu kadar bilgi vermek gerekmektedir. Bunu vermezseniz, o zaman başkaları verecektir. Sağlıklı verilmediği zaman da başka problemler doğuyor. Onun için hiç olmazsa inancını yaşayacak, ibadetini yapabilecek kadar bilgi verebilmek lâzımdır. Binaenaleyh bundan korkmaya, endişelenmeye gerek yoktur.

Bir de şunu ifade edeyim. Konuşmacılar arasında bilgi eksikliğinden kaynaklanan farklı görüşler bulunmaktadır. Meselâ, bazı konuşmacılara göre, dinle bilim devamlı çatışmakta ve anlaşmamaktadır. Evet, ilimle çatışan dinler vardır. Ama bu din, İslâm dini değildir. Çünkü İslâm dini kesinlikle ilimle çatışmaz, çelişmez. Bu dinin inanç, ibadet ve ahlâkla ilgili esasları ciddî olarak incelendiğinde bu gerçek ortaya çıkacak, sonunda anlaşma ve uzlaşma sağlanacaktır. Hepimiz bu vatan toprakları üzerinde doğduk, bu toprakların nimetlerinden, faziletlerinden istifade ettik. O halde birlikte yaşamaya mecbur ve mahkûmuz. Onun için inanç bakımından da, sosyal hayat bakımından da birbirimizi anlamalı, birbirimizle kaynaşmalıyız. Bu bakımdan dinle ilmin İslâm açısından çatışması, çelişmesi söz konusu değildir. Nitekim, "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"; "İlim kişinin kaybolmuş malıdır, yitiğidir, nerede bulursa ordan almalıdır."; "İlim Çinde de olsa alınız."; "Dünyayı isteyen ilme, ahireti isteyen ilme sarılsın. Hem dünyayı, hem ahireti isteyen yine ilme sarılsın."; "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış."; "Alimin mürekkebi şehit kanından daha üstündür." Bunu söyleyen bir dinin ilimle çatışması mümkün mü? Ben bu konuda ileri sürülen yanlış görüşlerin bilgi eksikliğinden kaynaklandığı kanaatindeyim. Bu bilgi eksikliği giderildiğinde ilimle İslâmiyetin çatışmadığı görülecektir. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Hayıt'a biz de çok teşekkür ediyoruz.

Söz sırası Sayın Onat'ın, buyurun efendim.

PEMBEGÜL ONAT - Efendim, ben daha önceden de belirttiğim gibi bana sorulan sorulara yanıt vermek, bu arada iyi anlaşılmamış olan yerleri veya yanlış anlaşılmış olan yerleri veya benim demek istemediklerimin bir soru şeklinde bana yöneltilmesi bunu da düzeltmek istiyorum.

Birincisi, Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersi dedik. Şimdi ahlâkla felsefenin ne ilişkisi olabilir gibi bir soru çıkıyor, yani bana yöneltilen soruları gözden geçirdiğimde biraz kavram kargaşası var. Felsefenin alanları üçe ayrılıyor. Bunlardan birincisi, ontoloji, varlık teorisi; ikincisi epistemoloji, bilgi teorisi; üçüncüsü moral, "etik" ya da ahlâk. Yani zorunlu olarak bir bağ vardır. Şimdi, böyle olduğunda ahlâk bilgisi neyi içeriyor, neyi vermeyi amaçlıyor? Bir kere belli değerler üzerinde durur. Ne gibi değerler? İyi kötü değerleri gibi. Bu değerleri verirken insan mutluluğu temele konulur. Nasıl insan mutluluğu sağlanabilir? İnsanı kendi kendisini tanıması nasıl mümkün olabilir. Kaldı ki bir insan, yalnız başına yaşayan bir insan da değildir, toplum içinde yaşamaktadır, diğer insanlarla sosyal ilişkiler içerisinde bulunur ve bunları sağlarken de sorumlulukları vardır, sorumluluklarını yerine getirme biçimleri vardır veya sorumluluklarının yaratmış olduğu birtakım başka kavramlar ortaya çıkar. Ne gibi? Hak gibi kavramlar çıkar. Dolayısıyla ahlâkla, yani "din kültürü ve ahlak bilgisi" dediğimizde ister istemez siz felsefe ile de ilgilenmek zorundasınız. Yoksa alanları fizikî alan, felsefî alan, dinî alan diye bu tarzda bir üçleme yapıp, üçe ayırmak şeklinde hiçbir zaman düşünmedim.

İkincisi, değerli konuşmacılar bir konuda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin zorunlu ders olmayıp, seçmeli ders olmasının gerektiği üzerinde durdular. Belki yanlış anladım, yanlış anladıysam düzeltme yapmaya hazırım, Seçmeli derslerde seçenekler getirirsiniz. Seçenekleriniz birden fazladır, bundan bir tanesini seçersiniz. Yani Din Kültürü ve Ahlâk bilgisinin yanına ikinci bir seçenek olarak ne vereceksiniz? Bu konuda bu kadar tartışmalar olduğunda ikinci bir seçenek getirdiğiniz zaman, yani bilemiyorum, sorunlar ne boyutlara gelebilir.

Bir de yine benim daha önceden yapmış olduğum konuşmamda yer alan bir ifadem var. O da, "din kültürü" diyoruz, özellikle konuşmamda hep onu vurguladım, "din bilgisi" şeklinde hiç ifade etmedim. Çünkü dersin adı, öğretimin adı din kültürü şeklinde verildi. Şimdi böyle olduğunda müfredat programlarına da bakıyorsunuz belli bir din bilgisi vermek, İslâm dinini öğretmek şeklinde değildir. Yani eleştirilen bir konu olarak getirdim ben onu. Müfredat yoğundur, onun biraz daha hafifletilmesi lâzımdır; dilini daha anlaşılır hale getirmek gerekir falan gibi. Ama "din kültürü" dediğimiz zaman, kitaplar içerisinde de görüyorsunuz, İslâm dininden başka diğer dinlere de yer verilmiş. Bunlar arasında bir tarihî süreç de dikkate alınmıştır ve sonra diğer bilimlerle mümkün olduğu kadar ilişkisi de gösterilmeye çalışılmıştır. Ne gibi? Örfler, âdetler gibi veya onların dışında Atatürkçü düşünceye yer vermek gibi konuları da görebiliyoruz. Şimdi bana yöneltilen sorular içerisinde şu var. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerini öğretirken felsefe grubu derslerin yetersiz kaldığı, bu yetersizlik sonucunda mı Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi bu yetersizliği giderebilmek amacıyla konuldu? Şimdi efendim, tekrar toplumu biz ele aldığımız zaman şunu görüyoruz. Toplumdaki olayları meydana getiren nedenler tek bir neden değildir veya bir olayda meydana gelen değişiklik yalnızca kendisini ilgilendirmez, diğerleri üzerinde de etkili olur. Siz değerlendirme yaparken dini tek başına bir kurum olarak ele aldınız, bir sistem olarak ele aldınız, diğerlerinden soyutladınız. Verdiğiniz cevap ne sizi tatmin eder, ne de sizin öğretmek, eğitmek istediğiniz çocukları tatmin eder. Yani istesek de istemesek de bunlar arasında bir bağ vardır, bunu kurmak mecburiyetindeyiz.

Notla değerlendirme demiştim. Bu isteğimi de dile getirirken yalnızca öğretmen olarak değil, idareci olarak belli birtakım gözlemlerimi dikkate alarak dile getirdim. Hakikaten konudan zayıf not alan öğrenci ve anne babalar fazlasıyla üzülmekte, ken-

disinin dinsizlikle suçlandığını, bunun nasıl bir ölçü olduğunu düşünmekte. Hatta bir ara öyle oldu ki, bu dersler konulduğunda bütünlemeye kalan öğrenci sayısı hayli fazla idi. İster istemez insanlar şunu düşündü. Acaba bu uygulama din kültüründen uzaklaşma şeklinde bir uygulama mı? Çünkü öğrenci üzerinde olumsuz etki yaratabiliyor, anne - baba kendisinin o kırık not karşısında dinsiz olup olmadığı şeklinde sorular ortaya koyabiliyor, daha önce de dile getirdiğim gibi kendini kanıtlama yoluna gidiyor. Bence, kişisel kanaatim, bunlara gerek yok . Yani uygulama bir yerde çocuğu da anne - babayı da rencide etmektedir. Öğretiliyorsa verilir bilgisi, ama notla değerlendirmek, "din kültürü" diyoruz bu konunun notla değerlendirilmesi biraz sakıncalı gibi geliyor.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, biz de teşekkür ediyoruz Sayın Ona'a.

ATALAY YÖRÜKOĞLU - Sayın Başkan ben son konuşma hakkımı sorulara cevap vermekle kullanmak istiyorum, aradan sonra kalamayacağım için özür dilerim. Ben saat 16.00'ya kadar biliyordum tartışmayı 17.00'ye kadar uzayacağını bilmiyordum, program gelmedi bana.

Ben konuşmadan önce Sayın Hayıt'a bir soru yönelteceğim. Şimdi Sayın Hayıt diyor ki "din kültüründen korkmoyalım. "Korkan kim? Biz yobazdan korkuyoruz. (Alkışlar) Kitaplar doğru dürüst yazılabilir, ama o dersi kim veriyor? Nasıl bir eğitimcın, kültürden geçmiş? Eğer benim çocuğuma "Tanrının gazakına uğrarız, deprem olur" diyorsa böyle hoca olmaz, böyle din kültürü hocası olmaz. Yahut "saçının bir teli görünürse cefenemliksin" diyorsa, böyle din kültürü olmaz. Bunlar kitaplada yazmıyor. Ders kitaplarında yok bunlar. Bu ders kitaplarında yok ama, bana söyleyebilirler mi? Yobazca şeyler öğrettiği için, çocuklara sınıf geçme şartı olarak 20 tane dua ezberletmek istediği için uyarılmış din kültürü öğretmeni var mı? Sanmıyorum. Ben de din öğretmeninın kültürünün yetersizliğinden söz ettim;

ama kendini yetiştirmiş din hocası çok, onları tenzih ederim. İlkokul Din Bilgisi kitabından bir örnek vereyim mi? Fransa'nın bilmem ne şehrinde gökten taş yağdığını anlatıyor. Bu ders kitabı halkı cezalandırmak için Tanrının gökten taş yağdırdığını yazıyor. Bu hangi bilime uyar, hangi din kültürüne uyar? (Alkışlar)

Bir ortak dil bulalım, gelin anlaşalım. Laiklik deyince d ko-puyor bazılarının, Atatürk dinsiz bir insan mıydı? En koyu Mslmanınız insafla söyleyin. Ama Arap Dünyası ve İran, Atatürk' şeytan olarak tanıttı! Bizde de tanımlayan vardır. şimdi, bakın bir soru var, teşekkür ederim imzasını yazma cesaretini göstermiş bu arkadaşımız, diyor ki "Kişi dindar diye nasıl tehlikeli olabilir? Bunu açıklar mısınız?" Böyle bir şey söyledim mi? Yani dindar olduğu için tehlikeli dediğimi hatırlamıyorum, yobazlıkta tehlike var. O zaman ayrımı nerede yapacağız? Ayrım gayet açık arkadaşlar. İbadetinde, duasında, namazında Tanrı ile kul arasında uygulanan dinî inanca saygımız var. Bu kimi rahatsız eder ki? Ama kendisi oruç tutuyor diya bana zorla oruç tuturan adam yobazdır. Kendi kızını eve kapadı diye benim kızımın açık saına laf söyleyen yobazdır.

(Gürültüler)

BAşKAN - Bir dakika, müdahale etmeyelim.

ATALAY YöRüKOğLU - şeriat hükümlerini bilimin yerine ve laik devlet düzeninin yerine koymaya çalışan yobazdır. Bunlara karşızız. Efendim, aynı şeyi bir başka kişi soruyor, o da ismini belirtmiş, çok teşekkür ederim. Medenî cesaret. Bir din bilgisi ğretmeni, diyor ki: "elişkiler içerisindeyiz" diyor. Çelişkili olabilirim tabii. Diyor ki: "Hem hiçbir bilim adamı dine, din adamına saldırmaz diyorsunuz, bu nasıl çelişkidir? Sizi şaşırtıp bize saldırma hakkı veriyor. Buyurun saldırın! "Ben din adamına saldırırım, din adamı din demek mi? Engizisyon anlayışıdır bu. Papaza saldırırsan Tanrıya karşı gelmek sayılıyor, yanılıyorsun. Yani din adamının cahili var, yobazı var, bunun dine karşı gelmekle hiçbir ilgisi yok. Genellediysem zr dilerim. Kendini çok

iyi yetiştirmiş din hocaları da var, çok Atatürk'çü ve hem din hocası kişiler de tanıdım, onları da burada belirtmek isterim. Şimdi bütün mesele laik, insan haklarına dayalı, demokratik bir düzen içinde bunlar nasıl uygulanır? Gelin bu konuda anlaşalım. Bu ancak seçmeli derslerle olur, öğrenci ile öğretmen arasında korkuyu ve notu kaldırım, görürsünüz o sohbet havası içerisinde bu değerler, insanî değerler, inançlar çok daha güzel kavranır. Serbest, korkusuz olacak bu iş ama. Bu aynı zamanda insanlık dersidir. Ahlâkla, dinle çelişmez. Eğer bunu uygarca ve çağdaş yorumlarla yaparsanız. Onun için zorunlu olmaktan çıkarmak gerekir. Seçmeli olsun, notsuz olsun, dileyen istediği gibi girsin tartışsın. İnançlar evde kazanılır. Evde kazanılmayan inancı okulda derste vermek istiyorsanız, yanılırsınız. Bu bir ailenin kültürü, duygu, düşünce ve inanç sistemidir, çocuk oradan alacağını alır. Din kültürüne karşı değilim, zorunlu olmasına karşıyım, bunu vurgularım; ama okullarımızda çok yetersizdir bu din kültürü eğitimi ve çok büyük bir baskı unsuru olmaktadır, bunun değiştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Benim söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Atalay Yörükoğlu'na çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi ara veriyoruz, aradan sonra tartışma ve sorulara yanıtlar devam edecek. Teşekkür ederim efendim.

B. GENEL TARTIŞMA

BAŞKAN - Saygıdeğer konuklar, son oturumun son bölümünü açıyorum. Bu bölümde panel üyesi arkadaşlarımız kendilerine yöneltilen soruları cevaplayacaklar. Ancak, sorular o kadar çok ki! Bu arada, mükerrer sorular da olabilir. Panel üyesi arkadaşlarımız gerekirse bu tür soruları birlikte cevaplayabilecekler. Bu arada şunu söyleyeyim. Ben her zaman olduğu gibi, toplantılarda süre açısından oldukça katıyım. Bu sürenin bitiminde

oturumu kapatmak istiyorum. Ancak eğer yanıtlar çok uzun sürmez de üç, beş dakikalık bir zaman kalırsa, söylemek istediğim var da bunu ifade edemedim bu kalmayın, ifade etmek istiyorum diyen bir kişiye birer, ikişer dakikalık söz vermeyi düşünüyorum. Aslında bizim buradaki geleneğimiz, genellikle soru sormak isteyenlerin şuraya gelip sorularını sormalarıdır. Yani soru ve cevap biraz tartışma gibi geçer, ama bu toplantıda sorular çok fazla, onun için bu yöntemi uygulayamıyoruz; uygularsak sabaha kadar burada kalmamız gerekiyor; dolayısıyla süresi içinde bitirmek amacıyla bu yolu seçmiş bulunuyoruz; ama yine de sorulara verilen yanıtlar, süresinden erken biterse en çok bir iki kişiye burada soru sormak, görüş açıklamak için söz vermeyi düşünüyorum. Sayın İnan, Sayın Bilgin, Sayın Turna! İkişer dakikalık zamanımız kalırsa, yani kusura bakmayacaksınız.

Yine aynı sırayı izliyoruz. Sayın Alkan'dan sorulara yanıt vermesini istiyoruz. Buyurun.

TÜRKER ALKAN - Efendim, soruları mümkün olduğu kadar özetlemek istiyorum. Bir tanesi, "dinî eğitimin devlet yönetiminde değil topluma bırakılması önerisiyle ilgili olarak, din devlet ilişkisi problemi böyle çözülecekse, dinci kesimler bunu neden istemektedirler? Devletin dine desteği kaldırılacaksa bu nasıl bir yol izlenerek yapılmalıdır?" Bunu neden istedikleri. İki nedenle istiyor olabilirler. Bir kısmı gerçekten öyle daha özgürce hareket edeceklerini düşündükleri için istiyor olabilirler veya ikinci nedeni de bu yolla belki daha siyasal bakımdan etkin olacaklarını düşünüyor olabilirler. Fakat dinci kesimlerin büyük bir çoğunluğunun da bunu istediği kanısında değilim, mevcut düzenin sürmesinden yana çoğu diye düşünüyorum. Yani devletin dine müdahalesi sürsün istiyor pek çoğu; çünkü bundan pek çoğu da memnun, gördüğüm kadarıyla, karşı değiller. Devletin dine desteği kaldırılacaksa bu nasıl bir yol izlenerek yapılmalıdır? Demokratik yolla. Partiler bu konudaki platformlarını açıklarlar, kamuoyuna sunarlar, destek görürse yasaya geçirirler, olur. Yani bu zorunlu din derslerinin bulunduğu gibi askerî bir

yöntemle değil, demokratik bir yolla yapılmalıdır herhalde. Diğer sorular şunlar:

● "Din ve bilim arasındaki birlikteliğin savunulmasına karşılık, din ve bilimin tanımı ve aralarındaki uzlaşmazlığı tekrar rica ediyorum." Yani bir konuşmayı tekrar etmenin gereğini görmüyorum. Söylediklerim açtı sanıyorum.

● "İslâm'da cariyelikten, kölelikten bahsettiniz; ama bugünün zengin, aydın, çağdaş bazı insanlarımızın gece bile kalabilecekleri kadınların durumları modern cariyeye yönelik olmuyor mu?" Tabii bu tanım meselesi; fakat çağdaş yaşamımızda bir yığın anlâksızlıkların olduğu muhakkak, onu çözenin yollarını elbirliğiyle aramalıyız. Bu benim söylediklerimin dışında olan bir şey değil kanımca.

● "Konu İslâm dininin ve din kültürünün mecburî eğitim olarak yargılanmasını değil, bu derslerin daha verimli olabilmesi için alınması gereken tedbirler işlenmeliydi." Bu, soru soranın kendi düşüncesi herhalde, ben de konuya bu açıdan yaklaştım. "Din bilgisinin laiklikle çeliştiğini söylüyorsunuz." Ben din bilgisinin değil, mecburî din eğitiminin laiklikle çeliştiğini söyledim. "Ama bugün İsviçre'de ilkokullarda, ilkokul öğretmenlerinden hatta Müslüman çocuklara bile din bilgisi verilmesi laiklikle çatışmıyor mu? Yine Avusturya'da İslâm dini ikinci dindir" vesaire diye devam ediyor. "Devlet kontrolünde İslâmiyet de verilmektedir, bunlar laik değil mi?" Şimdi tabii İsviçre'de ve Avusturya'da din derslerinin zorunlu olarak verildiğini sanmıyorum ben. Bu konunun orada nasıl verildiğini incelemedim ama, zorunlu olarak, bizde olduğu gibi herkese aynı din dersinin verildiğini sanmıyorum, tam tersine soruyu soranın da belirttiği gibi azınlıklara kendi dinlerini öğrenme imkânını sağlayan bir seçimlik uygulaması var besbelli. Asıl mesele herhalde burada belirli bir zorlamanın yapılması karşı çıkılan; bir de bunların nasıl verildiği de önemli, daha önce de tartışıldığı gibi.

● "Dinin ilimle taban tabana zıt olduğunu söylediniz. Amerika Uzay Bilimlerindeki (NASA'daki) ilim adamları Kuran

öğrendikleri ve Kurandan istifade ederek yeni ilmî nazariye geliştirdiklerini ifade etmişlerdir". Keşke bizim hocalarımızda aynı başarıyı gösterseydi diyeceğim tabii. "Bu olay, Islâm dininin ilme karşı olmadığını göstermiyor, tam tersine ilim adamlarının müracaat ettiği bir kaynak olmuyor mu?" Ben tabii bu, yani NASA'daki bu olayı; yani daha önce böyle şeyleri okuyorum ben de, doğrusu çok ciddiye almıyorum. Yani çağdaş bilimsel araştırmanın laboratuvarlarda Kuranla yapılmadığını biliyoruz, bunların nasıl yapıldığını biliyoruz. Fakat şunu söyleyeyim. Böyle bir eğilim var. Yeni bir şey çıkıyor, atom keşfediliyor, uzaya gidiliyor, televizyon falan... Zaten bu Kuranda vardı diye bir yorum yoluyla bir şey getiriliyor. Bu gelişen bilim karşısında dinin durumunu güçlendirmek için bilime başvurmak gibi, bilimin prestijinden yararlanmak gibi bir yol ki aslında dinin buna ihtiyacı olduğunu sanmıyorum. Yani din adamlarının veya dine inananların bilimin prestijinden yararlanmak için neden bu yola başvurduklarını anlamıyorum. Çünkü dinin kendi içinde bir fonksiyonu var toplumda. Kendi içinde bir yeri var, buna hiç ihtiyaç yok. Yani Amerika'daki NASA bilim adamları Kuran'a dayanarak 20 tane buluş yapmamış olsa, ki yaptıklarını sanmıyorum ama, Kurana inanmayacak mıydı bunu yazan arkadaş? Önemli olan bu buluşu yapıp yapmamaları değil, önemli olan kendi içindeki fonksiyonu, insanın kâinattaki varlığını açıklama gücü, ona baksınlar; yani bu tür şeylere ne gerek var, anlamıyorum bu tür zorlamaları; yani bilimden yararlanarak bu tür zorlamalara gerek olduğunu sanmıyorum ve yapay kaçıyor bunlar diye düşünüyorum. Yani gerçekten böyle bir şey olacaksa onu önce Müslüman bilim adamlarının yapması gerekiyordu mantiken değil mi? Olmuyor, ondan sonra bu tür zorlamalar yapılıyor.

● "Vermiş olduğunuz bütün örnekler ayrı ayrı bir gerçek. Ancak din eşittir ahlâk diye derslerimizde okutmamız gerekiyor. Demek ki bu gereği yerine getirecek insan gücümüz yok, daha açık bir ifade getirecek olursam, şekle önem verilmiş, öze eğilecek din eğitimi gerçekleştirilememişiz. Bu suçlama, dini

suçlamadan çok onu öğretende aransa daha doğru bir yaklaşım olmaz mı?" Bu , dini suçlayıp, suçlamamak meselesi değil benim anlattığım, ben dini suçladığımı da sanmıyorum konuşmamda. Ben bir kere din derslerinin zorunlu olmasının, bu biçimde öğretilmesinin yanlış olduğunu söyledim, bir de dinin her zaman bütün hükümleriyle, tam anlamıyla çağdaş ahlâkı kavrayamadığını söyledim, bunu da örnekleriyle verdiğimi sanıyorum. İşte benim o söylediğim, köledir, cariyedir dediğim, o çağdaş yaşamda böyle bir şey yok. Çağdaş yaşamda kölelerimiz var, deminki arkadaşımın söylediği gibi değil. Bugün ortalama bir Amerika'lı 300 tane köle kullanıyor. Nasıl kullanıyor, geliştirdikleri teknoloji sayesinde, yaptıkları hesaplara göre eski bir toplumda 300 köle ile başarılacak bir işi çağdaş çamaşır makineleriyle, otomobilleriyle, uçaklarıyla. Ortalama bir Amerika'nının 300 tane kölesi var. Böyle olunca teknolojik gelişmek sonucunda zaten köleliğe ihtiyaç kalmıyor, o zaman ne oluyor, ona dayanan ahlâksal yargılarımızın gereği kalmıyor; yani çağdaş toplumun, çağdaş teknolojinin getirdiği yeni ahlâksal yargılara, düzenlemelere ihtiyaç var. Yani bütün bunları dinin kavraması mümkün değil, bin küsur sene önce çıkmış kurallar bütününü, o zaman kendimiz, kendi yargılarımızla yeni bir ahlâk dünyası yaratmak zorundayız. Bu son derece normal birşey; yani bu dine karşı olmak değil benim anladım şey. Dinin kendi fonksiyonu var, kendi etkinliği var, kendi açıklama gücü var, fakat gelişen toplumla beraber bazı yeni gerçekleri anlamak ve değerlendirmek zorundayız. Yeni kölelerimize nasıl davranacağız, teknolojiye yani, bunu öğrenmek zorundayız. Bunu da bize 1000 küsur sene önce çıkmış kuralların öğretmesi pek mümkün gözüküyor.

● "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin oluşturduğu kişilik bölünmesi ve suçluluk duygusu yaratmasından doğan sorunlar nasıl çözülebilir?" Benim burada anlatmaya çalıştığım şu: Dini, sadece din kültürü olarak değil; dini genelinde böyle ezberle dayanan, kişinin sorgulamasına olanak vermeyen, belirli bir otoriteden kaynaklanan ve bilimle çatıştığı zaman da diyelim ki

Darwin örneği, en klasik örneklerinden biridir. Bugün Amerika'da da tartışılmaktadır bu. Amerika'da da Darwin okullarda okutulsun mu okutulmasın mı yahut nasıl okutulsun tartışması Amerika'da yapılabilen ve hatta Başkan Reagen'ın başlattığı bir tartışma olarak sürüp gidiyor. Şimdi ne yapacağız diyelim Darwin meselesinde? Yani bilim başka bir şey. Uzayla ilgili pek çok tartışmalar var, "Gök yedi kat mıdır, dünyanın merkezinde mi, değil mi? " gibi, ne yapacağız? Şimdi burada çocuğa gerçekten doyurucu bir yanıt vermek mümkün değil. Yani burada yapılacak bir şey yok. Burada mümkün olduğu kadar bu bilgileri çocuk belki daha erginken onunla tartışma, yani çocuğun küçük dünyasında bunlarla baş etmesi daha zor gibi geliyor. Yahut çocuğa kendi seçimini bırakmak, yani Darwin'e mi inanır, Adem ile Havva'ya mı, ne yaparsa çocuğun burada daha ergin bir yaşta bu seçimleri yapmasına olanak sağlamak; yani çelişkilere, daha kendi psikolojisi olgunlaştıktan sonra baş edebileceği bir yaşta belki bu tür çelişkili konuları daha doğru; yani ilkokuldaki çocuğa bunları anlatmak gerçekten çok zor. Benim ilkokul ikinci sınıfta oğlum var, geliyor, öğretmeninden bir şeyler almış, "baba cehennemde yanacak mıyız acaba?" falan diye, "yok oğlum falan" diyorum, "korkma!" , yani böyle şeyler. Çocuklara baş edemeyecekleri şeyleri yüklememek lâzım, o yaşta, yani gerçekten çocuklar çok sıkıntıda kalıyorlar. Bu tür bilgiler, büyüsün, belki çocuk biraz daha ne bileyim, 15 yaşında biraz daha olgunlaşsın, biraz daha gelişmeleriyle baş edebilecek, kendi kendine kararını verebilecek hale gelsin, yani daha erginleşsin. Belki bunları beklemek lâzım. Çocukları böyle çelişik bir dünya ile karşı karşıya bırakmak ciddi bir sorumluluk diye düşünüyorum.

● "Sayın Alkan, okumuş olduğunuz gazete küpürlerinde hafız olan çocuğun cinayete kurban gittiğini söylediniz. İbni Sina gibi bir dehanın da aşağı yukarı sekiz on yaşlarında hafız olduğunu biliyoruz, nasıl oluyor da böyle bir deha cinayet sonucu ortaya çıkmıştır?" Cinayet sonucu ortaya çıktığını sanmıyorum onun. "Bilimsel olarak açıklar mısınız?" Şimdi böyle bir kere İbni

Sina kuşkusuz Kuranı ezberlemiş olabilir; ama bir kere aradaki yaş farkına bir dikkat edin, ben beş yaşındaki bir çocuktan bahsediyorum. Bu, beş yaşındaki çocuğun olağanüstü bir yeteneğidir. İbni Sina herhalde bildiği bir dilden o kitabı okuyordu, anlayarak okuyordu, yani anlamadığınız bir dilden bir şeyi okuyup ezberlemesi insanın başkadır. Bir teyp kayıt cihazı gibi anlamadığı dilden. Bir de mesele gerçekten bir insanın deha olup olmaması ise bu çocuk da belki olacak; fakat bu çocuğa yüklenen yük çok ağır bir yük onu demek istiyorum. Yani, çağımızda baskı makineleri var, matbaa makineleri var, istediğiniz zaman açarsınız Kuranı okursunuz, ben de çocuğuma okutacağım belirli bir yaşa gelince, öğrenmesini istiyorum çünkü; ama niye çocuğumu alıp ona bilmediği bir dilde - Arapça Türkçeye de yabancı, hiçbir özelliği olmayan bir dil - niye ezberleteyim çocuğuma ben onu. Ne yarar sağlayacak ona veya topluma bu. İsteddiği zaman alıp okuyabilecek olduktan sonra, anlayarak okuyabilecek olduktan sonra; yani benim anlatmaya çalıştığım bu. Pedagojik bakımdan yanlış bir şey diyorum bu, bunu da her zaman savunurum ben. Yani İbni Sina örneğini göstermek pedagojik bakımdan doğrulamıyor ki olayı. Hiçbir ilgisi yok.

● "Kölelik ve cariyelik konusunda Kuran bunu destekler ya da mümkün kılar manada değildir." Mümkün kılar manadadır. Çünkü var olduğunu söylüyor, hatta bildiğiniz gibi Hazreti Muhammed'in de kölesi ve cariyeleri vardı; yani onu biliyoruz, Müslümanların vardı, hatta 1800'lerin ortalarına kadar Osmanlılarda vardı. Bunu söylemek mümkün değil. O zamanki mevcut düzen içerisinde var olan bir anlayışın nasıl sürdürülmesi gerektiğini belirtirken, aynı zamanda getirdiği uygulamalarla bu kölelik ve cariyelik anlayışını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. 1800'lere kadar sürdü ama. "Bu bir toplumsal süreçtir", O doğru. "Siz Kurandan pozitif bir bilim adamı olarak köle edinini diye bir ayet söyleyebilir misiniz?" Hayır ben öyle bir şey söylemedim, ben öyle köle edinini diye bir şey; fakat kölelik var. Bir de Hazreti Muhammed'in olduğuna göre, yani sünnettir bu diye bizim de edinmemiz gerekebilir. Yani hatırlarsanız Hazreti Muhammed'in

sözleri ve davranışlarını benimsemek mümkündür, yani bu yolda bir yorum da isteyen yapabilir. Ama Kuranda öyle bir hüküm yok. Benim anlatmaya çalıştığım çağdaş ahlâkın kuralları, normları, zemini, bağlamı değişiyor, yeni bir dünyada yaşıyoruz, ona göre ahlâksal yargılarımızı salt dine bağlamayalım. Dinin ahlâksal yargılarından bugün için uygulanabilir olanları uygulayalım, fakat uygulanamayacak olanları işte bunun gibi, pek çoğu var. O zaman dini olduğu gibi, ahlâksal değerlerini bugün uygulamaya kalkacak olursak zor durumda kalırız, onu anlatmak için ben konuya girdim.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Alkan'a çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Akşit, buyurun efendim soruları yanıtlayın.

BAHATTİN AKŞİT - Benim ele alacağım birinci soru şudur: "Toplumda hiç kimse laik ve laik olmayanlar diye ayrıma gitmez. Gerçek şudur, inananlar ve inanmayanlardır. Devlet laiktir. Kişileri böyle bir sunî ayrıma tâbi tutmak ne denli tutarlıdır?" Ben bu ayrımdan esasında memnun değilim. Bir şey anlatmak istiyorum, anlatırken de dilde var olan bir ayrımı kullanıyorum; yani laik kesim, dindar kesimin endişeleri var diyorum. Gerçekten şöyle kabaca baktığımız zaman böyle bir endişe var. Ama ona geçmeden önce soru sahibi arkadaşın önerdiği "inananlar ve inanmayanlar" ayrımına kesinlikle katılmıyorum ben. Laik kesimin içinde dinin bütün farzlarını yerine getiren dindarlar da var; manevî bir öteki dünyanın olmadığına inanan, ama inanan, ateistler var; hem dindarlara ve hem de ateistlere hak veren, ama kimin haklı olduğunun inanç meselesi olduğuna inanan agnostikler var; dinin temel ilkelerine inanan ve fakat dinsel pratikleri yerine getirmeyenler var; dinsel pratikleri yerine getiren ve fakat dinsel dogmalara inanmayan dindarlar var. Yani dinin dışında olanlar inanmayanlar değildir; yani ateist de bir şeye inanır; agnostik de inanır. Dolayısıyla "inananlar - inanmayanlar" ayrımı da tam anlatmıyor bu durumu.

Dolayısıyla sanıyorum el yordamı ile günlük hayatta var olan kavramları alıp, anlatmak istediğiniz şeyi anlatmaya çalışıyoruz. Şimdi esasında, belki de şunu demek istiyorum ben. Dindar kesim, laik kesim ayrımı biraz daha ayrıştıracak olursak her iki kavramın da çok geniş kesimleri kapsadığını göreceğiz. Meselâ, dindar kavramı çok geniş bir kavram; belki de onların daha da dar bir grubunu almak için, yani, belki de dini toplumun temeli yapmak isteyenler için "kökten - dinci" kavramını kullanmak gerekebilir. Bu kesim ekonomiyi, devleti, toplumu dine göre düzenlemek isteyenlerdir. Böyle amaçları olmayan dindarlar olabilir ve nitekim vardır da. Onlar, çağdaş toplumda dinin yerinin belki de insanların vicdanları, ailelerdeki ve cemaatlerdeki pratikleri olduğunu düşünürler. Çağdaş ekonomiyle ve devletle birlikte var olmayı kabul ederler. Yani dindarlara ve dinci kesime baktığımız zaman onun içinde, hakikaten kendi içinde bir çoğulculuk görüyorum.

Aynı şekilde öbür kesim, yani dinî kaygıları daha az olan, kendi ibadetlerini yerine getirip ama toplumu, ahlâkı, ekonomiyi ona göre düzenleme gereğini duymayanlar, onlar da kendi içinde çeşitli. Bu şekildeki laikliği daha "Jakoben" veya köktenci - laik şekilde savunanlarla diyelim bunu daha görelî bir şekilde ele alanlar var. Dolayısıyla esasında yelpaze geniş. Hatta belki de tek boyutlu bir yelpaze de değil. Belki de çok boyutlu bir yelpaze.

Bana sorulan ikinci soru veya yorum şudur: "Din ve ahlâk eğitimi karşısında toplum kesiminde üç ayrı endişe grubunun bulunduğunu belirtiniz, sizce bu endişe gruplarından en haklı olanı hangisidir. Önem sırasına koymak istenirse bu endişeleri gidermek için basınıma, eğitim kurumlarına, ilgili demokratik kitle örgütlerine, politika ustalarına ve iktidara ve siyasî partilere ne gibi görevler düşmektedir?" Bu soruya cevap vermek çok zor. Ben bir sosyolog olarak bir sıralama yapmak istemiyorum. Bu konuda bir değerlendirme yapmak için kendimi zorlamak istemiyorum. Her iki tarafın da endişeleri kendi açılarından haklı herhalde. Herkes kendi açısından bakıp, kendi endişesini haklı bu-

luyor. Ben bir tek şunu, bir sosyolog olarak, söyleyebilirim: Çağdaş dünyada ekonomi, siyaset, devlet öylesine farklılaşmış durumda ki, meslekler öylesine farklılaşmış ki, teknoloji öylesine farklılaşmış ki bütün bu farklılaşmış işleri, grupları, kesimleri kucaaklayabilecek tek bir ideolojik sistemin olabileceğini düşünmüyorum ben. Yani dolayısıyla eğer dinî kesim dediğim kesimde modern toplumu zapturapt altına almak isteyen, devleti, ekonomiyi ona göre kurmak isteyen bir kesim varsa, korkarım bütün bu yarışmaları, bütün bu işbölümünü yok etmek durumunda kalacaktır ve dolayısıyla o toplumun çağdaş dünyada var olmasının temellerine halel getirmiş olacaktır. Bu endişeleri duyan kesimin bunu çok titizlikle dikkate aldığını ümit ediyorum. Çünkü bu, toplulumuzun ve diğer Müslüman toplumların küreselleşmiş/ globalleşmiş dünyada varlıklarını sürdürüp sürdürememe sorunu ile çok yakından ilgilidir. Çağdaş dünyanın ekonomi ve bürokratik/rasyonal örgütlenme kanunlarına olduğu gibi teslim olalım demiyorum. Fakat, onları tümünden yok saymak kafamızı taşla vurmaktır.

Bir diğer soru şudur: "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin fen bilgisi ile bağdaştırılması saydığınız sistemlerin hangisinde sağlanabilir?" Esasında hem fen bilimlerinin içinde olan ve dini kendi bulgularıyla bağdaştırmaya çalışan, hem de dinî kesimde olan ve fen bilimlerini onunla bağdaştırmak isteyen gruplar, insanlar var; fakat ben bir sosyolog olarak bu bağdaştırma çabasını ve bu düzeyde bir tutarlılığı çok da gerçekçi bulmuyorum, gerekli de görmüyorum. Yani bana öyle geliyor ki insanlar tarih boyunca ve çağdaş toplumda bir şekilde yaşayışlarında ve düşüncelerinde kompartımantalize/bölmelenmiş bir şekilde yani bir yandan yüce bir varlıkla veya bir kutsallıkla ilişki kuruyorlar, öte yandan bir sanat yapının zevkine varabiliyorlar, öte yandan bilimle uğraşabiliyorlar. Yani bunları aynı zamanda yapabiliyorlar, onun için belki de fen bilimleriyle dinsel inancı uyuşturmaya, birbirlerine uydurmaya kalkışmak belki de çok iddialı bir şey ve ayrıca gerekli de değil. Onları ayrı olgular olarak kabul edip anlamaya çalışmamız lâzım sanıyorum.

Bir sonraki soru yine bununla ilişkili: "Sosyolog olarak dinin sosyal bir vakıa olduğunu kabul ediyor musunuz? Kabul ediyor-sanız bu vakıanın toplum üzerine etkileri var mıdır, varsa bu etkileri toplumun yararlarına uygun hale nasıl getirebiliriz?" Bu da çok büyük bir soru, kısa sürede cevaplamak mümkün değil; fakat hemen şunu söyleyeyim, tabii sosyolog olarak dinin sosyal bir olgu olarak var olduğunu kabul ediyorum. Yani tarih boyunca ve çağdaş toplumda insanlar bir şekilde bilimin, sanatın cevap veremediği soruları dinsel bir yaklaşımla cevaplamaya çalışmışlar. Bu cevaplar bireysel düzeyde ve kurumsal düzeyde var olmuşlar. Değişik dinlerde değişik şekillerde kurumlaşmalar olmuş. Şimdi bu toplumu etkiliyor mu? Evet etkiliyor. Etkilemiş; fakat bu etki tek biçimli değil; yani her tarih döneminde ve her dinin içinde farklı etkileri var. Dolayısıyla herhalde bunu cevaplamak için bütün din sosyolojisinin yaptığı araştırmaları gündeme getirmek gerekir ki onu da bu kısa sürede yapabileceğimizi sanmıyorum.

Bir diğer soru sosyal yapıyla ilgili: "Çoğulculuşmanın ve açıklığın günden güne yaygınlaştığı bir ortamda öğrencilerin sağlıklı bir din kültürü kazanması sosyal dengenin kurulmasına yardımcı olmaz mı? Geleceğin mutlu insanı sizin sözünü ettiğiniz sistemlerarası dengeye bağlı değil mi?" Evet, biraz önce, "bunları bağdaştırmak gerekmez, o kadar tutarlı olmamız gerekmez, kompartımantalize olabilir insanların duyguları, düşünceleri, yaşayışları" demiştim. Ama belki de bu soru bağlamında her insanın belirli bir dengeye ulaşmasının çok hoş olacağını söylemeliyim. Einstein veya Yunus Emre'nin kişiliğinde çok güzel bir denge var. Ama, her insanın bu dengeyi kurabilmesini beklemek, hele sözünü ettiğim kriz döneminde, geçiş döneminde bunu beklemek çok zor. Bu dengeyi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin verebileceğini beklemek bir dersten çok şey beklemek olur. Belki de bu dengenin sağlandığı yer okul değil, din dersi değil, toplumun bütünü. Toplumun bütününde eğer bu dengeyi sağlarsak, karşılıklı diyalog, tartışma yoluyla her bakımdan gelişmiş bir toplum olarak eğer o dengeyi

sağlayabilirsek, bu zaten din dersine, din dersindeki tartışmalara yansiyacaktır ve o denge de oluşmuş olacaktır.

Bana yöneltilen bir diğer soru da şudur: "Seçmeli dersler arasına sanat derslerini yani resmi, müziği kattınız. Sizce sanat ve din aynı kefeye konulabilir mi? Sanat eğitiminin öğrenciye, bireye kazandırdıkları ile din eğitiminin kazandırdıkları aynı olmaz. Din eğitiminin amacı nasıl din adamı yetiştirmek değilse sanat eğitimi de sadece sanatçı yetiştirmek değil, öğrenciye, bireye estetik kişilik kazandırmaktır ki bu da sanırım sosyal bir varlık olan insan için gereklidir. Ne dersiniz?" Katılıyorum. Yani dinin kazandırmaya çalıştığı boyutla sanatın kazandırmaya çalıştığı boyut ayrı. Zaten kültürel sistemi dört alt sisteme ayırırken belirttim: Biliminki de ayrı, etiğinki de ayrı, onun için dörtlü bir sistem; ama şunu da dedim, daha önce belirttim bunu; bilimleri çağdaş toplumda yaşayan herkes belirli bir standartlaşma içinde öğrenmek durumunda; bir toplumun bütün üyelerinin otobüsü kullanması, elektriği kullanması ve işinde başarılı olabilmesi için belirli "minimum" bir bilim ve teknoloji eğitimine gerek vardır. Günül ister ki sanat, din ve ahlâk zorunlu hale getirilmeden herkes tarafından öğrenilsin, özüksensin ve içselleştirilsin. Ama, bilim eğitimi ben zorunlu görüyorum, sanıyorum herkes zorunlu görüyor. Yani onun için tartışmıyoruz, onların zorunlu olup olmamasını hiçbir kesim tartışmıyor. Ama sanat, resim, müzik, ahlâk, din- hatta ben bunun içine beden eğitimi de koyacağım - bunların nerelerde öğretilmesi gerektiği, okulda ne kadarının öğretilmesi gerektiği, ailede ne kadar, cemaatlerde ne kadar öğretilmesi gerektiği, arkadaş gruplarında ve sokakta ne kadar öğrenilmesi gerektiği tartışılır. Tartışılan konuların seçmeli olması bence en uygun olanıdır.

İmam-hatip liseleri ile ilgili bir soru var: "İmam - hatip liselerine giden öğrencilerin genelde sosyo-ekonomik ve kültürel yönden alt tabakadan ailelerin çocukları olduğu basına verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu kanunları çıkaran bürokratların çocuklarının bu okullara gitmedikleri gözlenmektedir. Bu olgunun sosyolojik açıdan değerlendirilmesini rica ediyorum." Ben kendim birkaç

İmam-hatip okulunda anket verdim; her kesimden olmakla birlikte, çoğunluğun köy kökenli ailelerden ve diyelim ki esnaf, zanaatkâr kökenli ailelerden geldiğini gördüm; memurlardan da var, diğer kesimlerden de var, fakat çoğunluğunu bunların oluşturduğunu gördüm. Öyle görülüyor ki bu kesimlerde dindarların endişesi dediğim endişe daha çok yaygın. Yani imam - hatip okullarına çocuklarını imam olsunlar diye göndermiyorlar. Bir yandan dinsel bilgileri kazansınlar, ama öte yandan da çağdaş toplumun bilgilerini ve becerilerini kazansınlar ve orada yer alsınlar diye gönderiyorlar. Fakat bu konu haklı olarak acaba "tevhid-i tedrisat'a uygun mu değil mi tartışmalarını gündeme getiriyor. Belki de ayrı bir sempozyumun konusu olur, gerçekten tartışılması gereken bir konu; acaba iki paralel eğitim sistemi haline mi geldi lise sistemindeki eğitimle imam hatip okulları sistemindeki eğitim? Sanırım Millî Eğitim Bakanlığı çerçevesinde de tartışılan bir konu bu; fakat sanıyorum bu okulların açılması ve bu sayıya ulaşması, 400'lere ulaşması, öğrenci sayısının lise öğrenci sayısının onda birine kadar çıkmış olması bir yandan tabii belki de politikacıların oy kazanma kaygıları ama, öte yandan da belirli bir kesimin belirli bir endişesinin yansıması olarak ortaya çıkıyor.

Bana sorulan son soru şudur: "İlk, orta ve lise öğreniminde amaç din adamı yetiştirmek değildir, bu nedenle sadece temel din bilgilerinin verilmesi bence yeterli. Bu bilgiler de ilkokulda kazandırılabilir." Burada yeni bir tez getiriliyor belli ki, eğer aileler çocuklarını dinî konuda derinlemesine bilgi sahibi olmasını istiyorlarsa ilgili bir kuruma göndersinler. "Bütün öğretim kademelerinde aşağı yukarı aynı olan dinî bilgilerin verilmesi zaman ve para kaybından başka nedir? Bence alanında çok iyi yetiştirilmiş öğretmenler olmalı ve bu kimseler sadece ilkokul düzeyinde bu tür dersler vermelidir. Çünkü bu kademedен sonra birey artık yavaş yavaş ilgi ve yeteneklerine uygun bir alana yönelmeye, ağırlığını belli konulara vermeye başlar. Bu, çözüm yolu olarak düşünülemez mi?" Evet, yani bu da bir öneri. Bunun tam tersi bir

öneri de var. Sanıyorum ilk günkü oturumda bildiri sunan bir konuşmacı "ilkokuldaki çocuk dini anlamak için uygun bir yaşta mı?" dedi. Yani dinle ilgili soruları sormaya başladı mı? Başlamadıysa acaba tam da ezberciliği cesaretlendiren bir şey olmaz mı ilkokulda din bilgisini vermek? Belki de eğer temel eğitim sekiz yıllık olursa onun son üç yılında öğretilbilir din bilgileri. Ama bu panelde ortaya çıkan bir öneride ortaya konduğu gibi cemaatler tarafından örgütlenebilir din öğretimi.

Ben soruların cevaplandırılmasını burada bitiriyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN - Biz de teşekkür ediyoruz Sayın Akşit'e.

(Gürültü)

BAŞKAN - Bu kadar. Yani cevap verilmeyebilir. Yapacak fazla bir şey yok, cevap verilmeyebilir. Burası mezuniyet sınavı değil, cevap verilmeyebilir.

Efendim, Sayın Hayit'a soruları cevaplaması için söz veriyorum.

HALİL HAYIT - Efendim, Sayın Atalay Yörükoğlu Hocamız biz Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinden korkmuyoruz, ama öğretmenlerinin tutumundan endişemiz var dediler. Tabii biraz önceki konuşmamda da belirttiğim gibi okullarımızda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliği yapmak, gerçekten çok güç. Öyle sanıyorum ki bu güçlüğü takdir ediyorsunuz. Ülkemizde ciddi bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bu kavram kargaşasının sonucunda birtakım sunî olaylar meydana gelmekte, bu da toplumumuzu büyük ölçüde üzmektedir. Yine bu kavram kargaşasının sonucunda iyi ile kötü, doğru ile yanlış maalesef birbirine karışmaktadır. Toplumumuzdan bazı kesimlerin iyi dediğine, bazıları kötü, kötü dediğine ise iyi diyebilmektedir. Böyle bir kavram kargaşasının bulunduğu toplumda sosyal barışı sağlamak, din gibi bir müessesenin hizmetinde bulunmak, gerçekten zor-

dur. Biz Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerimizi, bu dersi verirken, konuları işlerken, nasıl bir yöntem uygulamaları gerektiği hususunda, hizmetiçi eğitim kurslarında devamlı uyarıyoruz. Bakanlığımıza şikâyet şeklinde gelen intikalleri de kendilerine duyuruyoruz, karşılıklı danışma ve anlaşma ile bu tür sıkıntıları gidermeye çalışıyoruz. Bakın, bu kavram kargaşasının sona ermesinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin önemi büyüktür. Şayet biz bu dersle ilgili bilgileri dengeli şekilde ve belli seviyede veremezsek, din konusunda bilgi sahibi olan ve olmayan olmak üzere iki grup ortaya çıkabilir.

Bu iki grup, belli bir zaman sonra sürtüşmeye girebilirler. İşte böyle bir sürtüşmenin önlenmesi için millî ve manevî kültür değerlerimizin tanıtılmasında, sağlıklı bir biçimde gençlerimize ve çocuklarımıza aktarılmasında zaruret vardır. Nitekim biz, öğretmen arkadaşlarımıza hizmetiçi eğitim kurslarında şunları söylüyoruz: Bir din dersi öğretmeni, düşüncelerinde, davranışlarında ve konuşmalarında çok dikkatli ve dengeli olmalı. Kılık, kıyafetinin temizliği, tertibi ve örnek davranışlarla öğrenciler üzerinde olumlu intibalar bırakabilmeli. Ders esnasında öğrencilere, sevgiyle, şefkatle, merhametle, adaletle yaklaşmalı ve onları dinden soğutucu değil, dine yaklaştırıcı ve bazı tereddütleri, şüpheleri, endişeleri varsa bunları giderici bir tutum izlemeli. Baskıcı değil, onlara ihtiyaçları olan bilgileri belli seviyede vermeyi amaçlamalı. Bununla beraber bazı metot hataları, yanlış yorumlar söz konusu olabilir. Buradaki seçkin topluluğa özellikle söylüyorum : Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerimizden gerek ders esnasında gerekse okul dışındaki davranışlarında gerçekten objektiflikten, bilimsellikten uzak bir tavır tespit ederseniz bunu sözlü veya yazılı olarak bize bildiriniz. Biz onlarla ilgilenir ve bu dersin amacına uygun şekilde verilmesini sağlamak hususunda gereken tedbiri alırız. Bu vesileyle dinî bilgilerin yeterli verilmemesi halinde doğabilecek zararı, çarpıcı bir örnekle açıklamak istiyorum.

Hem zengin, hem de toplum içinde belli bir saygınlığı olan tanıdık bir kişi vefat etmişti. Onun çok nezaketli, kibar ve efendi bir oğlu vardı. Başınız sağolsun dedikten sonra dinî görevlerini yerine getirilmesinde yardımcı olmaya çalıştık. Cenaze namazı kılınma safhasına gelince oğlu namaz kılmadı. Bundan son derece mahcup olduğu her halinden belli oluyordu. Daha sonra namaz kılmasını bilmediğini, önceden kendisine öğretilmediğini utanarak ve üzülerek anlattı. Onu dinleyenler de bu durumdan son derece üzüldüler. Bu olayın, okullarda din dersi okutulmasına karşı olanlara bir ibret teşkil edeceğine inanıyorum.

Bu konuda gerçekten objektif olabilmeliyiz. Anneler, babalar olarak, toplumun bir ferdi olarak vicdanımızın sesini dinlemeliyiz. Şahsî düşüncelerimizi bir tarafa atarak toplumun geleceğini düşünmeliyiz.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı ve kitapları üzerinde iki farklı görüş söz konusu. Bunlardan birisi program ve kitaplarda İslâmiyetle ilgili bilgilerin fazla olduğunu iddia ederken, diğeri İslâmiyetle ilgili bilgilerin yetersiz olduğunu ileri sürerek, çocukların inanç bakımından doyuma ulaşamadıklarını, kendilerini tatmin edemedikleri için bunalıma girdiklerini vurguluyor. Hatta bazı örnekler verenler de oluyor. İstanbul'da bir kilisede Müslüman Türk çocuklarının bir papaz tarafından Hıristiyanlaştırıldıkları haberini gazetelerde okuduklarını belirterek. "Bu çocuklara yazık değil mi? İleride birtakım sıkıntılar doğmaz mı?" diyorlar, tedbir alınmasını ve çocuklara okullarda yeterli din bilgisi verilmesini istiyorlar. Bakanlık olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programları ile ders kitaplarının eğitim - öğretim alanında meydana gelen gelişme ve değişimler doğrultusunda öğrencilerin pedagojik özellikleri, yaş ve çağ durumları da dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesinde yarar görüyoruz. Ama gerek program ve gerekse kitapların verimsiz, yararsız, hatalarla dolu olduğu şeklindeki önyargılı bazı ifadeleri doğru bulmuyoruz. Bununla beraber, burada konuşulanları ve ortaya çıkan görüşleri objektif olarak değerlendireceğimiz muhakkaktır.

Soruların büyük bir kısmı birbirine benzer nitelikte. Birinde Atatürk'ün din ve din eğitimiyle ilgili sözlerinin hangi kitap veya kaynakta yer aldığı soruluyor? Birçok eserde bu sözler geçmektedir. Meselâ, Atatürk'ün **Söylev ve Demeçleri**, (Türk İnkılâbı Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ank. 1952 Cilt 2, s. 89); Sadi Borak, **Atatürk ve Din** (İst. 1962, s. 34); Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi** (İst. 1977, Cilt 5, s. 1736); Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri** (Ank. 1971, s. 208 - 209).

Din duygusunun doğuştan olmadığı konusunda görüşler ileri sürüldü. Benim biraz önce burada ifade ettiklerim bilimsel görüşlerdir. Çeşitli ilmî ve dinî kaynaklarda yer almaktadır. Evet din duygusu, insanda doğuştandır. Sevgi, saygı, şefkat, merhamet ve adalet gibi duygularla iç içedir ve zaman içinde gelişip olgunlaşmaktadır. Eğer bu duyguları iyi yönlendirip geliştiresek işte o zaman gerçek anlamda toplum huzuruna katkıda bulunmuş oluruz. Şayet bu duygu iyi yönlendirilemez, dinî bilgiler doğru ve sağlıklı şekilde nesillere aktarılamazsa geleceğimiz tehlikeye girebilir.

Bu arada imam - hatip Liselerinin ders kitaplarında Millî Eğitim Temel Kanunu'nun ilke ve esaslarına aykırı birtakım kısımların, metinlerin yer aldığı iddia edildi. Ama bu metinlerin nerede ve nasıl geçtiği açıklanmadı. Esasen bu program ve kitaplar, Talim ve Terbiye Kurulu'nun çok ince süzgecinden geçerek gerçekleşiyor. Ayrıca her yıl gözden geçirilerek yeni baskıları yapılıyor. Onun için imam - hatip Liselerinde okutulan derslere ait program ve kitaplarda yer alan konular, Millî Eğitim Temel Kanunu'nun ilke ve amaçlarını uygun niteliktedir. Aksi iddialar geçersizdir. Söz konusu program ve kitaplar ortadadır. Herkesin incelenmesine açıktır. Ama inceleyenlerin önyargılı değil, objektif olmaları gerekmektedir.

71 tane Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninin laiklikten soruşturma geçirdiği ifade edildi. Bu iddiayı ciddi şekilde inceletim. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinden bu konuyla ilgili bir tane soruşturma geçiren yok. Sübut bulan bir durum da

söz konusu değil. Ama sübut bulmayan bazı iddialar sebebiyle topyekûn bir camiayı itham etmek, sanıyorum, hem dürüstlük, hem de objektiflikle bağdaşmaz.

Sayın Cemal Özbey'in bir sorusu oldu. Ben bu soruyu, hem zaman darlığı, hem de hassasiyeti dolayısıyla kendisiyle bizzat görüşerek genişçe cevaplandırmayı uygun buluyorum. Çünkü biz, toplumumuzda sosyal barışı sağlamaya ve güçlendirmeye mecburuz.

"Uygar ve gelişmiş ülkelerde ve özellikle Avrupada din bigisi derslerinin okutulması zorunlu mudur, yoksa isteğe mi bağlıdır?" şeklinde bir soru var. Avrupa'da okullar, genellikle kiliselere, belediyelere ve bakanlığa bağlı olmak üzere gruplandırılmaktadır. Almanya'nın bazı eyaletlerinde, özellikle Katoliklerin hâkim bulunduğu yerlerde mecburidir. İngiltere'de ve Amerika'nın birçok eyaletlerinde de öyledir. Fransa, Belçika ve Hollanda'da yine bir takım farklı uygulamalar bulunmaktadır.

Ortaçağda Hıristiyanlık, ilme ve ilim adamına son derece karşı bir vaziyet almıştı. Gerçekten dinle bilim arasında bir çatışma söz konusu idi. Esasen reform ve Rönesans hareketleri bu baskının sonucudur. Onun için kaynaklar hep oradan alındığından, sanki Türkiye'de de böyle bir durum söz konusuymuş gibi bir anlayış ortaya çıkıyor. Bunun da, biraz önce ifade ettim, bilgi eksikliğinden kaynaklandığını tekrar belirtmekte yarar görüyorum. Bu arada, "Herkes dinini öğrenmeye mecburdur, dediniz." şeklinde bir soru var.

Ben dedim ki, herkes hem kendi dini hakkında, hem de diğer dinler hakkında o dinlerin mensuplarına ve inançlarına saygılı olabilmek için belli seviyede ve derecede bir genel kültür almalıdır. Çünkü bu bilgi, herkese mütesaviyen verilirse yanlış anlamalar ve karşılıklı saygısızlık söz konusu olmayacaktır.

Daha bir çok sorular var. Yalnız bu soruların büyük bir kısmı aşağı yukarı birbirine benzer ve bazen de yanlış anlamadan kaynaklanan sorular. Şayet tereddüdü olan, yaptığım açıklamalardan anlaşılmayan taraflar olursa toplantıdan sonra soru sahibi arkadaşlarımızla bizzat görüşerek gerekli açıklamaları yapabilirim. Esasen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ile ilgili olarak seçkin topluluğunuz tarafından yapılan tespit ve duyulan endişelerin Bakanlığımız ve Genel Müdürlüğümüze her zaman intikal ettirilmesi mümkündür. Bundan ancak memnuniyet duymağımızı bilhassa belirtmek isterim.

BAŞKAN - Sayın konuklar öyle zannediyorum ki, benim saatime göre bu sorulara yanıt verme süresi bana ait olan son 15 dakikalık değerlendirmeyi de tamamladı. Ben oturumu kapatmak istiyorum.

Toplantımız amacına ulaştı, demokratik biçimde yürütüldü. Bildiri sunan, panelde konuşan ve ayrıca bizi izleyen siz konuklarımıza sonsuz teşekkürler. Kitap yayınlanacak. Bir eksik olursa, yani burada yanlış anlaşılma olursa bize iletin, biz o kitapta o yanlış anlaşılmayı düzeltelim.

Çok teşekkür ederiz, iyi akşamlar. (Alkışlar)

EK : 1
TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
IX. ÖĞRETİM TOPLANTISI
PROGRAMI

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
IX. ÖĞRETİM TOPLANTISI

"ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA
DİN KÜLTÜRÜ - AHLÂK BİLGİSİ"
ÖĞRETİMİ VE SORUNLARI

23 - 24 MAYIS 1991

YER : T.E.D. Ankara Koleji Vakfı Konferans Salonu
Ziya Gökalp Caddesi, No. 48 ,Yenişehir /ANKARA

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
IX. ÖĞRETİM TOPLANTISI

"ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA
DİN KÜLTÜRÜ - AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİMİ VE SORUNLARI"
23 - 24 MAYIS 1991

23 MAYIS 1991 - PERŞEMBE

- 9.30 - 10.00 - **AÇILIŞ**
Prof. Dr. Mahmut Âdem
(TED Bilim Kurulu Başkanı)
Prof. Dr. Rüştü Yüce
(TED Genel Başkanı)
Avni Akyol
(Milli Eğitim Bakanı)
- 10.00 - 10.30 - **BİRİNCİ OTURUM**
Başkan - **Doç. Dr. Nizamettin Koç**
(TED Bilim Kurulu Üyesi)
Konuşmacı - **Prof. Dr. Neda Armaner**
(A.Ü. İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi)
Konu - "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amacı ve Niteliği"
- 10.30 - 10.45 - **TARTIŞMA**
10.45 - 11.00 - **ARA - ÇAY**
- 11.00 - 11.30 - **İKİNCİ OTURUM**
Başkan - **Prof. Dr. Yüksel İnan**
(TED Bilim Kurul Üyesi)
Konuşmacı - **Prof. Dr. Neşet Çağatay**
(A.Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi)
Konu - "Din ve Kültür İlişkisi"
- 11.30 - 11.45 - **TARTIŞMA**

11.45 -12.15	-	ÜÇÜNCÜ OTURUM
Başkan	-	Doç. Dr. Nezahat Seçkin (TED Bilim Kurulu Üyesi)
Konuşmacı	-	Yrd. Doç. Dr. Tüten Ang (i.Ü. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi)
Konu	-	"Din ve Ahlak İlişkisi"
12.15 - 12.30	-	TARTIŞMA
12.30 - 14.00	-	ÖĞLE TATİLİ
14.00 - 16.00	-	DÖRDÜNCÜ OTURUM (PANEL I)
Başkan	-	Prof. Dr. Bozkurt Güvenç (TED Bilim Kurulu Üyesi)
Konu	-	"DİN VE AHLAK EĞİTİMİYLE İLGİLİ SORUNLARA GENEL BAKIŞ"
Katılanlar	-	Mehmet Melih Bodur (TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni)
	-	Doç. Dr. Meral Çileli (ODTÜ Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi)
	-	Yrd. Doç. Dr. Atilla Erden (A.Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi)
	-	Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu (A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi)
	-	Berna Yinanç (TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Son Sınıf Öğrencisi)
16.00 - 16.15	-	ARA - ÇAY
16.15 - 17.00	-	TARTIŞMA

24 MAYIS 1991 - CUMA

- 10.00 - 10.30 - **BEŞİNCİ OTURUM**
Başkan - **Prof. Dr. Özcan Demirel**
(TED Bilim Kurulu Üyesi)
- Konuşmacı - **Prof. Dr. Aysel Ekşi**
(I. Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi)
- Konu - "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde
Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu"
- 10.30 - 10.45 - **TARTIŞMA**
10.45 - 11.00 - **ARA - ÇAY**
- 11.00 - 11.30 - **ALTINCI OTURUM**
Başkan - **Prof. Dr. Ningur Noyanalpan**
(TED Bilim Kurulu Üyesi)
- Konuşmacı - **Dr. Lütfü Doğan**
(Diyanet İşleri Eski Başkanı)
- Konu - "Din ve Ahlak Eğitiminde Yeni
Yaklaşımlar"
- 11.30 - 11.45 - **TARTIŞMA**
- 11.45 - 12.15 - **YEDİNCİ OTURUM**
Başkan - **Dr. Ferhan Oğuzkan**
(TED Bilim Kurulu Üyesi)
- Konuşmacı - **Prof. Dr. Hüseyin Yurdaydın**
(A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Öğretim Üyesi)
- Konu - "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi"
- 12.15 - 12.30 - **TARTIŞMA**
12.30 - 14.00 - **ÖĞLE TATİLİ**

14.00 - 16.00	-	SEKİZİNCİ OTURUM (PANEL II)
Başkan	-	Prof. Dr. Mahmut Âdem (TED Bilim Kurulu Başkanı)
Konu	-	"DİN VE AHLAK EĞİTİMİYLE İLGİLİ SO- RUNLAR NASIL ÇÖZÜLEBİLİR?"
Katılanlar	-	Prof. Dr. Türker Alkan (A. Ü. Basın Yayın Y. O. Öğretim Üyesi)
	-	Prof. Dr. Bahattin Akşit (ODTÜ Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi)
	-	Hallit Hayıt (Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürü)
	-	Pembegül Onat (TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Fel- sefe Öğretmeni)
	-	Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu (H. Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü Öğretim Üyesi)
16.00 - 16.15	-	ARA - ÇAY
16.15 - 17.00	-	TARTIŞMA
17.00 - 17.15	-	GENEL DEĞERLENDİRME

EK : 2

**YAYINA HAZIRLIK ÇALIŞMALARINDA
GEREKLİ DÜZELTMELER İÇİN
İLGİLİLERE GÖNDERİLEN
YAZI ÖRNEĞİ**

Derneğimizce düzenlenen ve 23 - 24 Mayıs 1991 tarihlerinde TED Konferans Salonu'nda yapılmış bulunan "ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN KÜLTÜRÜ - AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİMİ VE SORUNLARI" konulu, "TED Öğretim Toplantısı'nda sunulan Panel ve Bildirilerin bir kitap haline getirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir

Bu toplantıda,

..... konulu,
BİLDİRİ /PANEL ile ilgili olarak;

() Sunduğumuz konuşmanın,

() İzleyicilerin yöneltmiş oldukları sorulara verdiğiniz cevapların,

() İzleyici olarak, toplantının "Tartışma" kısımlarında; katkı niteliğindeki konuşmanız veya bildiri sahibine ya da panel üyelerine yönelttiğiniz soruların, ses alıcı gereçten belirlenebilen metni ekte sunulmuştur.

13 Ocak 1992 tarihine kadar ekte sunulan metinde, metnin aslına sadık kalarak yapılmasını gerekli gördüğünüz düzeltmeleri, eklemeleri ve çıkarmaları yaparak yayınlanmasını istediğiniz metnin, Derneğimize ulaştırılmasını dilemekteyiz. Bu yayınının kısa sürede yayınlanması planlanmaktadır. Bu bakımdan, gerekli düzenlemelerden sonra, yazınızı başıma hazır bir biçimde daktilo ile yazılmış olarak göndermenizi beklemekteyiz.

Ayrıca, halen düzeltme yapmak üzere gönderdiğiniz ektteki metinde, gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, bu metnin ve toplantı sırasında verdiğiniz (Şayet verdiyseniz) bildiri veya panel konuşmanızın metninin basılmasını belirten, "basılabilir" ibaresi ile imzalı olarak göndermenizi önemle rica etmekteyiz.

Bilginizi rica eder, ilgileriniz için teşekkür ederim.

- NOT :** 1- Ekte sunulan metnin düzeltilerek, yeniden yazılması halinde, tarafımızdan gönderilen metinle birlikte iadesi,
- 2- Düzeltme sırasında yazım kurallarına dikkat edilmesi,
- 3- Gereksiz gördüğünüz paragraf ve cümlelerin çıkarılması, konuşmanızın çerçevesini aşacak ekler yapılmaması ve yabancı isim ve terimlerin orijinali ile Türkçe okunuşunun belirtilmesi rica olunur.

Fiati :